

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Львівська державна фінансова академія, Україна
Політехніка Лодзька, Польща
Жешівський університет, Польща
Державна вища технічно-економічна школа ім. Броніслава Маркевича в
Ярославі, Польща
Університет ім. Яна Кохановського в Кельцах, Польща
Санкт-Петербурзький торгово-економічний університет, Росія
Шауляйський університет, Литва
Каунаська колегія, Литва
Міжнародний університет «МІТСО», Білорусь

ФІНАНСОВІ МЕХАНІЗМИ АКТИВІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦТВА

VII Міжнародна науково-практична конференція

7-8 листопада 2013 р.

Збірник тез наукових доповідей

Том 2

Львів – 2013

Редакційна колегія:

П.Ю. Буряк, проф., доктор економ. наук (*головний редактор*)

П.М. Гарасим, проф., доктор економ. наук

О.М. Піхоцька, доц., кандидат економ. наук

Л.Є. Альошина, доц., кандидат економ. наук (*науковий редактор*)

Н.Б. Завальницька, доц., кандидат економ. наук

С.В. Федорова (*літературний редактор*)

**Фінансові механізми активізації підприємництва : VII Міжнар. наук.-
практ. конф., 7-8 листопада 2013 р. – Львів : ЛДФА, 2013.**

Т. 1 : Збірник тез наукових доповідей. – 2013. – 212 с.

Т. 2 : Збірник тез наукових доповідей. – 2013. – 258 с.

У збірнику представлені тези наукових доповідей учасників VII Міжнародної науково-практичної конференції «Фінансові механізми активізації підприємництва», яка відбулася у Львівській державній фінансовій академії 7-8 листопада 2013 р.

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ

ГОЛОВА ОРГКОМІТЕТУ:

Буряк П.Ю. Ректор Львівської державної фінансової академії, д.е.н., професор, *Україна*

ЧЛЕНИ ОРГКОМІТЕТУ:

- Демків О.І.** Директор департаменту фінансів Львівської обласної державної адміністрації, к.е.н., *Україна*
- Диба М.І.** Начальник Державної фінансової інспекції у Львівській області, *Україна*
- Могіляк П.Я.** Начальник Головного управління Державної казначейської служби України у Львівській області, *Україна*
- Пекарчук В.С.** Начальник Головного управління Міністерства доходів і зборів України у Львівській області, *Україна*
- Піхоцький В.Ф.** Начальник територіального управління Рахункової палати України по Львівській, Волинській, Рівненській та Тернопільській областях, к.е.н., доцент, *Україна*
- Кравців В.С.** Директор Інституту регіональних досліджень НАН України, д.е.н., професор, *Україна*
- Пукала Р.** Директор Інституту економіки та управління Державної вищої технічно-економічної школи ім. Броніслава Маркевича в Ярославі, доктор, *Польща*
- Гжебик М.** Доктор кафедри управління Жешівського університету, *Польща*
- Курочкіна Г.О.** Проректор з розвитку та інформатизації ФДБОЗ ВПО «Санкт-Петербурзький торгово-економічний університет», д.е.н., професор, *Росія*
- Слюсаж Г.** Декан економічного факультету Жешівського університету, професор, *Польща*
- Бутенас Р.** Завідувач кафедри фінансів Каунаської колегії, доктор, *Литва*
- Лісовська Р.** Доктор кафедри підприємництва та промислової політики Лодзького університету, *Польща*
- Станіславський Р.** Доктор кафедри європейської інтеграції та міжнародного маркетингу Політехніки Лодзької, *Польща*
- Корольов Ю.Ю.** Завідувач кафедри фінансів Закладу освіти Федерації профспілок Білорусі «Міжнародний університет «МІТСО», к.е.н., доцент, *Білорусь*
- Альошина Л.Є.** Проректор з науково-педагогічної роботи ЛДФА, к.е.н., доцент, *Україна*
- Завальницька Н.Б.** Начальник відділу інформаційно-організаційного забезпечення ЛДФА, к.е.н., доцент, *Україна*

ЗМІСТ

Секція 3

ПОДАТКОВА ТА БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА

<i>Биков В. Т.</i> Організація міжбюджетних відносин та її основні моделі	9
<i>Бугіль С. Я.</i> Державна підтримка малого та середнього підприємництва в країнах Європейського Союзу	12
<i>Ватаманюк О. С.</i> Фіскальні передумови розвитку великого бізнесу в Україні	14
<i>Верещака І. М.</i> Нормативно-правове забезпечення реалізації боргової політики в Україні	17
<i>Височанська М. Я.</i> Проблеми раціонального природокористування та роль оподаткування	20
<i>Возняк Г. В.</i> Бюджетні інструменти активізації розвитку підприємництва в умовах економічної нестабільності	23
<i>Джабуа М.</i> Особенности общественного сектора экономики в Грузии: финансовый аспект	25
<i>Дикун О. В.</i> Податкові відносини та механізм їх реалізації	29
<i>Західна О. Р., Акименко Н. Д.</i> Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, як додаткове джерело наповнення місцевих бюджетів	32
<i>Зеленко В. А.</i> Основні проблеми фінансового забезпечення системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування в Україні	35
<i>Карпінський Б. А., Герасименко О. В.</i> Державна підтримка розвитку підприємництва з врахуванням механізму збалансованості фінансової системи території	37
<i>Кирилів М. В.</i> Покращення фінансового забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів підприємництва	40
<i>Козьоринська Г. Я.</i> Роль податкового планування в управлінні податковим потенціалом регіонів	42
<i>Комарницька Г. О.</i> Формування місцевих фінансів як фактор управління соціально-економічним розвитком міст	45
<i>Лаврентьєв М. М.</i> Напрями удосконалення нормативно-правового середовища державної підтримки регіонального розвитку в Україні	49
<i>Маринець В. П.</i> Податок на доходи фізичних осіб: сучасний стан адміністрування та необхідність його удосконалення	51
<i>Піхоцька О. М.</i> Формування власних доходів бюджетів місцевого самоврядування в умовах бюджетно-податкової реформи	55
<i>Полянчич Т. М., Стручок Н. М., Полянчич Н. М.</i> Бюджетна політика як складова система фінансового регулювання соціально-економічного розвитку країни	58
<i>Савчук Н. В., Савчук О. Я.</i> Реформування системи оподаткування споживання в Україні	60

<i>Сало Л. К.</i> Концептуальні засади управління податковими ризиками в Україні.....	63
<i>Сокровольська Н. Я.</i> Бюджетно-податковий інструментарій впливу на економічні процеси	66
<i>Стадник М. Є.</i> Еколого-економічне обґрунтування плати за забруднення водою	68
<i>Старух А. І.</i> Міжбюджетні відносини: історичні аспекти та становлення	70
<i>Филипів Р. С.</i> Ліцензування як регулятор господарських відносин	74
<i>Шевчук Н. В.</i> Роль єдиного соціального внеску у розвитку підприємництва України.....	77
<i>Шкулка С. К.</i> Особливості та проблемність дії бюджетоутворюючих податків на територіальний розвиток.....	80
<i>Ярема Б. П., Ярема Я. Р.</i> Аналіз проблем реалізації податкової політики в Україні.....	83
<i>Ярош М. В.</i> Вплив ПДВ на фінансово-господарську діяльність підприємств.....	86

Секція 4 ФІНАНСОВО-КРЕДИТНІ МЕХАНІЗМИ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

<i>Балакін Р. Л.</i> Новий механізм мікрокредитування в державах-членах Європейського союзу.....	92
<i>Баран Р. Т., Баран Л. М.</i> Фінансово-правова природа позичкового капіталу як основи для фінансового оздоровлення підприємництва.....	94
<i>Баховська Т. В.</i> Кредитування як джерело фінансового забезпечення підприємств аграрного сектору.....	97
<i>Вілюк О. І.</i> Problems of bank`s capitalization in terms of foreign capital expansion.....	101
<i>Білоног А. П.</i> Розвиток добровільного пенсійного страхування як механізм забезпечення довгостроковими ресурсами національної економіки.....	104
<i>Блашук-Дев'яткіна Н. З.</i> Законодавче врегулювання діяльності системи гарантування вкладів фізичних осіб	106
<i>Бойко В. М.</i> Проблеми кредитування підприємств малого бізнесу в Україні	108
<i>Борщ О. Л., Яромльський С. І.</i> Використання закордонного досвіду у розвитку прикордонних територій	111
<i>Буряк Н. Б.</i> Розвиток ринку фінансових послуг в Україні: сучасний стан, проблеми та перспективи	114
<i>Васьківська К. В., Прокопишак В. Б.</i> Обґрунтування напрямів формування фінансового потенціалу аграрних підприємств.....	117
<i>Grzebyk M.</i> Financial determinants of community development and the development of entrepreneurship	120

<i>Гнилянська О. В.</i> Деякі питання державної фінансової підтримки національного аграрно-промислового виробництва	123
<i>Гринчишин Я. М.</i> Суть реструктуризації в умовах конкурентної економіки	126
<i>Грицюк І. В.</i> Вплив грошово-кредитної політики на розвиток підприємництва	128
<i>Долбнєва Д. В.</i> Особливості банківського кредитування малого та середнього підприємництва в Україні та напрями його активізації	131
<i>Дранус В. В.</i> Державна підтримка страхування виробничих ризиків у сільському господарстві України	133
<i>Гупало О. Г., Дулюк В. Г., Дулюк Н. В.</i> Стан фінансово-кредитного механізму підтримки підприємницької ініціативи в Україні	136
<i>Єлейко В. І., Качур Р. П.</i> Інвестиційне забезпечення реального сектору вітчизняної економіки у післякризовий період	140
<i>Єлейко В. І., Турко Р. Ф.</i> Аналіз та оцінювання ефективності діяльності банківської системи України	142
<i>Журавель І. В.</i> Стратегії управління ліквідністю комерційних банків	145
<i>Івашків Н. Л.</i> Фінансово-кредитні механізми державної підтримки підприємництва в аграрному секторі	147
<i>Кишакевич Б. Ю.</i> Стрес-тестування кредитного ризику банку на основі багатофакторних моделей	149
<i>Колодійчук І. А., Колодійчук В. А.</i> Фінансовий механізм цільової підтримки виробництва молока у гірських районах Львівщини	152
<i>Колодійчук В. А., Колодійчук І. А.</i> Фінансові інструменти обмеження цінкових ризиків на ринку зерновиробництва України	155
<i>Кохан І. В.</i> Напрями зміцнення фінансової бази місцевих бюджетів	159
<i>Курницький В. І.</i> Фінансове забезпечення природоохорони у межах природно-заповідного фонду України	162
<i>Лисенко Ж. П.</i> Методологічні основи формування нової парадигми розвитку фінансового ринку	165
<i>Мазій Н. Г.</i> Пріоритетні напрями фінансування малого підприємництва в Україні	167
<i>Маліновська О. Я.</i> Кооперативні банки: закордонний досвід та напрями розвитку діяльності в Україні	171
<i>Мельник А. Т.</i> Доцільність створення системи гарантування залучених ресурсів кредитних спілок	174
<i>Мищишин І. Р.</i> Фінансова безпека малого і середнього бізнесу	176
<i>Огородникова Н. Л.</i> Финансовые методы стимулирования социальной ответственности предприятий	178
<i>Петятко Л. А.</i> Удосконалення державної підтримки розвитку лізингового бізнесу	181
<i>Сич О. А.</i> Творення фінансових потоків на регіональному рівні	185
<i>Смолінська С. Д., Смолінський В. Б.</i> Іпотечне кредитування як інноваційний напрям використання земель аграрних підприємств	187

Содома Р. І. Ринок іпотечного кредитування житла в Україні	190
Танчак Я. А. Ринок фінансових інвестицій як фактор розвитку підприємництва	193
Тарабан О. В. Реалізація інноваційного менеджменту в системі управління розвитком підприємства	195
Труш І. Є. Особливості скоринг-системи як найбільш поширеного методу оцінювання ризиків споживчого кредитування.....	198
Filip P. Identification of financial factors in starting up businesses in polish enterprises – analysis for smes	200
Чоник О. В. Активізація фінансово-кредитної підтримки підприємств приміської зони та обґрунтування стратегії їх розвитку	202
Юрків М. Т. Управління проблемними кредитами на підприємстві як запорука його успішного функціонування та розвитку	205
Ясіновська І. Ф., Крупа О. М. Забезпечення фінансової стійкості підприємств в умовах ринкової економіки	207
Яцків М. І., Вилчюк М. І. Податкова безпека: соціальний, економічний та правовий аспекти	209

Секція 5

ОБЛІК І АУДИТ В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Андрушко А. М. Процесний підхід до оцінювання доданої вартості.....	213
Виногоров Г. Г. Стратегический анализ как одно из новых направлений развития экономического анализа в Республике Беларусь	216
Гарасим П. М., Гарасим М. П. Податковий облік та звітність: стан та особливості організації	219
Гончарук С. М. Основні тенденції розвитку аудиту в умовах економічної кризи та глобалізації економіки	222
Капітула С. Л. Характеристика фінансових потоків у контексті поточної та стратегічної діяльності підприємств оптової торгівлі.....	225
Костишина М. Т., Демко М. Я. Облік результатів виконання кошторису бюджетних установ.....	228
Лобода Н. О. Державний фінансовий контроль в Україні (стан та шляхи удосконалення).....	230
Любенко А. М. Державний аудит електронного середовища державних органів влади на засадах його стандартизації.....	232
Піхоцький Ю. В. Перспективи розвитку аудиту в управлінні державних фінансів	235
Приймак С. В. Трансформація звітності вітчизняних підприємств та особливості її аналізу	238
Романів Є. М. Сучасний стан фінансового контролю у галузях економіки	242
Сарахман О. М. Аудит операцій з цінними паперами в банку: недоліки, помилки, суперечності.....	244

Снопко Ю. Н., Соловей Т. Н. Отражение информации о социальной активности в финансовой отчетности компаний.....	247
Шевців Л. Ю. Управлінський облік як фактор підвищення конкурентоспроможності бізнесу.....	249
Шот А. П. Державний внутрішній фінансовий контроль та його ефективність в контексті євроінтеграційних процесів.....	252
Шурпенкова Р. К. Облікова політика підприємства як інструмент фінансового та управлінського обліку	254

Секція 3

ПОДАТКОВА ТА БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Биков В. Т.

Львівська державна фінансова академія

ОРГАНІЗАЦІЯ МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН ТА ЇЇ ОСНОВНІ МОДЕЛІ

Організація бюджетного регулювання безпосередньо пов'язана з моделлю державного устрою. За типом державного устрою країни поділяються на унітарні, федеративні та конфедеративні. Це дозволяє зробити висновок про наявність двох основних моделей організації міжбюджетних відносин: бюджетного унітаризму та бюджетного федералізму.

За бюджетного унітаризму принципи організації міжбюджетних відносин визначаються центральними органами державної влади у законодавчому порядку. У міжбюджетні відносини вступають органи законодавчої влади, центральні та місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування. В країнах з унітарним державним устроєм бюджетна система складається з центрального бюджету та місцевих бюджетів, їй властивий високий рівень централізації бюджетних ресурсів та обмеження бюджетних прав і обов'язків учасників бюджетного процесу за високої питомої ваги фінансової допомоги з центрального бюджету. Центральна влада проводить активну політику в галузі забезпечення населення належним рівнем державних та громадських послуг, визначає перелік делегованих повноважень органів виконавчої влади органам місцевого самоврядування, мінімальні соціальні стандарти послуг на території всієї країни, здійснює вирівнювання вертикальних та горизонтальних фіскальних дисбалансів.

На принципах бюджетного унітаризму організовані системи міжбюджетних відносин у більшості країн Європи: у Франції, Великій Британії, Данії, Норвегії, Швеції, Угорщині, Польщі, Румунії, Болгарії та інших.

Бюджетний федералізм – це організація міжбюджетних відносин в багаторівневій бюджетній системі, за якої в законодавчому порядку

встановлені бюджетні права та обов'язки федерації та суб'єктів федерації, визначені правила їх взаємодії на всіх стадіях бюджетного процесу, кожен рівень бюджетної системи самостійний, володіє власними фінансовими ресурсами та виконує закріплені за ним бюджетні повноваження. Бюджетний федералізм як концепція організації міжбюджетних відносин органічно поєднує в собі риси централізації та децентралізації. З одного боку, приймаються і виконуються законодавчі акти федеральних органів влади, які регламентують міжбюджетні відносини на території всієї країни, з іншого боку, органи влади суб'єктів федерації мають право приймати законодавчі акти щодо регулювання фінансових питань суб'єктів федерації. Основою бюджетного федералізму є конституційне розмежування повноважень між федерацією та суб'єктами федерації.

В державах з федеральним устроєм бюджетна система складається із федерального бюджету, бюджетів суб'єктів федерації та бюджетів органів місцевого самоврядування. Бюджетне регулювання є частиною відносин бюджетного федералізму, який передбачає збалансований розподіл повноважень і відповідальності між рівнями бюджетної системи, відносно самостійність бюджетів, їх рівноправ'я в бюджетній системі держави, організацію міжбюджетного перерозподілу, тобто фінансової допомоги бюджетам нижчого рівня.

На основі бюджетного федералізму організовані міжбюджетні відносини у США, Канаді, Німеччині, Австрії, Швейцарії, Росії.

Основна відмінність конфедеративних держав від федеративних у бюджетній сфері полягає у більш широкій автономії суб'єктів конфедерації (аж до наявності власних бюджетних систем), у повному розподілі повноважень, сфер відповідальності та компетенції органів влади та її суб'єктів, джерел надходжень до бюджетів конфедерації.

Розглянемо модель бюджетного федералізму, який запропонували англійські учені-економісти Г. Хьюз і С. Сміт. Вони згрупували країни Організації економічного співробітництва і розвитку за такими ознаками: підходи до регулювання міжбюджетних відносин; особливості відносин бюджетного федералізму; співвідношення ролей центральної та регіональної влади.

За результатами такого групування 19 країн умовно були поділені на 4 групи. Бюджетним системам згрупованих таким чином країн властиві деякі схожі риси.

Групування країн ОЕСР за типом регулювання міжбюджетних відносин

Група	Країни	Тип державного устрою	Характеристика міжбюджетних відносин
1	Австралія, Канада, США (<i>федер.</i>), Велика Британія, Японія (<i>унітар.</i>)	3 – федеративні, 2 – унітарні	Високий ступінь самостійності регіональної та місцевої влади, крім Австралії
2	Австрія, Німеччина, Швейцарія	Федеративний	Значна ступінь автономії бюджетів, розвинута система міжбюджетних відносин
3	Данія, Норвегія, Швеція, Фінляндія	Унітарний	Визначальна участь місцевих органів влади у фінансуванні соціальних видатків
3	Бельгія, Франція, Греція, Італія, Нідерланди, Португалія, Іспанія	Унітарний	Значна фінансова залежність регіонів від центрального бюджету

Організація міжбюджетних відносин на сучасному етапі не може розглядатись без врахування нових тенденцій та процесів, зокрема децентралізації, інтеграції, глобалізації.

Децентралізація нерозривно пов'язана із процесами інтеграції та глобалізації. Можна стверджувати, що такі процеси неминуче призведуть до зниження ролі місцевого самоврядування, проте побудова відкритого громадянського суспільства, його демократизація ведуть до того, що роль і значення місцевого самоврядування зростають. Зростає і змінюється роль держави, адміністративно-територіальних утворень, а це вимагає ефективної організації міжбюджетних відносин.

З процесами інтеграції та глобалізації пов'язані зміна ролі центральних органів влади багатьох країн. В першу чергу це стосується країн-членів Європейського Союзу. Так, з початку функціонування ЄС ряд функцій центральних органів влади держав-членів ЄС були передані єдиним органам управління ЄС. Фактично з'явився ще один рівень влади в цих країнах – наднаціональний, функції якого розширюються. Збільшується і обсяг фінансових ресурсів, які перебувають у його розпорядженні. Сьогодні в країнах ЄС склалась модель міжбюджетних відносин «ЄС – держава – регіон – місцеве самоврядування».

Політика, що проводиться в рамках ЄС, спрямована на посилення інтеграційних процесів, на допомогу відстаючим регіонам, на зменшення регіональних економічних диспропорцій. Платежі країн до спільного бюджету сприяють проведенню політики, яка зменшує розбіжності в рівнях

розвитку країн і посилює економічні та соціальні взаємовідносини між ними. Через фінансові платежі з бюджету ЄС бідніші країни одержують допомогу від багатших. Це дає підставу говорити про існування в рамках ЄС видозміненого горизонтального фінансового вирівнювання, а також про те, що у країнах-членах ЄС склалася властива тільки цим країнам нова модель міжбюджетних відносин.

Таким чином, основними моделями організації міжбюджетних відносин є бюджетний унітаризм, у рамках якого в країнах Європи виділяють північноєвропейську та південноєвропейську моделі, та бюджетний федералізм, в рамках якого виділяють конкуруючий та співпрацюючий бюджетний федералізм.

Бугіль С. Я.

Львівська державна фінансова академія

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Мале та середнє підприємництво є особливим видом господарської діяльності, що потребує відповідного технологічного, фінансового, інформаційного, матеріально-технічного і правового забезпечення. Ключова роль у його розвитку належить державній підтримці. Нині проблема конструктивної взаємодії владних та підприємницьких структур привертає дедалі більше уваги.

Близьким та перспективним для України з точки зору останніх геополітичних процесів є європейський досвід державної підтримки малих і середніх підприємств. У країнах Європейського Союзу економіка базується на підприємствах малого й середнього бізнесу, які надають роботу більше 70% зайнятого населення у приватному секторі економіки. Найбільше малих фірм з країн ЄС мають Італія, Англія, Німеччина, Франція та Іспанія.

Зростаюча роль малих і середніх підприємств примусила більшість країн ЄС визнати необхідність розроблення спеціальної політики, головними цілями якої є:

- розвиток міжнародної конкурентоспроможності національних малих підприємств;
- створення нових робочих місць;
- економічне зростання малих підприємств;
- залучення іноземних інвестицій;

- інноваційна діяльність;
- трансферт (передання) технологій.

У більшості країн ЄС визначення національної політики по відношенню до малих і середніх підприємств є прерогативою федеральних органів влади, а конкретні заходи реалізуються на рівні регіонів.

Підсумовуючи досвід державної підтримки малих і середніх підприємств у країнах ЄС, можна виділити декілька головних напрямів:

- державна підтримка у створенні малих підприємств. Пряма зацікавленість держав ЄС у збільшенні чисельності та розширення сфер діяльності малих підприємств спонукає їх приймати різні програми щодо сприяння підприємцям-початківцям. Систему освіти в ЄС налагоджено так, що молодь ще в школі знайомиться з азами бізнесу.

У Європейському Союзі склалась ціла мережа організацій, які надають консультативні послуги, науково-технічну інформацію та рекомендації, що стосуються заснування та ведення малого бізнесу. Серед них – Служба малих фірм, місцеві підприємницькі агентства, центри праці, комунальні об'єднання та ініціативні групи;

- сприяння виходу малих і середніх підприємств на зовнішні ринки. За останні роки в ЄС було частково чи повністю скасовано бар'єри, які стояли на шляху міжнародної торгівлі, що безумовно сприяє розширенню експорту. Прикладом державної підтримки у цій галузі може бути британська програма «Експортна ініціатива», яка орієнтована на підвищення зацікавленості потенційних експортерів з числа малих фірм у міжнародній торгівлі та збільшення її обсягів;

- державне фінансування малих і середніх підприємств. Всі держави ЄС допомагають малим і середнім підприємствам отримати доступ до джерел фінансування, використовуючи при цьому різні важелі. Деякі країни (Велика Британія, Нідерланди та ін.) в основному зосереджуються на забезпеченні гарантій позик. Однак більшість країн створюють особливі резерви для підтримки малих фірм з допомогою субсидій чи фіскальних пільг на інвестиції, пільгових позик чи дотацій. Особливо стимулюються в країнах ЄС вкладення коштів в основні фонди малих і середніх підприємств. В деяких країнах (Бельгія, Франція, Нідерланди та ін.) реалізується практика надання малим фірмам ризикового капіталу. Зокрема, уряди цих країн гарантують компенсацію можливих збитків венчурних фондів;

- надання податкових пільг. Всі держави ЄС по-різному, але все ж пом'якшують податковий тягар для малих і середніх підприємств.

Новостворені малі фірми у Франції на три роки звільнюються від сплати податків. Для стимулювання впровадження малими та середніми підприємствами енергозберігаючих технологій податкові ставки на їх інвестиції зменшено на 40-50 %. Передбачається також можливість відтермінування сплати окремих податків у випадку тимчасових фінансових труднощів. У Данії широко використовуються непільгові податкові ставки, вилучення різних сум із загальної суми оподаткованого доходу. Малі підприємства вилучають із оподаткованого доходу всі боргові платежі (проценти та основний борг), амортизаційні відрахування на машини, устаткування та споруди. У Великій Британії для підприємств малого бізнесу передбачено знижені ставки прибуткового податку. За стандартної ставки 35% ставка для малих підприємств становить 27%. Разом із зниженням ставки податку на прибуток малих підприємств зменшено податок на інвестиції у нові сфери бізнесу, особливо пов'язані з високим ступенем ризику. Крім того, приватна ініціатива стимулюється наданням податкових знижок, спрощенням фінансової процедури злиття та поділу фірм, зниженням всіх ставок індивідуального подоходного податку, підвищенням порогу зарплати, яка підлягає оподаткуванню за найвищою ставкою.

Отже, в розвинутих європейських країнах малий бізнес посідає чільне місце в економіці, а також отримує належну підтримку з боку державних і недержавних інституцій. Це забезпечує його розквіт, що у свою чергу сприяє розвиткові економік цих країн.

Ватаманюк О. С.

ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана»

***ФІСКАЛЬНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ВЕЛИКОГО БІЗНЕСУ В
УКРАЇНІ***

Бурхливий розвиток продуктивних сил, укрупнення національних господарств країн світу та зростання індивідуальних доходів населення призвели до активізації різних організаційних форм господарювання, які здійснюють неабиякий вплив на економічну політику держави та підвищення її фінансового потенціалу.

Структура бізнесу держави визначає напрями її розвитку, у тому числі домінування сфери послуг над сферою матеріального виробництва. Водночас проблеми становлення підприємницького сектору в Україні завжди були одними із найважливіших для вітчизняної економіки.

Раптова зміна соціально-економічного устрою без створення відповідної системи інституціональних засад ускладнила розвиток позитивних економічних процесів і спричинила необґрунтоване руйнування багатьох ланок суспільного відтворення. Пристосування підприємств до ринку не супроводжувалося удосконаленням їх організаційної структури та відповідним розвитком коопераційних зв'язків.

Сучасні проблеми розвитку великого бізнесу значною мірою залежать від механізмів його походження. Як і в інших постсоціалістичних країнах, в Україні він виникнув не на порожньому місці, не з тривалого нагромадження капіталу ощадливими та працелюбними громадянами. Формування великих підприємств стало наслідком потужних перерозподільних процесів, внаслідок яких соціалістична суспільна власність перетворилася на приватну та класичну державну власність.

За даними Державної служби статистики, у загальному обсязі господарюючих суб'єктів – юридичних осіб в Україні питома вага великих підприємств складає всього 0,1%. Вважаємо такий стан справ невтішним, оскільки очевидно, що великий бізнес утворює фундамент промисловості та економіки держави. У його рамках створюються нові робочі місця та одержують розвиток інвестиційні проекти.

Як справедливо зазначають науковці, зокрема В. Орлова та С. Климова, в основі формування великого бізнесу лежить, з одного боку, акумулювання великої кількості ресурсів, а з іншого – використання переваг економії на масштабі. При цьому останнім часом у світі прискорюються процеси поглинань та об'єднань компаній, метою яких є досягнення синергетичного ефекту, у тому числі за рахунок економії на постійних витратах.

В Україні протягом тривалого часу ігнорувався значний потенціал великого бізнесу щодо сплати обов'язкових платежів до бюджету. Зокрема, процес удосконалення обслуговування великих платників податків (ВПП) розпочався лише у 2000 р. з утворення спеціалізованих державних податкових інспекцій (СДПІ) по роботі з ними. Серед останніх надбань податкової політики України – запровадження Центрального офісу з обслуговування ВПП у 2012 р.

Так чи інакше, становлення великого бізнесу є умовою розвитку національної економіки. Незважаючи на наявність обґрунтованих тез науковців щодо орієнтованості податкового законодавства на підтримку великих підприємств, *вважаємо* за необхідне здійснення оптимізації державної податкової політики у напрямі стимулювання великого бізнесу.

Держава повинна співпрацювати з великими підприємствами і робити все можливе, щоб саме великий капітал за допомогою ринкових механізмів повністю реалізував свої інвестиційні та інноваційні можливості.

Передусім слід звернути увагу на успішну практику податкового регулювання діяльності великих підприємницьких структур за кордоном. Водночас реалізація радикальних податкових реформ, що може стати наслідком реструктуризації органів податкової служби, повинна базуватися на врахуванні інтересів не лише великого бізнесу, але й інших господарюючих суб'єктів.

Головним завданням податкової політики щодо стимулювання великого бізнесу має стати зацікавленість великих підприємств у «прозорій» та тісній співпраці із податковими органами, гарантування їм у разі потреби підтримки у вирішенні проблем інноваційного розвитку бізнесу, а отже, і гармонізація податкових відносин, збалансування фіскальної та стимулюючої функцій оподаткування.

Заходи державної податкової політики у цьому напрямі повинні передбачати, зокрема:

- створення та оптимізацію правових засад функціонування вільних економічних зон, спрямоване на оновлення існуючої технічної бази підприємств України;

- розширення умов застосування інструментів інвестиційного податкового кредиту з метою підвищення інноваційного потенціалу нашої держави;

- запровадження гнучкої шкали прогресивно-регресивних ставок прибуткового оподаткування для тих галузей господарства, при зростанні масштабів виробництва в яких активізуватиметься діяльність щодо обробки та реалізації вторинної сировини, що сприятиме не лише економії природних ресурсів, але й підвищенню конкурентоспроможності економіки держави.

Слід пам'ятати, що незважаючи на визнаний привілейований статус великого бізнесу та його широкі можливості щодо впливу на прийняття рішень загальнодержавного масштабу, схильність до тінізації капіталу і значний фіскальний потенціал великих підприємств, потребують постійного удосконалення інструменти податкової політики з метою усунення розбіжностей в інтересах держави і відповідних платників податків, що, *на нашу думку*, стане передумовою його розвитку в Україні.

***НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ БОРГОВОЇ
ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ***

На сучасному етапі особливий науковий інтерес у сфері дефіциту бюджету, боргових зобов'язань та державного боргу обумовлений потребою у пошуку нових механізмів державного впливу на економічну ситуацію в Україні, нових джерел поповнення бюджету, а також необхідністю розроблення ефективних способів оптимізації та реструктуризації існуючого державного боргу.

Питання державних запозичень для покриття бюджетного дефіциту у першу чергу регулюється Бюджетним кодексом України, в якому зазначається, що державний борг – це загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення. Бюджетним кодексом також визначається основні засади здійснення державних запозичень, основи реалізації національної боргової політики, зокрема: класифікація боргу; джерела фінансування бюджету; порядок здійснення державних (місцевих) запозичень та питання управління державним (місцевим) боргом; порядок надання державних та місцевих гарантій; граничні обсяги державного (місцевого) боргу та державних (місцевих) гарантій.

Для запобігання виникненню ризиків, які пов'язані із управлінням державним боргом, ухвалено постанову Кабінету Міністрів України № 815 від 01.08.2012 «Про затвердження Порядку здійснення контролю за ризиками, пов'язаними з управлінням державним (місцевим) боргом». Цей Порядок визначає методологічні та організаційні засади здійснення контролю за ризиками, пов'язаними з управлінням державним (місцевим) боргом. На виконання вимог вищезазначеної постанови та відповідно до Положення про управління ризиками, пов'язаними з державним боргом, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 16.06.2010 № 461, було ухвалено наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Програми управління державним боргом на 2013 рік» від 21.02.2013 № 277. В Програмі зазначаються показники Закону України «Про Державний бюджет України на 2013 рік» у частині державного боргу і державних запозичень, боргові інструменти, за допомогою яких планується забезпечити фінансування Державного бюджету України у 2013 році, визначається структура

державного боргу України на 2013 рік, оцінюються ризики, а також зазначаються напрями підвищення кредитних рейтингів. Заходи з попередження ризику зниження суверенного кредитного рейтингу включатимуть своєчасне і в повному обсязі виконання державою зобов'язань за державним боргом, а також розкриття інформації про стан і структуру державного боргу, обсягу майбутніх платежів за ним. Необхідними умовами плідної співпраці з рейтинговими агентствами є транспарентність у сфері управління державним боргом та економічного стану країни. Задля цього передбачено ведення постійного діалогу з провідними рейтинговими агентствами щодо соціально-економічного положення країни та державного боргу, підготовка звітів та відповідей на запити рейтингових агентств з метою надання необхідної інформації для визначення суверенного кредитного рейтингу України. Результати роботи з питань державного боргу регулярно розмішуватимуться на офіційному веб-сайті Міністерства фінансів. Крім того, з метою збільшення попиту серед першокласних інвесторів та їх заохочення до купівлі ОЗДП України Міністерство фінансів України спільно з Національним банком України та іншими органами державної влади готує Перспект емісії ОЗДП України у редакції 2013 року, в якому у повному обсязі розкривається інвестиційна привабливість України.

Згідно з положеннями Бюджетного кодексу України 29 квітня 2013 року постановою Кабінету Міністрів України № 320 було ухвалено Середньострокову стратегію управління державним боргом на 2013–2015 роки. Цілями Стратегії є: задоволення потреб держави у позикових ресурсах шляхом фінансування державного бюджету за мінімально можливою вартістю обслуговування державного боргу з урахуванням ризиків; утримання обсягу державного боргу на економічно безпечному рівні; забезпечення ефективного функціонування внутрішнього ринку державних цінних паперів та розширення доступу до міжнародного ринку капіталу; реформування у сфері міжнародної інтеграції та співпраці, спрямоване на вироблення цілісної та збалансованої зовнішньоекономічної політики, підвищення конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості національної економіки.

Досягнення зазначених цілей забезпечується шляхом: оптимізації структури державного боргу в розрізі валюти і відсоткових ставок, що дасть змогу мінімізувати відповідні ризики; мінімізації ризиків, пов'язаних з рефінансуванням та утриманням середньозваженого строку до погашення боргових зобов'язань держави у визначених цією Стратегією межах;

запобігання виникненню пікових навантажень на державний бюджет, що пов'язані із здійсненням платежів за державним боргом; підвищення рівня ліквідності державних боргових цінних паперів, що дасть змогу підвищити попит на них серед інвесторів; здійснення запозичень для підтримки та розвитку пріоритетних сфер економіки; забезпечення ефективної співпраці з провідними міжнародними рейтинговими агентствами щодо присвоєння ними суверенного кредитного рейтингу України та її борговим зобов'язанням; забезпечення системного підходу до міжнародної інтеграції та співпраці, у тому числі запровадження дієвих механізмів прийняття рішень у зовнішньоекономічній сфері; запровадження стратегії залучення, ефективного використання та моніторингу зовнішньої допомоги; розширення співпраці з міжнародними організаціями, в тому числі міжнародними фінансовими організаціями; забезпечення прозорості діяльності, пов'язаної з управлінням державним боргом, та публічності відповідної інформації.

Основними заходами, які планується здійснити для реалізації Стратегії, є: узгодження напрямів політики у сфері управління державним боргом з напрямами бюджетної та грошово-кредитної політики; удосконалення нормативно-правової бази з питань управління державним боргом; складення графіка проведення аукціонів облігацій внутрішньої державної позики із зазначенням видів та строків обігу боргових цінних паперів; проведення аналізу та оцінювання ризиків, пов'язаних з державним боргом; регулярне розміщення державних цінних паперів з різними строками обігу; створення належних умов для ефективного функціонування первинних дилерів та підтримання ними двостороннього котирування державних боргових цінних паперів; здійснення операцій з активного управління державним боргом з метою зменшення пікових навантажень на державний бюджет; вивчення можливості розширення переліку державних боргових інструментів, у тому числі з плаваючою відсотковою ставкою, індексованих на рівень інфляції, та цінних паперів для населення у гривні; розширення співпраці з міжнародними організаціями, зокрема Світовим банком, Міжнародним валютним фондом, Європейським банком реконструкції та розвитку, Європейським інвестиційним банком; забезпечення регулярного подання міжнародним рейтинговим агентствам статистичних і аналітичних даних щодо соціально-економічного та політичного становища України тощо.

Сьогодні на перший план виходить питання, пов'язані із нормативно-правовим забезпеченням боргової політики.

Ефективність законодавства загалом і конкретних нормативно-правових актів зокрема багато в чому залежить від ефективності контролю за ходом їх реалізації, практики застосування, у ході якої виявляються сильні та слабкі сторони, приходить розуміння необхідності удосконалення. Тому правовий аналіз нормативного забезпечення боргової політики має особливе значення для виявлення прогалин нормативно-правової бази, наукового пошуку варіантів їх усунення.

Височанська М. Я.

Інститут агроекології і природокористування НААН України, м. Київ
**ПРОБЛЕМИ РАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА РОЛЬ
ОПОДАТКУВАННЯ**

Перехід економіки України до етапу сталого економічного розвитку на довгострокових засадах вимагає не тільки підвищення ефективності виробничої діяльності, але і раціоналізації використання природних ресурсів, зменшення шкідливого впливу на навколишнє середовище.

Попри всі зусилля світової науки ми не маємо готових етапів сталого розвитку суспільства, а господарська діяльність все ще здійснюється за рахунок природи та майбутніх генерацій. Етапи розвитку індустріальних країн, які досягли прогресу за рахунок використання «чужих» природних ресурсів, ціною забруднення навколишнього середовища, будуть втрачати свою життєздатність у міру зменшення ресурсно-екологічного потенціалу планети. Етап «споживчого суспільства» безперспективний і веде до катастрофи.

Проблема раціонального природокористування посилюється великим техногенним навантаженням на екосистему та станом забруднення навколишнього середовища, що передусім негативно впливає на якість життя населення України.

Значна вартість природних ресурсів, які використовуються у виробничо-господарській діяльності економічних суб'єктів, розміри податкових платежів, формальна система штрафних санкцій за порушення правил природокористування завдали великої шкоди стану природних ресурсів нашої держави. Але така ситуація характерна не тільки для України, але і для інших республік колишнього СРСР, що зумовлено реформованою структурою виробництва, споживацьким ставленням до природних ресурсів, а також системою ресурсного та екологічного оподаткування.

Російський вчений М. Лук'янчиков відзначає, що в державні позабюджетні фонди екологічні фонди не входять, «екоплатежі втратили стимулюючий характер і перетворилися на знеособлену форму одного з неподаткових способів формування бюджетів всіх рівнів управління».

Важливо підкреслити, що платежі за користування природними ресурсами є найважливішими компонентами економічного механізму природокористування кожної держави, оскільки за своєю суттю такі платежі – особлива форма реалізації економічних стосунків між власником природних ресурсів (державою) і їх користувачами (юридичними та фізичними особами).

На сьогодні майже вся територія України екологічно небезпечна, про що свідчать статистичні дані.

Виходячи з принципу рівноправності та права кожного народу самостійно вирішувати свою долю, в Україні, поряд з визначенням внутрішнього та зовнішнього статусу, напрямів політичного, економічного, соціального та культурного розвитку необхідно розробити стратегію та тактику запобігання глибокій екологічній кризі, знайти шляхи забезпечення екологічного благополуччя країни, збереження національних природних ресурсів для майбутніх поколінь.

Хоча вітчизняна економіка все ще переживає глибоку структурну кризу, обсяги виробництва є незадовільними, для України характерний один із найвищих рівнів техногенного навантаження серед країн СНД і Європи. Це можна пояснити нераціональним розміщенням продуктивних сил, сформованим ще за часів СРСР. В окремих регіонах країни зосереджено максимальну кількість ресурсів, однак через неналежний рівень природоохоронних заходів ці ж регіони сьогодні є найбільш забрудненими. У цілому по Україні рівень техногенного навантаження складає 14,17%, що перевищує показники індустріально розвинутих країн Західної Європи – Німеччини, Італії, Франції – відповідно у 1,63; 1,58 і 1,44 рази. Протягом останніх років техногенне навантаження на навколишнє середовище зменшилося, що обумовлене зменшенням обсягів виробництва та скороченням реального сектору економіки. Але екологічна ситуація в природному середовищі залишається напруженою.

Сьогодні близько 15% території України з населенням більше 10 млн осіб знаходиться в критичному екологічному стані, має найбільший рівень споживання водних ресурсів, вирубки лісів тощо.

Вважаємо, що природоресурсні платежі мають бути економічно значимими та мати істотну частку в загальній структурі податкових

надходжень для забезпечення подальшого фінансування природоохоронних заходів. Ефективний механізм екологічного оподаткування вимагає детального обліку природних ресурсів як об'єктів оподаткування для встановлення адекватного рівня оподаткування для кожного з видів природоресурсних платежів. Підвищену увагу слід, на нашу думку, приділити розмірам ставок екологічних податків з метою створення резервів бюджетних коштів для здійснення комплексу заходів із відновлення природних ресурсів. При цьому потрібно реформувати екологічні цільові фонди для акумулювання та реінвестування коштів на оздоровлення довкілля, відтворення природних ресурсів, впровадження екологічно чистих технологій та на інші цілі, пов'язані з природоохоронною діяльністю.

Не можливо не відмітити, що одним із засобів регулювання раціонального природокористування є використання податків, які дають змогу вилучити частину ренти з метою її використання для фінансування потреб і відтворення природних ресурсів та створення передумов для стимулювання ефективного та економного використання ресурсів. Але і важливу роль відіграє система штрафних санкцій. Оскільки, значення має не тільки розмір штрафу, але і ймовірність його застосування.

Як цитують фахівці, в Україні створена система державного регулювання у сфері платного природокористування виявилася малоєфективною, таким чином її механізм не стимулює розвитку господарської діяльності з використанням природних ресурсів. На сьогоднішній день рівень зборів не забезпечив стійкого прогресу в мобілізації та акумуляції фінансових ресурсів, а також цільового спрямування коштів, або визначеної їх частки на природоохоронну діяльність. Частково ця ситуація має змінитися на краще, оскільки у 2011 р. набув чинності Податковий кодекс, який вносить суттєві зміни у оподаткування споживання природних ресурсів. Однак, окрім змін, передбачених у Податковому кодексі, вважаємо, що додатковими заходами фіскального регулювання мають бути: диференціація нормативів плати за воду по галузях; сприяння цільовому використанню платежів за ресурси; запровадження оподаткування приватних мисливських угідь та інших форм монополізації природних ресурсів; використання податкового стимулювання щодо застосування ресурсо- та енергозберігаючих технологій; посилення контролю за використанням природних ресурсів та застосування певних штрафних санкцій; активізація податкових важелів економного використання природних ресурсів

Важливими тенденціями оподаткування природних ресурсів в Україні мають стати такі, які здатні переорієнтувати дію фіскальних інструментів з обслуговування процесу «відкуплення» підприємств-забруднювачів навколишнього середовища шляхом перерозподілу досягнутої ними економії, отриманої за рахунок зниження або відсутності витрат на підвищення екологічної безпеки виробництва, на «зароблення» стимулів у вигляді певної вигоди за виробництво екологічно-чистої продукції, що відповідає міжнародним екологічним стандартам і не спричиняє негативного тиску на навколишнє середовище і здоров'я персоналу

Завдяки реформуванню системи екологічного оподаткування та вдосконалення інших інструментів екологічного регулювання в Україні необхідно досягнути узгодження різнорівневих інтересів щодо виробництва і раціоналізації природокористування та більш ефективне регулювання еколого-економічною поведінкою господарюючих суб'єктів.

Возняк Г. В.

Інститут регіональних досліджень НАН України, м. Львів

БЮДЖЕТНІ ІНСТРУМЕНТИ АКТИВІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Основою соціально-економічного розвитку як окремих регіонів, так і всієї країни є підприємницька діяльність, а її висока активність є одним із ключових чинників структурної модернізації України. В контексті зазначеного питання забезпечення належних умов для відповідального перед державою, соціально орієнтованого, спрямованого на вирішення як поточних, так і довгострокових завдань бізнесу завжди належали до першочергових. До слова, програмою економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» передбачено, що з метою побудови сучасної, стійкої, відкритої й конкурентоспроможної у світовому масштабі економіки, формування професійної й ефективної системи державного управління має базуватись на формуванні режиму максимального сприяння національному бізнесу шляхом зменшення втручання держави в економіку, зниження адміністративних бар'єрів для розвитку бізнесу, модернізації податкової системи й поглиблення міжнародної економічної інтеграції України. З огляду на досягнення пріоритетних цілей модернізації національної економіки дослідження проблем активізації підприємництва набувають пріоритетного значення.

В умовах економічної нестабільності (характерні для сучасного етапу розвитку вітчизняної економіки) пошуки чинників подолання кризових явищ в економіці насамперед спрямовані на створення сприятливих умов для підприємництва як локомотива поступального розвитку країни. З іншого боку, посилюються вимоги до діяльності підприємців, позаяк вона повинна підпорядковуватись не тільки реалізації бізнесових інтересів, але і вирішенню загальнодержавних, регіональних та соціальних проблем.

Аналіз сучасної динаміки розвитку підприємництва в Україні дозволяє стверджувати про тенденції зниження багатьох показників розвитку бізнесу, що негативно позначилося на зайнятості та соціальному захисті населення. Прийняті заходи з державної підтримки підприємницької діяльності (Податковий кодекс, низка законів з дерегуляції тощо) здебільшого мали нормативний характер та не були достатньою мірою підкріплені належним ресурсним забезпеченням.

Основним бар'єром для розвитку підприємництва є обмеженість внутрішніх фінансових ресурсів та ускладнений доступ до зовнішніх джерел фінансування. Цілком очевидно, що подолання кризових явищ в економіці неможливе без стимулювання розвитку внутрішнього виробництва, у тому числі – із використанням заходів бюджетної політики.

Одним із ефективних інструментів стимулювання підприємницької активності є державні закупівлі (придбання замовником товарів, робіт і послуг за державні кошти). Аналіз зарубіжної практики застосування цього інструменту доводить, що державні закупівлі, за різними оцінками, складають від 12 до 20%, а подекуди становлять четверту частину національного ринку (Нідерланди – 26,3%, Чехія – 25,4% від обсягу ВВП). На жаль, така практика не набула поширення в Україні: серед загальної кількості укладених угод за державні кошти протягом 2010–2012 рр. лише до 5% були реалізовані за процедурами державних закупівель, що у вартісному вимірі становило від 27% загального обсягу державних видатків у 2010 році та до 77% у 2012 році.

Результати проведених досліджень доводять, що за весь час використання процедур державних закупівель укладання угод відбувається з тенденцією до істотного зменшення частки конкурентних процедур, особливо у 2010–2013 рр. Незважаючи на стрімке зростання кількості операцій із закупівлі у одного учасника, частка оскаржень рішень розпорядників державних коштів залишається незначною (у середньому кожного року не більше 2% укладених угод) (у 2011–2012 рр. не більше 0,6%

в умовах зростання кількості процедур у 1,4 раза). Водночас до 25% (2008 р. – 24,9%; 2012 р. – 24,5%) оголошених конкурентних державних закупівель скасовано або визнано такими, що не відбулися з тих чи інших причин невідповідності вимогам проведення таких процедур.

Варто *зазначити*, що такі управлінські дії обмежуються прямими державними замовленнями для окремих пріоритетних підприємств без врахування цілісного економічного ефекту.

Доводиться *констатувати*, що вплив державних закупівель на активізацію підприємництва і надалі має вибірковий характер стимулювання поточної комерційної діяльності певних підприємств, тобто спостерігається поступове обмеження доступу на цей сегмент ринку нових суб'єктів господарювання, що супроводжується зростанням обтяжливих адміністративних вимог для головних розпорядників у процесі формування замовлень на однотипні предмети закупівель.

Джабуа М.

Кутаисский университет

ОСОБЕННОСТИ ОБЩЕСТВЕННОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ В ГРУЗИИ: ФИНАНСОВЫЙ АСПЕКТ

В новых условиях хозяйствования, когда государство выступает одним из субъектов рынка, наряду с государственными и общественными организациями, активно функционируют коммерческие, частные и смешанные организации. В этих условиях возникает необходимость изменения организационно-функциональной конструкции государственных финансов, что в условиях сохранения регулирующей функции государства будет способствовать обеспечению и сохранению определенного равновесия между общественными потребностями и их удовлетворением.

По ряду причин, процесс трансформации административно-командной экономики в рыночную в Грузии отличался определенной спецификой. Во-первых, переход на рыночные отношения совпал с экономическим и политическим кризисом в стране, который время от времени сопровождался острой политической борьбой. Процесс реформирования, начавшись в пределах пространства одного государства – СССР, продолжился уже в независимом грузинском государстве. Во-вторых, на начальной стадии трансформации, параллельно с усилением бюрократизации общества роль и авторитет государства значительно снизились, в то время как именно

государство должно было обеспечить управление процессами общественного и экономического развития. В-третьих, процесс реформирования экономики на начальной стадии переходного периода в Грузии в основном был проведен с помощью радикальных методов, таких как «шоки», «конверсия», что способствовало усилению падения экономики, дальнейшему снижению уровня жизни и социальным коллизиям.

По этим, а также по ряду других причин процесс трансформации в Грузии проходил в весьма сложных условиях. К началу реформ уже практически прекратила существование старая система управления экономикой, а страна оказалась перед опасностью гражданской войны. Естественно, для сохранения государства и создания нормальных условий для реформирования экономики необходимо было упрочить роль государства.

На завершающей стадии первой фазы трансформационного периода роль государства выросла, повысилась степень его влияния на экономику, однако по ряду причин качество принятых законов и решений оставляло желать лучшего. Ошибки и недочеты в деятельности высших эшелонов власти способствовали принятию неэффективных или противоречащих уже принятым государственным органами законам законодательных актов. Эти и другие обстоятельства экономического и политического характера мешали нормальному ходу процесса реформирования.

Мы полагаем, что рост благосостояния населения обусловлен не только инвестициями и активностью частного сектора. Значительный вклад в этот процесс должны внести правительство страны и общественный сектор экономики. В этом отношении Грузия в своей новейшей истории бросилось из одной крайности в другую: в условиях централизованного планирования частное предпринимательство считалось злом, а во время режима Национального Движения уже общественная собственность на экономические объекты была объявлена таковой. Эта последняя доктрина опиралась на принципы неолиберальной экономики, согласно которой каждый объект собственности должен принадлежать частному лицу, а государство и общественный сектор должны полностью отстраниться от экономической деятельности, что на наш взгляд, ошибочно. Для достижения собственных целей общественный сектор экономики использует финансовые инструменты (налогообложение, государственные затраты). Его концептуальной задачей является оптимизация принудительного распределения ресурсов для достижения оптимальных параметров экономической и социальной эффективности.

Результаты анализа бюджетных расходов указывают на усиление общественного сектора экономики в Грузии. В 2010–2012 гг. 60% сумм, выплаченных из государственного бюджета, приходится на оплату труда, социальное обеспечение и закупки разного рода товаров и услуг. Удельный вес оплаты труда сократился, а расходы в этом направлении остались фактически на прежнем уровне.

Усиление управления финансами и бюджетными средствами государственного сектора является декларированным приоритетом правительства. Согласно стратегии реформирования финансового управления в государственном секторе для оптимизации бюджетного процесса правительством был разработан и внедрен Документ Базовых Данных и Направлений (BDD), который охватывает 5 фискальных лет (текущий, планируемый и 3 последующих года после планируемого). Этот документ ежегодно обновляется и представляет собой основу для разработки среднесрочных планов расходов министерств и государственных агентств. BDD обеспечивает анализ данных по выполнению фискальных показателей как по предыдущему году, так и по проектным (прогнозным) макроэкономическим и фискальным плановым показателям последующих лет. Кроме того, документ определяет среднесрочную стратегию деятельности правительства на следующие годы, а также приоритеты для этого периода вместе с ожидаемыми результатами.

Среднесрочное планирование, предусмотренное в BDD, опирается на принцип среднесрочного планирования расходов, который был утвержден в 2006 г. BDD и среднесрочное планирование расходов обеспечивают министерства и государственные агентства своего рода структурой, которой они должны оперировать, формировать приоритеты и целесообразность этих приоритетов, а также оценку требований, объемы затребованных сумм, ожидаемые результаты и их эффективность, критерии оценки успеха. Среднесрочное планирование расходов должно обеспечить повышение эффективности и прозрачности и стать средством для обеспечения согласованной и ориентированной на результаты политики.

Юридическим субъектом публичного права, осуществляющим государственный контроль и входящим в управленческую структуру Министерства финансов Грузии (Налоговой службой), в течение последних лет было проведено несколько реформ и внедрено электронное обслуживание разного вида, что значительно упростило отношения между налоговой службой и потребителями. Налогоплательщик тратит минимум

времени и ресурсов для выполнения своих обязательств, предусмотренных налоговым законодательством. Электронная страничка налогоплательщика дает ему возможность управлять собственным бизнесом дистанционно, не выходя из дома и/или офиса.

Правительство Грузии проводит курс радикальных и необратимых реформ. Создание благоприятной бизнес-среды в стране является основной целью государственной политики. В этом отношении реформы были проведены по следующим направлениям: восстановлена система сбора налогов; упрощен Налоговый кодекс; реформированный налоговый режим в Грузии считается одним из самых либеральных в мире.

Значительные реформы были проведены и в таможенной сфере. Краеугольным камнем ее реформирования стало внедрение системы управления рисками, с помощью которой упростились таможенные процедуры и сократилось время на оформление и пропуск грузов.

С помощью автоматизированной системы обработки таможенных данных ASYCUDA в случае совпадения товарных данных с профилем риска для конкретной зарегистрированной декларации в системе предусмотрен цвет коридора, что подразумевает осуществление соответствующих таможенных мероприятий. Еще одним важным направлением реформирования таможенной сферы стало упрощение таможенного администрирования и приведение инфраструктуры в соответствие с современными требованиями. Имеется в виду организация экономических зон оформления, важнейшей функцией которого является осуществление обслуживания по принципу «одного окна». Таможенные процедуры, осуществляемые импортерами и экспортерами, достаточно просты, прозрачны и максимально автоматизированы. Еще одно позитивное новшество, характерное для таможенной системы Грузии – это предварительное декларирование товаров, т.е. возможность оформления товара и транспортного средства до въезда на территорию Грузии (до пересечения границы).

Таким образом, нормальное функционирование общественного сектора в значительной мере обусловлено стабильностью финансового сектора, а также эффективностью проведенных в этом секторе реформ. Все это вместе взятое создает предпосылки для улучшения инвестиционного климата, развития малых и средних предприятий для обеспечения экономического роста в стране в целом.

ПОДАТКОВІ ВІДНОСИНИ ТА МЕХАНІЗМ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ

Сучасний стан соціально-економічного розвитку в Україні зумовив необхідність у підвищенні рівня ефективності податкової системи як одного із найважливіших інструментів державної економічної політики, яка б сприяла як гармонізації податкових відносин між державою та платниками податків, так і наповненню бюджетів усіх рівнів.

Податкові відносини у будь-якій країні ґрунтуються на формальному конфлікті інтересів суб'єктів цих відносин. З одного боку, платники податків прагнуть мінімізувати свої зобов'язання перед державою з тим, щоб підвищити свій добробут, а з іншого – уряд намагається забезпечити такий рівень доходів, щоб уникнути фінансових проблем у процесі виконання зобов'язань, покладених на нього суспільством.

Факт неперервного існування подібного конфлікту та намагання його розв'язати пояснюють актуальність дослідження податкових відносин за будь-яких часів.

Відаючи належне науковим напрацюванням багатьох вчених-економістів у сфері оподаткування, слід зауважити, що досліджуючи процес справляння податків і відносин, що виникають внаслідок його реалізації, науковці в основному зосереджують увагу на таких поняттях, як «податкове навантаження», «ставки оподаткування», «структура податкових надходжень». Такий стан речей, *на нашу думку*, свідчить про однобічний характер дослідження процесу оподаткування. У цьому ж контексті слід також відзначити відсутність системного підходу до трактування суті податкових відносин, які у науковій літературі розглядають у трьох аспектах: соціальному, економічному та правовому.

Так, В. І. Термецький зазначає, що податкові відносини передусім є відносинами соціальними та суспільними. У суспільних відносинах люди (індивіди) та їх колективні утворення, вступаючи в різні соціальні зв'язки, виконують ті чи інші соціальні функції. Сплата податку, стягнення податку – це окремі приклади соціальних функцій членів суспільства. Соціальним функціям, у свою чергу, відповідають певні соціальні ролі. Платник податку, з цієї точки зору, представляє собою одну з соціальних ролей індивідів і колективних утворень.

У правовому аспекті, за визначенням М. П. Кучерявенка, податкові правовідносини являють собою відносини, що виникають у співвідношенні з

податковими нормами (регулюють встановлення, зміну та скасування податкових платежів) та юридичними фактами, учасники яких наділені суб'єктивними правами так несуть юридичні обов'язки, пов'язані зі сплатою податків і зборів у бюджети і фонди.

В економічному плані А. М. Соколовська розглядає податкові відносини як відносини між органами державної влади, місцевого самоврядування та платниками податків (юридичними та фізичними особами), що виникають на стадії перерозподілу ВВП з приводу відчуження та привласнення різними рівнями державної влади частини доходів платників, акумуляції її у централізованому державному та місцевих фондах фінансових ресурсів, необхідних державі та органам місцевого самоврядування для виконання їх функцій.

На наш погляд, податкові відносини є симбіозом суспільних, економіко-правових і владних відносин, які виникають між державою через органи державної влади і місцевого самоврядування та платниками податків на стадії перерозподілу національного доходу на користь держави з метою формування фінансового підґрунтя для забезпечення виконання нею суспільно-економічних, політичних, правових та інших функцій.

Податкові відносини як складна економічна категорія передбачає наявність певних складових, які визначають механізм їх реалізації.

Серед складових податкових відносин А. М. Шиш виділяє такі:

- майнові відносини у сфері збирання податків, що ґрунтуються на владному підкоренні суб'єктів оподаткування вимогам публічної влади;
- організаційні відносини між органами державної влади та місцевого самоуправління з приводу встановлення та введення податків;
- відносини у сфері податкового адміністрування, що пов'язані з поточною діяльністю податкових органів.

Відносини, які виникають у галузі податків, регулюються, як і всі фінансові відносини, відповідними нормативно-правовими актами, набуваючи форми податкових правовідносин, без наявності яких або в умовах їх нечіткої визначеності податкова робота втрачає орієнтири. В Україні податкові відносини регулюються Конституцією України, Податковим кодексом України, спеціальним законодавством України та чинними міжнародними договорами.

Податкові відносини є складним і динамічним суспільним явищем, які безпосередньо впливають на спосіб економічної поведінки суб'єктів цих відносин, визначаючи економічний і соціальний розвиток в країні. Тому для

кожної держави важливо сформувати ефективний податковий механізм, який покликаний забезпечувати необхідну централізацію податкових коштів у державному бюджеті та регулювання економічних процесів у державі.

Кількісною та якісною характеристикою податкового механізму, *на нашу думку*, є податкове навантаження. У вітчизняній літературі підходи до визначення економічної сутності цієї економічної категорії відрізняються. В одних виданнях акцент ставиться лише на кількісній характеристиці податкового навантаження, що вказує частку вилучень із доходів платників податків до державного бюджету. В інших джерелах акцент ставиться на якісній характеристиці податкового навантаження. Його трактують як важливий фіскальний показник, що характеризує сукупний вплив податків на економіку країни чи на окремих суб'єктів господарювання.

Для розрахунку рівня податкового навантаження на економіку у міжнародній практиці прийнято використовувати податковий коефіцієнт. Він розраховується як відношення суми сплачених податків, включаючи обов'язкові відрахування у державні цільові фонди, до ВВП у ринкових цінах.

Динаміка розрахованого нами рівня податкового навантаження в Україні в описаний вище спосіб така: 2007 р. – 34,2%, 2008 р. – 36%, 2009 р. – 35%, 2010 р. – 34,1, 2011 р. – 37,4%, 2012 р. – 38,3%.

Для порівняння наведемо показник рівня податкового навантаження, розрахованого за методом податкового коефіцієнта в країнах-членах ЄС (ЄС-27). Середній показник податкового коефіцієнта у 2007 р. становив 39,4%, 2008 р. – 39,3%, 2009 р. – 38,4%, 2010 р. – 38,3%, у 2011 р. – 38,8%.

Порівнюючи показник податкового коефіцієнта України із середньоєвропейським, слід відзначити, що рівень податкового навантаження у нашій державі є часто нижчим або й рівнозначним із рівнем податкового навантаження країн-учасниць ЄС. Втім, рівень соціально-економічного розвитку у нашій державі значно нижчий.

Вважаємо, що однією із основних причин виникнення такої ситуації є відсутність пропорційного розподілу податкового навантаження між усіма суб'єктами податкових відносин, що дестимулює інвестиційні процеси, сприяє розвитку тіншового сектору та гальмує розвиток економіки.

Хоча за рівнем податкового навантаження Україна знаходиться на одному щаблі із багатьма економічно розвинутими державами, зниження податкового навантаження є необхідною умовою для формування позитивних зрушень в економічній і податковій сферах. Поступове зниження

податкового навантаження стимулюватиме ділову активність, сприятиме мінімізації тіньового сектору завдяки зменшенню порушень податкового законодавства, дозволить збільшити заощадження домогосподарств, тим самим створюючи передумови для добровільної сплати податків.

Західна О. Р., Акименко Н. Д.

Львівська державна фінансова академія

ПОДАТОК НА НЕРУХОМЕ МАЙНО, ВІДМІННЕ ВІД ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ, ЯК ДОДАТКОВЕ ДЖЕРЕЛО НАПОВНЕННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

В умовах становлення та розвитку ринкової економіки великої актуальності набуває питання постійного та стабільного фінансового забезпечення місцевих бюджетів. Надання органам місцевого самоврядування достатніх фінансових ресурсів відіграє важливе практичне і теоретичне значення, оскільки місцева влада є не тільки розпорядником видаткової частини місцевих бюджетів, але й реально впливає на його дохідну частину.

В умовах економічних перетворень і змін у суспільних відносинах в Україні актуальності набуває питання формування дохідної частини місцевих бюджетів за рахунок джерел, надходження від яких є фінансово значимими, стабільними, а витрати на їх адміністрування набагато менші від надходжень. Це можливо вирішити шляхом запровадження податку на нерухоме майно, який має повністю зараховуватися до місцевих бюджетів.

Відповідно до статті 10 Податкового кодексу України податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, віднесений до місцевих податків, є обов'язковим платежем. Згідно зі статтею 12 Кодексу механізм стягування та порядок сплати податку на нерухоме майно визначається місцевими радами. Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, запроваджений з 1 січня 2013 року.

Платниками податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, є власники об'єктів житлової нерухомості – фізичні особи, тобто громадяни як учасники цивільних відносин, а також юридичні особи – організації, створені та зареєстровані у встановленому порядку. Крім того, платниками цього податку можуть бути власники об'єктів житлової нерухомості нерезиденти – громадяни, які мають постійне місце проживання за межами нашої держави, в тому числі ті, що тимчасово перебувають на

території України; юридичні особи і суб'єкти підприємницької діяльності, які не мають статусу юридичної особи (філії, представництва тощо) з місцезнаходженням за межами нашої держави, які створені та здійснюють свою діяльність відповідно до нормативно-правового поля іноземної країни. Об'єктом оподаткування є об'єкт житлової нерухомості, в тому числі його частка.

З метою встановлення пільгового режиму оподаткування для платників податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, Податковим кодексом України визначено об'єкти, що не оподатковуються. До них віднесено:

- об'єкти житлової нерухомості, які перебувають у власності держави або територіальних громад (їх спільній власності);

- об'єкти житлової нерухомості, які розташовані в зонах відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення, визначені законом, в тому числі їх частки;

- будівлі дитячих будинків сімейного типу;

- садовий або дачний будинок, але не більше одного такого об'єкта на одного платника податку;

- об'єкти житлової нерухомості, в тому числі їх частки, що належать фізичним особам, які відповідно до закону мають статус багатодітних або прийомних, або малозабезпечених сімей, опікунів, піклувальників дітей, але не більше одного такого об'єкта на сім'ю, опікуна, піклувальника;

- гуртожитки;

- об'єкти житлової нерухомості, в тому числі їх частки, що належать дітям-сиротам, дітям, позбавленим батьківського піклування, та особам з їх числа, визнаним такими відповідно до закону, дітям-інвалідам, які виховуються одиницями матерями (батьками), але не більше одного такого об'єкта на дитину.

Для податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, базою оподаткування є житлова площа об'єкта житлової нерухомості. За наявності у платника податку кількох таких об'єктів ця база визначається окремо за кожним з них, що відповідає головній домінанті справедливості оподаткування.

Обчислення бази оподаткування податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, для фізичних осіб, у тому числі фізичних осіб – підприємців, здійснюється органами Державної податкової служби на підставі даних Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, що

безоплатно надаються органами державної реєстрації прав на нерухоме майно. Натомість для юридичної особи – самостійно, виходячи з житлової площі об'єкта оподаткування на підставі документів, які підтверджують право власності на нього.

Роль податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, не обмежується тільки наповненням дохідної частини місцевого бюджету. Він повинен сприяти детінізації майнових відносин, розвитку інституту приватної власності, зменшенню неконтрольованого зростання цін на житло.

Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, запроваджений з 1 січня 2013 року, проте Президентом підписано Закон від 04.07.2013 № 403-VII «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо об'єктів нерухомості», яким, зокрема, передбачено, що у 2013 р. контролюючі органи не нараховують податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, фізичним особам – платникам податку, і цей податок фізичними особами не сплачується. Обов'язок сплати фізичними особами податку за 2013 рік переноситься на 2014 рік. Норма про перенесення строку запровадження податку на нерухоме майно з 2013 на 2014 рік не стосується юридичних осіб. Підприємства, як і раніше, повинні подавати річну декларацію та сплачувати податок, зазначений у ній, щокварталу до 30 числа місяця, наступного за звітним кварталом. За несвоєчасну сплату податку на нерухоме майно застосовується штраф у розмірі 10% від погашеної суми податкового боргу (у разі затримки до 30 календарних днів) та 20% (у разі затримки більше 30 календарних днів).

Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, є принципово новим для української практики. Водночас він вже давно існує в Канаді, США, Великій Британії.

Світовий досвід показує, що за умови використання правильного підходу податок на нерухоме майно може стати однією із вагомих статей дохідної частини бюджету. Зокрема, бюджету Російської Федерації цей податок приносить 9% від усіх надходжень. Він забезпечує до 81% надходжень до місцевих бюджетів у Канаді, від 10% до 70% – у США. В країнах з економікою, що розвивається, за даними Світового Банку, податок на нерухомість становить 40-80% платежів до місцевих бюджетів.

За результатами аналізу реалій, які склалися в нашому суспільстві, можна говорити про неспроможність цього податку суттєво вплинути на дохідну частину місцевих бюджетів. Так, податок не буде сплачуватися

власниками квартир площею до 120 м², житлових будинків – до 250 м². На прикладі м. Львова, де є досить значна кількість старих житлових будинків, в яких житлова площа квартир в основному не досягає 100 м², постає питання: чи багато осіб буде сплачувати податок на нерухомість? Вважаємо, що необхідно посилити фіскальний тиск на власників, які володіють великими об'єктами житлової нерухомості.

Зеленко В. А.

Львівська державна фінансова академія

***ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ
ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО
СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ***

Реформування пенсійного забезпечення сьогодні є одним з основних напрямів удосконалення загальної системи соціального захисту населення в Україні та визначає рівень економічної безпеки держави. Пріоритетність надання такої значимості пенсійній реформі зумовлена значним загостренням негативної дії на солідарну пенсійну систему багатьох чинників зокрема: старіння населення, зменшення доходів громадян через вплив фінансово-економічної кризи, тінізація ринку праці, зміна соціальних цінностей. Все це обумовлює необхідність пришвидшення процесу запровадження в Україні обов'язкової накопичувальної компоненти пенсійної системи та значно актуалізує проведення досліджень в плані часткової переоцінки переваг і загроз таких нововведень у посткризових соціально-економічних умовах.

Серед чинників, які перешкоджають покращенню ситуації у сфері пенсійного забезпечення, слід виокремити такі:

- низький рівень доходів працюючого населення;
- значна тінізація вітчизняного ринку праці (призводить до виплати заробітної плати «в конвертах»);
- старіння населення та, відповідно, зростання демоекономічного навантаження на платників єдиного соціального внеску;
- корумпованість, криміналізованість та забюрократизованість практично усіх сфер суспільного життя, що значно гальмує модернізацію народно-господарського комплексу та знижує темпи економічного зростання;
- багато попередніх заходів пенсійної реформи нерідко зводились до коригування тих чи інших параметрів пенсійної системи, а концептуально-

структурне її удосконалення до сьогодні постійно відкладається через об'єктивні чи, доволі часто, через суб'єктивні причини.

Проблему «хронічної» нестачі коштів на пенсійне забезпечення засвідчують результати аналізу фінансових показників бюджету ПФУ за останні 5 років: з початку 2009 р. до завершення планового 2013 р. Динаміка зростання видатків бюджету ПФУ вказує на їх «прив'язаність» до темпів економічного зростання, оскільки за цей час пенсійні видатки зросли у 1,5, а ВВП і видатки державного бюджету – у 1,7 раза.

Однак підтримання видатків бюджету ПФУ на рівні загальнодержавних темпів економічного зростання вдавалось здійснювати лише завдяки щорічному збільшенню дотацій Пенсійному фонду з державного бюджету. Через вплив фінансової кризи на українську економічну систему бюджет ПФУ не вдається збалансувати попри суттєву фінансову підтримку «ззовні». Як наслідок, виникає його дефіцит. В аналізованому періоді відбувалося постійне збільшення навантаження на державний бюджет.

Для стабілізації ситуації у сфері пенсійного забезпечення насамперед слід підвищити ефективність процесу фінансового наповнення бюджету ПФУ. Для цього потрібно першочергово вирішити такі завдання:

по-перше, детінізація вітчизняного ринку праці. Як повідомила прес-служба Міністерства економічного розвитку і торгівлі, інтегральний показник рівня тіньової економіки в нашій державі у 2012 р. зріс порівняно з 2011 р. та становив 34% від ВВП;

по-друге, підвищення продуктивності праці в українській економіці. За результатами досліджень МОП, Україна посідає 89 місце за показником продуктивності праці (між Марокко і Пакистаном). Серед основних причин такої ситуації виділяють неефективно побудовані бізнес-процеси на підприємстві, що виражається в дублюванні функцій або зайвому навантаженні на одну посаду; високий ступінь фізичного та морального зносу виробничих фондів; бюрократію та адміністративні бар'єри з боку держави для комерційного сектору; особливості українського менталітету і чинники «сімейності» на підприємстві;

по-третє, за оцінками президента Асоціації українських банків О. Сугоняка, на руках українців перебуває від \$ 40 до 60 млрд. Ці кошти через постійну нестабільність у державі не виконують свого основного призначення – не інвестуються у вітчизняну економіку. Звичайно, вони забезпечують деяке зростання споживчого попиту, однак макроекономічний ефект від цього надто опосередкований;

по-четверте, завершення процесу формування ринкової інфраструктури у нашій державі (ряд основних інституцій, що є складовими реформованої пенсійної системи, не повною мірою розвинуті. Насамперед йдеться про елементи фондового ринку та ринку праці);

по-п'яте, впровадження у життя ефективної урядової програми стосовно покращення демографічної ситуації в Україні. Так, показник старіння населення, а отже, і коефіцієнт демографічного навантаження на платників пенсійних внесків у нашій державі є одним із найвищих серед європейських країн та сягає майже 0,9. Це, безумовно, негативно впливає на вітчизняну солідарну пенсійну систему;

по-шосте, тільки після вирішення попередніх завдань, хоча би часткового, слід розпочинати запровадження обов'язкової накопичувальної складової пенсійної системи України, яка повинна сприяти вирішенню проблеми залежності одержувачів пенсій від платників внесків.

Вважаємо, що вступ України до ЄС має значно пришвидшити процеси реформування пенсійної системи. Адже членство держави у Спільноті забезпечує їй належне правове поле й значно ефективніше соціально-економічне оточення в плані інвестиційної діяльності, роботи фінансових інституцій, зниження рівня корупції, тінізації та криміналізації, захисту прав і свобод громадян тощо.

Проблема реформування пенсійної системи в Україні знаходиться далеко поза площиною ефективного виконання основних кроків пенсійної реформи, а додаткові альтернативні джерела фінансового наповнення та підвищення ефективності цього процесу при бажанні цілком реально віднайти.

Карпінський Б. А., Герасименко О. В.

Львівська державна фінансова академія

***ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА З
ВРАХУВАННЯМ МЕХАНІЗМУ ЗБАЛАНСОВАНОСТІ ФІНАНСОВОЇ
СИСТЕМИ ТЕРИТОРІЇ***

Завдяки значному економічному та інтелектуальному потенціалу у поточному періоді Україна динамічно розвивається та намагається активніше долучатися до світових суспільно-економічних процесів, а також прагне інтегруватися в європейське співтовариство. Проте наявна неоднорідність розвитку регіонів та рівня життя населення створює передумови для соціального напруження в суспільстві, сповільнює ринкові перетворення та

призводить до зниження їх ефективності. Останнє, безумовно, негативно впливає на розвиток підприємництва в Україні. Зважаючи на це, державна регіональна політика повинна бути зорієнтована, зокрема, на створення умов для поетапного подолання диспропорцій (досягнення збалансованості) соціально-економічного розвитку регіонів. На виконання зазначених вище завдань і було спрямоване дослідження особливостей економіко-організаційного механізму державного управління збалансованістю фінансової системи території.

Метою нашої роботи було визначення сутності економіко-організаційного механізму державного управління збалансованістю фінансової системи території, аналіз методів, форм, важелів та інструментів цього механізму, а також дослідження правового, нормативного та інформаційного забезпечення державного управління, що сприяють підтримці розвитку підприємництва та утриманню величини збалансованості фінансової системи території на оптимальному рівні.

Збалансованість фінансової системи території – це досягнення такого стану території, за якого можна вести мову про її повну самозабезпечуваність та самовідтворення, а також наявність перспектив незалежного розвитку. Інакше кажучи, йдеться про ситуацію, за якої потреби конкретної території, хоча б на певний момент часу, відповідають її можливостям.

Економіко-організаційним механізмом державного управління збалансованістю фінансової системи території є раціональне поєднання відповідних методів, форм, важелів та інструментів, а також правового, нормативного та інформаційного забезпечення державного управління, що сприяють підтримці величини збалансованості фінансової системи території на оптимальному рівні.

Методами економіко-організаційного механізму державного управління збалансованістю фінансової системи території є конкретні способи дій, які спрямовані на кінцеву мету – збалансування фінансової системи досліджуваної території (стимулювання, інвестування, кредитування, планування, прогнозування тощо).

Конкретними формами цього механізму є безпосередні прояви кожного із його методів (стимули, інвестиції, кредити, плани, прогнози тощо).

Важелями економіко-організаційного механізму державного управління збалансованістю фінансової системи території вважаються засоби функціонування та реалізації методів такого механізму (ціна, прибуток,

валютні курси тощо). Функцією важелів є активізація відповідних інструментів, тобто за допомогою важелів можна регулювати та коригувати силу й інтенсивність дії інструментів.

Інструментами розглянутого механізму є конкретні чинники впливу на збалансованість фінансової системи території як результат застосування відповідних важелів (дотації, субвенції, субсидії, кредити, відрахування, внески тощо).

Правове забезпечення згаданого механізму охоплює:

- укази Президента України;
- закони і постанови Верховної Ради України;
- постанови і розпорядження Уряду;
- листи і накази міністерств та відомств тощо.

У нормативне забезпечення входять інструкції, норми, нормативи, методичні рекомендації тощо.

Зазначимо, що серед сучасних форм інформаційного забезпечення механізму слід виділити саме ті, що безпосередньо відображають кількісні та якісні фінансові потоки в державі. Це можуть бути дані фінансової звітності підприємств, а також результати одноразових чи суцільних обстежень, статистичні збірники, експертні оцінки, опитування тощо.

Кожна із вищезгаданих складових економіко-організаційного механізму державного управління збалансованістю фінансової системи території характеризується певним рівнем впливу на розвиток підприємництва в Україні.

Економіко-організаційний механізм державного управління збалансованістю фінансової системи території *розроблено* з метою здійснення ефективного впливу на дестабілізуючі фактори. У тому числі це стосується й процесів державної підтримки розвитку підприємництва.

Лише постійно враховуючи особливості механізму збалансованості фінансової системи території, у тому числі зважаючи на методи, форми, важелі та інструменти, а також правове, нормативне та інформаційне забезпечення процесів державного управління, варто сподіватись на реальний позитивний ефект розвитку підприємництва.

Кирилів М. В.

Головне управління Державної казначейської служби України
у Львівській області

**ПОКРАЩЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА**

Недостатньо ефективна регіональна політика та відсутність дієвого механізму фінансового забезпечення конкурентоспроможності підприємництва в умовах фінансово-економічних ризиків, підвищення вартості, ускладнення доступу до інвестицій та інновацій, зменшення купівельної спроможності населення, зростання витратомісткості виробництва, зниження рівня фінансової стійкості, ліквідності та платоспроможності підприємств істотно погіршують конкурентні переваги економіки України.

Ускладнення фінансових відносин під впливом світової фінансово-економічної кризи актуалізує необхідність розроблення та застосування дієвих засобів зміцнення конкурентоспроможності підприємницького сектору.

Роль органів державного управління як суб'єкта в системі забезпечення конкурентоспроможності підприємництва для країни та її регіонів є визначальною, але реалізовані ними заходи не завжди знаходять адекватне впровадження та продовження безпосередньо на рівні підприємств. Більше того, суб'єкти підприємницької діяльності також володіють певним арсеналом засобів посилення їх конкурентоспроможності. Водночас із різних причин (недостатньо високий рівень компетенції апарату управління, брак фінансових ресурсів та неусвідомлення важливості заходів і т. ін.) вітчизняні підприємства не реалізують їх на практиці. Тому однією з важливих функцій представників влади повинно стати, крім створення сприятливих макроредумов, стимулювання розроблення та реалізації підприємствами заходів із посилення факторних конкурентних переваг.

На наш погляд, сукупність заходів із посилення конкурентоспроможності доцільно починати зі збору та опрацювання інформації з метою подальшого розрахунку внутрішнього, зовнішнього, функціональних складників та узагальнюючого її рівня.

Ефективна політика підприємства зі зміцнення його конкурентоспроможності повинна реалізовуватися не тільки за слабкими місцями, але за повноцінним переліком напрямів, передусім таких, як: обґрунтування пріоритетів подальшого посилення фінансової стійкості підприємства; визначення заходів, спрямованих на підвищення рівня ліквідності та платоспроможності, включаючи управління простроченими заборгованостями-

ми, часткою забезпеченості власними оборотними коштами; планування подальшого збільшення обсягів господарської діяльності, збільшення фінансового результату та рентабельності діяльності; визначення пріоритетів та джерел фінансування інвестиційно-інноваційної політики підприємства; зміцнення позицій підприємства на фондовому ринку та ін.

Після визначення напрямів зміцнення конкурентоспроможності підприємства необхідно запропонувати конкретні заходи та засоби, а також спланувати відповідне ресурсне підґрунтя для їх реалізації.

Метою виконання алгоритму дій є забезпечення розвитку інформаційно-аналітичного забезпечення, стратегічного та тактичного, організаційного та мотиваційного управління системою конкурентоспроможності підприємства та її поступова імплементація в основу всієї планової роботи на підприємстві.

Політика покращення фінансового забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів підприємництва може передбачати також такі дії, як аналіз можливих негативних фінансових наслідків розвитку виробничої, маркетингової, комерційної діяльності підприємства щодо стану і змін, її платоспроможності, рентабельності і прибутковості; вивчення ринку цінних паперів щодо привабливості на ньому цінних паперів підприємства, залучення фінансових засобів та інвестицій для розвитку підприємства, а також захисту акцій підприємства від неправомірного захоплення та встановлення контролю над майном суб'єкта господарювання; оцінювання інвестиційних проектів відповідно до аналогічних параметрів; вивчення комерційних та ділових пропозицій тощо.

Державна політика щодо зміцнення фінансового забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів підприємництва повинна мати широкий характер із використанням арсеналу інституційних, економічних та організаційних засобів з урахуванням існуючих негативних аспектів стану конкурентоспроможності та розвитку підприємництва і здійснюватися за такими напрямками: покращення фінансово-економічних результатів та рентабельності інвестованого власного капіталу; збільшення кількості та частки діючих і прибуткових підприємств; покращення ліквідності та фінансової стійкості суб'єктів підприємництва; зміцнення економічної безпеки сектору малого бізнесу; активізація інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств; удосконалення фінансово-кредитної підтримки підприємництва; розвиток інституційної інфраструктури конкурентоспроможності; зниження рівня тінізації ринку.

Для зміцнення фінансової складової конкурентоспроможності суб'єктів підприємництва *необхідно на мікрорівні* імплементувати в процес планування фінансово-господарської діяльності таку послідовність завдань: збір, опрацювання інформації та розрахунок внутрішньої, зовнішньої компонент та узагальнюючого рівня конкурентоспроможності підприємства; запровадження постійно діючого моніторингу її рівня та характеристик; розроблення заходів із посилення незабезпечених складових конкурентоспроможності підприємства (обґрунтування пріоритетів подальшого збільшення обсягів господарської діяльності, зміцнення фінансової стійкості; визначення заходів, спрямованих на підвищення рівня ліквідності та платоспроможності; планування подальшого збільшення обсягів господарської діяльності, збільшення фінансового результату та рентабельності діяльності; визначення пріоритетів та джерел фінансування інвестиційно-інноваційної політики; зміцнення позицій підприємства на фондовому ринку); планування ресурсного забезпечення та очікуваних результатів заходів; реалізація заходів, контроль їх результативності та коригування; розвиток системи інформаційно-аналітичного забезпечення, системи стратегічного та тактичного, організаційного та мотиваційного управління політикою забезпечення конкурентоспроможності підприємства та її поступове впровадження в основу всієї планової роботи на підприємстві.

Козьоринська Г. Я.

Львівська державна фінансова академія

РОЛЬ ПОДАТКОВОГО ПЛАНУВАННЯ В УПРАВЛІННІ ПОДАТКОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ РЕГІОНІВ

Найважливішим елементом управління оподаткуванням, що впливає на успішність реалізації податкової політики та податкової реформи країни, є податкове планування.

Якість податкового планування знаходиться на досить низькому рівні, оскільки суттєвим недоліком роботи щодо податкового планування є те, що в основі розрахунків знаходяться макроекономічні показники, але не враховуються перспективи розвитку кожного окремого суб'єкта господарювання та перспективи розрахунків їх з бюджетом.

Наукова проблема полягає в тому, щоб за допомогою вибору найбільш раціональних методів та інструментів організувати податкове планування,

яке стимулюватиме розвиток податкового потенціалу регіонів та покращення фінансового стану держави.

Питання податкового планування досліджено у роботах вітчизняних та іноземних вчених. Зокрема, серед українських науковців означену проблему досліджували О. Башуцька, Т. Боголіб, Ю. Воробйов, Л. Сідельникова та ін.

Податкове планування дозволяє реально оцінити податковий потенціал території, ґрунтуючись на планах соціально-економічного розвитку кожного суб'єкта господарювання.

Державне податкове планування – це сукупність форм і методів визначення економічно обґрунтованих (оптимальних) податкових параметрів і рішень відповідних державних органів управління, спрямованих на реалізацію функцій податків і забезпечення максимально можливого обсягу податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів у межах заданих параметрів податкового потенціалу.

Податковий потенціал – це фінансові можливості регіону щодо відтворення податкових надходжень у бюджетну систему, що розраховані пропорційно базі оподаткування, яка склалася у регіоні, без негативного впливу на суб'єкти господарювання.

Податкове планування (в залежності від періоду, цілей та завдань) поділяється на оперативне (на місяць, квартал), поточне (на один фінансовий рік) та стратегічне (довгострокове). Саме від поточного та стратегічного планування залежать прогнози показники податкового потенціалу.

Стратегічний податковий потенціал – це прогнозований обсяг сукупної податкової виручки, отриманої у сфері виробництва та обігу після вирахування сукупних витрат. Серед основних чинників, що визначають стратегічний податковий потенціал, виділяють обсяг грошової маси в обігу, залежні від нього параметри ВВП, майнові та трудові чинники виробництва, індекси цін, інфляції тощо.

Тактичний податковий потенціал – це сумарна величина прогнозованого обсягу податкових надходжень, що розраховується з урахуванням стратегічного податкового потенціалу і податкових ставок.

Стратегічне податкове планування знаходиться у тісному зв'язку з перспективною оцінкою прибутковості території, тобто з визначенням стратегічного податкового потенціалу.

Стратегічне податкове планування не лише прогнозує податковий потенціал, а також визначає оцінку внутрішнього потенціалу системи оподаткування.

Поточне податкове планування включає в себе формування плану податкових надходжень на певний фінансовий рік, визначення способів забезпечення передбачених податкових зобов'язань, забезпечення формування дохідної частини бюджетів з урахуванням змін податкового законодавства.

Слід зазначити, що поточне та стратегічне планування взаємопов'язані між собою, їх показники залежать один від одного. Ці види податкового планування ґрунтуються на єдиних принципах, інструментарії й методиці реалізації, однак відрізняються за складом спеціальних методів податкового планування.

На державному рівні процес податкового планування має певну послідовність:

- встановлюються цілі, на досягнення яких орієнтована система оподаткування;

- розробляються методи і конкретні заходи з реалізації поставлених цілей;

- розмежовуються податкові повноваження та дохідні джерела між органами влади та управління різних рівнів;

- визначаються та встановлюються конкретні пропорції розподілу податків між бюджетами різних рівнів, що складають основу податкового планування;

- складається прогнозний розрахунок загальної суми податків, що справляються на певній території (адміністративній одиниці), результатом має стати забезпечення економічно обґрунтованих планових показників;

- визначаються загальні обсяги податкових надходжень на короткострокову і довгострокову перспективи на основі прогнозних розрахунків зміни прибутковості підприємств, окремих галузей, економіки на державному і регіональному рівнях.

Податкове планування є невід'ємним елементом податкового і бюджетного процесу, у процесі здійснення якого ухвалюються необхідні політичні, фінансові та соціально-економічні рішення.

Оскільки податки є одним з основних обмежень власних ресурсів суб'єктів господарювання, а також джерелом поповнення централізованих грошових фондів держави, тому важливим є пошук компромісу інтересів учасників у процесі податкового планування, а також раціонального використання фінансових ресурсів на рівні країни у розрізі засобів впливу на процедуру формування бюджетних доходів, витрат і побудову раціональної системи оподаткування.

Оцінювання співвідношення податкового потенціалу та фактичних надходжень податків є методом державного податкового планування. Саме так визначаються економічно обґрунтовані обсяги та структура надходжень податків до бюджетної системи у запланованому періоді.

Таким чином, податкове планування – це діяльність, направлена на вирішення завдань управління податковим потенціалом регіонів у цілях збільшення надходжень податкових доходів до бюджетів і ефективності фіскальних можливостей.

Комарницька Г. О.

Львівська державна фінансова академія

ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ ФІНАНСІВ ЯК ФАКТОР УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ МІСТ

Відповідне реагування на глобалізаційні виклики сучасності на рівні великого міста вимагає ефективного управління його соціально-економічним розвитком. Передусім суть цієї проблеми полягає у необхідності врахування інтересів різних складових міського середовища та зовнішніх чинників і забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку населеного пункту та прилеглих територій. Отже, розуміння процесу управління соціально-економічним розвитком великого міста має бути дещо ширшим від звичайних взаємостосунків у контексті здійснення своїх повноважень органами місцевої влади і, відповідно, ширшим, на наш погляд, має також бути і коло його суб'єктів та об'єктів.

Виділяють дві групи об'єктів управління на рівні міста: об'єкти прямого управління (міські фінанси, земля, нерухомість, майно, що перебуває в міській власності, комунальні підприємства, організації, установи, муніципальний житловий фонд) та об'єкти непрямого управління (господарські підприємства, які розташовані на території міста, але не перебувають у комунальній власності). У процесі управління цими об'єктами виникають проблеми, що потребують невідкладного вирішення, оскільки сфера міського розвитку є дуже динамічною і чутливою як до зовнішніх, так і до внутрішніх чинників. Незважаючи на усю їх різноманітність, управління великим містом можна звести до контролю і підтримки на заданому чи нормативному рівні показників стану міського середовища або безпосереднього контролю і підтримки на заданому рівні задоволення потреб мешканців міста.

На наш погляд, система регулювання урбанізаційних процесів у регіоні передбачає наявність трьох видів регулювання – адміністративно-правового, економічного і соціального, які динамічно доповнюють одне одного у контексті досягнення єдиної цілі – оптимізації урбанізаційних процесів у регіоні. Саме регулювання базується на передумовах, пов’язаних із особливостями конкретного регіонального середовища перебігу урбанізаційних процесів, які навіть у межах однієї держави можуть суттєво різнитися. Водночас на регулювання урбанізаційними процесами чинять вплив різнорівневі та полігенетичні фактори. Система регулювання урбанізаційних процесів, як і будь-яка інша, передбачає зворотний зв’язок, що виявляється через вплив урбанізаційних процесів на регіональне середовище.

Необхідною передумовою функціонування системи є збалансоване фінансування місцевого економічного розвитку, що може реалізовуватися через внутрішній або зовнішній підходи. Внутрішній підхід до фінансування місцевого розвитку полягає у спрямуванні частини муніципальних ресурсів на стимулювання економічної активності в місті. Його застосування може здійснюватись двома способами: прямим та непрямим. Прямий спосіб фінансування передбачає безпосереднє використання наявних муніципальних ресурсів (наприклад, надання різноманітних субсидій, грантів або безкоштовних кредитів місцевим підприємствам за рахунок муніципального бюджету). Застосування непрямого способу фінансування здійснюється шляхом перерозподілу надходжень до місцевого бюджету за майбутні періоди (наприклад, запровадження різноманітних податкових канікул та пільг, компенсація відсотків або відстрочення виплат за банківськими кредитами, надання землі чи приміщень у користування підприємствам безкоштовно або за пільговою ціною, зокрема за системою оплати з дисконтом). Можливим також є комбінування прямого та непрямого способів, коли частину муніципальних ресурсів не передають об’єктові підтримки безпосередньо, а спрямовують на залучення потрібних ресурсів з інших джерел. Прикладом такого комбінування є надання муніципалітетом гарантій щодо повернення кредитів, одержаних місцевими підприємствами.

Внутрішній підхід до фінансування місцевого економічного розвитку досить широко застосовують у великих містах країн ЄС та Північної Америки. Умовою, що робить його застосування можливим, є високий рівень адміністративної та фінансової автономії муніципалітетів, який передбачає наявність широкої бази для місцевих податків і зборів, а також

достатні повноваження міської влади щодо адміністрування фіскальних надходжень. Тому місцева влада має у своєму розпорядженні значний обсяг ресурсів, які може спрямовувати на створення кращих умов для місцевого економічного розвитку і надалі відтворювати муніципальні ресурси, використані на такі потреби. Однак в Україні переважна більшість надходжень від оподаткування спрямовується до державного бюджету й адмініструється централізовано. Законодавство України передбачає поділ територіальних громад на типи, які визначають обсяг їх повноважень, зокрема щодо управління надходженнями та видатками місцевого бюджету. Міста обласного значення мають вищий рівень адміністративної та фінансової самостійності, а міста районного значення, села та селища – значно менший обсяг повноважень. Але навіть для міст обласного значення база для податків і зборів, що спрямовуються до місцевого бюджету, є незначною, а повноваження щодо вільного використання бюджетних ресурсів територіальної громади практично поширюються лише на спеціальний фонд бюджетів. Отже, зазвичай міська влада не має у своєму розпорядженні достатнього обсягу коштів для підтримки місцевого економічного розвитку.

Внутрішній підхід до фінансування місцевого економічного розвитку не є поширеним серед міст України. Меншою мірою це стосується непрямого та комбінованого способів, що не потребують значного обсягу видатків з міського бюджету одночасно. Втім, через жорсткі бюджетні обмеження та високі корупційні ризики, пов'язані з непрозорим розподілом стимулів і пільг між місцевими підприємствами, ці способи фінансування місцевого економічного розвитку не набули поширення в Україні, а прямих способів практично не застосовується.

Зовнішній підхід до фінансування передбачає залучення містом інтенсивним або екстенсивним способом додаткових ресурсів під потреби місцевого економічного розвитку. Інтенсивний спосіб залучення зовнішнього фінансування полягає у використанні активів, що є комунальною власністю, для генерування додаткових надходжень до муніципального бюджету (наприклад, продаж чи оренда об'єктів комунальної власності, насамперед землі та нерухомості). Екстенсивний спосіб виявляється в залученні зовнішніх додаткових ресурсів, не пов'язаних з надходженнями від об'єктів комунальної власності (наприклад, будь-які форми муніципальних позик, залучення коштів бюджетів вищих рівнів, різноманітні види податків та зборів, надходження від яких спрямовуються до місцевого бюджету).

Досить поширеним є використання змішаного підходу до фінансування місцевого економічного розвитку, що поєднує риси внутрішнього та зовнішнього підходів. Наприклад, фонди громад залучають кошти муніципального бюджету, бюджетів вищих рівнів, приватних суб'єктів господарювання, благодійних фондів і донорських організацій для фінансування проектів місцевого економічного розвитку. Іншим прикладом можуть бути місцеві гарантійні фонди, за допомогою яких відповідальність та ризики, пов'язані з наданими кредитами, розподіляється між містом та фінансовою установою.

З точки зору інституційного забезпечення фінансування місцевого економічного розвитку застосовуються як інституційні, так і позаінституційні механізми. До позаінституційних належать механізми, для безпосереднього застосування яких органи місцевого самоврядування не повинні створювати додаткові інституції. Саме в позаінституційний спосіб переважно здійснюється фінансування місцевого економічного розвитку за рахунок: коштів місцевого бюджету (податки та збори, продаж та оренда комунального майна, міські цільові програми); коштів бюджетів вищих рівнів (регіональні угоди щодо соціально-економічного розвитку, бюджетні інвестиційні проекти); інвестиційних коштів (місцеві цільові фонди, спеціальні території та інвестиційні стимули, публічно-приватне партнерство, корпоратизація комунальних підприємств, компенсація впливу); кредитних коштів (облігаційні позики, банківські кредити, кредити міжнародних фінансових організацій); грантових коштів (міжнародна технічна допомога, ендаумент, проекти корпоративної соціальної відповідальності). Інституційні механізми передбачають створення нових інституцій для залучення додаткового фінансування потреб місцевого розвитку, переважно через стимулювання інвестиційної діяльності. Такі інституції можуть мати різний статус та моделі управління, зокрема: підпорядковуватися органам місцевої влади або входити до їх складу; діяти як незалежні неурядові організації; управлятись колегіальним органом з представників місцевої влади, бізнесу та громадянського суспільства.

Отже, лише за умови повноцінного фінансування місцевого економічного розвитку та його достатнього інституційного забезпечення можливе реальне використання механізмів регулювання соціально-економічного розвитку міст.

Лаврентьєв М. М.

НДФІ ДННУ «Академія фінансового управління», м. Київ
**НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО
СЕРЕДОВИЩА ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ РЕГІОНАЛЬНОГО
РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ**

У Щорічному Посланні Президента України до Верховної Ради України за 2012 р. відзначено, що залишаються невирішеними традиційні проблеми регіонів України: збереження разючої диспропорційності соціально-економічного розвитку; неспроможність більшості регіонів країни самостійно забезпечити стабільне зростання, залучити інвестиційні кошти та ефективно використати наявний на місцевому рівні ресурсний потенціал для досягнення стабільного, збалансованого розвитку. В умовах низької динаміки приватних інвестицій забезпечити зростання економіки регіонів можливо лише через розширення та підвищення ефективності державних інвестицій.

Так, у Національному плану дій на 2011 р. було зазначено про необхідність запровадження механізму концентрації фінансових ресурсів на пріоритетних напрямках регіонального розвитку, визначених у стратегічних документах. Зокрема, йшлося про необхідність створення Державного фонду регіонального розвитку (ДФРР) з метою фінансового забезпечення подолання диспропорцій на рівні соціально-економічного розвитку регіонів.

У січні 2012 року шляхом внесення змін до Бюджетного кодексу України розпочато створення ДФРР. Внесена у Бюджетний кодекс України нова стаття 24¹ «Державний фонд регіонального розвитку» визначила основні засади функціонування ДФРР.

У Національному плані дій на 2012 рік передбачались подальші заходи щодо запровадження сучасних підходів і фінансових інструментів підтримки регіонального розвитку, зокрема нормативне забезпечення механізмів реалізації проектів регіонального розвитку через ДФРР.

Постановою КМ України від 04.07.2012 № 656 визначено Порядок підготовки, оцінки та відбору програм і заходів, що можуть реалізовуватися за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку. Але зазначений документ має низку недоліків, зокрема недосконалість критеріїв розподілу коштів між регіонами, критеріїв відбору інвестиційних програм (проектів), їх взаємоузгодження з інвестиційними програмами (проектами), які фінансуються за рахунок субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам на виконання інвестиційних програм (проектів) (субвенції).

Зокрема, критерії розподілу коштів за регіонами мають нечіткі визначення показників у частині періоду або дати визначення чисельності населення, а також рівня соціально-економічного розвитку, показника ВРП на одну особу. Чи достатньо одного цього показника при розподілі коштів? Наприклад, для визначення орієнтовного обсягу субвенцій наведені ті ж критерії (чисельність населення, рівень соціально-економічного розвитку регіону), але рівень соціально-економічного розвитку визначається наступними показниками: обсяг промислового виробництва, обсяг валової продукції сільського господарства, обсяг інвестицій в основний капітал, рівень щільності населення, рівень безробіття населення, розмір доходів населення у розрахунку на одну особу, розмір середньомісячної заробітної плати працівників. Під час визначення орієнтовних обсягів субвенцій у разі потреби застосовують також показники, що характеризують особливості відповідної галузі (сфери діяльності).

Також у «Порядку підготовки, оцінки та відбору програм і заходів, що можуть реалізовуватися за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку» зазначається, що умовами фінансування інвестиційних програм (проектів) за рахунок бюджетних коштів є середньостроковий період фінансування, але у ньому не наведена процедура середньострокового планування коштів фонду. Крім того, як свідчать статистичні дані, у 2012 та 2013 рр. здійснювалось (та планується) фінансування заходів за рахунок коштів ДФРР. Аналіз статистичних даних також вказує на певну невідповідність положення статті 24¹ Бюджетного кодексу України щодо мінімального обсягу коштів Фонду та реального фінансування. Так, дані щодо обсягу коштів Фонду протягом 2012 р. та планові показники на 2013 р. свідчать про значну різницю між мінімальним значенням обсягу коштів та фактичним (фактичний обсяг коштів у разі нижчий за мінімально визначений Бюджетним кодексом України). Протягом першого року функціонування Фонду було внесено 8 змін до переліку об'єктів і заходів та обсягу їх фінансування (сім розпоряджень та одна постанова КМ України). Плановий обсяг фінансування Фонду протягом року було збільшено на 45,7% (з 1126,5 до 1641,5 млн грн), а кількість об'єктів і заходів – на 97,4% (з 267 до 527).

Зазначені недоліки потребують вирішення, а сам Порядок удосконалення. Зокрема, для більш ефективного використання бюджетних коштів виникає необхідність введення процедури середньострокового планування коштів Фонду. Таке планування можна здійснити на основі прогнозу Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди. Для цього пропонується внести відповідні зміни:

1) до ст. 24¹ Бюджетного кодексу України:

– абзац перший п. 3 статті викласти у такій редакції: «Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські держадміністрації до 1 травня року, що передує плановому, подають центральному органу виконавчої влади з питань економічної політики пропозиції щодо *інвестиційних програм (проектів), що можуть реалізовуватись на відповідній території за рахунок коштів Державного фонду регіонального розвитку у плановому бюджетному періоді та у наступні за плановим два бюджетні періоди*»;

– абзац п'ятий п. 3 статті викласти у такій редакції: «За результатами здійснення оцінки та відбору центральний орган виконавчої влади з питань економічної політики до 1 серпня року, що передує плановому, подає Кабінету Міністрів України для затвердження пропозиції щодо розподілу коштів Державного фонду регіонального розвитку з переліком *інвестиційних програм (проектів) на плановий бюджетний період та на наступні за плановим два бюджетні періоди*»;

2) у Порядку пропонується внести наступні зміни:

– абзац перший п. 3 викласти у такій редакції: «Мінекономрозвитку в двотижневий строк після набрання чинності постановою Кабінету Міністрів України про схвалення прогнозу Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди доводить Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським держадміністраціям у межах індикативного прогнозного обсягу розрахунковий обсяг бюджетних коштів на плановий бюджетний період *та на наступні за плановим два бюджетні періоди* з дотриманням таких критеріїв розподілу між Автономною Республікою Крим, областями та м. Києвом і Севастополем».

Маринець В. П.

Львівська державна фінансова академія

ПОДАТОК НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ: СУЧАСНИЙ СТАН АДМІНІСТРУВАННЯ ТА НЕОБХІДНІСТЬ ЙОГО УДОСКОНАЛЕННЯ

В умовах глобалізації проблема вибору раціональних податкових механізмів регулювання економіки залишається відкритою, а практика вітчизняного оподаткування далека від досконалості. Подальше реформування податку на доходи фізичних осіб набуває особливого значення й актуальності, оскільки цей податок належить до основних

бюджетоутворюючих податків та безпосередньо стосується кожного члена суспільства.

Сьогодні порядок адміністрування податку регламентується нормами Податкового кодексу України, яким внесено ряд суттєвих змін, зокрема:

- запроваджено підвищену ставку податку (17%) для доходів, які перевищують в місяць десятикратний розмір мінімальної зарплати, встановленої законодавством станом на 1 січня податкового року (у 2013 р. – 11 147 грн);

- надано пільги платникам податку, які утримують двох і більше дітей віком до 18 років – у розрахунку на кожну дитину (раніше пільга надавалась при утриманні трьох і більше дітей). Податкова соціальна пільга надається у відсотках від прожиткового мінімуму (раніше пільга надавалась від мінімальної зарплати);

- фізичні особи-підприємці, які оподатковуються за загальною системою оподаткування, зі сплатою авансових платежів податку подають контролюючим органам у сфері оподаткування (податковим інспекціям) тільки річну декларацію про одержані доходи та підтвержені документально витрати, пов'язані із заняттям підприємницькою діяльністю, замість щоквартального подання такої звітності. На приватних підприємців також поширюється ставка податку в розмірі 17% тощо.

Протягом останніх років намітилась тенденція до щорічного збільшення надходжень податку на доходи фізичних до бюджету – як у розрізі України, так і регіону. Протягом 2008–2012 рр. його питома вага у податкових надходженнях була стабільною та складала більше 20% по Україні, а у Львівській області вона була більшою 35%. Тому можна констатувати, що податок на доходи фізичних осіб виконує фіскальну функцію в податковій системі України, є стабільним та прогнозованим джерелом доходів бюджету. Крім того, він виступає основним джерелом формування податкових надходжень місцевих бюджетів, оскільки є закріпленим податком та повністю зараховується до місцевих бюджетів.

Водночас, як свідчать дані про податкове навантаження на доходи населення в Україні (за групами платників) за їх видами, найбільше податкове навантаження припадає на доходи, одержані у вигляді заробітної плати. Найбільше у вигляді податків вилучається з доходів менш заможних верств населення, оскільки вони фактично не отримують пасивних доходів, основним джерелом їх статку є заробітна плата. Крім того, єдина ставка податку на доходи фізичних осіб є відчутнішою в незначних доходах

населення, ніж у доходах, які суттєво перевищують середню заробітну плату по країні.

Значимо, що найбільшу вигоду від запровадження плоскої шкали (ставка податку на рівні 15%) отримали платники податків зі значними доходами. При цьому громадяни, які мають низькі доходи (на рівні прожиткового мінімуму), не відчули помітного зменшення податкового навантаження. Отже, доцільність запровадження в Україні прогресивної, економічно обґрунтованої шкали оподаткування доходів фізичних осіб очевидна.

Вважаємо за доцільне внести такі *пропозиції* щодо можливого подальшого удосконалення механізму адміністрування податку:

- запровадити для найманих працівників неоподатковуваний місячний мінімум доходів громадян на рівні мінімальної заробітної плати і водночас скасувати податкові соціальні пільги, оскільки перелік категорій громадян, що мають на неї право, незначний, вона надається за умови, якщо не перевищено гранично встановлену місячну зарплату (у 2013 р. – 1606 грн);

- доцільно було би надати податковим агентам право надавати найманим працівникам податкову знижку з податку за наслідками звітного податкового року та проводити відповідні перерахунки з податку з врахуванням такої податкової знижки. Це дозволило би платникам податку не подавати до податкових інспекцій щорічно податкову декларацію, а контролюючим органам у сфері оподаткування – вивільнити значний час на проведення іншої податкової роботи;

- як засвідчує зарубіжний досвід оподаткування доходів фізичних осіб, у багатьох країнах, у тому числі членах Євросоюзу, застосовується прогресивна шкала оподаткування.

Аналізуючи сучасну теорію і практику оподаткування приватних підприємців в Україні, можна зробити висновок, що застосування спрощеної системи оподаткування зі сплатою єдиного податку є одним із найбільш ефективних засобів реалізації стимулюючої функції оподаткування, гармонізації економічних інтересів держави, регіонів і платників податків, а також забезпечує зайнятість та самозайнятість населення.

Однак *вважаємо*, що економічно необґрунтованим на сьогодні є встановлений розмір річного доходу для платників єдиного податку першої та другої груп у сумі 150 тис. грн та 1 млн. грн відповідно, що дає право фізичним особам-підприємцям здійснювати підприємницьку діяльність з роздрібного продажу товарів із торговельних місць на ринках, надавати

побутові послуги, проводити діяльність у сфері ресторанного господарства тощо та сплачувати податок у фіксованому розмірі: максимальна ставка на місяць – 115 грн, річна сума податку – 1380 грн для платників першої групи; 229 грн за місяць, за рік – 2753 грн для платників другої групи. Конкретні розміри ставок встановлюють органи місцевого самоврядування у межах 1-10% та у межах 2-20% розміру мінімальної зарплати, встановленої законодавством на початок податкового року. Отже, вони можуть бути ще меншими.

Водночас фізичні особи, які займаються підприємницькою діяльністю та обрали загальну систему оподаткування, сплачують податок з оподаткованого доходу за ставкою 15%, а в окремих випадках – 17%.

Таким чином, порушується принцип соціальної справедливості в оподаткуванні. Вважаємо, що тільки економічно обґрунтоване регулювання підприємницької діяльності через податковий механізм є одним із напрямів подальшого удосконалення системи оподаткування доходів фізичних осіб, у тому числі і приватних підприємців.

Незважаючи на прийняття Податкового кодексу України, внесення до його норм протягом останнього часу багатьох змін і доповнень, в Україні таки існує проблема недосконалого законодавчого регулювання оподаткування доходів фізичних осіб. Відносини між фізичною особою-платником податку і державою врегульовані ще не належним чином.

Вважаємо, у податковому законодавстві щодо оподаткування доходів фізичних осіб повинна знайти своє відображення кінцева мета фінансової політики держави – соціальна справедливість та зростання добробуту населення та кожного окремого громадянина. В умовах ринку відбувається розвиток різних форм власності, що потребує перебудови системи оподаткування на демократичних засадах і забезпечення рівності всіх платників податків незалежно від того, з якою формою власності пов'язана їх діяльність, врахування всіх доходів, що отримує фізична особа з різних джерел. В умовах дії положень Податкового кодексу України чинний порядок оподаткування доходів фізичних осіб потребує подальшого удосконалення.

ФОРМУВАННЯ ВЛАСНИХ ДОХОДІВ БЮДЖЕТІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ РЕФОРМИ

Розвиток місцевого самоврядування визначений одним із найважливіших напрямів державної політики. Тому від того, які бюджетні ресурси отримають у своє розпорядження місцеві органи влади та через які фінансові важелі здійснюватиметься процес їх перерозподілу, залежить загальний стан соціально-економічного розвитку регіонів.

Розширення функцій органів місцевого самоврядування щодо виконання власних і делегованих державою повноважень, яке відбувалося протягом останніх років, не супроводжувалося збільшенням обсягів фінансових ресурсів, що надходили у їх розпорядження. Незначними залишалися і власні доходи, які в повному обсязі зараховуються до місцевих бюджетів. Адже вся система фінансування виробничої та соціальної інфраструктури, комунально-побутового обслуговування населення, здійснення заходів з благоустрою територій, підтримання у належному санітарному стані екологічно чистого навколишнього середовища здійснюється через місцеві органи влади. Саме власні доходи місцевих бюджетів повинні становити основну частку в структурі доходів бюджетів територіальних громад міст, селищ, сіл та їх об'єднань і направлятися на підтримку та розвиток місцевої інфраструктури.

Діючий механізм формування власних доходів бюджетів місцевого самоврядування ще не повною мірою дозволяє розв'язати означені проблеми, проте він постійно удосконалюється, про що свідчать нові положення бюджетного та податкового законодавства України.

Власні бюджетні фінансові ресурси регіону включають доходи відповідних місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, так званий «другий кошик», і закріплені статтею 69 Бюджетного кодексу України.

Одним із основних пріоритетів бюджетної реформи визначено покращення власних фінансових можливостей місцевих бюджетів. У зв'язку з цим Бюджетним кодексом України розширено перелік податків і зборів, що зараховуються до бюджетів місцевого самоврядування. Серед них – плата за землю, єдиний податок для суб'єктів малого бізнесу, що перебувають на спрощеній системі оподаткування, податок на нерухоме майно (нерухомість), відмінне від земельної ділянки, у складі місцевих податків і зборів.

За підрахункам економістів, до 2014 року частка доходів місцевих бюджетів у зведеному бюджеті повинна зрости на 10%, а питома вага власних доходів у доходах місцевих бюджетів повинна досягти 50%. Ключовим елементом досягнення такої мети мав би бути податок на нерухомість. Саме податок на нерухомість в дійсності реально міг покращити фінансовий стан місцевих бюджетів і створити ресурс для місцевого інвестування та розвитку, однак від має бути запроваджений з 1 січня 2014 року.

Для виявлення реальної ситуації забезпечення власних повноважень органів місцевого самоврядування необхідними фінансовими ресурсами розглянемо основні складові «другого кошика» доходів місцевих бюджетів в Україні. Обсяг доходів місцевих бюджетів України, що не враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів, у 2012 році склав 35,2 млрд грн, що на 22,3% більше, ніж надійшло попереднього року.

На зростання обсягу надходжень «другого кошика» переважно вплинуло збільшення надходжень від плати за землю – найвагомішого джерела формування цього кошика та місцевих податків і зборів. Зазначимо, що від плати за землю у 2012 році надійшло 12,6 млрд грн, що на 17,6% більше відповідного показника минулого року. Від місцевих податків і зборів до місцевих бюджетів отримано 5,5 млрд грн, що майже у 2,2 раза більше аналогічного показника попереднього року. Їх частка у структурі доходів місцевих бюджетів зросла і склала 5,4%. Суттєве зростання надходжень від місцевих податків і зборів пов'язано із прийняттям Податкового кодексу України та зумовленими цим змінами у їх структурі. Незважаючи на скорочення кількості місцевих податків і зборів з 14-ти до 5-ти, зарахування єдиного податку до складу місцевих забезпечило суттєве збільшення їх обсягу.

Найвагомішим серед місцевих податків і зборів є єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва, який надійшов у сумі 4,8 млрд грн, що майже у 2,5 раза більше від обсягів надходжень 2011 року. Таке зростання відбулося в основному через введення Податковим кодексом нових правил справляння цього податку (змінено терміни сплати, запроваджені нові ставки оподаткування).

Втім, сьогодні місцеві органи влади позбавлені стимулів до збільшення доходів місцевих бюджетів і пошуку раціональної структури бюджетних видатків. Це означає, що залишається актуальним питання про збільшення частки власних фінансових ресурсів регіонів у доходах місцевих бюджетів. Важливим резервом їх зростання повинні стати місцеві податки і збори, які поки що не відіграють істотної ролі в доходах місцевих бюджетів.

Передусім це стосується інформаційно-технологічної бази оподаткування, посилення ролі місцевих податків і зборів у зміцненні фінансової основи органів місцевого самоврядування та методичних підходів щодо впровадження комп'ютерних технологій для справляння цих податків.

Вважаємо, що реорганізація системи місцевого оподаткування насамперед повинна бути спрямована на забезпечення фінансової стійкості місцевого самоврядування, що є однією з найважливіших умов ефективної діяльності територіальних громад та утворених ними органів місцевого самоврядування. Пріоритети повинні стосуватися наповнення сільських, селищних, міських бюджетів за рахунок надходжень від місцевого оподаткування. Це дозволить поповнити бюджети не тільки великих міст, а й бюджети сіл, селищ, які не мають стабільних фінансових джерел і є найчисельнішою ланкою бюджетної системи України.

На нашу думку, запроваджені Податковим кодексом місцеві податки та збори поки що не стали важливим джерелом власних доходів місцевих бюджетів, основою фінансової стійкості регіонів та гарантом розширення їхньої фінансової автономії. При прийнятті Податкового кодексу не врахований існуючий світовий досвід у частині практики закріплення лише тих податків і зборів, на формування податкової бази яких можуть впливати органи місцевого самоврядування. Саме такі надходження могли б фактично забезпечувати стійкі, стабільні джерела власних доходів місцевих бюджетів.

Крім того, на сучасному етапі у державі та регіонах спостерігаються такі *недоліки у бюджетній сфері*:

- низький рівень забезпечення місцевих бюджетів власними доходами;
- штучне завищення прогнозованих показників податкових надходжень у місцеві бюджети, що унеможливує виконання видаткових повноважень органами місцевої влади;
- відсутність вагомих стабільних дохідних джерел тощо.

Наявність наведених недоліків зумовлює *необхідність пошуку ефективних шляхів і методів їх ліквідації* з метою забезпечення фінансової самодостатності органів місцевого самоврядування. Для ефективного функціонування економіки країни необхідно, щоб був чіткий розподіл між завданнями, правами та обов'язками державної та місцевих влад. Найкращим варіантом такого розподілу видається передання державних повноважень органам місцевого самоврядування у максимально можливому обсязі, що передбачає забезпечення можливості формування достатніх обсягів фінансових ресурсів.

Полянчич Т. М.

Львівська державна фінансова академія

Стручок Н. М.

Львівський інститут економіки і туризму

Полянчич Н. М.

ДП у Франківському районі м. Львова

БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМА ФІНАНСОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

Забезпечення довгострокового економічного зростання та якісної структури перебудови економіки потребує мобілізації усіх напрямів державної економічної політики, в тому числі бюджетної. Зміна параметрів соціально-економічної системи обумовлює постійне посилення вимог до формування та проведення ефективної бюджетної політики. Це пояснюється тим, що бюджетна політика є активним елементом системи державного регулювання, визначальним фактором управління економічними та соціальними процесами, їх розвитком. З її допомогою держава, розподіляючи та перерозподіляючи валовий внутрішній продукт, впливає на формування структури виробництва, результати господарювання, проведення соціальних перетворень.

Бюджетна політика є системою заходів і дій органів влади в галузі управління бюджетним процесом на основі концепції розвитку бюджетних відносин у складі загальної економічної політики, спрямованої на реалізацію поставлених завдань та цілей з економічного та соціального розвитку. Вона повинна сприяти державній підтримці зростання економіки та створенню умов для залучення інвестицій. Стратегічною метою бюджетної політики є забезпечення фінансової та соціальної стабільності в країні.

Проведення державної бюджетної політики забезпечується різними шляхами, серед яких слід вирізнити перегляд податкових ставок; зміну обсягу та структури державних видатків; зміну балансу між доходами та видатками бюджету, заміну джерел фінансування його дефіциту; встановлення граничних обсягів державного боргу, зміну його структури та джерел фінансування.

Бюджетна політика у сучасних умовах повинна бути спрямована на підвищення рівня життя населення, збільшення розміру заробітної плати, сприяння цінній та валютно-курсовій стабільності.

Програма економічних реформ на 2010–2014 роки передбачає формування основних напрямів бюджетної політики, орієнтованих на:

- забезпечення соціально-економічного розвитку України;
- забезпечення зростання рівня життя громадян та виконання заходів з подолання та запобігання бідності відповідно до указу Президента України «Про невідкладні заходи з подолання бідності» № 274(274/2010) від 26 лютого 2010 року;
- збереження та прискорення людського розвитку шляхом підвищення ефективності та забезпечення стабільності соціального захисту, поліпшення якості та доступності медичної допомоги та освіти;
- детінізацію економіки і доходів громадян, що забезпечить збільшення надходжень бюджетів та фондів загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування без посилення фіскального навантаження та з дотриманням принципу справедливості при наданні суспільних послуг;
- створення сприятливих умов для бізнесу шляхом зниження адміністративних бар'єрів для його розвитку, модернізації податкової системи;
- модернізацію інфраструктури та базових галузей економіки (зокрема енергетичної, вугільної, нафтогазової галузей, сільського господарства, житлово-комунального господарства, транспортного комплексу, оборонної промисловості), а також перехід від системи надання дотацій до системи самоокупності виробництва.

Від виваженого вибору напрямів розвитку бюджетної політики значною мірою залежить загальний соціально-економічний розвиток держави.

Бюджетна політика повинна реалізовуватися і формуватися на наукових засадах, відповідати національним інтересам і соціально-економічній стратегії держави. Науковий підхід до розроблення бюджетної політики, знання та дослідження чинників, що визначають бюджетну політику, передбачають її відповідність закономірностям суспільного розвитку, постійне врахування теоретичних положень і висновків бюджетної теорії. Порушення цієї важливої вимоги призводить до великих втрат в економіці.

Сьогодні при формуванні бюджетної політики у сфері доходів необхідно враховувати економічне становище в Україні, завдання національної економіки: стимулювання динамічного розвитку економіки та її структурну перебудову, зменшення інфляції, стимулювання розвитку самозайнятості, підвищення добробуту населення. Кінцевою метою формування дохідної частини державного бюджету має бути пошук паритету між інтересами підприємництва та державними інтересами. Це означає, що

бюджетна політика доходів не повинна бути тягарем для підприємництва та стримувати його економічний розвиток.

Щоб бюджетна політика держави була ефективною, потрібно:

– законодавчо чітко регламентувати процес акумуляції та руху фінансових потоків, забезпечення їх прозорості для суспільства;

– забезпечити високі темпи зростання національної економіки як основного чинника зниження фінансових ризиків під час розроблення показників державного бюджету;

– досягти надійності прогнозу основних макроекономічних показників, на основі яких формуються дохідна й видаткова частини державного бюджету (обсягів і темпів зростання ВВП, темпів інфляції, валютного курсу);

– дотримуватися об'єктивності під час формування дохідної частини бюджету;

– оптимізувати бюджетні витрати, що сприятиме повноцінному фінансовому забезпеченню реалізації державних функцій.

Життєво важливою справою є забезпечення випереджального розвитку соціальних інститутів (освіти, медицини, культури) та відповідного зростання соціальних інвестицій, безпосередньо спрямованих на розвиток людини.

Савчук Н. В.

Львівська державна фінансова академія

Савчук О. Я.

Університет економіки і права «КРОК», ІУПР, м. Київ

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ СПОЖИВАННЯ В УКРАЇНІ

Податки на споживання посідають важливе місце у фінансуванні державних потреб і регулюванні процесів споживання багатьох країн. Вони стали не просто надійним джерелом доходів бюджетів країн світу, вони змінили структуру державних доходів.

Організація країн економічного співробітництва і розвитку сформулювала такі вимоги до системи податків на споживання: нейтральність (неупередженість щодо різних форм торгівлі); ефективність (мінімізація адміністративних витрат); прогнозованість (передбачення впливу системи оподаткування на бізнес); справедливість (правильна сума у правильний час); простота (відсутність тягара сплати для бізнесу); гнучкість (адаптація до технологічного та комерційного розвитку).

Вітчизняна система податків на споживання складається з трьох структурних елементів: ПДВ, акцизного податку та митних платежів. Податок на додану вартість – це непрямий податок, який нараховується та сплачується відповідно до норм Податкового кодексу України. Митні платежі – це податки, що відповідно до законодавства справляються під час переміщення або у зв'язку із переміщенням товарів через митний кордон України. Акцизний податок – непрямий податок на споживання окремих видів товарів (продукції), визначених Кодексом як підакцизні, що включається до ціни таких товарів (продукції).

Оскільки найбільшим за обсягом надходжень є податок на додану вартість, проаналізуємо більш ґрунтовно механізм його адміністрування. Особливої уваги заслуговує модель відшкодування ПДВ грошовими коштами.

Результати аналізу засвідчують, що відшкодування ПДВ у 2012 році становить величину, еквівалентну третині доходів від ПДВ у державному бюджеті. При цьому ріст доходів від ПДВ у 2012 році порівняно з 2011 роком становить 106,7%, а ріст бюджетного відшкодування – 107,5%. У перспективі це загрожує невиконанням плану з доходів держбюджету. Ця негативна ситуація особливо яскраво проявляється на фоні результатів 2011 року. Бюджетне відшкодування ПДВ у 2011 році проти 2010 року зросло на 4,9%, водночас загальний приріст доходів від ПДВ становив 50,75%.

З огляду на загальний обсяг ПДВ можна зрозуміти, яку величезну роль він відіграє у формуванні дохідної частини бюджету, однак максимальний ефект буде досягнуто лише тоді, коли цей податок використовуватиметься не лише як інструмент фіску, але як інструмент економічної та структурної політики.

Питома вага надходжень від податків на споживання у структурі доходів державного бюджету України з 2006 до 2010 року стабільно знаходилась в межах 49,3-49,8%. У 2011–2012 рр. відбувся її значний ріст – до позначки близько 55%. При цьому сумарний обсяг податків на споживання у грошових одиницях невинно зростав протягом всього аналізованого періоду (крім 2009 року).

В економічно розвинутих країнах найбільша питома вага у державних бюджетах ще з середини ХХ століття припадає на прямі податки. Тому в Україні реформа податкової системи повинна передбачати перехід від суто фіскальних властивостей податків на споживання до регулюючих. Такий підхід повинен забезпечити зростання добробуту споживачів товарів і послуг, збільшення їх

платоспроможності та купівельної спроможності. Лише це у перспективі дасть належний результат від розпочатих макроекономічних реформ.

Для ситуації в нашій країні, коли для погашення дефіциту бюджету не вистачає коштів, податки на споживання як найбільше джерело наповнення бюджету є необхідною складовою вирішення фінансових проблем. Проведення Урядом широкомасштабних реформ в рамках послідовної реалізації Програми економічних реформ Президента України на 2010–2014 роки забезпечило покращання Україною своїх позицій в міжнародному рейтингу «Ведення бізнесу 2013» (Doing Business 2013).

На основі проведеного дослідження можна зробити висновок, що головною метою реформи податків на споживання є досягнення оптимального співвідношення між їх фіскальною та стимулюючою роллю.

ПДВ повинен забезпечити, з одного боку, достатнє наповнення державного бюджету, а з іншого – стимулювати економічну активність суб'єктів господарювання.

На нашу думку, в Україні слід диференціювати ставки ПДВ, що потребує законодавчого визначення товарів першої необхідності, на які повинна бути встановлена знижена ставка. За допомогою диференціювання ставок ПДВ підвищиться регулююча роль податку та оптимізується кількість товарів першої необхідності, що сприятиме захисту інтересів малозабезпечених верств населення.

Результати проведеного дослідження також свідчить, що для України дуже важливо якомога швидше наблизити стан і особливо структуру оподаткування споживання до рівня ЄС. Податкові відносини в Україні мають стати прозорими, що дозволить громадянам контролювати діяльність податкових органів, а також використання сплачених ними коштів.

Вважаємо, що до пріоритетних напрямів реформування оподаткування споживання слід віднести:

- зниження податкового тиску на населення за рахунок зниження ставок, які навіть після прийняття Кодексу є високими (особливо це стосується ПДВ);
- спрощення системи і механізму адміністрування непрямих податків;
- запровадження диференційованих ставок з метою логічного обмеження списку товарів і послуг, що звільняються від оподаткування;
- запровадження заходів щодо вирішення проблеми ухиляння від сплати податків.

***КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ПОДАТКОВИМИ
РИЗИКАМИ В УКРАЇНІ***

У процесі розвитку ринкової економіки особливу увагу слід приділити фундаментальним розробкам в галузі оподаткування, зокрема у частині дослідження концептуальних засад управління податковими ризиками. Тривалий шлях реформування податкової системи пов'язаний з великими труднощами, оскільки на практиці досить складно задовольнити та одночасно реалізувати інтереси всіх сторін оподаткування: забезпечити потреби держави, пристосувати податковий режим до комерційних інтересів бізнесових структур, дотриматись соціальних установок справедливості та суспільного добробуту. Спроби вирішити проблеми, а також врахувати всі вимоги держави, суб'єктів господарювання та суспільства загалом закріплені сьогодні у Податковому кодексі України. Водночас актуальним завданням Уряду в рамках інтеграції України у світову спільноту є ефективний вибір моделі управління податковою системою країни, адже сьогодні прийняття рішень та управління в сфері оподаткування проводиться в умовах невизначеності, конфліктності, нечіткості, загроз, дестабілізуючих глобальних чинників та зумовлених ними ризиків.

Податкові ризики розглядаються як теоретична ймовірність порушення законодавства у сфері оподаткування та неефективне адміністрування податків в умовах дестабілізуючих об'єктивних та суб'єктивних факторів, внаслідок чого певні платежі до бюджету можуть надійти не в повному обсязі або несвоєчасно. Дослідження змісту управління податковими ризиками є однією з передумов організації ефективної роботи як податкових органів щодо їх мінімізації, так і ефективного функціонування всієї системи оподаткування. На думку науковців, управління податковими ризиками слід розглядати з позицій системного підходу, оскільки відповідна робота здійснюється лише в системі взаємовідносин між суб'єктами та об'єктами управління цими ризиками.

В системі управління податковими ризиками об'єктом управління виступають соціальні цінності та установки, на які спрямовані конкретні посягання у сфері оподаткування, що призводять до недонадходження коштів до бюджету чи державних цільових фондів.

До суб'єктів управління податковими ризиками можна віднести представників державних податкових органів, які за допомогою різних

прийомів, методів і способів управління цілеспрямовано впливають на податкові ризики, нейтралізуючи будь-які негативні наслідки.

Таким чином, система управління податковими ризиками – це сукупність методів, принципів, прийомів та заходів, за допомогою яких можна спрогнозувати недонадходження податкових платежів та розробити заходи з попередження або мінімізації таких порушень податкового законодавства у перспективі. Загалом система управління податковими ризиками передбачає здійснення таких процесів та дій:

- процес прийняття управлінських рішень у сфері оподаткування та визначення податкового ризику;

- аналіз, оцінювання та опис ризикових ситуацій;

- методика мінімізації ризиків;

- моніторинг превентивних заходів і заходів з мінімізації ризиків.

Слід зазначити, що особливо важливим є почергове врахування всіх явищ та процесів у системі управління податковими ризиками, які реалізуються в системному зв'язку, враховуючи конкретний вплив окремих елементів та рішень на систему.

Важливим елементом в системі управління податковими ризиками вважають саме визначення податкового ризику, оскільки від правильності його визначення залежить ефективність подальшого аналізу та оцінювання. Ця дія відбувається шляхом систематизації та групування платників згідно з визначеними стандартами та групами, що здійснюється для узагальнення результатів контрольно-перевірочних дій, а також з'ясування прогалин та схем ухилення від оподаткування в податковому законодавстві платниками податків. Аналізуючи основні критерії (такі як галузева приналежність підприємства, види діяльності, обсяги валових доходів та витрат, база оподаткування з врахуванням динаміки надходжень за видами платежів протягом минулих періодів, зміна фінансово-економічних показників діяльності тощо) можна скласти загальну характеристику стосовно кожного суб'єкта господарювання.

Проведення всебічного аналізу діяльності платників податків, що здійснюється для розуміння природи порушення податкового законодавства (можливості ухилення або уникнення від сплати податкових платежів), дозволить дослідити наявність або відсутність податкових ризиків щодо діяльності конкретного платника податків. На підставі стандартних процедур такого аналізу є можливість здійснити автоматизований відбір платників податків для перевірок.

Процес відбору платників податків за допомогою з'ясування податкових ризиків дозволить мінімізувати вплив людського фактора на відбір підприємств для податкового аудиту, покращити якість відбору таких платників для аудиту, зробити його більш ефективним, а також забезпечити виявлення та мінімізацію спроб ухилення та уникнення від сплати податкових платежів на більш ранній стадії та у перспективі.

Особливу роль в процесі управління податковими ризиками відіграє проведення якісного та кількісного аналізу. Так, якісний аналіз дозволяє виявити причини та джерела ризиків, потенційних клієнтів і зон ризиків, з'ясування та попередження наслідків. За допомогою кількісного аналізу можна визначити імовірність настання ризиків, їх допустимий рівень, а також провести кількісне оцінювання ступеня ризику.

В процесі оцінювання податкових ризиків варто звернути увагу на процедури виділення типів податкових ризиків, складання карт ризиків та поділу їх на відповідні класи. Зазначені процедури дозволяють побудувати раціональну модель управління податковими ризиками, комплексно дослідивши клас та тип ризику, а також взаємозв'язки між відповідними ризиками. На практиці для вимірювання податкових ризиків використовують такі підходи: підхід, що ґрунтується на оцінюванні збитків за несприятливої ситуації; підхід, що ґрунтується на концепції сподіваної корисності; підхід, що ґрунтується на оцінюванні ризику на показниках варіативності; підхід, що ґрунтується на концепції теорії проспектів; підхід, що ґрунтується на аналізі чутливості.

Заходи з мінімізації ризиків зазвичай проводяться в комплексі, при цьому особливу увагу слід звернути на такий показник, як «значущість податкового ризику», тобто суму коштів, яку повинен отримати бюджет за результатами виявлення та нейтралізації ризику.

Система управління податковими ризиками є важливою складовою вітчизняної податкової системи, оскільки дозволяє мінімізувати та попередити можливі порушення податкового законодавства, а також певною мірою покращити механізми адміністрування податків в умовах дестабілізуючих глобальних чинників. Метою формування цієї системи є реалізація заходів з мінімізації та попередження податкових ризиків в Україні. Так, зменшивши рівень ухилення та уникнення від сплати податкових платежів, державна податкова служба збільшить рівень податкових надходжень до бюджетів різних рівнів, що призведе до зростання економіки, зменшення тіньового сектору економіки, а також фінансування соціальної сфери в необхідних обсягах.

Важливою проблемою є недосконалість податкового законодавства, завдяки чому платники податків мають змогу використовувати податкові лазівки та неточності у формулюванні законів, створюючи реальні загрози економічній безпеці України.

Особливої уваги заслуговує також застосування системи управління ризиками в адмініструванні податків, яка полягає у визначенні правильних цілей, що їх хочуть досягти податкові органи, та підборі висококваліфікованих кадрів для здійснення моніторингу податкових ризиків.

Отже, реалізація всієї системи управління податковими ризиками дозволить вчасно контролювати, досліджувати та прогнозувати податкові ризики з метою нейтралізації вже існуючих та попередження можливих наслідків для економіки України.

Сокровольська Н. Я.

Буковинський державний фінансово-економічний університет, м. Чернівці

БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ВПЛИВУ НА ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ

Економічний розвиток України відбувається під дією цілої низки факторів. Одні з них позитивно впливають на перебіг економічних процесів, забезпечуючи зростання системи господарювання. Вплив інших, навпаки, може уповільнити такі тенденції в економіці або взагалі спричинити кризову ситуацію в ній. Тому важливим етапом у дослідженні процесу економічного зростання держави є вивчення факторів, що впливають на нього, з'ясування характеру та інструментарію впливу.

У більшості країн з розвинутою ринковою економікою фіскальна та монетарна політика є основними інструментами державного регулювання економічних процесів. Саме тому детальне дослідження складу бюджетно-податкових механізмів та інструментів, які можуть впливати на перебіг економічних процесів та загальний стан економіки, є досить актуальним питанням.

Податкова політика реалізується через систему податків, податкових ставок і податкових пільг. Бюджетна політика уряду спрямована на підвищення сукупного попиту. Роль бюджетно-податкової політики полягає в безпосередньому втіленні принципу «справедливості» стосовно розподілу фінансових ресурсів конкретної країни.

Аналіз та оцінка бюджетних інструментів впливу на економічні процеси та його фінансових індикаторів дає змогу встановити рівень розвитку фінансової системи, а також, використовуючи факторний аналіз, визначити вплив будь-якої складової бюджетного механізму або бюджетного інструменту на економічний розвиток країни.

Як стверджує С. М. Батищева, виваженість та адекватність бюджетної політики ґрунтуються на побудові дієвого й ефективного бюджетного механізму, котрий є складовою фінансового механізму держави. С. М. Батищева дає визначення бюджетного механізму як системи форм, методів, важелів та інструментів організації бюджетних відносин для забезпечення соціально-економічного розвитку.

Розроблення та реалізація бюджетної політики неможливі без проведення систематичного аналізу та контролю на всіх стадіях цього процесу. З цією метою в межах бюджетного механізму існує окрема ланка – це механізм контролю та аналізу використання бюджетних ресурсів, який реалізується у вигляді бюджетного моніторингу.

Регуляторний потенціал податкових інструментів порівняно з бюджетним значно більший, що зумовлено економічною природою податків. Податки є специфічним явищем: з одного боку, це джерело наповнення бюджету, а з іншого – дієвий спосіб впливу на різноманітні економічні процеси.

Провідне місце у всій податковій політиці належить елементам оподаткування, які за значущістю у податковому процесі можна згрупувати за двома критеріями:

1. Основні – головні характеристики податку, без яких неможливо уявити відповідний податковий механізм:

- платник, суб'єкт, носій податку;
- об'єкт оподаткування;
- податкова ставка.

2. Додаткові – необхідні характеристики, що розкривають специфіку податкового механізму та його використання:

- податкові пільги;
- джерела сплати податків і податкова база;
- податкова квота;
- податкові агенти;
- законодавче регламентування порядку нарахування та сплати податків, податкової звітності.

Підсумовуючи зазначене, можна зробити *висновок*, що належний рівень функціонування бюджетно-податкового механізму та впливу його на економічні процеси забезпечується ефективним функціонуванням всіх його структурних елементів, важелів, форм, методів та інструментів, які використовують органи державної влади на національному та регіональному рівнях.

Тому в умовах економічної трансформації, коли актуальне питання ефективного управління економічними процесами, бюджетно-податкова політика повинна спрямовуватись на те, щоб мінімізувати негативний вплив від економічних циклічних коливань а також забезпечити ефективне управління економікою та економічними системами.

Стадник М. Є.

Львівський державний університет внутрішніх справ
***ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПЛАТИ ЗА
ЗАБРУДНЕННЯ ВОДОЙМ***

Запаси води, придатної для водокористування на нашій планеті, становлять лише 0,02% загального обсягу Гідросфери, а бездумне неконтрольоване протиправне скидання неочищених або частково очищених стічних вод зменшує цю кількість на третину. Водночас постійно зростає потреба у воді, адже збільшується чисельність населення планети та обсяг води, необхідної для щоденного використання однією людиною. Непомірно зросли потреби у воді в містах, особливо багато її йде на виробничі потреби в промисловості, яка є і найбільшим забруднювачем вод.

Запаси води, які і так є недостатніми, скорочуються також внаслідок їх забруднення. Під поняттям «забруднення» Г. Т. Васькова та О. І. Грошева пропонують розуміти «будь-які зміни фізичних, хімічних і біологічних властивостей води у водоймах у зв'язку зі скиданням у них рідких, твердих і газоподібних речовин, що заподіюють чи можуть створити незручності, роблячи воду даних водойм небезпечною для використання, наносячи збиток народному господарству, здоров'ю і безпеці населення».

Економічні збитки від забруднення води проявляються у зменшенні обсягів доступної якісної води, її дефіциті, втратах у національній економіці, зокрема комунальному, сільському, рибному, лісовому господарствах, додаткових витратах на доочистку води, придбання питної води належної якості, витратах, пов'язаних із споживанням неякісної води та погіршенням здоров'я населення, втратою працездатності.

Необдумана економічна політика у сфері водокористування стала причиною низки екологічних проблем: вичерпуваності природних ресурсів, катастрофічного їх хімічного, теплового, радіаційного та бактеріологічного забруднення, втрати довкіллям здатності до самовідтворення. Забруднення джерел питного водопостачання часто стає причиною захворюваності на кишкові інфекції, алергії, гепатит, рак та інші хвороби, в окремих випадках – з летальним наслідком. Тому сьогодні назріла необхідність в усвідомленні суспільством важливості бережливого ставлення до нашого спільного Дому – Довкілля – та у зміні, в першу чергу, характеру суспільного виробництва із споживацького на екологоорієнтований.

Вичерпуваність природних ресурсів, катастрофічне їх забруднення, втрата довкіллям здатності до самовідтворення та інші чинники як ніколи підвищують актуальність проблеми адекватної плати за природні ресурси, серед яких вода, водні ресурси відіграють не останню роль.

Основою економічного механізму управління використанням водних ресурсів в Україні є платежі за використання водних ресурсів, екологічні платежі та економічні санкції за екологічні правопорушення.

Плата за скид забруднень у водні об'єкти або величина штрафів за порушення природоохоронного законодавства повинна визначатись на основі величини екологічної шкоди, завданої довкіллю, враховуючи якість води і здатність до самовідтворення на різних ділянках водного об'єкта, категорію водного об'єкта, дефіцитність водних ресурсів на відповідній території.

Можливо, ситуація щодо дотримання екологічних норм водокористування в Україні далека від досконалості, але в останні роки вона дещо покращується. Екологічні платежі підприємств, організацій, установ за забруднення навколишнього природного середовища та порушення природоохоронного законодавства з 2007 р. по 2010 р. загалом зросли на 53,9%, екологічні платежі за скиди забруднюючих речовин у водойми підвищились на 24,9%. Крім того, частка екологічних платежів за скиди забруднюючих речовин у водойми у загальному їх обсязі за аналізований період знизилася на 1,5 пункти.

Екологічний податок запроваджується замість збирання плати за забруднення навколишнього природного середовища, скасованої з 1 січня 2011 р. У 2011 році в Україні основними платниками екологічного податку були підприємства з виробництва та розподілення електроенергії, газу та води (53,7%), переробної промисловості (25,7%), добувної промисловості (11,5%).

В якості стимулюючо-компенсаційного інструменту у водокористуванні використовують пільгове оподаткування. Відповідно до нового Податкового кодексу в Україні передбачено понижувальний коефіцієнт 0,8 для підприємств, які переходять на прогресивні екологобезпечні мало- та безвідходні ресурсо- та енергозберігаючі технології; та 1,2 – для підприємств, що вчасно не здійснюють заходи природоохоронного характеру (скорочення викидів, скидів забруднюючих речовин, розміщення відходів), а за подальшого порушення коефіцієнт щорічно зростатиме на 20%.

Джерелом додаткових доходів підприємств та стимулом до екологобезпечної діяльності є квоти та торгівля ними. Завдяки цьому підприємство може або перейти на екологобезпечні технології та устаткування, або викупити право на понаднормативне забруднення довкілля в іншого підприємства. При цьому сума витрат на охорону навколишнього середовища зменшується, а загальний об'єм забруднень залишається сталим.

Забруднення вод поступово перетворюється на глобальну екологічну проблему, адже в недалекому майбутньому цілком реальними можуть стати війни за джерела якісної питної води. Тому першими забили на сполох екологи, а слідом за ними й науковці інших галузей знань, урядові та міжнародні структури.

Вихід вбачаємо у попередженні та ліквідації забруднень різного характеру, розумному скороченні споживання води й раціональному територіальному розміщенні особливо водомістких галузей економіки. Для попередження забруднення водних ресурсів та ліквідації негативних наслідків необхідно удосконалити організаційно-економічний механізм управління водокористуванням за всіма напрямками.

Старух А. І.

Львівська державна фінансова академія

МІЖБЮДЖЕТНІ ВІДНОСИНИ: ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ТА СТАНОВЛЕННЯ

Бюджетна система та система міжбюджетних відносин України пройшли складний історичний шлях. Після проголошення незалежності перед українською державою постало надзвичайно складне завдання формування власної фінансової, у тому числі бюджетної, системи. Разом з тим вона була не стільки сформована (як і податкова, і банківська системи), скільки виокремлена із загальної бюджетної союзної системи, природно, у

тому вигляді, в якому вона там існувала. Фактично в той період і не було часу на якісь реформації. Однак тільки на перший погляд створення власної бюджетної системи здавалося простим. Насправді ж проблем було дуже багато, і пов'язані вони були насамперед із розподілом майна. Останній проводився залежно від місця його знаходження, тому в бюджети нових незалежних держав переходили не тільки доходи від нього, а й відповідні видатки. Необхідно було освоювати нові видатки – на оборону, на галузі військово-промислового комплексу та ін. Таким чином, Україна фактично виділила наявну в неї сукупність бюджетів у власну систему.

Відповідно до Закону «Про бюджетну систему України», ухваленому наприкінці 1991 р., вона мала будуватись на принципах єдності, повноти, достовірності, гласності, наочності і самостійності всіх бюджетів. Проте ці принципи стосуються насамперед бюджетного процесу і покликані забезпечити його відкритість. Водночас вони мають скоріше декларативний характер. Наприклад, ніякої реальної гласності поки що в повному обсязі немає. Але і заперечувати певний прогрес у цій сфері не можна. Якщо раніше щорічний закон про Державний бюджет України містив тільки зведені дані за групами доходів і видатків, то тепер дається їх деталізація, додаються розрахунки та пояснювальна записка. Отже, можна констатувати як певний прогрес у частині відкритості та гласності бюджетного процесу, так і значне відставання від світових стандартів.

Чергова спроба реформування бюджетної системи України та міжбюджетних взаємовідносин зроблена в Законі України 1995 р. «Про бюджетну систему України». Там, зокрема, чітко вказано, що сукупність усіх бюджетів є зведеним бюджетом України; визначені дохідні джерела кожної ланки бюджетної системи України; підтверджена необхідність розроблення техніко-економічних обґрунтувань для визначення потреби місцевих бюджетів у дотаціях і субсидіях. Закон вперше розподіляє видатки бюджетів на дві частини: видатки розвитку та поточні видатки. Але, на жаль, усі ці почини залишилися на папері.

Оскільки Україна є унітарною державою, в якій згідно зі ст. 7 Конституції визнається і гарантується місцеве самоврядування, бюджетна система країни є дворівневою і складається з Державного бюджету України та місцевих бюджетів. Слід зазначити, що Закон України «Про бюджетну систему України», що діяв до 2001 р., включав до складу бюджетної системи України Державний бюджет України, республіканський бюджет Автономної Республіки Крим та місцеві бюджети, закладаючи таким

чином колізію щодо незбігу унітарного державного устрою та компетенції органів місцевої влади. Отже, бюджетний устрій являє собою організацію та принципи побудови бюджетної системи, її структури, взаємозв'язок між окремими ланками бюджетної системи.

На виконання завдань та положень Конституції України був розроблений і 21 червня 2001 р. прийнятий Бюджетний кодекс України. Кодекс встановив верховенство бюджетного законодавства, оскільки всі нормативно-правові акти мають застосовуватися у частині, що не суперечить йому та Закону про Державний бюджет України. Визначено структуру та принципи бюджетної системи, дано поняття бюджетного процесу та встановлено компетенцію його учасників. У новому аспекті висвітлено міжбюджетні відносини, у тому числі розмежування доходів і видатків між бюджетами різних рівнів.

Бюджетний кодекс дещо уточнив структуру бюджетної системи, виділивши у ній державний і місцеві бюджети. Вводиться поняття бюджетів місцевого самоврядування, якими визнаються бюджети територіальних співтовариств сіл, селищ, міст і їхніх об'єднань.

Формування Державного бюджету України на 2006 та 2007 роки відбувалося за програмно-цільовим методом, суть якого полягає у тому, що всі видатки державного бюджету повинні здійснюватися виключно відповідно до програм, які мають конкретну мету, завдання та критерії їх оцінки. Застосування програмно-цільового методу дає змогу визначити чіткі функції усіх розпорядників бюджетних коштів, види програм, що забезпечуватимуть функції держави, та конкретні цілі, на які спрямовуватимуться видатки у межах цих програм. Принцип субсидіарності передбачає, що розподіл видів видатків між державним бюджетом та місцевими бюджетами, а також між місцевими бюджетами повинен ґрунтуватися на максимально можливому наданні суспільних послуг їх безпосередньому споживачеві. Чинне законодавство визначає перелік доходів та видатків, що здійснюватимуться через відповідні місцеві бюджети, і таким чином підвищує рівень конкретизації прав та обов'язків, а також відповідальності учасників бюджетних відносин.

Щодо Державного бюджету на 2013 рік в частині місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин, то він дуже сильно в негативному значенні відрізняється від Держбюджетів 2011–2012 років.

Зокрема, до негативу, у першу чергу слід віднести значний дефіцит фінансових ресурсів на виконання делегованих державою повноважень

приблизно на рівні 20%, тобто майже 30 млрд грн (розраховано на базі окремих міст). Дані аналізу свідчать, що бюджетна сфера органів місцевого самоврядування забезпечується лише на 79% від реальної потреби. Найбільш катастрофічним є рівень фінансування галузей «Державне управління» – 41% та «Фізична культура і спорт» – 47% від потреби. Виходячи з цього, можна стверджувати, що на останній квартал 2013 року (як і у 2012 році) працівники бюджетної сфери (освіта, охорона здоров'я, соціальний захист, фізкультура і спорт тощо) населених пунктів не забезпечені зарплатою, відсутні кошти на оплати комунальних послуг та розрахунки за енергоносії.

Ще одним суттєвим недоліком є те, що у процесі визначення бази для формування дохідної частини місцевих бюджетів на 2013 рік не враховано зміни в складі платників і в їх фінансово-економічному стані. У процесі визначення показників для розрахунку міжбюджетних трансфертів не враховано обсяги фактичних видатків проведених на відповідні делеговані повноваження за 2012 рік.

Не забезпечено повну компенсацію втрат доходів місцевих бюджетів, що не враховуються у процесі визначення обсягу міжбюджетних трансфертів, внаслідок надання державою податкових пільг, зокрема зі сплати земельного податку. В Держбюджеті на 2013 рік передбачено лише 147 млн грн на ці цілі при загальній потребі більше 1 млрд грн, а також не передбачено фінансування Державної цільової програми підтримки соціально-економічного розвитку малих міст на 2011–2015 роки (Постанова КМУ від 29.11.2010 р. № 1090).

Вважаємо, щоб бюджет став основним інструментом економічної політики держави, у процесі його формування необхідно враховувати усі особливості його становлення, завдяки яким є можливість простежити за роллю держави в розподільчих процесах, та негативні наслідки його впровадження. Тільки тоді Україна стане на шлях докорінного реформування міжбюджетної політики та усіх сфер діяльності, забезпечення прав і свобод людини, гідних умов її життя, піднесення вітчизняної економіки та загального добробуту населення України.

ЛІЦЕНЗУВАННЯ ЯК РЕГУЛЯТОР ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН

Згідно із Законом України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» ліцензування – це видача, переоформлення та анулювання ліцензій, видача дублікатів ліцензій, ведення ліцензійних справ та ліцензійних реєстрів, контроль за додержанням ліцензіатами ліцензійних умов, видача розпоряджень про усунення порушень ліцензійних умов, а також розпоряджень про усунення порушень законодавства у сфері ліцензування.

Вже у самому визначенні ліцензування, на нашу думку, допущена помилка, яка стосується віднесення до згаданої сфери процесів видачі розпоряджень про усунення порушень законодавства у сфері ліцензування. Адже така діяльність не лежить суто у площині ліцензування, а швидше стосується законотворчої складової. У профільному законодавчому акті, що регулює відносини ліцензування, мають місце й інші, більш суттєві недоробки, про які ми ще згадаємо.

Ліцензування є одним із засобів державного регулювання підприємницької діяльності, який фактично обмежує свободу господарювання. У загальносуспільних інтересах Закон забороняє здійснення без ліцензії тих видів діяльності, які несуть потенційну загрозу життю та здоров'ю громадян, навколишньому природному середовищу, безпеці держави. Разом з тим окремі органи ліцензування під приводом захисту цих суспільних цінностей зловживають своїми повноваженнями щодо видачі, переоформлення, анулювання ліцензії, видачі її дублікату, чим створюють перешкоди господарській діяльності. Запобігти цьому негативному явищу можуть, зокрема, чіткі та прозорі процедури ліцензування.

Сфера ліцензування у силу своєї регуляторної дії чинить істотний адміністративний вплив на підприємницьке середовища. Вагому ескалацію цього впливу, як правило негативну, забезпечує невизначеність і громіздкість вітчизняного регуляторного законодавства. Доповненням складності процедур ліцензування є зосередження його функцій у багатьох органах державного регулювання, які часто дублюють повноваження через застосування механізму багатоступінних погоджень. Не менш важливим елементом адміністративного навантаження є необхідність пред'явлення цілої низки документів потенційним ліцензіатом для отримання самої ліцензії.

Опитування, проведене серед представників підприємницького сектору, засвідчує доволі суттєве значення процедур ліцензування як

елемента адміністративного навантаження. Більшість нарікань зі сторони суб'єктів підприємницької діяльності стосується наступних перешкод процесів ліцензування:

- велика кількість необхідних документів;
- тривалий термін надання послуг;
- незрозумілий характер ліцензійних умов і вимог;
- висока вартість (формальна і неформальна) підготовки документів.

Аналізуючи сферу ліцензування, передусім варто зупинитися на встановленні критеріїв віднесення конкретних видів господарської діяльності до таких, які потребують ліцензійних підтверджень. У цьому контексті базовими критеріями господарської діяльності повинні стати такі:

- потенційний вплив діяльності на безпеку життєдіяльності людини, збереження її життя та здоров'я;
- потенційний вплив діяльності на навколишнє природне середовище, екологічну, енергетичну та ядерну безпеку;
- потенційний вплив діяльності на економічну рівновагу в державі;
- потенційний вплив діяльності на оборонну сферу держави.

Зважаючи на наведений перелік критеріїв господарської діяльності в контексті визначення її видів, які потребують ліцензування, *пропонуємо* внести зміни до статті 9 Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» в частині виведення із переліку видів діяльності, що підлягають ліцензуванню:

- заготівлі металобрухту кольорових і чорних металів;
- діяльності митного брокера;
- надання послуг у галузі технічного захисту інформації;
- збирання та використання інформації, яка складає кредитну історію;
- збирання відходів і брухту дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння.

Вважаємо, що ці види діяльності не чинять істотного впливу у розрізі критеріїв, які були зазначені вище, а тому не існує об'єктивної необхідності їх ліцензійного підтвердження. Крім того, ліцензійні умови для подібних видів діяльності не містять категоричних застережень організаційного, кадрового, фінансового, матеріального характеру тощо.

Пропонуємо й інші реформаторські ідеї стосовно покращення умов і процесів ліцензування з метою підвищення ефективності державного регуляторного забезпечення господарського середовища.

1. З метою дерегуляції підприємництва в Україні необхідно скоротити перелік видів господарської діяльності, які підлягають ліцензуванню.

2. Спростити процедури ліцензування шляхом зменшення переліку документів, які вимагаються для подання ліцензіатом, і запровадити механізм взаємодії між органами державного управління, за яким ініціатор ліцензування був би позбавлений необхідності отримання необхідних для ліцензування документів в інших органах влади. Натомість потрібні документи надавалися би самому органу ліцензування іншим державним органом влади за ініціативою (зверненням) першого із використанням поштового чи електронного зв'язку за наявності відповідних нормативно-правових характеристик суб'єкта підприємницької діяльності, ліцензування якого здійснюється.

3. Переглянути ліцензійні умови у розрізі видів діяльності з метою виділення серед них найбільш категоричних і відмови від тих, які не відображають специфічні характеристики, яким повинен відповідати ліцензіат стосовно того чи іншого виду діяльності.

4. Укрупнити відповідно до класифікаторів діяльності види робіт, які підлягають ліцензуванню за принципом наближеності та суміжності ліцензійних умов, що характеризують порядок отримання ліцензії на їх здійснення.

5. Спростити порядок ліцензування за рахунок відмови від формальних перевірок стосовно окремих видів діяльності та введення практики фактичних перевірок у встановлені строки із паралельним зменшенням обсягів документообігу та етапів проходження ліцензування.

6. Забезпечити зменшення органів ліцензування за рахунок відмови від практики багаторазових погоджень.

7. Встановити на законодавчому рівні конкретні параметри відповідальності за порушення процедур ліцензування з боку органів державної влади.

8. Здійснити вичерпну регламентацію порядку анулювання, видачі дублікатів, переоформлення ліцензій тощо з метою зменшення впливу контролюючих органів на діяльність суб'єктів господарювання.

9. Забезпечити створення усіма ліцензійними органами спеціальних веб-порталів для отримання потенційними та діючими суб'єктами підприємництва (ліцензіатами) консультацій через мережу Інтернет. Формат цієї консультації повинен передбачати надання повного пакету даних із детальним алгоритмом дій, необхідних для отримання відповідних дозвільних документів чи створення потрібних техніко-технологічних умов здійснення підприємницької діяльності на основі заданих параметрів КВЕД. Крім того, подібні послуги повинні надаватися засобами поштового зв'язку.

***РОЛЬ ЄДИНОГО СОЦІАЛЬНОГО ВНЕСКУ У РОЗВИТКУ
ПІДПРИЄМНИЦТВА УКРАЇНИ***

Адміністрування єдиного соціального внеску є надзвичайно актуальною темою для досліджень та розробок, оскільки необхідно удосконалювати систему зборів на соціальні заходи, що сприятиме зростанню прозорості фінансових потоків, підвищенню платіжної та звітної дисципліни платників страхових внесків та цільовому використанню фінансових ресурсів, що забезпечить більшу соціальну спрямованість вітчизняної економіки. Це є важливим елементом процесу економічного розвитку і зростання.

В Україні страхові платежі розподіляються між роботодавцями, працівниками, державою (державним бюджетом) та місцевими органами влади (місцевими бюджетами).

Частка роботодавців у загальній сумі внеску коливається від 34 до 60%. У разі зміни економічних умов ці співвідношення коригують. Незмінним залишається лише принцип паритетної участі в соціальному страхуванні.

Станом на 1 лютого 2013 року загальна сума коштів, недоотримана Пенсійним фондом, становила майже 8 млрд грн. Зокрема, нестача з оплати єдиного внеску з 2011 р. – 1 млрд 600 млн грн, нестача з оплати страхових внесків до 2011 р. – 1 млрд 300 млн грн, заборгованість з виплати пільгових пенсій за роботу при шкідливих умовах – 5 млрд грн.

Особливе занепокоєння викликає той факт, що якщо за весь 2012 р. заборгованість щодо єдиного внеску виросла на 660 млн 600 тис грн, то тільки за січень 2013 р. вона виросла вже на 230 млн грн (на 16,6%).

Найбільші обсяги заборгованості з виплати страхових внесків та єдиного внеску у підприємств таких регіонів: Донецька область (539 млн 100 тис грн), Луганська область (418 млн 200 тис грн), Харківська область (232 млн грн), місто Київ (220 млн 700 тис грн), Крим (156 млн 900 тис грн), Львівська область (150 млн 800 тис грн). В цих регіонах, як і у всіх інших, виплата пенсій профінансована вчасно і в повному обсязі, але не в повному обсязі надійшли платежі до Пенсійного фонду.

На сьогодні найбільші обсяги заборгованості з виплати страхових та єдиного внесків мають державні та комунальні підприємства – 41% від обсягу загальної заборгованості. Нараховується близько 1494 підприємств-боржників, де працює майже 151 тис людей.

Несвоєчасні розрахунки з Фондом безпосередньо залежать від несвоєчасних виплат заробітних плат. На сьогодні 70% боржників до Пенсійного фонду України є боржниками з виплати заробітної плати.

Результатом внесення змін до Податкового кодексу України є послаблення фіскального навантаження на фізичних осіб-підприємців, розширення економічних можливостей для ведення підприємницької діяльності та спрощення механізму адміністрування податків. У зв'язку з тим, що з об'єктивних причин можливості суттєвого підвищення доходів від трудової діяльності на основі забезпечення економічного зростання та використання традиційних джерел збільшення доходів працівників найближчими роками будуть обмеженими, вкрай важливо сповна задіяти потенціал тих джерел зростання трудових доходів, що пов'язані з реструктуризацією собівартості й цін та підвищенням у них частки заробітної плати на підставі перегляду ставок і відрахувань з доходів підприємств; запровадження системи оподаткування прибутку, яка б стимулювала зниження ресурсовитратності. Також потрібно ухвалити додаткові нормативно-правові акти, які б унеможлилювали марнотратство на виробництві.

Можна виділити такі переваги застосування єдиного соціального внеску в Україні:

- не потрібно ставати на облік у всіх фондах соціального страхування;
- спрощується процес подання звітності до фондів;
- зменшується кількість звітних форм та скорочується кількість перевірок органами соціального страхування.
- забезпечується прозорість фінансових потоків для суб'єктів системи загальнообов'язкового державного соціального страхування;
- підвищується платіжна дисципліна платників страхових внесків;
- скорочується обсяг роботи, пов'язаної з реєстрацією страховиків, збором коштів, формуванням та веденням інформаційної системи відомостей про застрахованих осіб, забезпеченням звітності;
- забезпечується цільове використання страхових засобів шляхом введення призначення страхових виплат з даних Державного реєстру соціального страхування;
- застрахованим особам надається можливість отримати інформацію про суми страхових внесків за видами соціального страхування.

До недоліків можна віднести:

- можливі випадки несвоєчасної виплати лікарняних та допомоги по безробіттю;

– дублюються дії платника внеску та Пенсійного фонду України в частині розподілу єдиного соціального внеску;

– збільшуються ставки єдиного соціального внеску фізичним особам-підприємцям, які сплачують єдиний податок, а також особам, які не є найманими працівниками.

Оскільки адміністрування соціальних внесків проводиться Пенсійним фондом України, то це порушує права працедавців і профспілок. Адже це єдиний фонд, який керується виключно державою. Тоді як інші три знаходяться в сумісному управлінні: працедавців, держави і профспілок. Переказ всіх коштів під керівництво Пенсійного фонду України відтісняє від управління соціальними засобами працедавців і профспілки.

Наявність недоліків свідчить про потребу детальнішого опрацювання та вирішення проблемних питань. В якості *основних шляхів усунення існуючих недоліків* можна назвати такі:

– поетапне зниження ставки єдиного соціального внеску, що стане можливим внаслідок зменшення витрат на його адміністрування, перегляду пільгових категорій платників, підвищення пенсійного віку, розширення кола платників та бази нарахування страхових внесків, а також виведення заробітної плати з тіньового сектору економіки як за рахунок зниження ставки страхових внесків, так і внаслідок кращого адміністрування та контролю;

– поступова зміна пропорцій розподілу внесків між роботодавцями та найманими працівниками завдяки підвищенню ставки єдиного соціального внеску для найманих працівників і зниженню її для роботодавців.

Таким чином, ефективне адміністрування єдиного соціального внеску є надзвичайно актуальною проблемою для досліджень та розробок, оскільки необхідним є подальше удосконалення системи зборів на соціальні заходи, що сприятиме підвищенню прозорості фінансових потоків, підвищенню платіжної та звітної дисципліни платників страхових внесків та цільовому використанню фінансових ресурсів, що забезпечить більшу соціальну спрямованість вітчизняної економіки, а це є важливим елементом процесу економічного розвитку і зростання.

***ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМНІСТЬ ДІЇ БЮДЖЕТОУТВОРЮЮЧИХ
ПОДАТКІВ НА ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК***

В умовах ринкових відносин податкова система є одним з найважливіших економічних регуляторів, основою фінансово-кредитного механізму державного регулювання територіального розвитку. Закономірно, що від того, наскільки раціонально побудована система територіального оподаткування, залежить й ефективне функціонування всього народного господарства.

Особливістю становлення податкової системи та формування податкової політики в Україні було те, що вона базувалася на копіюванні фіскальних моделей інших держав. Водночас вже на початковому етапі економіка України істотно відрізнялася від економіки розвинутих країн за рівнем розвитку продуктивних сил, галузевою та організаційною структурою виробництва, ступенем розвитку ринкових механізмів господарювання і відкритості економіки, цінними пропорціями, станом законодавства, правилами звітності, рівнем забезпеченості кадрами, підготовленими до роботи в ринкових умовах. Така ситуація виключала можливість застосування в Україні податкового механізму в такому самому вигляді, як він застосовується у розвинутих державах. Проте ці обставини не були повною мірою враховані під час формування податкової системи і податкової політики в Україні на початку 1990-х, що зумовило її суперечливість та неефективність. Як свідчить світовий досвід, податкова система та податкова політика можуть бути ефективними лише тоді, коли у процесі їх формування не відкидаються специфічні умови національної економіки, трудові традиції населення, а також багато інших факторів. Мабуть, саме тому в західних країнах немає ідентичних податкових систем, відсутня також ідеальна податкова система.

У фінансовій системі України, складовою частиною якої є податкова система, центральне місце займає державний бюджет. Проблема його наповнення сьогодні є однією з найгостріших, а наповнення за рахунок бюджетоутворюючих податків – одне із найголовніших завдань чинної податкової системи, яке відчутно впливає на територіальний розвиток. Система державного оподаткування повинна не просто залучати частину вартості внутрішнього національного продукту на формування доходів державного бюджету, але й активно впливати на підвищення ефективності

суспільного виробництва, відновити галузі, що конче необхідні для підняття престижу країни та конкретної території, заохочувати окремого виробника, господарюючи суб'єкти до інвестування коштів у різні напрями діяльності, поліпшувати рівень життя громадян, сприяти розвитку середнього та малого бізнесу, обумовлюючи тим ефективність територіального розвитку.

Стягнення ПДВ є важливим питанням для економіки держави та її територіального розвитку. Зменшення ставки цього податку з 01.01.2014 року до 17% може викликати відчутний дефіцит держбюджету. Можна згадати практику 1990-х років, коли ПДВ було зменшено з 28 до 20%. Як наслідок – нестача надходжень до бюджету, що викликало повернення попередньої ставки у 28%. Такі дії спричинили масове ухилення від сплати ПДВ і призвели до необхідності зниження ставки до рівня 20%.

Зростання податкових надходжень було зумовлено економічними чинниками впливу на територіальний розвиток та посиленням фіскального навантаження на економіку, а також збільшенням нарахування штрафів за порушення податкового законодавства. Крім того, помітний внесок зроблено Держмитслужбою України, що почала широко застосовувати непрямі методи визначення податкової бази. Уряд посилював фіскальний тиск через авансові податкові платежі та неповернення ПДВ.

На наш погляд, існує декілька ефективних напрямів покращення податкової системи та податкової політики України в інтересах саме територіального розвитку. Досить продуктивною може бути диференціація ставки податку на прибуток в залежності від виду територіальної діяльності, що сприятиме нагромадженню інвестиційних ресурсів підприємницькими структурами. Така диференціація дасть змогу усунути диспропорції між реальною та фінансово-посередницькою сферами, якщо для останніх ставку податку на прибуток зробити дещо вищою за базову. Водночас доцільно створити пріоритетне середовище для тих структур, які сприяють проведенню активної інноваційно-інвестиційної політики, яка ефективно впливатиме на територіальний розвиток.

На сьогодні проблемним завданням щодо активізації територіального розвитку України залишається розроблення фінансового механізму, заснованого на принципі регресивного оподаткування галузей, які нарощують виробництво продукції, що має перспективу збуту на внутрішньому та зовнішньому ринках. За таких умов підприємства будуть зацікавлені показувати оподатковувану базу в повному обсязі, оскільки чим більша сума одержуваного прибутку, тим менша ставка податку.

Для зменшення інфляційного потенціалу податкової системи необхідно поетапно знижувати ставку ПДВ, у першу чергу на високотехнологічні, наукомісткі, екологічно безпечні виробництва, а також галузі, що видобувають природні ресурси, головним чином енергоресурси, створюють продовольчі товари (крім підакцизних). Одночасно доцільно запровадити підвищені ставки ПДВ на застарілі технології, які можуть займати домінуючі позиції у територіальному господарстві та негативно впливати на його розвиток.

Як свідчить практика, неможливо побудувати ефективну податкову систему, не визначивши і не сформувавши платника податку як елемент податкової системи та його суспільний інститут. Для цього доцільно проводити всебічну організаційну та просвітницько-виховну роботу з платниками податків, урегулювати та удосконалювати інформаційні потоки між платниками податків та органами контролю за їх сплатою, а також враховувати соціально-культурні й психологічні особливості громадян держави, усталені традиції у процесі прийняття рішень у галузі їх територіального адміністрування.

Фундаментальна особливість у сплаті бюджетоутворюючих податків полягає в тому, що вона має носити обов'язковий характер. Система штрафів і санкцій, громадська думка у державі та у межах окремих території повинні бути сформовані таким чином, щоб несплата або несвоєчасна сплата податків були менш вигідні платникові, ніж вчасне і чесне виконання зобов'язань перед бюджетом.

Таким чином, для посилення пріоритетної ролі податкової системи в прискоренні територіального розвитку необхідно й надалі цілеспрямовано формувати податкову політику держави таким чином, щоб вона в своїй основі була спрямована на стимулювання вітчизняного виробництва, інноваційно-інвестиційну діяльність, активізацію споживчого попиту, а також активізацію регулюючої та контролюючої функцій державних інституцій щодо сплати бюджетоутворюючих податків.

Ярема Б. П., Ярема Я. Р.

Львівська державна фінансова академія

АНАЛІЗ ПРОБЛЕМ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Міжнародні звіти та рейтинги, дослідження вітчизняних економістів, а також оцінки інвесторів, що працюють в Україні, підтверджують, що українська податкова система є однією з найбільш складних і найменш ефективних не тільки серед країн європейського регіону, а й у глобальному порівнянні. У рейтингу податкових систем Paying Taxes (2010 р.), підготовленому Світовим банком спільно з PriceWaterhouse Coopers, Україна посіла 181 місце зі 183 досліджуваних країн. За даними дослідження, середньостатистичне українське підприємство упродовж року сплачує 147 податків та платежів, що є найгіршим показником у світі (183 місце). Для порівняння, в Росії кількість платежів становить 11, Польщі – 40, Чехії – 12, Білорусі – 107, Грузії – 18, США – 10, Франції – 7, Китаї – 7. Більшість податків і внесків (96) в Україні пов'язана з оподаткуванням праці.

У таблиці наведені характеристики податкових систем країн світу в контексті їх сприятливості веденню підприємницької діяльності.

Сприятливість податкових систем країн світу

Країна	Кількість платежів	Затрачений час, год.	Навантаження на прибуток, %	Рейтинг
Данія	9	135	29,2	13
Канада	9	119	43,6	28
Швеція	2	122	54,6	42
Латвія	7	279	33,0	45
Франція	7	132	65,8	59
США	10	187	46,3	61
Грузія	18	387	15,3	64
Німеччина	16	196	44,9	71
Греція	10	224	47,4	76
Болгарія	17	616	31,4	95
Росія	11	320	48,3	103
Азербайджан	22	376	40,9	108
Чехія	12	613	47,2	121
Угорщина	14	330	57,5	122
Японія	13	355	55,7	123
Китай	7	504	63,8	125
Аргентина	9	453	108,1	142
Румунія	113	202	44,6	149
Бразилія	10	2600	69,2	150
Польща	40	395	42,5	151
Індія	59	271	64,7	169
Україна	147	736	57,2	181
Білорусь	107	900	99,7	183

Розгалужена система податків вимагає значних матеріальних і часових затрат на їх облік та сплату. На виконання обов'язкових податкових процедур, таких як ведення податкового обліку, підготовка та подання звітності, сплата податків та інших, вітчизняні підприємці щорічно витрачають 736 робочих годин (175 місце). Для порівняння, в Росії витрати на аналогічні заходи становлять 320 годин, Польщі – 395, Чехії – 613, Грузії – 387, США – 187, Франції – 132, Китаї – 504, Білорусі – 900. Майже половина витраченого українськими підприємствами часу йде на облік, нарахування, сплату податків і внесків, знову ж таки пов'язаних з оплатою праці. Сукупні фінансові витрати українських підприємств на ведення податкового обліку та пов'язані з ним операції (вивчення податкового законодавства, підготовка звітності та податкових накладних, сплата податків і зборів), за даними 2010 р., становлять 4,85 млрд грн, або майже 0,7% від ВВП.

Ще однією слабкою ланкою податкової системи України є високий показник навантаження на комерційний прибуток підприємств, понад 57% якого вилучається до бюджету та позабюджетних соціальних фондів (149 місце). На сплату внесків та відрахувань з фонду оплати праці припадає 43,1% комерційного прибутку, на податок з прибутку підприємств – 12,3%. За показником імпліцитної ставки корпоративного податку середньостатистичного підприємства Україна відповідає середньому рівню ЄС (12,4%). Водночас у країнах з новою ринковою економікою цей показник є відчутно нижчим, ніж в Україні. За рівнем оподаткування праці вітчизняна податкова система є найбільш обтяжливою як з-поміж країн ЄС (28,6%), так і у світі (16,1%).

На макроекономічному рівні значне податкове навантаження на підприємства ілюструється високим показником податкового коефіцієнта, який відображає рівень перерозподілу ВВП через консолідований бюджет країни системою оподаткування. У 2011 році він наблизився до 40%, тоді як ще у 2004 р. був на рівні 31,8%. До того ж, середній рівень податкового коефіцієнта для країн – нових членів ЄС, економіки яких за якісними характеристиками подібні до української, становить близько 33%.

Основною причиною надмірного податкового навантаження в Україні є його нерівномірність, що призводить до тінізації економіки, порушення принципів рівності та справедливості в оподаткуванні, втрати фіскальної функції податку і надходжень до бюджету, сприяє гальмуванню інноваційних процесів. Нерівномірність податкового навантаження в Україні спричинена, перш за все, такими явищами, як переміщення податкового тягаря і недосконалість механізму надання податкових пільг.

Переміщення податкового тягаря – складний економічний феномен, суть якого полягає в тому, що за рахунок зміни цінових і реальних пропорцій в результаті дії податку відбувається зміна поведінки економічних агентів, які формально не є платниками податку.

В Україні більшість податків стосуються юридичних осіб, однак за рахунок переміщення податкового тягаря лєвова частка податкових доходів держави у остаточному підсумку оплачується фізичними особами. З основних 16 податків на сьогодні лише два оплачуються юридичними особами і не перекладаються на громадян. Усі інші лягають тягарем на платників – фізичних осіб через включення податків до собівартості або надбавки до ціни продукції. Таким чином, платежі фізичних осіб забезпечують майже 80% податкових доходів Зведеного бюджету України.

Податковий кодекс не вирішив проблемних питань. У 2011 р. органами ДПС України не виконано індикативні показники по ряду податків. Зокрема, менше планових показників надійшло в бюджет податку на додану вартість з вироблених товарів (сальдо) на 3,2 млрд грн (план – 36,6 млрд грн, факт – 33,4 млрд грн), акцизного податку – 1,0 млрд грн (план – 23,8 млрд грн, факт – 22,7 млрд грн).

Протягом 2011 року зросли обсяги сум списання податкового боргу, що пов'язано з донарахуванням податкових зобов'язань підприємствам, у яких відсутні активи. Так, у 2011 р. списано податкового боргу платникам податку в сумі 22,0 млрд грн, що майже у двічі більше, ніж у 2010 р. Із загальної суми списаного податкового боргу 16,5 млрд грн (75,0%) списано НАК «Нафтогаз України» (зі структурними підрозділами).

Водночас протягом 2011 року значно зросли надміру сплачені суми податків та зборів до бюджету. Так, за даними Міністерства фінансів України, станом на 01.01.2012 р. сума надміру сплачених податків становила 14,4 млрд грн, або на 3,16 млрд грн (27,4%) більше попереднього року.

Таким чином, українська податкова система останніми роками не лише втратила динаміку якісного розвитку, а й продукує ризики для макроекономічної стабільності. На сьогодні податкова система нашої держави характеризується низькою фіскальною ефективністю та не є сприятливою для ведення бізнесу.

Податковий кодекс України вже сьогодні потребує значних змін та доповнень, спрямованих на переорієнтацію податкової політики із суто фіскальних цілей на стимулювання економічного зростання. Адже з точки зору державного регулювання економіки, найважливіше значення має

регулююча функція податків і системи оподаткування. Саме за допомогою цієї функції системи оподаткування держава гармонізує свої інтереси з інтересами платників. Лише регулююча функція податків не може гарантувати відповідність дій платників вимогам загальнодержавних інтересів. *На нашу думку*, регулююча й фіскальна функції податків повинні бути раціонально збалансованими.

Ярош М. В.

Львівська державна фінансова академія

ВПЛИВ ПДВ НА ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ

Сучасна податкова система України об'єктивно потребує наявності у її складі надійного та стабільного джерела дохідної частини бюджету. На сьогодні одним із таких джерел є податок на додану вартість. Податок на додану вартість є основним податком у державах-членах Європейського Союзу, його застосування є однією з умов вступу ЄС нових членів. Цей податок заслуговує на особливу увагу, оскільки він є одним із найбільших бюджетоутворюючих податків. Надходження від його сплати у 2012 році становили 182946,2 млн гривень. Порівняно з 2011 роком надходження податку зросли на 13602,2 млн грн, або на 8,0%.

В сучасних економічних виданнях переваги ПДВ обумовлюються його нейтральністю щодо стимулів зростання доходів і вибору варіантів господарських рішень, тобто вищою економічною ефективністю ПДВ – зручний податковий важіль, що дозволяє державі забезпечувати значну частину доходів бюджету за рахунок технічно простого збирання й наявності широкої бази оподаткування.

Прихильники ПДВ вважають, що його економічна сутність полягає у тому, що він є частиною новоствореної вартості, що утворюється на кожному етапі виробництва або обігу, а його сума входить до продажної ціни товарів (робіт, послуг) і сплачується кінцевим споживачем. ПДВ стягується на основі кожного акту купівлі-продажу, починаючи зі стадії виробництва товару та закінчуючи його реалізацією. На кожному етапі величина ПДВ визначається як різниця між сумою податку, сплаченого споживачем товару, і сумою податку, сплаченого його виробником постачальнику сировини матеріалів, робіт і послуг. При цьому на кожному етапі виробництва та обігу товару підприємство компенсує свої витрати і додає податок на новостворену вартість.

Враховуючи наведені показники, можна було б сказати, що цей вид податку є одним із найбільш ефективних, проте не завжди ефект дії ПДВ є позитивним. Так, Міністерством доходів і зборів України під час перевірок встановлюються факти численних порушень у формуванні платниками податкового кредиту з податку на додану вартість за рахунок штучного його формування через використання схем фіктивного ПДВ. Підприємства, що здійснюють псевдоекспортні операції, необгрунтовано заявляють суми бюджетного відшкодування за операціями, здійсненими на території України, а також проводять операції з нетиповим експортом або з непрофільними видами діяльності суб'єктів господарювання, мінімізують податкові зобов'язання шляхом використання так званих «транзитних» підприємств тощо.

Через свою адміністративну важкість податок на додану вартість малоефективний в тих країнах, які ще не досягли рівня високої фіскальної дисципліни. Кількість змін і доповнень в законодавство, що регулює податок на додану вартість – рекордне в порівнянні з іншими податками.

Основним недоліком ПДВ як непрямого податку є те, що він закладається в ціну товару і тим самим підвищує її, що спричиняє недоступність деяких груп товарів, які оподатковуються ПДВ, малозабезпеченим верствам населення. Ще один істотний недолік – подвійне оподаткування. Такий факт має місце при оподаткуванні підакцизних товарів, коли в оподатковану базу ПДВ включається сума акцизного податку. Джерелом сплати більшості місцевих податків та зборів є собівартість – одна із складових бази для нарахування податкових зобов'язань з ПДВ.

В умовах ринкової економіки та відповідного вільного формування цін на товари, обумовлених впливом попиту та пропозиції, а також за якістю та собівартістю, рівня цін дешевих і більш привабливих імпортованих товарів ПДВ може дорівнювати або бути більшим за отриманий прибуток і стягуватись навіть за рахунок амортизації та інших витрат.

Важливим є питання про вплив ПДВ на фінансову діяльність підприємств у випадках коли вони є платниками ПДВ: при купівлі товарів (робіт, послуг); при продажу товарів (робіт, послуг).

Для підприємства-покупця головним є визначення джерела сплати та наступного відшкодування ПДВ, від якого залежить термін іммобілізації власних коштів і залучення позикових коштів для її покриття.

Джерелом відшкодування ПДВ для підприємства може бути: собівартість реалізованих товарів (робіт, послуг); сума ПДВ, включеного до ціни товарів (робіт, послуг); кошти державного бюджету.

ПДВ в багатьох випадках змушує підприємство перерахувати кошти у бюджет ще до того, як вироблена продукція реалізована, що в умовах інфляції зобов'язує суб'єктів господарювання мати власних оборотних коштів більше, ніж необхідно для процесу виробництва та збуту.

За таких умов вагомим чинником, який впливає на період іммобілізації оборотних коштів підприємства, стає термін відшкодування ПДВ із бюджету. Якщо держава несвоєчасно виконує свої зобов'язання перед платниками ПДВ з відшкодування, це негативно позначається на результатах господарської діяльності підприємств, їхніх взаємовідносинах з бюджетом, партнерами по бізнесу, кредитними установами.

Підсумовуючи сказане, можна зробити *висновок* про те, що прийняття Податкового кодексу – вагомий крок у реформуванні податкової системи України, підвищенні прозорості структури державних фінансів, проте існує низка питань, що потребує з'ясування. Зокрема, йдеться про механізм стягнення ПДВ, що потребує удосконалення у сфері його впливу на фінансово-господарську підприємств, оскільки за певного рівня цін та сукупного попиту цей податок впливає на формування обсягів реалізації товарів (робіт, послуг), а відповідно, й на його обсяги виробництва.

Секція 4

ФІНАНСОВО-КРЕДИТНІ МЕХАНІЗМИ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Бакалець Р. І.

Львівська державна фінансова академія
**РОЗВИТОК ЛІЗИНГОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ ТА ЇХ
ПРАВОВА БАЗА**

Міжнародна практика ведення лізингового бізнесу дає можливість стверджувати, що лізинг протягом багатьох століть був та залишається потужним фінансовим інструментом для оновлення основних засобів багатьох підприємств.

В Україні з усіх різновидів такого фінансового інструменту, як лізингові відносини введені у практичну діяльність та законодавчо підкріпленні лише декілька. Найбільшого поширення на теренах України набув фінансовий лізинг. Вже понад 15 років угоди в галузі транспорту, сільського господарства, будівництва та сфери послуг обслуговують лізингові компанії.

Дослідження становлення, розвитку та сучасного стану ринку лізингових послуг надасть можливість дати характеристику перспективним напрямам його подальшого розвитку на території України.

Формування ринку лізингу в Україні бере свій початок з 16 грудня 1997 р., коли було ухвалено Закон України «Про лізинг». У цей період Кабінет Міністрів України для покращення технічного забезпечення сільського господарства створює Державний лізинговий фонд. На базі останнього у лютому 1999 р. створено Державне лізингове підприємство «Украгролізинг», котре у квітні 2001 р. перетворюється у національну акціонерну компанію із стовідсотковим державним капіталом. Сьогодні це – державне публічне акціонерне товариство «Національна акціонерна компанія «Украгролізинг». Її основна мета – сприяння прискореному оновленню основних фондів сільськогосподарських підприємств. У 1997 р. Кабінет Міністрів України ухвалив пропозиції Міністерства промислової політики щодо створення лізингової компанії ВАТ «Украгромашінвест» задля прискореного розвитку сільськогосподарського машинобудування.

З метою забезпечення рухомим складом залізничної галузі та операцій з авіаційною та сільськогосподарською технікою у 1998 р. Кабінетом

Міністрів України створюється лізингова компанія «Укртранслізінг». ПАТ Лізингова компанія «Укртранслізінг» й надалі спеціалізується на наданні у лізинг вищезгаданої техніки, була задіяна у державних програмах з авіаційного будувannya (як посередник між виробником та експлуатантом авіаційної техніки).

У 1998 р. створено ЗАТ «Лізингова компанія «Євро-Сиваш». Як суб'єкт Північнокримської Експериментальної Економічної Зони «Сиваш» вона працює в рамках інвестиційного проекту № 209-р. «Технічне переозброєння і модернізація виробничого й аграрного комплексів шляхом впровадження оренди (лізингу) як капіталозберігаючого засобу фінансування виробництва». Цей проект був затверджений 17 квітня 1997 року розпорядженням КМУ. Особливістю проекту ПЕЕЗ «Сиваш» є те, що територія зони не має власного митного кордону. Митний кордон України одночасно є і митним кордоном зони «Сиваш». Таким чином, все устаткування, що постачає «Лізингова компанія «Євро-Сиваш», може бути передане в лізинг будь-якому українському підприємству в довільній точці дислокації в країні.

З 1997 року створювати лізингові компанії почали вітчизняні банки, а саме: ВАТ «Укресімбанк», АКІБ «УкрСиббанк», АППБ «Аваль», АК АПБ «Україна» та інші. Водночас на ринку лізингових послуг України з'являються іноземні компанії. Одними з перших були «AVIS Україна» (1997 р.), ТОВ «Перша лізингова компанія» (1998 р.), «Оптіма-Лізинг» (2000 р.). Незалежні лізингові компанії, створювані приватним капіталом, виникли після 2000 р. Законодавча база поповнюється Конвенцією про міждержавний лізинг (подано на ратифікацію постановою Кабінету Міністрів України № 713(713-99-п) від 28.04.99) задля забезпечення сприятливих умов для всебічного розвитку лізингу між державами Співдружності на взаємовигідній основі в умовах ринкової економіки.

Наступною сходинкою розвитку лізингових відносин в Україні стало прийняття 11 грудня 2003 року Закону України «Про фінансовий лізинг», загальні правові ознаки якого визначені у Цивільному (№ 435-VI від 16.01.2003 р.) та Господарському (№ 436-VI від 16.01.2003 р.) кодексах України. 4 квітня 2003 року указом Президента затверджено Положення про Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України. Реєстрація фінансових компаній розпочалася у першому кварталі 2004 року. Станом на 1 березня 2005 року до Державного реєстру фінансових установ було внесено 50 юридичних осіб, 14 з яких серед іншого мають намір надавати і послуги фінансового лізингу.

Дослідження ринку лізингових послуг розпочате з II кварталу 2004 року. Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України наводить дані щодо вартості нових лізингових контрактів та портфелів лізингодавців України. Звичайно, відсутність офіційних статистичних даних в теперішній інтерпретації Держфінпослуг з 1997 по 2004 рік унеможлиблює конструктивне спостереження динаміки розвитку лізингового ринку України саме у цей період. Зібрані за перші роки діяльності дані теж не відображають усієї ситуації, оскільки реєстрація лізингових компаній в цей період проводилась на добровільній основі.

По завершенні опанування ринку фінансового лізингу банківськими установами деякі вітчизняні виробники основних засобів, усвідомивши можливість збільшення обсягів продажу власної продукції за допомогою фінансового лізингу, теж почали активно створювати власні лізингові компанії. У липні 2007 року набирає чинності Конвенція УНІДРУА про міжнародний фінансовий лізинг (дата приєднання України – 11.01.2006 р.), яка має на меті зробити міжнародний фінансовий лізинг більш доступним та врегулювати відносини між його учасниками.

Прийняття у грудні 2010 року нового Податкового кодексу України також сприяло розвитку лізингових операцій на вітчизняному ринку – завдяки усуненню неточностей та суперечностей щодо оподаткування лізингових операцій.

Указом Президента України № 1069/2011 від 23 листопада 2011 року Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України ліквідовують. Натомість наступним указом Президента № 1071/2011 від 23 листопада утворюють Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

Необхідно відзначити, що фінансовий лізинг розвивається стрімкими темпами. Цей інструмент застосовується як альтернативне джерело фінансування проектів у різних сферах економіки. Незважаючи на застосування не усіх різновидностей лізингу, що могло би більш ефективно задовольнити потреби лізингоодержувачів в Україні, фінансовий та оперативний лізинг завойовують з кожним роком все більшу довіру.

Щодо законодавчої бази *варто зауважити*, що Закон України «Про фінансовий лізинг» не дає змоги цілісно уявити юридичну природу фінансового лізингу (в загальному це пов'язано з економічною природою самого визначення не лише у нашій державі, а й за її межами та основними положеннями Цивільного кодексу України про оренду). За час становлення

ринку фінансового лізингу відбулися позитивні зміни, котрі надають можливість більш ефективного функціонування лізингодавців та лізингодержувачів.

Неузгоджені та суперечливі питання стосовно фінансового лізингу, котрі мають місце у чинних законодавчих актах та підзаконних нормативних актах, потребують більш детального дослідження. *Варто звернути увагу* на економічно розвинуті країни, де фінансовий лізинг посів чільне місце серед фінансових інструментів. Потрібно пам'ятати про інші, не менш перспективні види лізингу, котрі не використовуються і не розглядаються державою як фінансові інструменти для оновлення основних засобів.

Вважаємо, що необхідно продовжувати удосконалення системи моніторингу лізингових операцій та діяльності Нацкомфінпослуг, програмного забезпечення, створенню сприятливих умов для попередження та водночас спрощення системи звітності (хоча б для держзакупівель та оновлення основних засобів в житлово-комунальних підприємствах).

Балакін Р. Л.

НДФІ ДННУ «Академія фінансового управління», м. Київ

НОВИЙ МЕХАНІЗМ МІКРОКРЕДИТУВАННЯ В ДЕРЖАВАХ-ЧЛЕНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

З метою удосконалення механізмів забезпечення доступу до кредитних ресурсів для мікропідприємств, самозайнятих осіб, безробітних або тих, які перебувають під загрозою втрати робочого місця та розпочинають власну господарську діяльність, було створено Європейський фонд мікрофінансування (European Progress Microfinance Facility for employment and social inclusion). Фонд мікрофінансування засновано відповідно до Рішення Європейського Парламенту і Ради № 283/2010/ЄС від 25 березня 2010 р. Первісний обсяг коштів Фонду становив 100 млн євро (60% загальної суми мало фінансуватися за рахунок ресурсів програми Євросоюзу Прогрес і 40% – із невикористаних коштів спільного бюджету ЄС). Станом на 31.03.2013 р. здебільшого за рахунок фінансування з боку Європейського інвестиційного банку обсяг ресурсів Фонду збільшився до 205 млн євро.

Кошти Фонду мікрофінансування витрачаються за допомогою таких інструментів:

- надання гарантій;
- довгострокове фінансування (5-7 років);

– надання субординованих кредитів фінансовим посередникам для покращення структури їхнього капіталу;

– здійснення поділу ризиків кредитування; участь в акціонерному капіталі.

Також проводиться підтримка заходів, які безпосередньо необхідні для досягнення цілей Фонду (комунікації, моніторинг, контроль, аудит та оцінка). Європейський інвестиційний фонд (ЄІФ) видає гарантії та управляє борговими та пайовими інструментами Фонду від імені Європейської Комісії та Європейського інвестиційного банку. Головна місія ЄІФ полягає у забезпеченні доступу малих і середніх підприємств до фінансових ресурсів, використання яких спрямовано на розвиток інновацій, дослідницьких проєктів, підприємницької діяльності, економічного зростання і зайнятості.

За новим механізмом мікrokредитування проводиться через фінансових посередників, що пройшли процедури спеціального відбору: публічні інституції; кооперативні банки; комерційні банки; небанківські установи; об'єднання кредитних спілок та ін. Максимальна сума кредиту – 25 тис євро на одного позичальника (фізична особа або мікропідприємство, на якому зайнято менше 10 людей, включаючи самозайнятих осіб, з річним оборотом товарів і послуг не більше 2 млн євро).

З-поміж публічних інституцій можна виокремити Інститут кредиту та фінансів провінції Мурсія (ICREF, Іспанія). Ця інституція, власником якої є уряд провінції Мурсія, у січні 2012 р. уклала угоду щодо отримання від ЄІФ 8 млн євро для кредитної підтримки мікропідприємств і самозайнятих осіб в Іспанії. Інститут взяв на себе зобов'язання збільшити суму позики для кінцевих бенефіціарів майже в три рази – до 20 млн євро.

За рахунок фінансових ресурсів Європейської Комісії гарантується до 75% втрат фінансових посередників щодо портфеля мікропозик. Такий розмір гарантій дозволяє провайдерам мікропозик проводити кредитування ризикових груп позичальників.

Більше 6 тис підприємств п'ятнадцяти країн ЄС вже отримали кредити на загальну суму близько 50 млн євро в рамках Фонду мікрофінансування. Зазначені категорії позичальників навряд чи одержали б такі фінансові ресурси за звичайних ринкових умов кредитування. Серед наданих мікропозик найбільш розповсюджені позики обсягом до 5 тис євро (37%) та від 5 до 10 тис євро (25%). Мікропозики до 20-25 тис євро залучає приблизно кожен восьмий отримувач.

Майже 80% мікропідприємств, котрі отримали позики, були створені менше трьох років тому, з них 41% засновано протягом останніх шести місяців. Це свідчить про те, що доступ до фінансових ресурсів є важливою перешкодою на стадії започаткування власного бізнесу, яку Фонд допомагає усунути. Серед фізичних осіб 32% бенефіціарів були безробітними або економічно неактивними. Новітній механізм мікрокредитування спрямований на активну підтримку жінок-підприємців. Частка жінок з-поміж отримувачів позик становить 39%, що перевищує їх частку серед усіх підприємців ЄС – 34%.

У розподілі ресурсів за секторами домінуючі позиції належать сільському господарству (28%) і торгівлі (28%). Підтримка в сільському господарстві здійснюється виключно з використанням боргових і пайових інструментів. Найбільше мікрокредитів в аграрному секторі надається в країнах з високим рівнем залучення працівників в межах сільської місцевості – Румунії та Болгарії.

Баран Р. Т.

ІІІТ Національного університету «Львівська політехніка»

Баран Л. М.

Львівський національний аграрний університет, м. Дубляни

ФІНАНСОВО-ПРАВОВА ПРИРОДА ПОЗИЧКОВОГО КАПІТАЛУ ЯК ОСНОВИ ДЛЯ ФІНАНСОВОГО ОЗДОРОВЛЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА

В процесі становлення та розвитку бізнесу підприємці стикаються із дефіцитом обігових коштів. У зв'язку з цим вони змушені шукати джерела додаткових дешевих фінансових надходжень, запроваджувати нові фінансово-кредитні механізми. Одним з них є фінансова допомога у вигляді позики. Ми вирішили розглянути особливості позики як фінансового інструменту бізнесу та поповнення фінансових ресурсів підприємств, а також порівняти її з кредитом, дослідити переваги та недоліки цих двох інструментів, здійснивши їх економіко-правовий аналіз.

Законодавче регулювання позичкового капіталу регулюється 71 главою Цивільного Кодексу України. Договір позики встановлений ним же у параграфі 1 статтями 1046-1053, а кредити – параграфом 2 (статтями 1054-1057). Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» надає право на запозичення тимчасово вільних коштів суб'єктів господарювання (у вигляді позик) учасниками ринків

фінансових послуг (ч. 4, 6, п. 1, ст. 4). Дозволяється здійснювати ці фінансові операції також іншими нормативно-правовими документами.

Позика є одним із найпростіших зовнішніх джерел поповнення фінансових ресурсів. Вона передбачає передання активів у грошовій або натуральній формі на обумовлений термін та виступає фінансово-кредитним механізмом підтримки підприємництва. Позичковий капітал – це частина авансованого капіталу, сформована за рахунок ще не повернутих позичкових джерел, які повинні бути відшкодовані позичальником через обумовлений строк та у зумовленій формі. Багато відомих успішних підприємств працюють з допомогою такого інструменту, яким є кредиторська заборгованість.

Підприємницька діяльність у сфері АПК має переважно сезонний характер. Вважаємо, що керівникам аграрних підприємств потрібно звернути увагу на можливість залучення позичкового капіталу у формі, відмінній від кредитів. Орієнтація лише на використання власного капіталу призводить до істотного звуження можливостей щодо підвищення рентабельності сільгосп підприємств. Останні у такому випадку за сприятливої кон'юнктури не можуть швидко і в значних масштабах наростити обсяги виробництва. Кредитні ресурси є надто дорогими, оскільки проценти за користування ними у більшості випадків не прийнятні для клієнтів банків.

Між позикою та кредитом за визначенням законом їх правовідносин в економіко-правовому аспекті існують певні відмінності. По-перше, вони розрізняються колом суб'єктів. Позика може надаватися будь-якими особами (якщо вона формується за рахунок власних вільних коштів); кредит – тільки банками й/або іншими фінансовими установами, тобто спеціалізованими фінансовими організаціями; по-друге, позика, кредити, лізинг тощо розрізняються колом об'єктів. Позика може надаватися не тільки грошми, а й речами, що визначені певними родовими ознаками; кредит – тільки грошовими коштами (у тимчасове користування); по-третє, вони розрізняються умовами надання коштів та речей. Позика може бути процентною або безпроцентною (сплачується тільки ПДВ), а кредит завжди передбачає ще й нарахування процентів; по-четверте, розрізняються вони і статусом наданих коштів. Важливою ознакою кредиту законодавство України визначає залучення коштів (на поворотній основі) від інших осіб для надання їх третім особам за додаткову плату. Фінансові кредити за рахунок залучених грошових коштів надаються на підставі виданої ліцензії та у більшості випадків передбачають заставу. Позика за власний рахунок не супроводжується прямим або опосередкованим залученням чужих коштів або інших фінансових активів від інших осіб. Вона не вимагає

наявності у позикодавця ліцензії. Розмежування договору позики та кредиту має велике практичне значення. Для прикладу, підприємства АПК можуть отримувати позики від підприємств-контрагентів переробної промисловості. Це, так би мовити, господарсько-економічна сторона договорів позики та певною мірою – співпраця на ознаках спільної діяльності.

Іншою стороною є правове їх регулювання. Інститут договору позики у правовому сенсі врегульований положеннями параграфу 1 глави 71 ЦКУ, іншими правовими актами. Натомість комерційні кредити врегульовані параграфом 2 глави 71 ЦКУ та статтями 345-349 Господарського кодексу України, Законом України «Про банки і банківську діяльність» тощо. Крім того, питання забезпечення виконання відповідних зобов'язань за кредитами додатково регламентуються законами «Про заставу», «Про іпотеку», «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень». Однак згідно зі ст. 1046 ЦКУ за договором позики одна сторона (позикодавець) передає у власність іншій стороні (позичальникові) грошові кошти або інші речі, визначені родовими ознаками, а позичальник зобов'язується повернути позикодавцеві таку ж суму грошових коштів (суму позики) або таку ж кількість речей того ж роду та такої ж якості. Предметом договору позики є грошові кошти або інші речі, визначені родовими ознаками, що позикодавець передає у власність позичальнику. Економічна сутність позики полягає у можливості користування чужими речами або грошима. Проте у вужчому, юридичному, розумінні позика зводиться не до користування, а до розпорядження, оскільки предметом відповідного договору є витрачання грошей, використання паливно-енергетичних чи інших матеріальних ресурсів. Ним передбачене передання цінностей, що є предметом договору позики, не у користування, а у власність позичальника. Відповідно, поверненню (тобто зворотному переходу з власності позичальника у власність позикодавця) підлягають не ті самі речі чи грошові кошти, а речі (кошти) такого ж роду, якості (суми). Договір позики є реальним, одностороннім, відплатним або безвідплатним.

Можемо виділити як позитивні, так і негативні характеристики позики. До її переваг належить зручність, оскільки підприємствам не треба сплачувати, як за кредит, проценти, а тільки потім купувати витратні матеріали. За умови грамотно складеної угоди позики із переробними підприємствами можна отримати ці матеріали, а після продажу власної продукції повернути позику коштами. Іншою додатковою вигодою від використання позичкового капіталу в період підвищення темпів інфляції є те, що відпадає необхідність отримання «високоқартісних грошей». Це зумовлене тим, що повернення боргу

здійснюється грошима, які мають меншу купівельну спроможність. Не потрібно заставляти майно чи інші активи. Якщо попит і ціни на сільськогосподарську продукцію зростають, підприємства підвищують норму прибутку на авансований капітал, а отже, перетворюють позичковий капітал у додатковий позитивний фактор економічної ефективності власної господарської діяльності. Збільшення частки позичкового капіталу у вигляді кредитів підвищує ступінь ризику підприємств, оскільки у разі погіршення кон'юнктури ринку така дія може призвести до істотного зниження прибутковості суб'єкта господарювання або навіть до його збитковості. Ще одним негативом кредитної форми поповнення фінансово-грошових ресурсів є те, що в умовах нестабільного зовнішнього середовища і макроекономічних процесів, коли зростає ризик зниження фінансової стійкості та платоспроможності підприємств, які розраховують на кредити, вони можуть понести серйозні втрати. Негативним у випадку позики є лише те, що при користуванні нею зростає потенційна можливість тіньової діяльності, яка відсутня у випадку банківського кредитування.

За результатами дослідження економіко-правових та фінансово-операційних аспектів, порівняльного аналізу позичкових інструментів *можемо констатувати* недорозвинутість певних фінансово-кредитних механізмів. Інструмент позики може забезпечити сприятливий ефект виключно за умови однакового трактування поняття «позика» органами контролю та фіскальними структурами. Крім того, обов'язковою умовою є забезпечення ефективного податкового менеджменту щодо підтримки цього виду фінансових відносин у сфері вітчизняного підприємництва.

Баховська Т. В.

Львівська державна фінансова академія

КРЕДИТУВАННЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

Серед основних факторів економічного зростання сільського господарства як стратегічної галузі економіки України важливе місце належить її кредитному забезпеченню. Необхідність та особлива роль кредиту, без якого сільське господарство як товаровиробник не може існувати, зумовлені специфікою його відтворювального процесу. Остання ж вимагає врахування об'єктивних вимог галузі при організації її кредитного обслуговування. Такі вимоги полягають у необхідності дотримання

економічно обґрунтованих строків, обсягу, вартості кредиту, своєчасності його надходження позичальнику, обґрунтованості порядку погашення кредиту та процентів за користування ним.

Основу наукових досліджень щодо вирішення проблем залучення фінансових ресурсів у аграрну сферу та відтворення виробничого потенціалу склали наукові праці вітчизняних економістів, зокрема О. Олійника, П. Гайдуцького, В. Амбросова, М. Дем'яненко та ін.

Метою нашого дослідження був аналіз джерел фінансового забезпечення аграрних підприємств України в умовах ринкових відносин.

Розв'язання проблем стабілізації аграрного сектору вітчизняної економіки нерозривно пов'язане із системою забезпечення сільськогосподарських підприємств необхідними фінансовими ресурсами. Формами забезпечення цих ресурсів є самофінансування, державне фінансування та кредитування, а його інструментами – склад і структура джерел фінансування.

Аграрний сектор є однією з головних складових економіки України. Стан галузі сільського господарства перш за все залежить від обсягів коштів, вкладених в його розвиток. У сфері сільського господарства кредитні ресурси відіграють вирішальну роль: сезонний розрив між вкладенням і надходженням коштів, безперервність процесів відтворення, значна потреба в обігових засобах перетворюють кредит в основне джерело поповнення фінансових ресурсів.

За даними НБУ, станом на 30 липня 2013 року сільськогосподарські підприємства залучили 3,9 млрд грн кредитних коштів на проведення польової кампанії. Із загального обсягу залучених коштів 3,0 млрд грн становлять банківські кредити, 915 млн грн – товарні кредити. Протягом 2012 року сільськогосподарські підприємства залучили кредитів лише на суму 3,6 млрд грн, що на 0,3 млрд грн менше, ніж протягом 2013 року. Надання кредитів та впровадження різноманітних кредитних програм саме для аграрного сектору економіки свідчить про зростання довіри банків до сільськогосподарського виробника.

У 2013 році кредити залучили 2537 підприємств АПК. Станом на 30 липня 2013 року у структурі кредитування сільськогосподарських підприємств переважали середньострокові кредити (від року до 5 років) – 1,34 млрд грн. Короткострокові (до року) кредити становили 766 млн грн, довгострокові (більше 5 років) – 221 млн грн.

Гальмує розвиток системи кредитного обслуговування аграрного сектору неврегульованість таких питань, як нерозвинутість ринку землі, що

унеможливиює її використання як застави для отримання кредиту, знос основних засобів, тривала процедура отримання банківського кредиту, недоступність малих і середніх підприємств до фінансових послуг, високі процентні ставки. Велике значення для розвитку сільськогосподарського виробництва має державна підтримка. Сьогодні її механізм є малоефективним і не дозволяє задовольнити всі потреби аграріїв.

Практика кредитування підприємств аграрної сфери свідчить, що банки досить часто стикаються з проблемою правильного визначення розміру кредиту для позичальника. Недостатня сума кредиту підвищує кредитний ризик, оскільки у позичальника може виникнути дефіцит обігового капіталу для повного здійснення виробничого процесу, що поставить банк перед вибором: дати додатковий кредит або втратити раніше наданий. Надання занадто великої суми кредиту підвищує витрати позичальника на сплату процентів, що теж може погіршити його фінансовий стан.

Незважаючи на всі перепони в отриманні аграріями кредитних коштів та недосконалість законодавчої бази для ефективної роботи агропромислового комплексу, існує надія, що влада дослухається до бажань та пропозицій національних сільгоспвиробників. За словами міністра аграрної політики та продовольства України, поставлені завдання щодо завершення розроблення механізмів створення земельного іпотечного банку, запровадження дешевого кредитування (до 10%) під заставу земель, права на оренду земель тощо. Саме іпотечне кредитування дозволить залучити значні грошові ресурси і стане потужним важелем розвитку аграрного сектору економіки.

Банківське кредитування все ще не відіграє належної ролі у фінансуванні аграрного виробництва, про що свідчать недостатні обсяги кредитних вкладень банків у сільське господарство (2,4% ВВП країни), які не є адекватними тій ролі, яку відіграє галузь в економіці країни, створюючи близько 1/5 ВВП України.

Кредитування аграрних підприємств має здійснюватись у чітко передбачені строки із дотриманням принципу адекватності, оскільки несвоєчасність надання та неадекватність суми кредиту може призвести до порушення технології проведення сільськогосподарських робіт і, як наслідок – до недоотримання врожаю.

Розвиток та удосконалення кредитних відносин сільськогосподарських підприємств із банками суттєво залежить від підвищення їх кредитоспроможності та ліквідності забезпечення кредитів. Зниження кредитних ризиків і підвищення ефективності кредитування аграрних

підприємств можливе завдяки розробленню та впровадженню в практичну діяльність банків сучасних методик аналізу кредитоспроможності з урахуванням галузевої особливості позичальників.

Цілком зрозуміло, що розвитку банківського кредитування аграрної сфери сприятиме зростання мотивації банків, яка формується під впливом допустимого рівня кредитного ризику, реального (кредитоспроможного) попиту позичальників на банківський кредит, наявної ресурсної бази кредиторів.

Підвищенню ефективності кредитування аграрного сектору економіки також сприятимуть дієві заходи в плані роботи з проблемною та сумнівною заборгованістю позичальників, щодо використання усіх можливих шляхів реструктуризації та погашення таких кредитів у разі виявлення перших ознак проблемності.

Видаються надзвичайно слушними пропозиції таких дослідників, як А. Скрипник, С. Марченко, О. Ткаченко, які вважають, що основними напрямками стабілізації механізму кредитування сільськогосподарських підприємств є комплекс заходів із боку держави та банківської системи, спрямованих на розвиток дієвого інтеграційного механізму взаємодії з аграрним сектором економіки; розроблення і застосування всіх можливих джерел для залучення капіталу на кредитування сільського господарства (раціональне використання бюджетних коштів, збільшення бюджетних асигнувань, залучення іноземних кредитів, створення за їх рахунок механізмів державного, банківського або змішаного кредитування); вирішення майнового та земельного питань, а також проблем існуючих заборгованостей сільськогосподарських підприємств.

Нині Міністерство аграрної політики та продовольства України спільно з НБУ напрацьовує механізми спрощення процедури кредитування сільгосптоваровиробників та максимального врахування кращого досвіду європейських країн щодо створення сприятливих умов для розвитку аграрного бізнесу.

Сьогодні банківські установи та сільгосптоваровиробники повинні стати партнерами у кредитних відносинах. Аграрії повинні довести, що вони спроможні ефективно скористатися взятими у борг коштами, надавши надійну заставу, та вчасно їх повернути. А банківські установи повинні максимально враховувати особливості сільськогосподарського виробництва, надаючи кредити. І, звісно, такі відносини неможливі без безпосередньої участі держави, якій сьогодні відводиться важлива роль у забезпеченні інтересів суб'єктів цих відносин.

Lviv Institute of banking, University of banking of the National bank of Ukraine

PROBLEMS OF BANK'S CAPITALIZATION IN TERMS OF FOREIGN CAPITAL EXPANSION

Financial development in Ukraine is accompanied by active in flow of foreign capital, especially in the banking system. Increasing number of foreign banks and banks with foreign capital describes a clear global trend of active foreign banking capital expansion. Questions related to the analysis of foreign capital, its impact on the banking system of Ukraine in general, and processes of capitalization become especially important and require constant research.

The aim of this research is a theoretical study of the essence and problems of the banking system capitalization in Ukraine under the influence of intense foreign capital inflow and the development of practical recommendations on searching the priority ways of capitalization increase and improving state policy regulation and capital flows control to ensure the stable and dynamic functioning of the banking system in the market environment.

There are many approaches of scientists which concern the concept of «bank capital». In our opinion, the most wide spread interpretation of the term «bank capital» is that – it is a combination of its own, involved and borrowed funds that are used to create tangible, intangible and financial assets in cash and its activities for making a profit. This explanation offers the widest interpretation, which reveals the essence and purpose of capital.

Within our research to study the concept and principles of capitalization is particularly relevant. After summarizing the views of various scientists, which concern the concept of «capitalization» we have received such interpretation: «Capitalization» – a set of actions associated with the bank's capital increase and improve the quality of its formation and usage to maximize bank profits.

It should be mentioned that few principles of foreign capital penetration into the national banking systems in international practice are recognized (Picture).

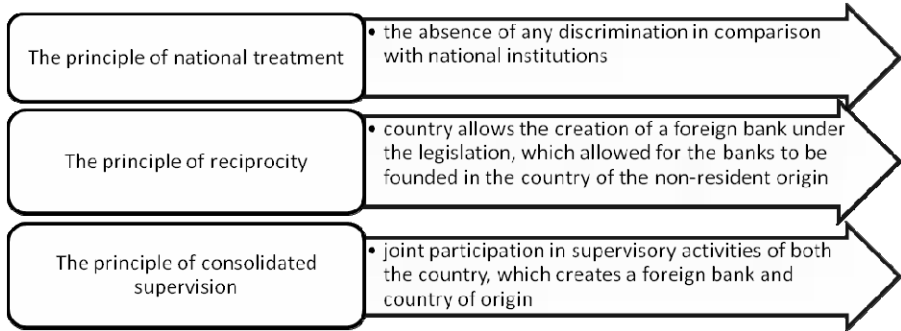
In our opinion, Ukraine is characterized by the principle of national treatment, because the banks with foreign capital, at present, are not imposed by any additional requirements.

The necessity of further permanent bank capital increase, is caused by the following reasons:

- limited capital base of banks;
- unstable nature of economy encourages banks to significant risks associated with the desire to have a stable income;

- increasing demands of its capital by the National Bank of Ukraine;
  - competition among Ukrainian banks (for providing a wide range of services);
  - competition among Ukrainian banks and banks with foreign capital;
- Competition between banks and non-bank financial institutions.

Principles of penetration of foreign capital

To understand the processes that are expected in the field of the banking sector capitalization in Ukraine means to analyze the most significant changes in the current development of the banking sector (Table).

Information on the banks' activity in Ukraine in 2007–2012

Indicators	01.01. 2007.	01.01. 2008.	01.01. 2009.	01.01. 2010.	01.01. 2011.	01.01. 2012.	01.11. 2012.
The number of banks according to the registry	193	198	198	197	194	198	177
The number of operating banks	170	175	184	182	176	176	177
The number of banks in liquidation	19	19	13	14	18	21	24
The number of banks with foreign capital	35	47	53	51	55	53	55
including with 100% foreign capital	13	17	17	18	20	22	23

It was revealed that since 2004 there was a significant intensification of foreign investors. At the beginning of 2012 we have seen the reduction in the quantity of banks with foreign capital from 55 to 53. But already in November, the quantity changed to the indicator of 55. The number of banks with 100% foreign

capital increased to 23 units, which is the highest figure in the researched period. So in Ukraine every fifth bank – with foreign capital, every eleventh –with 100% foreign capital, this indicates the rapid penetration of foreign capital into the national banking system.

According to the results of research it is revealed that the expansion of foreign capital offers positive and negative effects, which has significantly affected the financial market of the country

The positive effects: Foreign investment attracting and banks' resources expanding; Minimizing the bank risks through the territorial diversification of foreign capital; The competition increase; The reduction of the banking services cost; Adoption of international bank management experience and innovative banking technologies; Providing a full range of high quality bank services; Banking staff qualification level increase; Changes in banking supervision adapted to the national legislation within the Basel Committee recommendations.

The negative effects: Capital export in the form of profits outside the country; Limitation of independence in monetary-credit policy and the prospects for the national economic priorities implementation; The banks with national capital partial exclusion from some segments of the banking market; The risk of the speculative activities increase; The foreign top management staff dominance, serving corporate interests; Low legislative framework adaptability to the international bank capital regulation standards.

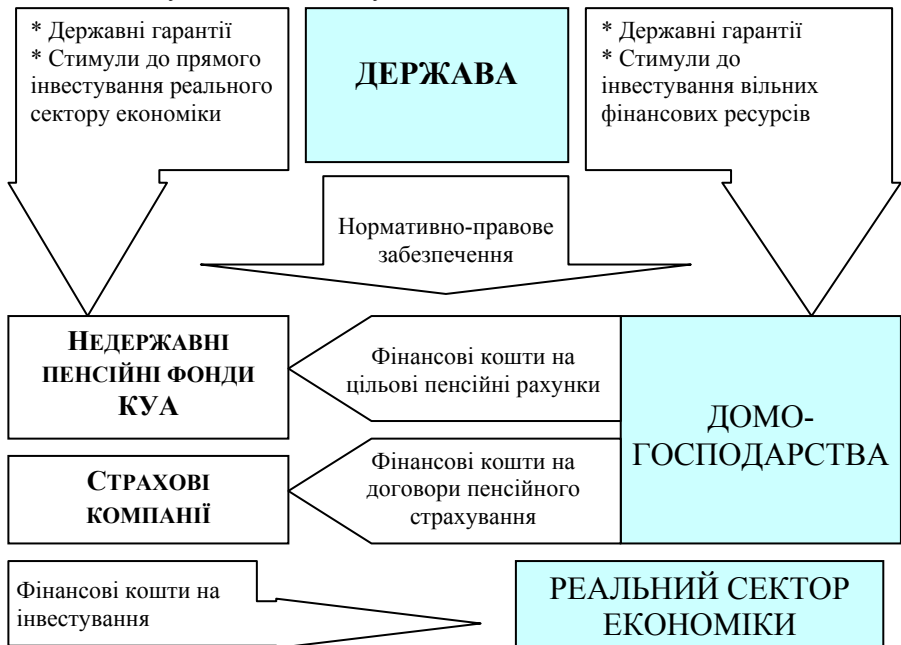
We are to admit that, during the research process we investigated the interdependence between introduction of new modern forms of financial intermediation and intensive foreign capital inflows. This proves some positive foreign capital impact on the domestic banks activities.

Furthermore, the creation of effective integrated banking institutions will certainly lead to the consolidation of the national banking system on intra-national and international levels. This process will have positive influence on the level of banks and the banking system capitalization. These consolidated banking institutions are integrated financial services providers (often called financial supermarkets in Ukraine) – institutions that offer clients a wide range of financial services in one place under one brand.

**РОЗВИТОК ДОБРОВОЛЬНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ ЯК
МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОВГОСТРОКОВИМИ РЕСУРСАМИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ**

Роль інститутів недержавного пенсійного забезпечення (недержавних пенсійних фондів, страхових компаній) у забезпеченні інвестиційного процесу є надзвичайно важливою. З одного боку, вони виконують функції інституційних інвесторів, а з другого – забезпечують стимулювання інвестиційної активності фізичних осіб, що є власниками заощаджень, через механізм ринку пенсійних послуг. Розвиток добровільного пенсійного страхування стає каталізатором активізації інвестиційної активності економічних суб'єктів.

Подальший розвиток та підвищення ефективності функціонування інститутів системи недержавного пенсійного забезпечення можуть справити значний вплив на активізацію інвестиційної діяльності та залучення вільних фінансових ресурсів на розвиток реального сектору економіки. На рисунку відображено, як через механізм недержавного пенсійного забезпечення можна активізувати інвестиційну діяльність.

Впровадження відповідних державних стимулів щодо сприяння інвестиційної діяльності є необхідною частиною умов поживлення інвестиційної активності. Також зрозуміло, що без цілеспрямованих дій з боку державної влади щодо активізації залучення вільних фінансових ресурсів до системи недержавного пенсійного забезпечення, які сприятимуть поживленню інвестиційної діяльності, неможливо сподіватися на серйозні капітальні вкладення і результати у розвитку національної економіки.

Необхідним також є створення ефективної інституційної структури та організаційного механізму управління реформами у сфері пенсійного забезпечення, які будуть придатними до реалізації комплексної пенсійної реформи.

Страховання є однією з найбільш економічно вигідних галузей економіки. У всьому світі страхування широко використовується для залучення приватних коштів у реальний сектор економіки. При цьому, з точки зору довгострокових інвестицій, страхування має низку переваг у порівнянні з іншими інститутами:

по-перше, наявність так званих «довгих грошей». Існування довгострокового страхування дає можливість інвестувати гроші на довгий термін;

по-друге, у страхових компаній більше не тільки можливостей, але і стимулів вкладати в реальний сектор економіки.

У контексті вітчизняних реалій слід зазначити, що існує декілька аспектів, які говорять на користь страхових компаній: 1) страхування залишилася однією із небагатьох сфер, здатних залучити кошти населення; 2) під час останньої фінансово-економічної кризи найменшої шкоди зазнали страхові компанії. По меншій мірі, вони не зупинили свою діяльність і не відмовляються від своїх зобов'язань; 3) страхування також залишається однією з небагатьох сфер, яка здатна не тільки залучити, але й акумулювати кошти для подальшого їх спрямування в реальний сектор економіки.

Вважаємо, що для ефективного використання інвестиційного потенціалу системи пенсійного страхування з боку держави необхідно стимулювати страховиків до інвестування довгострокових фінансових ресурсів у національні інноваційно-інвестиційні проекти. Поряд з цим необхідно внести відповідні зміни до чинного законодавства щодо пенсійного забезпечення та страхової діяльності. Це дасть змогу забезпечити національну економіку довгостроковими ресурсами, які акумулюються в системі недержавного пенсійного забезпечення.

Саме розвиток добровільного пенсійного страхування як механізм забезпечення довгостроковими ресурсами національної економіки може стати потужним поштовхом для забезпечення економічного зростання української економіки.

Блащук-Дев'яткіна Н. З.

Львівська державна фінансова академія

ЗАКОНОДАВЧЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СИСТЕМИ ГАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Створення системи гарантування вкладів фізичних осіб передбачало захист найбільш незахищених верств населення (дрібних та середніх вкладників). У випадку погіршення фінансового стану комерційного банку малося на меті упередити масове вилучення депозитів і забезпечити сталість банківської системи загалом.

Чергова фінансова криза загострила питання про захист інтересів вкладників вітчизняних банківських установ. Наявна система страхування вкладів в Україні, яка донедавна забезпечувала виконання своїх функцій, на сьогодні практично вичерпала свій потенціал і потребує реформування.

У зв'язку з цим актуальним завданням є законодавче врегулювання діяльності системи гарантування вкладів фізичних осіб.

Покращити ситуацію із поповненням резервів Фонду, вважають законотворці, можуть зміни розрахунку відрахувань до нього (Положення про порядок розрахунку, нарахування і сплати зборів до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 02.07.2012 розроблено відповідно до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» від 23.02.2012 № 4452-VI). Документ передбачає диференційований підхід до визначення ставки відрахувань до Фонду залежно від ризиковості банків. Підвищені ставки передбачені для банків, де частка депозитів фізичних осіб у пасивах перевищує 35%, а вклади у ВКВ – 50%, а також банків, які пропонують вкладникам розмістити депозити під вищі, ніж середньоринкові, ставки. Такі заходи, з одного боку, допоможуть наповнити резерви, а з іншого – змусять банкірів переглянути свої пропозиції розміщувати депозити під високі проценти. Найближчим часом нова методика повинна бути затверджена виконавчою дирекцією Фонду.

Втім, коливання вартості міжбанківських ресурсів, підвищений попит населення на валюту, а також звуження можливостей отримання зовнішньої підтримки від материнських структур в умовах другої хвилі кризи у Євросоні

зумовили посилення агресивного характеру клієнтської політики вітчизняних банків у частині відновлення коротких депозитів і зростання процентних ставок. Це дозволило забезпечити приріст депозитів за значного підвищення інтегральної процентної ставки. Сьогодні основу ресурсної бази вітчизняних банківських інституцій становлять кошти населення, які є дорогими та короткими, а тому містять підвищені ризики виникнення розривів у валютній та строковій структурі активів і пасивів.

Крім того, з набранням чинності згаданого документа відбудеться справжній обвал депозитних ставок, що може спричинити відтік коштів з банківських установ. Найбільше зменшиться прибутковість за депозитами у доларах і євро, надлишок яких автоматично перемістатимуть банки в категорію ризикових.

Згадане збільшення розміру ставки регулярного збору з банків за вкладками фізичних осіб у валюті в 1,6 раза також може негативно позначитися на діяльності як банків, так і самого Фонду. Адже відтепер банки змушені більше платити за вклади у валюті, тому вони зменшать залучення депозитів у валюті, що позбавить банківський сектор валютних заощаджень, відбудеться девальютація фінансового ринку. В умовах нинішніх незадовільних економічних перспектив України, коли дефіцит торговельного балансу майже такий, яким був перед кризою 2008 року, а девальваційні очікування величезні та небезпідставні, недопускання валюти на фінансовий ринок призведе до тінізації валютного ринку.

Вважаємо, що новації, закладені в законі «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», є ризиковими і з огляду на наступне. Так, НБУ передає Фонду гарантування вкладів фізичних осіб право вводити тимчасову адміністрацію та ліквідовувати банки. З цим нововведенням пов'язано чимало ризиків. Наприклад, існує загроза росту корумпованості Фонду через те, що до складу його керівництва відтепер можуть належати чиновники та народні депутати. Оскільки Фонд вперше буде змушений виконувати обов'язки, які раніше поклалися на НБУ, він просто може виявитися не готовим до певних викликів. Зокрема, у Фонду немає інструментарію для фінансового оздоровлення банків, який є у НБУ.

Також цей документ не передбачає гарантованого повернення вкладникам депозитів у разі банкрутства банку. Тепер Фонд сам вирішуватиме, яку суму він сплачуватиме вкладнику.

Можна сказати, що цей закон суперечить базовим директивам Євросоюзу, які передбачають безумовне гарантування вкладів будь-кого на однаковому

рівні. Якщо при гарантуванні вкладів фізичних осіб є невизначеність щодо суми повернення, то фізичні особи-підприємці та юридичні особи взагалі виключаються законом із системи гарантування вкладів.

Вважаємо, що до основних напрямів реформування системи страхування депозитів в Україні належать адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу; охоплення страховими гарантіями усіх видів депозитів; реалізація кампанії щодо інформування громадськості про переваги механізму захисту вкладів; посилення контролю за фінансовим станом банків, дотримання нормативних вимог НБУ тощо.

Реалізація реформи системи страхування депозитів в Україні призведе до підвищення довіри вкладників до банківської системи та забезпечить приплив тимчасово вільних коштів у банки на депозитні рахунки, а відтак – підвищить стабільність фінансово-кредитної системи загалом.

Бойко В. М.

Львівська державна фінансова академія

ПРОБЛЕМИ КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Останнім часом в Україні все більше загострюються проблеми фінансування та видачі кредитів представникам малого бізнесу. В основному проблема полягає у тому, що ця категорія позичальників обмежена у належному доступі до ресурсів, які стандартно використовуються в ринковій економіці (наприклад, таких як кошти банківської системи та ринку цінних паперів). Суб'єктам, які відкривають бізнес, дуже складно розпочати власну справу, тому що вони не мають достатнього обсягу капіталу.

В основному проблемою для представників малого бізнесу є брак початкового капіталу для відкриття підприємства та труднощі із заставою, яку вимагають банки для надання кредиту. Крім того, дуже високі процентні ставки за кредитами, які встановлюються відповідно до облікової ставки Національного банку України, роблять шанси на отримання кредитів малими підприємствами в Україні практично неможливими.

Метою нашого дослідження було виявлення причин виникнення проблем, пов'язаних із різними видами кредитування вітчизняних підприємств малого бізнесу, та визначення методів їх вирішення.

Дослідженню проблем кредитування підприємств малого бізнесу приділяли, зокрема, увагу такі автори, як Я. М. Вовк, Ю. П. Нівенська,

О. І. Петровська та О. В. Трофіменко. У своїх роботах згадані автори класифікують кредитні ризики банківських установ, висвітлюють значення підприємств малого та середнього бізнесу (МСБ) для економіки України та розглядають шляхи вирішення проблем у сфері кредитування підприємницьких структур.

У провідних країнах світу основну частину доходу державного бюджету забезпечують підприємства малого і середнього бізнесу. У нашій країні, незважаючи на численні програми держави щодо підтримки цього сегменту економіки, частка підприємств МСБ залишається незначною.

Для розвитку МСБ необхідні вільні грошові кошти, які повинні бути спрямовані в найбільш привабливі сфери бізнесу. Але за сучасних умов відшукати такі ресурси підприємствам будь-якої галузі надзвичайно складно.

Активне кредитування малого підприємництва в Україні розпочалося з 2000 р. Відтоді і до настання фінансово-економічної кризи обсяги кредитів у реальний сектор економіки невинно зростали. Однак криза 2008 р. внесла свої корективи, більшість банків відмовилися кредитувати малий бізнес, який склав основну частину проблемних позичальників і завдав величезних збитків банківській системі. На фоні подальшого зростання позик корпораціям надання позик сектору малого та середнього підприємництва продемонструвало стійку динаміку до зниження.

Проблему кредитування в Україні можна розкласти на дві складові. По-перше, активізувати кредитування малого підприємництва з боку банків заважає:

- скорочення власного капіталу банків через зростання обсягів проблемних позик;

- зниження обсягу депозитних вкладів;

- недосконалість правової бази;

- низька частка власного капіталу;

- непрозорість малого підприємництва;

- відсутність реальної підтримки з боку держави;

- низький рівень дохідності малого підприємництва.

По-друге, не сприяють залученню кредитів представниками малого підприємництва такі чинники:

- висока вартість кредитних ресурсів;

- високі вимоги банків до забезпечення кредитами;

- недостатня підтримка з боку держави.

Отже, проблеми, що перешкоджають кредитуванню малого підприємництва в Україні, можна розглядати як проблеми позичальників і

проблеми кредиторів. Якщо усі проблеми не будуть скориговані та не вдасться узгодити інтереси кредиторів і позичальників, більша частина підприємств малого бізнесу піде у «тінь». А це призведе до розбалансування економіки, загострення соціальної напруги в державі.

Коли боргова криза стала реальністю, українські банки втратили можливість рефінансуватися на зовнішніх ринках. Якщо з 2005 р. по 2008 р. українські банки посилено накопичували боргові зобов'язання, то з 2009 р. тенденція різко розвернулася у зворотний бік. У 2009 р. почався так званий делевереджинг – процес погашення боргу без приросту в кредитуванні. У 2010 р. надходження до українських банків становили \$5,7 млрд, а виплати – \$9 млрд., у 2011-му – відповідно \$3,8 млрд.

У 2012 році девальваційний тиск на національну валюту посилюється через зростання платежів за короткостроковим боргом, оскільки протягом року уряд виплатив \$3,5 млрд за кредитом Міжнародного валютного фонду.

На наш погляд, ефективним напрямом підтримки малого підприємництва є сприяння залученню коштів іноземних інвесторів, чого можна досягти за допомогою таких заходів: усунення правових та адміністративних бар'єрів для надходження іноземних інвестицій; надання податкових пільг підприємствам, які спрямовують кошти на розвиток власного виробництва, що супроводжується створенням нових робочих місць; надання податкових пільг для підприємств, що функціонують у пріоритетних сферах.

Вважаємо, щоб стати провідним сектором в економіці, бізнес потребує підтримки та допомоги. Тому одним із провідних напрямів розвитку на Україні повинна бути підтримка бізнесу державою та великими компаніями, а також створення абсолютно нової інфраструктури для підтримки бізнесу, в тому числі й малого. Крім того, дуже важливо, щоб розроблялися заходи зі створення та пошуку нових способів фінансування новостворених підприємств.

З метою вирішення проблем, пов'язаних із наданням банківської установою кредитних ресурсів підприємству, необхідно:

- запровадити систему страхування ризиків, що забезпечуватиме банківським установам відшкодування їхніх втрат, пов'язаних із неповерненням кредитів позичальниками;

- створити систему державної кредитної підтримки малого підприємництва, тобто систему, яка б дозволила реалізацію державного гарантійного забезпечення повернення кредитів за рахунок створення розгалуженої мережі державних гарантійних фондів;

- створити товариства взаємного кредитування і взаємних гарантій;
- удосконалити процедури надання кредитів (прозорі та чіткі умови щодо отримання кредитів);
- зменшити процентні ставки за кредитами та збільшити терміни кредитування;
- удосконалити умови надання лізингу обладнання для малого бізнесу.

Доцільним видається також формування єдиних вимог НБУ до всіх банківських установ щодо надання кредитів (у розрізі документів, застави, алгоритму кредитного циклу) для створення прозорого процесу формування процентних ставок та правил кредитування).

Борщ О. Л., Ярмольський С. І.

Львівська державна фінансова академія

ВИКОРИСТАННЯ ЗАКОРДОННОГО ДОСВІДУ У РОЗВИТКУ ПРИКОРДОННИХ ТЕРИТОРІЙ

Для України важливим є використання досвіду зарубіжних країн у сфері запровадження дієвих механізмів розвитку прикордонних територій. Одним із таких прикладів може слугувати досвід Польщі як країни, наближеної за окремими параметрами до України. Успішним прикладом розвитку прикордонних територій цієї держави вважається кордон з Німеччиною та Чеською Республікою. Звичайно, існує велика різниця у реаліях цих прикордонних територій та українських. Тут умови транскордонної співпраці ускладнені з огляду на так званий «замкнутий» характер кордону, що передбачає візовий режим, паспортний та митний контроль. Різниця також проявляється в історичному та суспільному контексті, економічному розвитку та масштабах організаційної та фінансової допомоги з боку ЄС, а також у суспільних і самоврядувальних формах організації партнерів.

Аналізуючи успішний досвід співпраці Польщі та Чехії, слід відзначити, що для покращення ефективності, максимального використання можливостей транскордонного співробітництва та розвитку прикордонних територій між цими країнами були закладені інституційні та нормативні основи співпраці у сфері просторового планування на польсько-чеській прикордонній смузі. На польсько-чеському прикордонні така співпраця здійснюється на урядовому, регіональному, субрегіональному та місцевому рівнях.

На субрегіональному та місцевому рівні транскордонне співробітництво Польщі та Чеської Республіки, пов'язане з просторовим плануванням, переважно базується на діяльності єврорегіонів, співпраці місцевих адміністрацій та місцевих ініціатив. Основними цілями співпраці є розвиток і модернізація інфраструктури та соціальної сфери на прикордонних територіях. Єврорегіони на польсько-чеських прикордонних територіях створюються за двома моделями: самоврядною та адміністративно-самоврядною. Самоврядна модель створення єврорегіонів передбачає формування з обох сторін митних об'єднань територіальних одиниць із подальшим укладенням угоди та створенням подібної організаційної структури на боці закордонного партнера. Адміністративно-самоврядна система єврорегіону базується на створенні міжрегіонального об'єднання з обох сторін кордону, який має спільний для усіх сторін статут.

Модель співпраці Польщі та Чеської Республіки вказує на необхідність поєднання всіх рівнів управління в обох країнах задля успішного співробітництва у сфері транскордонного просторового планування та застосування не лише принципів горизонтального діалогу між відповідними рівнями по обидва боки кордону, а також вертикального співробітництва та узгодження інтересів між урядовим, регіональним, субрегіональним і місцевим рівнями в кожній країні.

Цікавий для України також досвід формування методології просторового планування на польсько-чеських прикордонних територіях. Традиційний поділ на соціальну, економічну та природоохоронну сфери був відкинтий. Натомість було запропоновано інші три основні групи факторів, що визначають просторовий розвиток прикордонної смуги: зовнішня єдність прикордонних територій, їх внутрішня єдність, збереження та реконструкція природних і культурних ресурсів.

Стимулюванням зовнішньої єдності прикордонних територій передбачає їх участь у процесах глобального розвитку, включаючи зв'язки з європейським простором, і створення місцевих центрів розвитку. Тут береться до уваги вигідне положення, зв'язки з європейською інфраструктурою, вплив сусідніх метрополій, зв'язок із зовнішніми ринками та інноваційними центрами. Ретельний аналіз цих факторів дозволив сформувати відповідну міжрегіональну політику, направлену на посилення зовнішніх зв'язків регіону

Стимулювання внутрішньої єдності прикордонних територій – це група факторів, що впливають на розвиток прикордонної території як

цілісності, внаслідок чого досягається більш ефективне використання можливостей транскордонного співробітництва по обидва боки кордону. Внутрішня єдність польсько-чеських прикордонних територій пов'язана з інфраструктурною системою у сфері автодорожнього та залізничного сполучення, мережею пропускних пунктів, а також енергетичними, газовими, водними та очисними системами. Також враховується потенціал співробітництва між адміністративними центрами, науковими та дослідними установами, а також економічними секторами. Обидві згадані групи факторів пов'язані як із зовнішньою та внутрішньою єдністю польсько-чеських прикордонних територій, так і з інвестиційними процесами.

Оскільки збалансований та гармонійний просторовий розвиток неможливий без природоохоронних заходів, то у межах польсько-чеського просторового планування на прикордонних територіях в окрему групу чинників виділяють збереження та реконструкцію природних і культурних ресурсів. Основними аспектами такої співпраці є охорона поверхневих і підземних водних об'єктів, боротьба з негативним впливом промисловості на довкілля, питання охорони ландшафтів. Польсько-чеська транскордонна співпраця у контексті цієї групи чинників спрямована на збереження та поліпшення існуючих природних умов і відновлення територій, зруйнованих людською діяльністю. Отже, важливим уроком для України, який можна почерпнути з транскордонної співпраці Польщі та Чеської Республіки, є побудова транскордонного планування на новітньому методологічному досвіді, що буде запорукою відповідності нормативних та індикативних документів національним системам.

Вважаємо, що стимулювання розвитку прикордонних територій повинно передбачати:

- використання шансів і нівелювання загроз, що виникають із географічного розташування;
- співпрацю у сфері інвестування в економіку на основі ідеї збалансованого розвитку;
- застосування спільного просторового планування по обидва боки кордону;
- використання різних джерел фінансування спільних інвестицій, що перевершують можливості окремо взятої прикордонної території;
- систематичний моніторинг процесів розвитку у порівнянні із закордонним партнером за допомогою однакових засобів;
- створення умов для розвитку підприємництва на прикордонних територіях;

- трансфер технологій та ноу-хау шляхом створення інноваційних центрів;
- оцінювання конкурентоспроможності на тлі закордонного оточення;
- пошук транскордонних партнерських контактів у сфері культурного та наукового обміну;
- співпрацю у сфері формування програм локального розвитку, трансферу інформації, навчання державних службовців;
- інформування мешканців про необхідність впровадження сучасних методів стратегічного управління стосовно одиниць територіального самоврядування;
- отримання транскордонного визнання локального суспільства відносно прийняття конкретних рішень.

Буряк Н. Б.

Львівська державна фінансова академія

***РОЗВИТОК РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ
СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ***

Загальний рівень розвитку ринку фінансових послуг сьогодні залишається досить низьким. Найрозвинутішою складовою ринку залишаються комерційні банки. При цьому інші інститути та ринки дуже сильно відстають у розвитку. Така ситуація є результатом незавершеності законодавчого регулювання діяльності фінансових інститутів та ринків, а також непродуманості економічної політики щодо приватизації, валютного регулювання, підтримання низької інфляції тощо.

Дотепер фінансовий ринок відіграв мізерну роль у реальному зростанні вітчизняної економіки, проте із подальшою лібералізацією економічної політики та поглибленням світової інтеграції потреба у розвинутому фінансовому ринку ставатиме все більш відчутною. За таких умов низький рівень фінансового сектору може стати на заваді довгостроковому економічному зростанню. Очевидно, що майбутній розвиток фінансового сектору України фактично неможливий без реформування більшості складових ринку. Це мають бути суттєві кроки, спрямовані на розвиток інституційної структури ринку, збільшення його прозорості та впровадження ефективної та відкритої регуляторної політики та нагляду.

У більшості країн східної та центральної Європи функціонує фондовий ринок, серцем якого є єдина торгова площа (наприклад, Варшавська

фондова біржа, Празька фондова біржа), на яких укладається переважна більшість угод із цінними паперами. Обсяги торгів на організованому ринку є значно більшими, ніж на неорганізованому. Варто відзначити, що держава відіграла важливу роль у становленні такої моделі ринку. Зокрема, це відбувалося за рахунок приватизації саме через ці фондові майданчики, участі держави у розробленні їх структури та правил функціонування, ефективного регулювання, що забезпечувало прозорість та надійність роботи бірж та посилювало ліквідність ринку.

Очевидним є те, що як регулятор держава має забезпечувати інформаційну прозорість та додержання регулятивних вимог учасниками ринку, зокрема вимагати від емітентів та інших учасників ринку дотримуватись суворих стандартів обліку і звітності, права вчасно і повно розкривати інформацію про компанію і результати діяльності, захищати акціонерів.

Метою реформування фінансового ринку повинно бути створення ліквідного та конкурентоздатного ринку, що виконуватиме економічні функції, притаманні фінансовим посередникам країн з розвинутою економікою, а саме:

- мобілізація капіталу інвесторів;
- диверсифікація капіталу та забезпечення інструментів для ефективного управління ризиками;
- надання учасникам ринку інформації про ціни фінансових інструментів, що сприятиме більш ефективному розподілу ресурсів;
- сприяння кращому корпоративному управлінню;
- забезпечення ефективної системи розрахунків та клірингу;
- зменшення проблеми несиметричності інформації між учасниками ринку.

Зараз фінансовий ринок України (включаючи фондовий ринок) не виконує більшість із цих функцій. Окрім того, нерозвиненість українського фондового ринку створює низку перешкод для реалізації економічної політики, виступає фактором стримування подальшого економічного розвитку. Через практичну відсутність високоліквідних інструментів з низькими ризиками суттєво обмежені наявні інструменти монетарної політики. Центральний банк здебільшого покладається на використання резервних вимог, що не є гнучким і ефективним інструментом. Бюджетна політика також сильно залежить від розвитку фондового ринку – пенсійна реформа неможлива без розвинутих пенсійних фондів (як приватних, так і державних). Уже зараз нестача надійних інструментів на внутрішньому

фондовому ринку є серйозним стримуючим фактором для розвитку пенсійних фондів (а недорозвинутість пенсійних фондів і інших інституційних учасників гальмує розвиток фондового ринку через недостатність попиту). Банківський сектор, навіть у високорозвинutih фінансових системах, має обмежені можливості кредитувати великі та/або довготермінові капіталовкладення. Тому, попри успішну динаміку у банківському секторі, значна потреба у довготермінових інвестиціях залишатиметься нереалізованою, якщо інституційні вади та перешкоди для розвитку фондового ринку триватимуть. Системні наслідки нерозвинутого фондового ринку є серйозними аргументами на користь того, що активна політика розвитку ринків капіталу повинна бути пріоритетом на найближчі кілька років і на середньострокову перспективу.

Виходячи з досвіду країн, де фондовий ринок успішно розвивається, уже в короткотерміновому періоді (1-2 роки), можна здійснити ряд заходів, що можуть дати поштовх до швидкого зростання фондового ринку. Такими є заходи, спрямовані на підвищення ліквідності ринку та зростання пропозиції та попиту на ринку. Зокрема, проведення точкової приватизації через первинне розміщення великих пакетів акцій на організованому ринку, спрямування іпотечних сертифікатів на організований ринок, початок лібералізації руху капіталу.

Ситуація в Україні визріла для прийняття уже найближчим часом стратегічного рішення про лібералізацію руху капіталу. Це рішення вимагає, перш за все, прийняття нового закону про валютне регулювання, що візьме за основу принцип вільного руху капіталу і, як кінцеву модель, відсутність будь-яких валютних обмежень. Термін повної реалізації такої моделі – близько трьох років. Приблизно стільки часу потрібно для створення умов для вільного руху капіталу у сфері удосконалення банківського та фінансового нагляду та зміни монетарного режиму. Оскільки кроки з лібералізації мають бути поступовими та скоординованими зі змінами в монетарному режимі, перехідні норми могли би передбачати здійснення валютного контролю за чітко визначеним переліком короткотермінових операцій, на період не більше трьох років. Операції фондового ринку, прямі іноземні інвестиції, купівля нерухомості під інвестиції, довготермінові кредити тощо потрібно звільнити від контролю раніше, оптимально – з дати набуття чинності новим законом.

Розкриття інформації про діяльність регуляторів фінансових ринків також є одним із вирішальних факторів ефективного функціонування ринку.

Несвоєчасність та відсутність інформації створює додатковий фактор невизначеності для ринку та негативно впливає на прийняття рішень. Формат, структура і графік оприлюднення інформації, що подається обома регуляторами, повинні бути переглянуті.

Насамперед потрібно регулярно, своєчасно та детально публікувати інформацію про:

- стан ринку та його учасників, аналіз на ринку тенденцій, статистичні дані;
- діяльність окремих секторів ринку фінансових послуг та учасників ринку;
- стратегічні напрями політики для формування очікувань учасників ринку;
- кроки, спрямовані на забезпечення стабільного функціонування фінансового ринку.

Отож, основними напрямками розвитку ринку фінансових послуг є:

- розширення технологічних можливостей фондових бірж шляхом об'єднання в єдину фондову систему, створену на основі дворівневої моделі, де на першому рівні формується взаємодія брокерських контор з фондовими біржами, а на другому – взаємодія фондових бірж із технічним центром єдиної системи;
- забезпечення прозорості та публічності акціонерних товариств;
- регулювання податкового законодавства, що стимулює роботу ринку;
- проведення раціональної дивідендної політики корпорацій.

Васьківська К. В., Прокопишак В. Б.

Львівська державна фінансова академія

ОБґРУНТУВАННЯ НАПРЯМІВ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Високоактуальною є проблема фінансової безпеки аграрних підприємств, що пов'язано із раціональним використанням власних і залучених фінансових ресурсів, формуванням інструментів та побудовою методичних підходів до нарощування фінансового потенціалу. Оптимальна структура фінансового потенціалу повинна мати мінімальну кількість компонентів, які в повному обсязі виконують свої функції. Функціонування взаємозалежних компонентів породжує якісно нові функціональні властивості фінансового потенціалу. Між структурними компонентами

фінансового потенціалу функціонує взаємозв'язок і взаємодія. Спільне функціонування та взаємодоповнення підвищує фінансову стійкість підприємств.

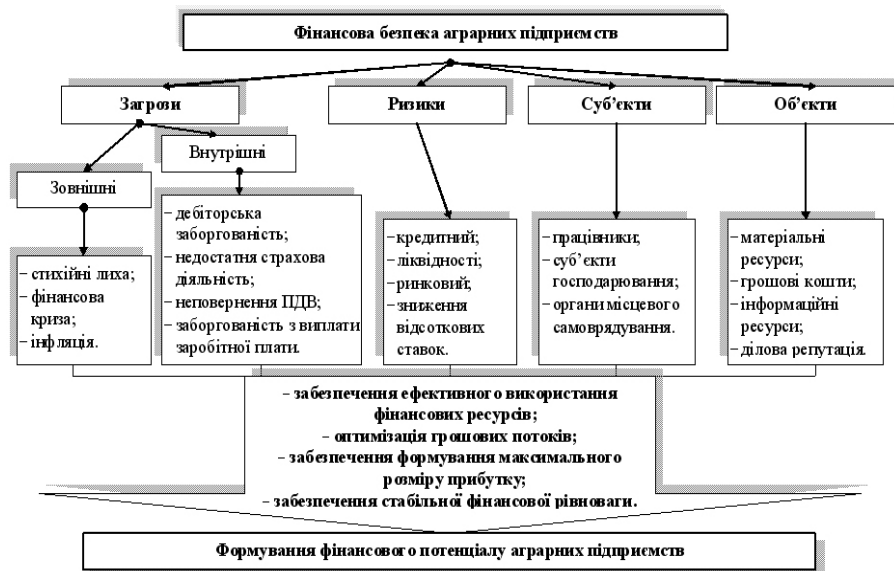
Фінансовий потенціал характеризується певними особливостями та ознаками. Характерними особливостями формування фінансового потенціалу аграрних підприємств є такі: системно-комплексний підхід до вивчення проблеми в єдності технічних, економічних, соціальних, управлінських, психологічних та інших аспектів; зростання кількості взаємозв'язків між суб'єктами господарювання; дефіцитність фінансових ресурсів; взаємозв'язок і взаємодія структурних компонентів; різноманітність організаційно-правових форм господарювання; глобалізація конкуренції та виробництва; посилення ролі людського фактора в управлінні прибутком як основним важелем забезпечення фінансової безпеки. Серед ознак, притаманних фінансовому потенціалу, можна виділити такі: ієрархічність, структурність, комунікативність, здатність до розвитку, цільова підпорядкованість, диверсифікованість.

Для підприємств необхідним є створення умов фінансової безпеки, яка є структурним компонентом економічної безпеки. Під фінансовою безпекою розуміємо діяльність аграрних підприємств щодо управління ризиками, розроблення заходів із захисту від зовнішніх та внутрішніх загроз, а також забезпечення ефективного використання фінансових ресурсів, формування максимального розміру прибутку, стабільної фінансової рівноваги, оптимізацію грошових потоків. Схематично структуру фінансової безпеки аграрних підприємств та місце фінансового потенціалу в ній відображено на рисунку.

Визначальним чинником забезпечення фінансової безпеки підприємств є прибуток, який впливає на зростання власного капіталу, формування резервного та страхового фондів, диверсифікацію виробництва.

Фінансову основу аграрних підприємств формує власний капітал, проте ефективна фінансова діяльність неможлива без постійного залучення позикових коштів, які дають змогу розширити обсяг господарської діяльності, забезпечити ефективне використання власного капіталу (за високого рівня рентабельності), прискорити формування цільових фінансових фондів і підвищити ринкову вартість підприємств. Одержані результати дослідження дають підстави стверджувати, що підприємства аграрного сектору економіки мають ризик неплатоспроможності в короткій перспективі (грошові кошти та їх еквіваленти складають 7,9% поточних зобов'язань).

Місце фінансового потенціалу в системі фінансової безпеки аграрних підприємств

Фінансова стійкість підприємств залежить від ефективного управління фінансовими ресурсами. Визначення меж фінансової стійкості підприємств відносять до найважливіших економічних проблем в умовах ринку. Надлишкова фінансова стійкість також негативно впливає на виробничо-збутову діяльність, оскільки виступає гальмом її розвитку, збільшуючи затрати підприємств надлишковими запасами та резервами. Недатна фінансова стійкість може призвести до неплатоспроможності підприємств і відсутності у них коштів для розвитку виробництва й діяльності загалом.

Показники фінансової стійкості аграрних підприємств Львівської області наведені у таблиці.

Показники фінансової стійкості аграрних підприємств Львівської області

Показник	2009 р.	2010 р.	2011 р.	Відхилення 2011 р. від 2009 р.
Коефіцієнт незалежності	0,504	0,513	0,466	-0,038
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	0,496	0,487	0,534	0,038
Коефіцієнт фінансової залежності	1,984	1,951	2,146	0,162
Коефіцієнт фінансового ризику (співвідношення позикового і власного капіталу)	0,983	0,951	1,146	0,163

Зниження рівня фінансової незалежності та фінансової стійкості аграрних підприємств відбулось за рахунок зменшення розміру власного капіталу. Упродовж досліджуваного періоду зменшилася частка власного капіталу у фінансуванні діяльності підприємств. Проте співвідношення між позиковими та власними коштами забезпечує коефіцієнт фінансового ризику в межах допустимого значення. Система фінансової безпеки підприємств має за мету усунення причин кризових явищ і процесів у галузі, усунення наслідків кризи та забезпечення ефективної фінансово-господарської діяльності. До інструментарію, що має забезпечити досягнення зазначеної мети, слід віднести фінансові методи та фінансові важелі. Серед фінансових методів виділимо: управління прибутком, активами та капіталом, фінансову діагностику, фінансове планування та прогнозування, регулювання, кредитування, страхування, інвестування, оподаткування, лізинг, оренду, факторинг. А до фінансових важелів відносимо: прибуток, дохід, ціну, санкції, дивіденди, фінансове стимулювання, орендні та лізингові платежі, процентні ставки, амортизаційні відрахування, франшизу, дисконт, цільові фонди, валютні курси.

Отже, основною метою управління фінансовим потенціалом аграрних підприємств є досягнення максимально можливого фінансового результату за умов наявності власного капіталу, достатнього для виконання умов ліквідності та фінансової стійкості, а також можливості залучення капіталу в обсязі, необхідному для реалізації ефективних інвестиційних проєктів, рентабельності вкладеного капіталу, наявності ефективної системи управління фінансами, яка забезпечує прозорість поточного та майбутнього фінансового стану.

Grzebyk M.

University of Rzeszów

***FINANCIAL DETERMINANTS OF COMMUNITY DEVELOPMENT AND
THE DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP***

Territorial government is the main organizational structure in the local scale in Poland. Changes that happened during the last century started with the law about community government from 8th March 1990. On its base community became main territorial entity which received a lot of public task that are realized on their own behalf and on their own risk. After government reform, numerous activities, duties and competences were given to community. Territorial government decisions

significantly impact the level of living of citizens and local development. Those decisions are made on the base of particular documents, for example: plans, strategies, programs.

Community is specific territorial government unit in which residents form it by operation of law. They in non-direct way decide about administrative tasks that are connected with their needs on particular region.

The main task of local authorities is the economic and social development in the community region, including the development of entrepreneurship. The main aim is here maintaining and creating new jobs. Than the level of unemployment will not rise. Additionally, the level of living conditions will improve and what is more budget incomes will get bigger. From the other hand, significant impact on development has activity of economic entities. Thanks to it living conditions and their consumption possibilities are improving. Moreover, it positively impacts the activation of residents – they will be able to cope with their problems or even create one own business activity.

The main aim of the article is to present financial possibilities of community development in context of entrepreneurship. Urban communities from podkarpackie voivodeship will be analyzed.

Local authorities undertake numerous activities that improve development of entrepreneurship in community. For example: development of transport, technical and informative infrastructure; improving the development of informative-consultancy services sector; supporting the development of technology and innovation development; initiating the cooperation between subjects understood as a local society.

The main instrument responsible for every activity of a community, including its development, is budget.

Majority of incomes received by community have cyclical character. It means that local government elicit them in regular periods of time in constant way and their value varies minimally. Different character have incomes which may be named as incidental. Their indicate one-time cash flow during the budget year or during different period. Each of those incomes has reference in legal acts and rules of their using are characterized.

The main instruments embedded in budget expenditures and incomes, that stimulate entrepreneurship are: taxed incomes; grants and subsidies; communal bonds; community bank loans; untaxed incomes.

Taxes and fees have an impact on entrepreneurship development in particular community in direct and non-direct way. The non-direct one means

replenishing community budget with particular taxes. Received incomes from taxed are destined to realize current tasks of community and investment. However, this process only gives effects when instruments responsible for it work correctly.

Subsidies are financial means that are transformed from country budget to local ones of different territorial entities. The aim of them is to complement the state of budgets; those entities have complete freedom how to expend it. Subsidies can be characterized with four features: non-returnable, unpaid, generality and objective character.

Grants are subsidies to local entities budgets that are determined ones in the budget year. Their aim is to finance or to help our financially to realize particular tasks of local entity. In the event that the entity expends the money on other issues than destined, it has to return in to country budget.

Communal bonds are securities emitted by local government, which interest are free from tax. The aim of them is to help our financially to realize investment project, especially territorial government tasks. By emitting those securities territorial entity informs potential investors about investment attractiveness of particular region and about its stable financial situation.

Giving the credit bank becomes the main financial instrument of receiving additional financial means for community. From the other hand, loans are significant barriers of entrepreneurship development in particular region. Lack of them means curtailment of development of infrastructure, education, limits the creation of new enterprises and disturbs in functioning of existing ones.

Untaxed incomes mean incomes from payments and incomes from properties. Payments are similar to taxes. It is a one-sided, compulsory, non-returnable money consideration. They are levied due to making particular activities of self-government organs. When it comes to incomes from properties, profits are gained on the base of estate. Territorial entities benefit from their possessions. Those benefits can be received from tenancy of hiring or as well from having property rights in commercial companies.

In every community significant part of financial means is given to current functioning. Left part has to be somehow managed. Local authorities have to determine the most important tasks and justify the need of their realization. It will help to receive higher level of particular entity development, including increase of entrepreneurship.

***ДЕЯКІ ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ
НАЦІОНАЛЬНОГО АГРАРНО-ПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА***

Агропромисловий комплекс України – це цілісна національна господарська система взаємопов'язаних у своєму розвитку галузей, які забезпечують виробництво сільськогосподарської сировини та продовольства, їх заготівлю, зберігання, переробку і реалізацію населенню. Функціонування АПК забезпечується трьома групами галузей та підприємств (суб'єктів підприємництва).

До першої групи можна віднести господарюючих суб'єктів, які здійснюють діяльність у межах тракторного і сільськогосподарського машинобудування, машинобудування для тваринництва і кормовиробництва, легкої та харчової промисловості, виробництва мінеральних добрив і засобів захисту рослин, будівельних матеріалів, спеціалізованого автотранспорту та устаткування, меліоративної техніки, спеціалізованого устаткування та приладів для галузей АПК тощо.

Другу групу, по суті ядро агропромислового комплексу, становлять галузі та підприємства, що є безпосередніми виробниками сільськогосподарської продукції. У своєму розвитку вони характеризуються певними особливостями, а саме: впливом природно-кліматичних факторів на характер і організацію виробництва, об'єктивною необхідністю використання частини виробленої продукції як засобів виробництва, універсальністю основного засобу виробництва – землі.

Третя група – це харчова та борошномельно-круп'яна промисловість, галузі легкої промисловості, які здійснюють первинну переробку сільськогосподарської сировини, наприклад, первинна переробка бавовни, льону, вовни, пушно-хутрової сировини, підсобні промисли сільськогосподарських підприємств, які виробляють борошно, масло, сир, переробляють овочі, фрукти, виробництва, які займаються заготівлею сільськогосподарської сировини, її транспортуванням та зберіганням.

На думку багатьох учених, розвинутий агропромисловий комплекс повинен бути укомплектований і четвертою групою суб'єктів господарювання, до якої можна віднести галузі виробничої, соціальної, сервісної, наукової, інформаційної інфраструктури, які хоча і не створюють продукту безпосередньо, але потрібні як для його створення, так і для ефективного функціонування АПК. Наявність такої групи господарюючих

одиниць ще не є ознакою високорозвинутого агропромислового комплексу. Більше того, на наше переконання, саме економічне прогресування АПК спроможне до певної міри змістити акценти та пріоритети та сконцентрувати функціональні вектори діяльності суб'єктів соціальної, сервісної, наукової, інформаційної інфраструктури на напрямках агропромислового характеру.

Незважаючи на розгалужену організаційну структуру та наявність якісної інфраструктури, агропромисловий комплекс України відзначається низкою істотних диспропорцій, найголовнішою серед яких, на нашу думку, є відсутність сучасних ефективних механізмів державної фінансової підтримки. Не належний рівень фінансування АПК викликає загострення багатьох проблем, які негативно позначаються на виробничо-економічних показниках суб'єктів аграрних відносин. Своєю чергою, функціональні негаразди останніх постають причиною згортання багатьох перспективних суспільно-економічних процесів як у розрізі регіонального, так і державного розвитку.

Але Україна намагається не залишатися осторонь від процесів світового економічного поступу і реалізує певну політику державного впливу на діяльність аграрного сектору. Однак механізми державного впливу, застосовувані в Україні, суттєво відрізняються від аналогічних механізмів країн з розвинутою ринковою економікою. Так, у 1990 році 33% видаткової частини Державного бюджету становили кошти на підтримку сільського господарства та його соціальної сфери. Нині ж частка Державного бюджету України, спрямована в АПК та на розвиток села, не перевищує 3,5%.

За даними Організації економічного співробітництва і розвитку, фінансова підтримка сільськогосподарських виробників в середньому повинна становити 32% вартості виробленої продукції, у країнах-членах ЄС – 37%. В Україні цей показник не перевищує 10%. В розвинутих країнах світу підтримка сільськогосподарських виробників розподіляється на заходи, що впливають на умови світової торгівлі (цінові субсидії виробникам, ввізні (імпортні) мита тощо), які називаються заходами «жовтого кошика», та заходи, які не справляють такого впливу і безпосередньо спрямовані на підвищення доходів аграріїв та посилення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва. Ці заходи мають назву «зеленої скриньки».

Після набуття членства у СОТ у нашій країні спостерігається тенденція до реалізації заходів саме «зеленої скриньки» у структурі державної підтримки сільського господарства. Це означає, що в Україні повинні активно підтримуватися розвиток інфраструктури у сільській

місцевості (будівництво доріг, електромереж, меліоративних споруд), розвиток ринкової інфраструктури для селянських господарств (сприяння збуту сільськогосподарської продукції, у тому числі збирання, обробка та поширення ринкової інформації), охорона довкілля тощо. Стосовно заходів «жовтої скриньки», то їх застосування обмежується вимогами СОТ та іншими зобов'язаннями, взятими нашою державою у межах міжнародного торгово-економічного співробітництва.

Попри об'єктивну необхідність і наявні механізми державного стимулювання розвитку аграрно-промислового виробництва, Україна поки що істотно поступається більш розвинутим державам світу за обсягами бюджетного, кредитного та інвестиційного забезпечення АПК. Серед економічних наслідків дефіциту фінансових ресурсів у сільському господарстві можна виділити:

- істотне послаблення матеріально-технічної бази, руйнування економічних основ її оновлення та розвитку, що призводить до неповного виконання технологічного процесу (за оцінками експертів, загальні втрати сільського господарства, пов'язані з нестачею та низьким технічним станом обладнання, становлять: за перевитратами пального – 10-12%, за недобором врожаю – 10-30%);

- відсутність в Україні визначеного права власності на землю як об'єкта власності під заставу. Це обумовлює той факт, що за останні роки практично припинилося надання сільськогосподарським товаровиробникам довгострокових банківських кредитів, які відігравали ключову роль в оновленні матеріально-технічної бази підприємств АПК;

- потреба в значних обсягах коштів і надто малі потужності українських фінансово-кредитних установ.

Низький рівень фінансового забезпечення позначається на перспективах аграрно-промислового комплексу загалом та його функціональних ланок зокрема. Подібні закономірності відображаються не тільки у національному, але й у регіональному масштабах. Нині низькоефективні та малозабезпечені у фінансовому плані програми підтримки АПК стали причиною дисбалансу між обсягами виробництва та споживання агропродукції. Це означає, що національний агропромисловий комплекс втрачає свою конкурентоспроможність передусім на внутрішньому ринку. Мова не йде вже про те, що аграрне виробництво, окрім задоволення внутрішніх продовольчих потреб, повинно орієнтуватися на зовнішні ринки, зміцнюючи тим самим експортний потенціал країни.

Без сумніву, одним із найважливіших критеріїв розвитку АПК держави є налагодження стійких міжнародних торговельно-економічних відносин. *Ми вважаємо*, що апогеєм розвитку агропромислового комплексу будь-якої країни є вихід сільськогосподарських виробників на міждержавну арену шляхом здійснення експортних операцій. Саме таким чином можна, з однієї сторони, досягти максимальних мікроекономічних результатів (на рівні суб'єктів господарювання), а з другої – реалізувати генеральну мету держави у цій сфері, що проявляється у нарощуванні провідних позицій у контексті гарантування продовольчої безпеки, а відтак – домінування у системі світогосподарських відносин.

Гринчишин Я. М.

Львівська державна фінансова академія

СУТЬ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ В УМОВАХ КОНКУРЕНТНОЇ ЕКОНОМІКИ

В умовах постійної зміни та ускладнення середовища, в якому функціонують підприємства, їх фінансова стійкість і конкурентоспроможність значною мірою визначаються застосуванням відповідних адаптаційних механізмів до швидких змін зовнішніх факторів. Підвищення пристосованості суб'єктів господарювання до динамічних змін зовнішнього середовища вирішується шляхом застосування системи заходів, які можна узагальнити терміном «реструктуризація».

Складне фінансове становище багатьох вітчизняних підприємств, що виражається у їх збитковості, значних сумах кредиторської заборгованості, зумовлює те, що концепція реструктуризації все активніше висувається на перший план. Проведення реструктуризації значною мірою свідчить про динамічність розвитку підприємства, його адаптацію до вимог конкурентного середовища.

Метою нашого дослідження було з'ясування суті реструктуризації в сучасних умовах.

В Україні офіційне визначення терміна «реструктуризація» наведене в законі, що регулює питання банкрутства та відновлення платоспроможності суб'єктів господарювання, і в нормативних документах, що регламентують порядок приватизації державних підприємств. Закон «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» визначає реструктуризацію як здійснення комплексу організаційно-господарських, фінансово-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на зростання

обсягів випуску конкурентоспроможної продукції та підвищення ефективності виробництва. Згідно з Комплексною програмою реструктуризації державних підприємств під реструктуризацією розуміють здійснення комплексу адміністративно-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на приведення умов функціонування підприємства у відповідність з умовами ринку, що змінюються, та розробленою стратегією розвитку підприємства. Таким чином, сутність реструктуризації в національному законодавстві пов'язана з її використанням, по-перше, як одного із способів фінансового оздоровлення підприємств, а по-друге – як методу роздержавлення та приватизації підприємств державної форми власності.

У країнах з розвинутою економікою реструктуризація може проводитися і на успішно діючих підприємствах. В цьому випадку реструктуризація свідчить про те, що керівництво усвідомлює необхідність для майбутнього росту підприємства адекватної зміни системи та методів управління. Тобто реструктуризація стає елементом динамічного пристосування до мінливих умов, що диктуються через ринок і загострення конкуренції.

Прийняття відповідних рішень на макро- і мікрорівнях залежить від повноти та достовірності фінансової звітності підприємств. Відображення процесу та результатів реструктуризації у звітності, як показує досвід зарубіжних країн, надзвичайно важливе для зовнішніх користувачів, передусім інвесторів, кредиторів, акціонерів, поряд з такими показниками, як витрати на інновації, дослідження та розробки.

В Міжнародних стандартах питання обліку реструктуризації, створення відповідних резервів регламентує МСБО 37 «Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи». Згідно з цим стандартом під реструктуризацією розуміють програму, яку планує та контролює управлінський персонал підприємства та яка суттєво змінює обсяг діяльності, здійснюваної суб'єктом господарювання або спосіб здійснення цієї діяльності. Особливістю МСБО 37 є застосування вимоги суттєвості до подій, які можуть відповідати визначенню реструктуризації. До них, зокрема, відносять:

- продаж або припинення певного виду діяльності;
- закриття відділень у країні (чи регіоні) або переміщення видів діяльності з однієї країни (чи регіону) до іншої;
- міни в структурі управління (наприклад, ліквідація якоїсь ланки управління);

– основні реорганізації, які мають суттєвий вплив на характер і напрями діяльності суб'єкта господарювання.

Дотримання суттєвості в обліку і фінансовій звітності передбачає вплив на прийняття адекватних економічних рішень користувачами інформації. З іншого боку, без дотримання принципу суттєвості інформація може втратити свою економічність і раціональність. Це означає, що затрати на збір та опрацювання облікових даних можуть перевищити економічний ефект від прийняття правильних управлінських рішень.

В Україні аналогом МСБО 37 є П(С)БО 11 «Зобов'язання». Однак визначення реструктуризації в ньому відсутнє. Відсутня в П(С)БО 11 і вимога суттєвості до відображення в обліку реструктуризаційних змін. *На наш погляд*, під реструктуризацію в Україні можна розуміти події, які не здійснюють суттєвого впливу на обсяг діяльності підприємства або спосіб здійснення цієї діяльності.

Вважаємо, що з метою формування повної та достовірної інформації про реструктуризаційні процеси на підприємствах до П(С)БО 11 потрібно внести визначення реструктуризації з наведенням відповідних прикладів, усунути відмінності між національним і міжнародним стандартами щодо змісту реструктуризації.

Грицюк І. В.

Буковинський державний фінансово-економічний університет, м. Чернівці

ВПЛИВ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ НА РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА

Реалізація дієвої грошово-кредитної політики, обґрунтування і аналіз її впливу на рівень економічного зростання є вагомим для будь-якого суспільства. Особливої ваги ця проблематика набуває в період фінансово-економічної кризи та пошуку векторів стабілізації економічного розвитку.

Досвід зарубіжних країн переконує, що підбір найбільш дієвих інструментів грошово-кредитної політики впливає на підвищення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання зокрема та економічне зростання країни загалом. Тому кризові явища у фінансово-кредитній сфері, нестабільність кредитно-інвестиційної політики вимагають створення такої структури фінансово-кредитної системи, яка би могла забезпечити сталий розвиток економіки. Однак в економіці нашої держави відбулися процеси, які характеризуються повним відходом від високотехнологічної економіки та

створенням сировинної економіки, повністю залежної від кон'юнктури світового ринку.

Грошово-кредитна політика є складовою економічної політики держави, її проведення не може бути самоціллю, а дієвим засобом досягнення ефективного економічного зростання. Тому від ефективності проведення грошово-кредитної політики безпосередньо залежать подолання залишкових явищ і тенденцій, притаманних командно-плановим методам господарювання, утвердження довіри до економічної політики країни та її грошової одиниці.

Вибір монетарних інструментів для проведення грошово-кредитної політики залежить від багатьох чинників, у першу чергу від загального рівня розвитку економіки, стану і структури банківської системи держави, рівня розвитку грошово-кредитних інструментів та їх своєчасного застосування, кваліфікації працівників тощо. Головна мета використання грошово-кредитних інструментів полягає в тому, щоб забезпечити макроекономічну та макрофінансову стабільність шляхом обмеження високих і середніх темпів інфляції, утримання позитивних процентних ставок, оскільки вони сприяють притоку іноземних інвестицій, та підтримання реального валютного курсу для забезпечення експорту національних товарів. В залежності від стану розвитку економіки та фінансово-кредитних інститутів використовуються ті чи інші грошово-кредитні інструменти, але у фінансово-економічній науці найбільша увага приділяється такому інструменту, як інфляція, особливо обмеженню її негативних наслідків.

Використання того чи іншого грошово-кредитного інструменту чи їх комбінація забезпечує встановлення макрофінансової та макроекономічної рівноваги. В Україні внутрішні диспропорції тісно пов'язані з експортоорієнтованою залежністю економічного зростання та визначається коливанням цін на світових ринках, що спонукає до надкритичних зовнішніх запозичень та нагромадження банківською системою валютних резервів. В свою чергу, грошово-кредитні інструменти центрального банку впливають на ринкові процентні ставки і ціни, а також на інфляцію і розвиток економіки загалом. Отже, у процесі визначення центральним банком тих чи інших грошово-кредитних інструментів мають бути враховані, з одного боку, середньострокові показники інфляції та ризику, що пов'язані з порушенням стабільності цін, а з другого – як впливають ці інструменти на розвиток економіки та забезпечення стабільності цін. Для цього потрібно здійснити економічний аналіз з метою визначення впливу як зовнішніх факторів

(наприклад, ціни на газ, нафту) на розвиток економіки, так і впливу банківської системи, її ресурсів на реальну економіку.

Стрімкий розвиток економічних і фінансових процесів вимагає своєчасного та швидкого реагування на них, використання усіх грошово-кредитних інструментів, їх координації. Дія тих чи інших інструментів залежить від багатьох економічних і фінансових чинників, характеризується високою динамічністю і вимагає своєчасного їх використання або своєчасної нейтралізації їх дії. Чим швидше теоретично обґрунтовуються і більш чітко розроблюються комбінації грошово-кредитних інструментів, тим меншими будуть негативні наслідки їх використання. Варто підкреслити, що використання різних грошово-кредитних інструментів чи їх комбінацій призводить до неузгодженості та протиріч у досягненні цілей монетарної політики в конкретний період часу. Більш того, окремі грошово-кредитні інструменти можуть «викачати» дію один одного. Так, наприклад, девальвація як важливий засіб для підвищення конкурентоздатності національних виробників, стимулює експорт та в певною мірою обмежує імпорт іноземних товарів, поліпшує торговий баланс та стимулює економічне зростання. З іншого боку, девальвація сприяє розвитку інфляційних процесів, що призводить до зниження ефективності функціонування економіки. Зростання цін імпортованих товарів внаслідок девальвації спонукає національних виробників використовувати більш дорогі порівняно зі світовим ринком національні ресурси, що приводить до зростання витрат виробництва. Девальвація, заохочуючи експорт, сприяє збільшенню розриву між кількістю товарів і грошовою масою в обігу, що у підсумку призводить до посилення інфляційних процесів. В свою чергу, прискорення зростання цін під впливом інфляції знижує економічні стимули для експорту, погіршує стан торгового і платіжного балансу. Від'ємне сальдо торгового і платіжного балансу призводить до погіршення стану національної грошової одиниці, що в подальшому знову вимагає проведення девальвації, яка вже безпосередньо виступає інфляційним стимулом.

Тому одночасно має бути проведений аналіз, який дозволяє побачити середньострокові тенденції взаємозв'язків між кількістю грошей в економіці та інфляцією, збалансованості між грошовими агрегатами, фінансовими активами та позиками тощо. У недостатньо монетизованій економіці зв'язок між грошовою масою та цінами є не тільки нестабільним, але й призводить до негативних наслідків як у фінансовій, так і економічній сферах.

***ОСОБЛИВОСТІ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО ТА
СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ ТА НАПРЯМИ ЙОГО
АКТИВІЗАЦІЇ***

Основним чинником реалізації економічного потенціалу малого і середнього підприємництва (МСП) у всьому світі є стабільна можливість отримання ними кредитних ресурсів для фінансування своєї поточної діяльності та інвестиційних проєктів. Тому розвиток системи банківського кредитування розглядається нами як обов'язкова передумова формування життєздатної моделі малого та середнього бізнесу в Україні.

В опублікованих працях провідних зарубіжних та вітчизняних науковців та економістів питання кредитування МСП висвітлюються переважно в контексті проблем державного регулювання їх діяльності та загальних проблем розвитку. Водночас існує об'єктивна потреба у комплексному аналізі стану банківського кредитування МСП в Україні з метою визначення його особливостей та на основі цього внесення чітких та реальних пропозицій щодо активізації банківського кредитування МСП. Саме на виконання таких завдання і було спрямоване наше дослідження.

Ми встановили, що питома вага кредитів для досліджуваної групи суб'єктів підприємництва у загальному обсязі кредитного портфеля банків є незначною (до 20%) вже впродовж багатьох років: у 2009 р. – 9,8%; у 2010 р. – 11,9%; у 2011 р. – 12,3%.

На основі аналізу цілого ряду показників, які характеризують сучасний стан банківського кредитування МСП, та опираючись на дані звітності 25 банків-лідерів в Україні, нами визначено такі його особливості:

- зростання процентних ставок за кредитами (на 6,6% у національній валюті та на 0,6 % у іноземній валюті за період з 2010 р. по 2012 р.);
- ускладнення вимог банків до позичальників та процедур отримання ними кредитних ресурсів;
- кредити малому та середньому бізнесу видаються переважно на дві цілі: поповнення обігових коштів та придбання (або ремонт) основних засобів;
- такі кредитні програми, як іпотека, автокредити та кредит на придбання великого обладнання для здійснення підприємницької діяльності є заставами програмами;

– щодо беззаставних мікрокредитів на розвиток бізнесу як більш довгострокових кредитних програм, то цей вид кредитування МСП на ринку був запропонований в кінці 2010 р. лише одним банком з числа 25 лідерів ринку послуг для МСП – ПАТ «Альфа-Банк (Україна)»;

– у 2012 р. банки почали виходити з пропозиціями експрес-овердрафтів для суб'єктів МСП, які не вимагають ані застави, ані поручителів, ані документів, за винятком лише декларації про доходи підприємця. Ставки в цьому випадку, звичайно, найвищі, а ліміти мінімальні.

З огляду на такий стан ринку банківського кредитування МСП потреба останніх в кредитуванні задоволена лише на 10-15%, що зумовлює необхідність визначення заходів та механізмів, які сприяли б активізації банківського кредитування цього сегменту.

Провівши ґрунтовний аналіз провідного зарубіжного досвіду у сфері банківського кредитування МСП та дослідивши можливості його адаптації у вітчизняних реаліях, ми визначили основні напрями активізації банківського кредитування МСП в Україні.

1. Розробка такої кредитної політики регіональних банків, яка базуватиметься на комплексному обслуговуванні, простих та зрозумілих процедурах надання кредитів та індивідуальному підході до забезпечення потреб кожного клієнта, який є суб'єктом МСП.

2. Створення дієвого механізму залучення кредитних ресурсів у сферу МСП на регіональному рівні. Його основними елементами виступають інтермедіатори (фонд мікрокредитування, фонд підтримки підприємництва, гарантійний фонд), призначенням яких є розподіл фінансового навантаження на позичальників за допомогою власної участі у капіталі або ризиках останніх, а також гарантування виконання позичальниками своїх зобов'язань перед кредиторами.

3. Формування сприятливого інституційного середовища для ефективного кредитування МСП в Україні.

4. Забезпечення дієвої фінансово-кредитної підтримки як з боку держави, так і з боку кредитних інститутів шляхом:

– проведення грамотного регулювання ставок рефінансування і мінімізації вартості кредитів з боку НБУ;

– розвиток альтернативних способів забезпечення кредиту (страхування фінансових ризиків, заснування гарантійних фондів або надання державних гарантій за кредитами малих підприємств);

– надання податкових пільг;

– підвищення інформованості суб'єктів МСП щодо умов їх економічної діяльності, можливостей і доступності зовнішніх фінансово-кредитних ресурсів, підвищення їх кредитної культури;

– розробка єдиних вимог для всіх банківських установ щодо критеріїв сегментування позичальників цієї категорії та застосування до них окремої тарифної політики;

– підвищення дієвості регіональних програм підтримки МСП, усунення диспропорцій у фінансово-кредитному забезпеченні за регіонами.

5. Розробка науково-практичного підходу до побудови внутрішньобанківського механізму організації кредитування МСП, основним елементом якого, на нашу думку, має стати організаційна модель кредитної роботи з сегментом МСП.

6. Для удосконалення інноваційних інструментів оцінки кредитоспроможності позичальників сегменту МСП нами пропонується застосовувати банками модель розрахунку сукупного ліміту кредитування, яка враховує можливості обслуговування кредиту, його забезпечення, максимальний розмір кредиту в межах окремих кредитних продуктів та фінансовий стан позичальників.

7. Реалізація великомасштабного (як мінімум міжрегіонального) проекту розробки схем гарантування кредитів для МСП з державною (державно-регіональною) участю.

Вважаємо, що завдяки спільним зусиллям усіх учасників кредитних відносин вдасться подолати ті негативні тенденції, які притаманні протягом останніх років банківському кредитуванню МСП в Україні, вивести взаємовідносини банків та суб'єктів МСП на новий рівень, який будуватиметься на засадах партнерства, довіри та на прозорих схемах кредитування.

Дранус В. В.

Подільський державний аграрно-технічний університет,
м. Кам'янець-Подільський

***ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА СТРАХУВАННЯ ВИРОБНИЧИХ РИЗИКІВ У
СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ***

Сільське господарство виступає стратегічною галуззю економіки, ефективний розвиток якої певною мірою визначається ступенем державного регулювання та залежить від обсягів державної підтримки. Державна підтримка страхування агроризиків в усьому світі є ефективним механізмом

регулювання сільськогосподарського виробництва. Основною метою державної підтримки страхування врожаю сільськогосподарських культур має виступати захист майнових інтересів агровиробників від понесення можливих збитків, що пов'язані з наявністю природно-кліматичних факторів ризику ведення сільськогосподарського виробництва. Недостатність державної підтримки може стати однією з суттєвих перешкод на шляху розвитку ринку послуг зі страхування агроризиків. Тому одним з ключових питань, яке потребує принципового вирішення, є питання про доцільність та механізми здійснення державної підтримки агровиробників.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про страхування» у редакції від 4 жовтня 2001 року із змінами і доповненнями, страхування – це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних осіб та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними особами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів.

З метою стимулювання розвитку сільськогосподарського виробництва Законом України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24 червня 2004 року було визначено особливості державного регулювання ринку сільськогосподарського страхування шляхом запровадження комплексного та індексного страхування, а також створення Фонду аграрних страхових субсидій. Проте ці норми виявилися неефективними, що зумовило прийняття 9 лютого 2012 року окремого Закону України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою», який набрав чинності з 1 липня 2012 року.

Цей закон спрямований на регулювання відносин у сфері страхування сільськогосподарської продукції, що здійснюється із державною підтримкою, з метою захисту майнових інтересів сільськогосподарських товаровиробників і спрямований на забезпечення стабільності виробництва в сільському господарстві. Згідно із його нормами страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою – це економічні відносини щодо страхового захисту майнових інтересів сільськогосподарських товаровиробників у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених цим законом, за рахунок грошових фондів, що формуються у страховика шляхом сплати страхувальником страхових платежів (премій), частина яких компенсується за рахунок державних субсидій та доходів від

розміщення коштів цих фондів, яке здійснюється відповідно до положень цього закону і визначається наявністю та особливостями ризиків, носіями яких є сільськогосподарські рослини і тварини. Державна підтримка полягає у наданні сільськогосподарському товаровиробнику з державного бюджету грошових коштів у вигляді субсидій для оплати частини страхового платежу (страхової премії), нарахованого за договором страхування.

Відповідно до Закону України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» суб'єктами відносин страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою є страхувальники і страховики. Страхувальниками є сільськогосподарські товаровиробники, які уклали із страховиками договір страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою. Право страхувати сільськогосподарську продукцію мають сільськогосподарські товаровиробники, що провадять свою діяльність на території України і відповідають визначеним Кабінетом Міністрів України критеріям (крім нерезидентів).

Страховиками є юридичні особи, що отримали відповідну ліцензію. Право страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою мають страховики, що відповідають вимогам Закону України «Про страхування», отримали ліцензію на здійснення відповідного виду страхування та є членами Аграрного страхового пулу. Аграрний страховий пул є єдиним об'єднанням страховиків, а участь страховиків у Пулі є умовою для здійснення страхування сільськогосподарської продукції із державною підтримкою.

Аграрний страховий пул є юридичною особою та неприбутковою організацією. Статут Пулу затверджується зборами засновників (членів) Пулу та реєструється відповідно до вимог законодавства. Діяльність Пулу фінансується за рахунок його членів. Аграрний страховий пул забезпечує координацію діяльності страховиків із страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою. Катастрофічними ризиками у сільському господарстві є надзвичайні ситуації техногенного і природного характеру, велика сукупність або масштаби проявів стихійних сил природи (посуха, град, морози, повені тощо) і діяльності людини у процесі створення матеріальних благ (аварії, пожежі тощо), що завдають збитки у значних розмірах. Порядок визнання ризику катастрофічним визначається Кабінетом Міністрів України.

Джерелом формування страхового фонду покриття катастрофічних ризиків є відрахування членів Пулу з отриманих страхових премій з цього виду страхування у розмірі, визначеному Координаційною радою Пулу, але не більше 5%. Кошти фонду використовуються у разі настання

катастрофічних ризиків за рішенням Координаційної ради Пулу. У разі настання надзвичайної ситуації, яка набуває масштабів катастрофи, за умови недостатності коштів у страховому фонді покриття катастрофічних ризиків держава через Мінагрополітики надає Пулу бюджетну позику на умовах повернення у визначені строки та із зазначенням відповідальності за її повернення.

Антимонопольний комітет України 7 листопада 2012 року зареєстрував установчі документи Аграрного страхового пулу. Про це повідомили в Національній комісії, що здійснює держрегулювання у сфері ринків фінансових послуг. Нацкомфінуслуг видала чотири такі ліцензії: ПрАТ «Українська аграрна страхова компанія» (Черкаси), ПрАТ «Страхова компанія» Брокбізнес» (Київ), ПАТ «СК «Страхові гарантії» (Донецьк), ТДВ «СК» Домінанта»(Київ). Заяви ще семи страховиків знаходяться в стадії розгляду.

Тож, як видно, перший крок реалізації Закону України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» у напрямі впровадження системи державної підтримки аграріїв здійснено. Наразі стоїть завдання розвитку діяльності Агрострахового пулу та інформування широкого кола аграріїв про можливості отримання державної підтримки. Хоча сьогодні можна почути багато негативу та побоювань щодо майбутньої діяльності Пулу, однак саме таким шляхом йде більшість країн світу – шляхом створення професійних асоціацій, що мають важелі впливу як на своїх членів, так і на політику регулювання відповідного сектору економіки. Нашій країні потрібно вчитися делегувати повноваження, адже ринкова економіка передбачає саморегулювання.

Гупало О. Г., Дулюк В. Г., Дулюк Н. В.

Львівська державна фінансова академія

СТАН ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОГО МЕХАНІЗМУ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ІНІЦІАТИВИ В УКРАЇНІ

Сучасний стан бюджету нашої країни потребує негайного пошуку джерел поповнення дохідної частини. Через існуючий рівень монополізації не лише національної економіки, але й сфери надання соціальних та побутових послуг ця проблема є системною. Українське господарювання в умовах ринку зіштовхнулося із безліччю проблем, адже внаслідок світової фінансової кризи зменшився попит на продукцію орієнтованих на експорт

галузей економіки, а купівельна спроможність населення не дозволяє переорієнтувати реалізацію на внутрішнє споживання. Отже, наша економічна система стоїть перед подвійною проблемою: необхідно активізувати економічну діяльність і привести до умов ринкової рівноваги сукупний попит. А це можливо лише за умов активізації підприємницької діяльності громадян, коли вони відмовляться від сподівань на патерналістичну турботу держави та самостійно вирішуватимуть свої проблеми, створюючи при цьому нові робочі місця.

Водночас держава повинна зрозуміти, що кошти вигідніше спрямовувати на підтримку приватної ініціативи громадян, а не на виплати все зростаючій армії безробітних. У першому випадку кошти інвестуються у майбутнє країни, і навіть у разі банкрутства значної частини новостворених підприємств вони забезпечують підвищення рівня зайнятості, збільшення сукупного попиту і поповнення прибуткової частини бюджету держави. Коли кошти спрямовуються на допомогу молоді з безробіття, а не на формування у неї ініціативної економічної поведінки шляхом надання фінансової підтримки для заснування власної справи, втрачається все: кошти проїдаються, перспектива економічного розвитку відсутня, молодь шукає кращих умов найму на роботу, часто – за кордоном.

Однією з найгостріших проблем організації власної справи та функціонування більшості суб'єктів малого підприємництва є пошук та отримання фінансових ресурсів, необхідних для інвестування у процесі господарювання. Необхідність розвитку фінансової підтримки інноваційної діяльності, особливо на початковому етапі впровадження інновації, обумовлена відсутністю достатніх коштів у населення та бюрократичними бар'єрами з боку державної адміністрації.

Для здійснення ефективного державного стимулювання розвитку підприємництва органам влади необхідно сконцентрувати свої зусилля на розробленні механізмів, які сприяли би поліпшенню фінансового становища малих підприємств. У цьому випадку не йдеться про прямі вкладення коштів з бюджету у статутні фонди або надання малим підприємствам бюджетних дотацій. Мотивація суб'єктів ринкової інфраструктури (банків, лізингових компаній, венчурних фондів, кредитних спілок та інших) до кредитування малого бізнесу на основі удосконалення законодавства, що регулює сферу надання фінансових послуг та форми співпраці малого та великого бізнесу, нам видається пріоритетним напрямом державної політики у сфері підтримки малого підприємництва.

Якщо підприємцям полегшити доступ до фінансових і матеріально-технічних ресурсів, то умови їх діяльності якісно зміняться, а деякі завдання державної програми підтримки малого підприємництва вирішаться автоматично. В Україні, враховуючи зарубіжний досвід, необхідно створити відповідний комплекс гарантій з боку держави тим фінансово-кредитним установам, які надаватимуть кредити малим підприємствам, а також сформуванати сприятливе нормативно-правове поле для здійснення лізингових операцій (надання майна в довготермінову оренду).

Напрями удосконалення механізму доступу суб'єктів малого підприємництва до фінансово-кредитних ресурсів ми бачимо такими:

- визначення механізму надання гарантій з боку державних чи місцевих органів влади у процесі кредитування і є одним із найбільш результативних напрямів. Крім того, гарантійна підтримка дозволила би знизити процентну ставку за користування позиками завдяки зниженню ризику неповернення наданих кредитів;

- стимулювання розвитку гарантійно-лізингових схем, особливо для національних машинобудівних підприємств, дозволить малому бізнесу забезпечити повернення кредитів. Водночас застосування гарантійно-лізингового механізму сприятиме збільшенню обсягів інвестування у сферу малого підприємництва;

- заохочення створення в регіонах таких фінансових інституцій, як венчурні фонди;

- запровадження органами державної влади інвестиційного податкового кредиту суб'єктам малого підприємництва, що здійснюють інвестиції в реальний сектор економіки (енергозбереження, захист довкілля, створення додаткових робочих місць тощо). Реалізація цього напряму сприятиме зростанню власних джерел для фінансування інвестиційних проектів у сфері підприємницької діяльності;

- надання пільг кредитним організаціям, що фінансують інвестиційні проекти суб'єктів малого бізнесу, в частині оподаткування прибутку, отриманого від цього виду діяльності. Це заохочувало би до зниження процентної ставки за користування наданими позиками;

- заохочення розвитку муніципальних фондів підтримки малого підприємництва та поширення практики програм мікрокредитування малого бізнесу. Реалізація такого напряму сприятиме збільшенню розмірів мікропідприємств, їх переходу в категорію малих підприємств, що мають доступ до ресурсів банківської системи;

– сприяння створенню товариств взаємного кредитування, зокрема у формі споживчих кооперативів. Це сприятиме легалізації тіншового фінансового ринку, а також розширить можливості малого бізнесу щодо використання власних джерел інвестування проєктів;

– послаблення податкового тиску сприяє заохоченню суб'єктів малого підприємництва до діяльності у виробничій сфері, а також укріпленню їх позицій на ринку. Загальний рівень оподаткування та система оподаткування повинні бути стабільними протягом всього періоду реформування економіки;

– разом зі створенням більш сприятливого режиму оподаткування суб'єктів малого підприємництва стимулювання їх розвитку може також забезпечуватись шляхом застосування прискорених норм амортизації активної частини основних виробничих фондів;

– світовий досвід підтверджує, що лізинг є перспективною формою кредитування бізнесу, забезпечує економію коштів, зменшує ступінь ризику, стимулює оновлення виробництва. Суб'єктам малого підприємництва, що мають фінансові труднощі з купівлею необхідного устаткування, надається реальна можливість отримати його шляхом лізингу на вигідних умовах. Для української економіки необхідно розробити програму розвитку лізингу, а для малих підприємств агропромислового комплексу слід передбачити певні пільги та запровадити сприятливий режим проведення лізингових операцій.

Але задекларовані в державних документах положення про сприяння та підтримку малого бізнесу часто перекреслюються реаліями української економічної дійсності. Для прикладу, чого вартє рішення про запровадження утилізаційного збору на імпортні автомобілі. Відомо, що транспортними перевезеннями зайняті малі підприємства, і вартість автомобілів складає значну питому вагу у структурі виробничих фондів цих підприємств. З огляду на це виникає справедливе запитання, на скільки повинен збільшитись термін експлуатації транспортних засобів, щоб окупилися затрати на утилізаційний збір, і про яке прискорення амортизації активної частини основних виробничих фондів можна говорити? Оскільки Україна знаходиться на перетині транспортних потоків, доцільніше було би мати сучасний автопарк та отримувати податок з транзитного товарообороту, а не сподіватись на сьогоднішні бюджетні надходження.

Слейко В. І., Качур Р. П.

Львівська комерційна академія

ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ЕКОНОМІКИ У ПІСЛЯКРИЗОВИЙ ПЕРІОД

Економічний підйом національної економіки можливий лише за рахунок вкладення інвестиційних ресурсів у галузі народного господарства з метою реорганізації виробничих процесів, запровадження новітніх технологій, високопродуктивного обладнання тощо.

Найбільші обсяги сукупних інвестицій (включаючи прямі іноземні інвестиції) у вітчизняну економіку були отримані у 2008 р. Вони склали 233,0 млрд грн., що становило 24,6% валового внутрішнього продукту держави. Але на початку глобальної фінансово-економічної кризи вони зменшилися до 15,8 млрд грн і становили всього 16,6% валового внутрішнього продукту. У 2010 р. сукупні інвестиції склали лише 130,0 млрд грн за рік, тобто 11,4% валового внутрішнього продукту. У країнах-членах Європейського Союзу в капітал вкладається щонайменше 30,0% національного внутрішнього валового продукту, а у Китаї ще 10-15 років тому щорічне інвестування складало 40,0-46,0% внутрішнього валового продукту.

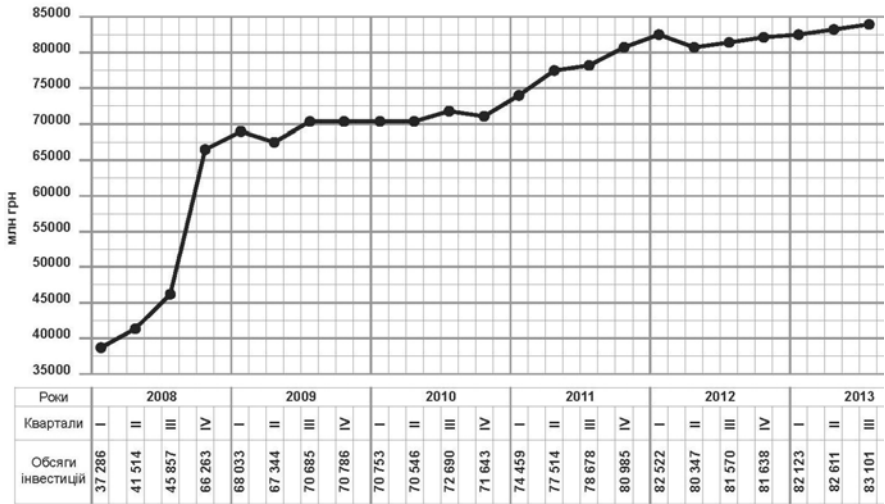
Отже, як видно із вище наведених даних, в Україні досить повільно інвестується реальний сектор національної економіки. Розмір інвестицій безпосередньо залежить від привабливості капіталу, а у нашій країні прибутковість капіталу є досить низькою. Так, якщо середнє по вітчизняній економіці значення співвідношення приросту прибутковості та обсягів інвестицій у докризовому 2007 р. становило 31,5 коп. від вкладеної гривні, то у 2008 р. цей показник суттєво зменшився і досяг від'ємного значення - 54,4 коп. на вкладену гривню. Така ситуація обумовлювалась світовою фінансово-економічною кризою, що призвела як до суттєвого відтоку іноземного капіталу із України, так і до проблем у вітчизняному банківському секторі, а також значного зменшення депозитних вкладень населення.

Низка антикризових заходів у країні дозволила у 2010 р. суттєво збільшити обсяги інвестиційних ресурсів у вітчизняну економіку. Зазначений показник досяг 44,6 коп. на вкладену гривню.

Необхідно зауважити, що у післякризовий період суттєвого вкладення інвестицій у реальний сектор національної економіки не спостерігалось, проте темпи росту інвестування були позитивними.

Звичайно, зростання інвестиційних вкладень у вітчизняну економіку обумовлювалось кардинальними змінами механізму регулювання інвестиційної діяльності та запровадженням досить дієвих інституційних змін, які стали передумовою матеріального оновлення наявного виробництва та збільшення інвестиційного потоку, особливо банківського сектору.

На діаграмі, яка побудована нами на основі офіційних даних Національного банку України, відображені обсяги інвестиційного забезпечення реального сектору національної економіки у 2008–2013 роках.

Як бачимо, найбільший приріст банківських інвестицій, які направлялись у реальний сектор національної економіки, спостерігався у III кварталі 2008 р. – 44,5%. У кризовий період темпи зростання обсягів інвестиційного забезпечення коливались від 1,0 до 10,0 відсотків. У деякі періоди спостерігалось навіть їх зниження до від’ємного значення.

Зазначимо, що у післякризовий період обсяги інвестицій у реальний сектор вітчизняної економіки у річному вираженні хоча і поступово, проте збільшувались. Наприкінці 2012 р. вони становили 16,0% до рівня 2010 р. (першого післякризового періоду) – 83,1 млрд грн. Цьому сприяла дієва політика банківських установ щодо залучення депозитних вкладів населення та стабілізація роботи вітчизняної банківської системи.

Слейко В. І., Турко Р. Ф.

Львівська комерційна академія

АНАЛІЗ ТА ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

В умовах ринкової економіки отримання прибутку та забезпечення рентабельної діяльності є необхідним чинником існування будь-якого суб'єкта підприємницької діяльності. Прибуток характеризує стійкість банківської установи, він потрібен для створення адекватних резервних фондів, стимулювання персоналу та керівництва банку до розширення та удосконалення спектра банківських продуктів, скорочення витрат і підвищення якості надаваних послуг, для успішного проведення наступних емісій та відповідного збільшення капіталу, що дає змогу розширювати обсяги та поліпшувати якість надання послуг клієнтам.

Одним із основних завдань для банків України є забезпечення фінансової стійкості та якісного розвитку за рахунок підвищення ефективності діяльності. Проведення аналізу ефективності діяльності банків дає можливість більш ґрунтовно підійти до формування стратегічних напрямів подальшого розвитку вітчизняної банківської системи та окремих груп банків.

Дослідження показали, що зі зростанням доходів банків зростали їхні прибутки. Хоча обсяги витрат банків протягом аналізованого періоду також зростали, однак спостерігається перевищення доходів банків над витратами, чим і пояснюється наявність позитивного фінансового результату (прибутку).

Загальна сума доходів, отриманих банками за 2008 р., становила 68,059 млрд грн і була на 63,4% більшою, ніж попереднього року. Основна частина доходів банків припадає на процентні доходи, частка яких у загальному обсязі доходів становила 72,6 проти 68,6% у 2006 р. Переважну частку процентних доходів (19,1 млрд грн, або 63,7% від їх загального обсягу) отримано за кредитами, наданими суб'єктам господарювання. Одночасно за рахунок значних темпів зростання обсягів кредитування фізичних осіб процентні доходи від цього виду операцій збільшились у 2,4 раза, а їх частка зросла до 74,7 проти 68,6% на початок 2007 р.

Незважаючи на європейську фінансово-економічну кризу та погіршення зовнішньої кон'юнктури, у другій половині року в економіці України спостерігався достатньо високий приріст за основними макроекономічними індикаторами. У 2011 р. темпи приросту реального ВВП України прискорилися до 5,2% порівняно з 4,2% у 2010 р. Зростання вітчизняної економіки забезпечувалося за рахунок високого рівня внутрішнього споживчого та

інвестиційного попиту, сприятливої зовнішньоекономічної кон'юнктури в першому півріччі та рекордного врожаю сільськогосподарських культур у другій половині року. Позитивна динаміка підтримувалася збільшенням обсягів виробництва продукції в орієнтованих на експорт галузях (металургії, машинобудуванні, хімічній та нафтохімічній промисловості). Така динаміка сприяла поліпшенню фінансових результатів як реального сектору вітчизняної економіки, так і банківської сфери.

Фінансовий результат діяльності банків у 2011 р. суттєво поліпшився порівняно з 2010 р. Доходи банків протягом 2011 р. зростали, що значно поліпшило дієздатність вітчизняних банківських установ. Підвищилася рентабельність активів і капіталу більшості банків, кількість збиткових банків суттєво скоротилася.

Протягом року структура та динаміка доходів і витрат банків повністю відповідали якості банківських активів і пасивів і залежали від змін у структурі.

Аналізуючи ефективність діяльності банків, доцільно звернути увагу на структуру основних активних операцій, за рахунок яких формується переважна частина доходів банків – кредитних операцій та операцій із цінними паперами. Так, у структурі активів комерційних банків України питома вага кредитного портфеля перебуває на рівні 78,8%. Це свідчить про те, що банки проводять активну політику кредитування з метою збільшення доходів від високоприбуткових вкладень. Водночас низькою залишається активність банків на фондовому ринку, про що свідчить незначна частка вкладень у цінні папери в загальних активах – 4,7%.

Така ситуація, по-перше, виникла внаслідок нерозвинутості вітчизняного ринку цінних паперів, що робить неможливим розміщення на ньому тимчасово вільних коштів, які перебувають у розпорядженні банків. Останні, здійснюючи інвестування у відповідні фінансові інструменти, мають бути впевнені в низькому рівні ризику та їх високій ліквідності, оскільки потреба у вільних фінансових ресурсах може виникнути несподівано. Тому нестабільні економічні умови змушують комерційні банки тримати більше коштів у найбільш ліквідній формі, що негативно впливає на прибутковість.

По-друге, зниження довіри до державних цінних паперів в Україні та відповідне підвищення характерного для них ризику негативно впливає на обсяги банківського портфеля цінних паперів. Нерозвинутість вітчизняного фондового ринку не дає змоги використовувати високоліквідні цінні папери з метою інвестування тимчасово вільних коштів, що справляє негативний вплив на ефективність діяльності банків.

Дещо поліпшилися в динаміці деякі показники ефективності банківської діяльності у системі. Йдеться передусім про рентабельність активів і рентабельність капіталу. У таблиці наведені основні показники ефективності діяльності банків України, розраховано нами на основі даних НБУ.

Показники	01.01.2003	01.01.2004	01.01.2005	01.01.2006	01.01.2007	01.01.2008	01.01.2009	01.01.2010	01.01.2011	01.01.2012	01.01.2013	01.07.2013
Рентабельність активів	1,04	1,07	1,31	1,61	1,5	1,5	1,03	-4,38	-1,45	-0,76	0,45	0,21
Рентабельність капіталу	7,61	8,43	10,39	13,52	12,67	12,67	8,51	-32,52	-10,19	-5,27	3,03	1,36
Чиста процентна маржа	5,78	4,90	4,9	5,3	5,03	5,03	5,30	6,21	5,76	5,32	4,51	4,03
Чистий спред	6,97	5,72	5,78	5,76	5,31	5,31	5,18	5,29	4,84	4,51	3,75	3,39
Коефіцієнт дієздатності (витрати/доходи)	94,1	93,7	92,1	90	90,2	90,4	94,0	94,0	109,5	105,4	103,3	101,3

Так, рентабельність активів у банківській системі України підвищилася протягом п'яти років з 1,04 до 1,5%, а рентабельність капіталу – із 7,61 до 12,67%. Упродовж 2003–2006 рр. для цих показників характерною є тенденція до подальшого зростання, однак на початку 2008 р. спостерігається їх зниження на 0,11 та 1,15% відповідно через світову фінансово-економічну кризу.

Порівнюючи рентабельність банківської системи та різних галузей економіки, бачимо, що у галузях економіки рентабельність забезпечується на рівні 5-30%. Очевидно, що значне перевищення рентабельності в одній із сфер діяльності, з одного боку, означає підвищення або зниження процентних ставок за банківськими кредитами, а з іншого – може призвести до переміщення фінансових ресурсів між цими сферами, що матиме суттєвий вплив на зміну рівня ефективності діяльності банків. Крім того, збільшення банківської маржі здійснює виражений негативний вплив на економічне зростання. А оскільки маржа залежить від процентних ставок і за кредитами, і за депозитами, тому доцільно постійно звертати увагу на цей аспект і реалізовувати відповідні заходи щодо вирівнювання ситуації, забезпечуючи сталість або зниження рівня банківської маржі. І наступне, якщо попит на кредити, особливо довгострокові, є досить значним, то зниження процентних ставок за кредитами може зумовити зростання обсягів кредитування, завдяки чому не буде втрат процентних доходів банків.

СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ ЛІКВІДНІСТЮ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

Сучасні завдання модернізації та пришвидшеного економічного розвитку підприємництва в Україні потребують адекватних обсягів і механізмів його довгострокового кредитування, ефективність яких прямо залежить від підвищення ліквідності комерційних банків. Віддаючи належне напрацюванням вітчизняних і зарубіжних науковців у розвитку категорії ліквідності комерційних банків та управління нею, вважаємо за необхідне приділити додаткову увагу проблемі вибору банками стратегій управління ліквідністю задля зменшення ризику її незбалансованості.

У сучасній практиці діяльності банків з управління ліквідністю можуть використовуватися декілька стратегій до вирішення проблем ліквідності банків: 1) забезпечення ліквідності за рахунок активів (управління ліквідністю через управління активами); 2) використання головним чином запозичених ліквідних коштів для задоволення попиту на грошові кошти (управління пасивами); 3) збалансоване управління ліквідністю (активами і пасивами). Висвітлення особливостей та аналіз переваг і недоліків зазначених стратегій склали мету і завдання наукової роботи, результати якої викладені в представлених тезах доповіді на конференції.

Найбільш відомою стратегією забезпечення потреб банку в ліквідних коштах є стратегія управління ліквідністю через управління активами. Вона, як правило, вимагає накопичення ліквідних коштів у вигляді ліквідних активів – головним чином грошових коштів і ліквідних цінних паперів. Коли виникає необхідність в ліквідних коштах, певні активи продаються до моменту, в який попит на готівкові кошти буде задоволено. Така стратегія називається також стратегією трансформації активів, адже ліквідні кошти надходять за рахунок перетворення немонетарних активів у готівкові кошти. Традиційно така стратегія вважається менш ризикованою порівняно з управлінням ліквідністю через пасиви. Але одночасно накопичення великої кількості високоліквідних активів сприяє зменшенню доходності банку.

Зазначимо, що в науковій літературі описуються різні підходи і теорії щодо використання стратегії управління ліквідністю через активи, зокрема теорія комерційних позик; підхід, заснований на кредитному потенціалі; теорія переміщення; теорія очікуваного доходу тощо. Розглянувши різні підходи до управління ліквідністю через управління активами, доходимо висновку, що всі теорії визначають вплив структури та якості активів на

рівень ліквідності банку. Отже, стратегія управління ліквідністю через управління активами вимагає накопичення ліквідних коштів та створення умов для реалізації активів з метою підтримання ліквідності. Оскільки така стратегія є менш ризиковою, її переважно використовують невеликі банки з невисоким рівнем концентрації банківського капіталу.

Іншою стратегією управління ліквідністю банку є стратегія управління пасивами, яку також називають стратегією запозичення ліквідних засобів. Основними джерелами запозичення ліквідних засобів для банків є позики на міжбанківському ринку, угоди РЕПО, врахування векселів, отримання позик у центральному банку, випуск цінних паперів, міжнародні кредити. Саме тому її слід вважати найбільш ризиковою стратегією, водночас вона забезпечує більшу дохідність. Отже, банку не потрібно нагромаджувати незадіяні в активних операціях грошові кошти, збільшуючи таким чином дохід від їх використання.

При цьому стратегія управління пасивами банку може розглядатися у вузькому сенсі – як залучення коштів із різних джерел з метою забезпечення поточних платежів банку, тобто підтримання його ліквідності, або у широкому – як залучення коштів із різних джерел на різні терміни і забезпечення їх оптимальної для відповідного банку комбінації з метою максимізації прибутку та підтримання ліквідності.

Оскільки обидві розглянуті нами стратегії управління ліквідністю мають свої переваги і недоліки, а стан ліквідності банку визначається, з одного боку, структурою та стабільністю ресурсної бази, а з іншого – структурою та якістю активів, то стратегія управління ліквідністю банку вимагає збалансованого управління активами та пасивами.

Згідно з таким підходом накопичення ліквідних активів здійснюється в розмірі очікуваного попиту на них, а у випадку виникнення непередбачуваної потреби попит на ліквідні засоби задовольняється за рахунок проведення операцій купівлі активів на ринку. Таким чином, стратегія управління активами і пасивами передбачає скоординовану роботу з банківським балансом на засадах урахування альтернативних сценаріїв зміни ставки процента та стану ліквідності. Інструментарієм, що використовується в процесі реалізації такої стратегії, виступають інформаційні системи, моделі планування, моделювання або аналіз різних сценаріїв, щомісячні огляди та спеціальні звіти.

Отже, стратегія збалансованого управління активами і пасивами поєднує в собі обидві попередні, нівелюючи, таким чином, їх недоліки та

розширюючи можливості управління ліквідністю. Важливою складовою цієї стратегії є одночасний взаємопов'язаний аналіз пасивів і активів банку, спрямований на максимізацію дохідності за дотримання необхідного рівня ліквідності. Стратегія збалансованого управління активами і пасивами є, на наш погляд, більш гнучкою, зваженою і менш ризиковою, забезпечує диференціацію джерел поповнення ліквідних ресурсів, а тому підвищує ефективність управління. Водночас реалізація такої стратегії вимагає використання висококваліфікованих кадрів, здійснення значної аналітичної роботи, додаткових витрат часу.

Івашків Н. Л.

Львівська державна фінансова академія

ФІНАНСОВО-КРЕДИТНІ МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

Вітчизняний та зарубіжний досвід діяльності підприємств в аграрному секторі свідчить, що сільськогосподарське виробництво – це досить специфічна галузь, яка потребує значних фінансових ресурсів та ефективного механізму їх розподілу. Фінансово-кредитна підтримка аграрної сфери передбачає створення сприятливих умов для доступу до фінансово-кредитних ресурсів, пільгове кредитування, фінансову підтримку основних галузей аграрного виробництва, послаблення та усунення диспаритету цін на сільськогосподарську та промислову продукції, реалізацію державних цільових програм тощо.

Методологічні дослідження фінансово-кредитних механізмів держави, спрямованих на розвиток аграрних підприємництва в аграрному секторі, дали можливість виділити такі основні елементи: фінансова підтримка підприємств агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів (компенсація 50% ставки кредитів комерційних банків); система страхування сільськогосподарської продукції; механізм пільгового оподаткування аграрних формувань, заходи державної фінансової підтримки виробників (виплата дотацій, субсидій на 1 га ріллі, 1 голову тварин, 1 ц продукції тваринництва).

Суттєве значення для формування ефективного фінансово-кредитного механізму аграрного сектору економіки має наявна практика державної фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників. Також принципове значення для удосконалення фінансово-кредитного механізму

має створення ефективної нормативно-правової бази, яка формує необхідні засади державної фінансової підтримки підприємств АПК.

Програмою Президента України економічних та соціальних реформ України, проголошених на 2010–2014 роки, передбачено удосконалення механізмів державної підтримки агропромислового виробництва, зокрема шляхом розвитку кредитно-фінансових механізмів підтримки сільгосптоваровиробників.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 11 серпня 2010 р. № 794 компенсація надається позичальникам за кредитами, залученими у національній валюті, у розмірі подвійної облікової ставки Національного банку, що діє на дату нарахування процентів за користування кредитами, та в іноземній валюті у розмірі 10% річних, але не вище розмірів, передбачених кредитними договорами сільськогосподарським підприємствам – для покриття виробничих витрат, пов'язаних із закупівлею пально-мастильних матеріалів, насіння, мінеральних добрив вітчизняного виробництва, засобів захисту рослин, кормів, сировини для виробництва комбікормів, ветеринарних препаратів, молодняку сільськогосподарських тварин та птиці, яєць для інкубації, обладнання, запасних частин для ремонту сільськогосподарської та зрощувальної техніки та обладнання, оплати послуг за виконані ремонтні роботи та енергоносії. Крім того, наказами Міністерства аграрної політики та продовольства України від 06.07.2012 № 400 та № 401 затверджено форми документів та надання інформації для здійснення фінансової підтримки суб'єктів господарювання агропромислового комплексу через механізм компенсації лізингових платежів та здешевлення кредитів, які пройшли державну реєстрацію в Міністерстві юстиції України.

Основними напрямками удосконалення фінансово-кредитного механізму підтримки підприємництва в аграрному секторі є:

– розвиток довгострокового кредитування, основною ціллю якого є поновлення матеріально-технічної бази аграрних підприємств і створення основ для впровадження інвестиційно-інноваційних технологій виробництва. Одним із шляхів вирішення цієї проблеми є розвиток іпотечного кредитування під заставу землі. Принциповим моментом при цьому є скасування дії мораторію на купівлю-продаж земель сільськогосподарського призначення та залучення землі в товарний обіг;

– розвиток фінансової інфраструктури аграрного сектору економіки (створення та розвиток кредитної форми кооперації, пошук роботи лізингових, інвестиційних компаній, спеціальних фондів з акумулювання

коштів для обслуговування аграрного сектору АПК);

– покращення механізму кредитування підприємств аграрного сектору, зниження й диференціація кредитних ставок, розвиток іпотечного кредитування;

– удосконалення практики державної фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників. Поряд з виплатою прямих дотацій у світовій практиці застосовують спрямування коштів на заходи «жовтої скриньки» (проведення наукових досліджень, стимулювання підвищення якості продукції та її контроль, а також підготовка кваліфікованих фахівців);

– подальший розвиток системи страхування майна сільськогосподарських підприємств, фінансових ризиків їх діяльності.

Кишакевич Б. Ю.

Дрогобицький державний педагогічний університет ім. Івана Франка
**СТРЕС-ТЕСТУВАННЯ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ БАНКУ НА ОСНОВІ
БАГАТОФАКТОРНИХ МОДЕЛЕЙ**

Пропонується підхід до проведення стрес-тестування кредитного портфеля банку на основі багатофакторної моделі із стресовими сценаріями для волатильності портфеля та кореляцій активів. Практично усі факторні моделі управління ризиком можна представити у матричному вигляді таким чином:

$$Y = FX + KZ, \quad (1)$$

де випадковий вектор Y розмірності n представляє дохідність активів портфеля, а випадковий нормально розподілений із нульовим середнім значенням вектор X розмірності m – фактори ризику. Матрицю F розмірності $n \times m$ можна інтерпретувати як матрицю чутливості дохідності активів до факторів ризику.

Перший доданок у (1) можна інтерпретувати також як мінливість дохідності активів під впливом змін факторів ризику, у ролі яких зазвичай виступають макроекономічні показники, що їх у факторних моделях називають систематичними факторами. Другий доданок – мінливість дохідності активів у зв'язку із внутрішніми чинниками. Розглянемо спочатку загальний випадок, коли X має багатовимірний нормальний розподіл із нульовим середнім значенням та коваріаційною матрицею $C = E[XX']$ розмірності $m \times m$. Нехай матриця Z має діагональну коваріаційну матрицю

$D = E[ZZ']$, а вектори X та Z незалежні. Знайдемо коваріаційну матрицю A дохідності активів:

$$A = E[YY'] = E[(FX + KZ)(FX + KZ)'] = E[(FX + KZ)(X'F' + Z'K')] = FCF' + K^2D \quad (2)$$

Крім того, коваріаційну матрицю C можна представити у такому вигляді:

$$C = \Lambda R \Lambda' \quad (3)$$

де R – кореляційна матриця; Λ – діагональна матриця, на діагоналях якої стоять стандартні відхилення компонент вектора X .

Розглянемо детальніше, як зміниться величина VaR за умови реалізації стресових сценаріїв для нашої моделі. Щоб досягти підвищення волатильності факторів X та внутрішніх чинників Z , можна збільшити діагональні елементи матриць Λ та D , які є середньоквадратичними відхиленнями цих факторів. Отже, для довільного додатного $\lambda_d > 1$ збурені матриці стандартних відхилень матимуть такий вигляд:

$$\Lambda_{зб} = \lambda_d \Lambda \quad (4)$$

$$D_{зб} = \lambda_d^2 D \quad (5)$$

$$C_{зб} = \Lambda_{зб} R \Lambda_{зб}' = \lambda_d^2 C \quad (6)$$

Стресові явища в економіці характеризуються зростанням основних параметрів ризику, у тому числі – кореляцій активів. Для збільшення рівня кореляції активів задамо деякий скалярний множник $\lambda_{cor} > 1$. Враховуючи специфіку побудови кореляційних матриць (діагональні елементи є одиницями), можемо сформувані збурену матрицю кореляцій $R_{зб}$

$$R_{зб} = \lambda_{cor} R + (1 - \lambda_{cor}) I \quad (7)$$

де I – n -вимірна одинична матриця. Припустивши, що втрати кредитного портфеля мають нормальний розподіл, для визначення величини VaR_α , яка фактично є α -квантилем нормального розподілу, можемо застосувати таку формулу:

$$VaR_\alpha = \mu + \sigma \Phi^{-1}(\alpha) \quad (8)$$

де μ – середнє значення втрат; σ – середньоквадратичне відхилення втрат портфеля.

Позначимо через $w = (w_1, \dots, w_n)$ питомі ваги активів у портфелі. Оскільки випадкові вектори X та Z є нормально розподіленими із нульовим середнім, можна скористатись дельта-нормальним або коваріаційним методом обчислення VaR, згідно із яким VaR_α кредитного портфеля за нормальних умов можна знайти так:

$$VaR_\alpha = \sigma \Phi^{-1}(\alpha) = \Phi^{-1}(\alpha) \sqrt{w' A w} = \Phi^{-1}(\alpha) \sqrt{w' (FCF' + K^2 D) w} \quad (9)$$

Після врахування стресового сценарію із параметрами λ_{cor} та λ_d отримуємо стресовий VaR_α :

$$\begin{aligned} VaR_\alpha^{cm} &= \Phi^{-1}(\alpha) \sqrt{\lambda_d^2 w' (F[\lambda_{cor} C + (1 - \lambda_{cor}) \Lambda^2] F' + K^2 D) w} = \\ &= \sqrt{\lambda_{cor} \lambda_d^2 VaR_\alpha^2 + (\Phi^{-1}(\alpha))^2 \lambda_d^2 (1 - \lambda_{cor}) w' (F \Lambda^2 F' + K^2 D) w} \quad (10) \end{aligned}$$

Як випливає з (10), величина VaR портфеля є на порядок чутливішою до збільшення волатильності портфеля (середньоквадратичного відхилення) порівняно із збільшенням кореляції, оскільки скалярний множник λ_d у формулі має на порядок більшу степінь, ніж λ_{cor} . Крім того, у такій постановці ми отримуємо прямо пропорційну залежність VaR для стресових сценаріїв від параметра збурення стандартного відхилення λ_d .

Якщо додатково припустити, що фактори X_i , із яких складається вектор X , мають стандартний нормальний розподіл і

$$k_{ii} = \sqrt{1 - \sum_{k=1}^m f_{ik}^2} \quad (i = 1, \dots, n) \quad (11)$$

де f_{ik} – елементи матриці F , тоді ми отримуємо класичну модель нормальної копули Гауса. У цьому випадку елементи вектора Y також будуть стандартно нормально розподілені, а стрес-тестування матиме сенс лише для кореляцій активів. Кореляції між i -м та k -м активом визначатимуться як елементи вектора LL' для $i \neq k$. Для отримання стресового VaR_α у силу стандартного нормального розподілу доходності активів досить покласти

$\Lambda = D = I$ та $\lambda_d = 1$, де I – одинична матриця. Як результат отримуємо:

$$VaR_\alpha^{cm} = \sqrt{\lambda_{cor} VaR_\alpha^2 + (\Phi^{-1}(\alpha))^2 (1 - \lambda_{cor}) w' (FF' + K^2) w} \quad (12)$$

Для моделювання шоків сценарію через збільшення кореляції активів можна скористатись збуренням матриці F на деякий скалярний множник λ_f , припустивши при цьому, що всі елементи матриці F є

невід'ємними $f_{ij} \geq 0$, ($i = 1, \dots, n, j = 1, \dots, m$).

Для подальшого стрес-тестування кредитного портфеля пропонується наступна збурена матриця кореляцій активів A (у нашому випадку матриці кореляцій та коваріацій співпадають через стандартний нормальний розподіл факторів ризику):

$$A^{\text{зб}} = \lambda_f^2 FF' + \lambda_j^2 K^2 + (1 - \lambda_f^2)I \quad (13)$$

Значення VaR_{α}^{cmp} для такого стресового сценарію набере наступного вигляду:

$$\begin{aligned} VaR_{\alpha}^{cmp} &= \Phi^{-1}(\alpha) \sqrt{w'Aw} = \Phi^{-1}(\alpha) \sqrt{w'(\lambda_f^2 FF' + \lambda_j^2 K^2 + (1 - \lambda_f^2)I)w} = \\ &= \sqrt{\lambda_f^2 VaR_{\alpha}^2 + \Phi^{-1}(\alpha)^2 (1 - \lambda_f^2) w'w} \end{aligned} \quad (14)$$

Як бачимо, стресовий VaR суттєво збільшується у разі зростання кореляції активів кредитного портфеля. Оскільки від кореляції активів (згідно із формулою, рекомендованою Базельським комітетом) не залежать середні втрати портфеля, то очевидно, що збільшення кореляцій впливає насамперед на важкість хвоста розподілу втрат, а отже, і на величину VaR.

Колодійчук І. А.

Інститут регіональних досліджень НАН України, м. Львів

Колодійчук В. А.

Львівський національний аграрний університет, м. Дубляни

ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ ЦІЛЬОВОЇ ПІДТРИМКИ ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА У ГІРСЬКИХ РАЙОНАХ ЛЬВІВЩИНИ

Сучасне сільське господарство гірських районів вирізняється гострими стагнаційними проявами, подолати які неможливо без посиленої державної підтримки. З іншого боку, має місце безупинний пошук ефективних механізмів державного регулювання аграрного сектору. Зокрема, потребує удосконалення механізм державної підтримки виробництва молока. У Львівській області була розроблена і затверджена програма підтримки підприємництва у галузі тваринництва на 2012 рік (рішення № 338 від 28.02.2012 р. Львівської ОДА), однак реалізація заходів лише у рамках цієї програми, на нашу думку, не дозволить кардинально покращити ситуацію в гірському тваринництві.

Варто зазначити, що удосконалення державної підтримки тваринництва у гірських районах передбачене низкою документів, зокрема: законами України «Про державну підтримку сільського господарства України»; «Про статус гірських населених пунктів в Україні» (ст. 3 щодо встановлення доплат до ціни сільськогосподарської продукції, яка вироблена в місцевостях, що віднесені до гірських, та реалізується державі виробниками таких населених пунктів); «Про особисте селянське господарство» (ст. 10 щодо державної підтримки особистих селянських господарств), а також Державною цільовою програмою розвитку українського села на період до 2015 р. (ст. 13 щодо удосконалення існуючих і запровадження нових механізмів державної підтримки сільгоспвиробників, які узгоджуються з вимогами СОТ) та ін. Втім, проведений нами аналіз заходів державної підтримки сільгоспвиробників на прикладі Сколівського та Турківського районів Львівської області засвідчив наступне:

– віддаленість ринків збуту обмежує можливості реалізації продукції, що не дозволяє особистим селянським господарствам Сколівського і Турківського районів отримувати дотації на розвиток скотарства, свинарства і вівчарства;

– програми підтримки ОСГ (на державному і регіональному рівнях) стосуються виключно тваринництва. Невизначеною є допомога щодо фінансування заходів з підвищення родючості ґрунтів, зменшення негативного впливу ерозійних явищ, забезпечення мінеральними добривами, сортовим насінням тощо, тобто того, чого потребує відтворення виробничого процесу;

– реалізація програм державної підтримки відбувається без чіткого механізму розподілу коштів і контролю за їх використанням. Має місце розпорощення коштів у незначних обсягах на означену кількість програм, що не сприяє вирішенню існуючих проблем. Державна підтримка сільгоспвиробників у розмірі 11 грн на 1 га сільськогосподарської продукції означає, що ОСГ Сколівського і Турківського районів залишаються наодинці з низкою проблем соціально-економічного та екологічного характеру.

Для контролю фінансових потоків державної підтримки виробників молока ми пропонуємо запровадити механізм державних субсидій для споживачів молока (молокопереробних підприємств). На відміну від державних дотацій, що стимулюють пропозицію, субсидії дозволяють стимулювати ринковий попит на продукцію. Грошові державні потоки при цьому більш контрольовані, оскільки вони надходять до одного закупівельника, а не до багатьох його виробників. Різниця між закупівельною (станом на 2012 рік мінімальна закупівельна ціна молока становила 2,20 грн

за літр) ціною молока та економічно обґрунтованою компенсується державою конкретному молокозаводу. Такий механізм дозволить:

- забезпечити еквівалентність обміну продукції між галузями;
- стимулювати виробників молока вищими закупівельними цінами;
- прозоро контролювати державні фінансові витрати за реально здане молоко.

Така система взаємовідносин дозволяє узгодити інтереси всіх учасників системи (виробників молока, молокопереробних підприємств і держави). Мотиваційною складовою для молокопереробних підприємств є доступ до дешевих сировинних ресурсів; для виробників молока – отримання реальних грошей за результатами продажу молока; для держави – спрощений контроль та ефективне використання адресної допомоги.

Проблема використання субсидій полягає у складності контролю їх цільового використання. Спростивши процес контролю витрати коштів за рахунок перевірки їх використання одним закупівельником, а не контролюю десятків постачальників, ми все одно не досягнемо об'єктивної картини щодо адресності використання цих коштів. Гіпотетично, переробне підприємство може придбати за демпінговою ціною порошок молока, виробити і реалізувати молочну продукцію. Для виключення цієї схеми зловживання молокопереробним підприємством слід розробити механізм адресної підтримки виробників молока. Отже, взявши за основу систему підтримки виробників молока через систему субсидій для переробників (стимулювання попиту) і забезпечення процесу розширеного відтворення виробництва молокозаводів, пропонуємо запровадити комбіновану систему субсидій і дотацій. При цьому основною домінантою є субсидія, а дотація – елементом, що підтверджує дієвість запропонованого нами механізму. Державні кошти в обсязі ~ 90% скеровуються на стимулювання попиту молокозаводів, а ~ 10% – у формі дотацій виробникам. Мета такої структуризації державної підтримки – забезпечити зворотній інформаційний зв'язок про результати використання державних інвестицій. Контроль за цільовим використанням коштів забезпечується за рахунок звернення виробників молока щодо компенсації 10% вартості молока. Підставою для звернення можуть бути купони або інші обігові документи на паперових носіях, що засвідчують факт здавання продукцію у відповідному номіналі. Обмін цих купонів на залишкові 10% державної підтримки (дотації) є аналітичною базою для підведення балансу між 90% субсидій (відповідної кількості закупленого молока) і 10% дотацій, які селяни також захочуть отримати.

Ця схема дозволить прозоро здійснювати державну підтримку. Крім того, вона унеможливує зловживання молокозаводів щодо диверсифікації джерел надходження молока. Наприклад, купити молоко за демпінговими цінами за кордоном не вдасться, оскільки освоївши 90% субсидій, держава не підтвердить джерела надходження молока 10% дотацій на час звернення селян.

Право на отримання субсидій молокопереробне підприємство отримує за рахунок тендерних процедур. Створення закупівельного кооперативу молокопереробним підприємством у гірських районах є однією з умов виграшу державного тендеру на отримання субсидій.

Гарантійний заставний фонд підприємства доцільно формувати за рахунок власних або запозичених коштів. Варто зазначити, що ці кошти є гарантією повернення субсидій державі, що будуть використані і не підтверджені купонами ОСГ. Після підведення балансу підприємство може вільно розпоряджатися цими коштами або знову формувати з них заставний фонд у випадку продовження участі у тендері для одержання субсидій на наступний рік.

Ініціатором створення закупівельних кооперативів можуть виступати молокопереробні підприємства, які забезпечать початкові інвестиції в проект створення сучасних закупівельних пунктів. Проблема створення таких структур у гірських районах полягає в тому, що виробники молока не можуть виступати ініціаторами створення кооперативів внаслідок їх розрізненості і дрібнотоварності. Обґрунтувати ж місця локалізації приймальних пунктів можна за допомогою методу врахування меж центру тяжіння матеріальних потоків.

Колодійчук В. А.

Львівський національний аграрний університет, м. Дубляни

Колодійчук І. А.

Інститут регіональних досліджень НАН України, м. Львів

ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ ОБМЕЖЕННЯ ЦІНОВИХ РИЗИКІВ НА РИНКУ ЗЕРНОВИРОБНИЦТВА УКРАЇНИ

Диспаритет цін на сільськогосподарську та промислову продукцію, а також їх нестабільність і невідповідність світовому рівню є одним із гальмуючих факторів розвитку національного зернового ринку. Отримання фінансових результатів, що забезпечують процес розширеного відтворення виробництва, передбачає вільний доступ виробників зерна до ринкових механізмів взаємовідносин із покупцями, а не зобов'язання перед ціновим

диктатом монополістів-посередників. Цього можна досягнути за рахунок вільного доступу фермерів та інших виробників зерна до біржових механізмів ціноутворення та реалізації продукції, а також завдяки обмеженню цінових ризиків шляхом створення ринку товарних деривативів в Україні.

До основних механізмів нейтралізації ризику відносять: уникнення ризику; утримання ризику (в поєднанні з внутрішнім страхуванням); мінімізація ризику (шляхом диверсифікації, лімітування, хеджування); передання ризику (тобто зовнішнє страхування). Важливим завданням фінансового менеджменту у сучасних умовах є використання похідних інструментів фондового ринку для хеджування ризиків операцій підприємства. Проте виконання цього завдання ускладнюється відсутністю розвинутого ринку деривативів в Україні.

Перевагами ринку деривативів є відкритість для всіх, рівні умови участі, вільне формування цін і прозорість. Найбільш ефективним механізмом управління ціновими ризиками є хеджування, яке вимагає певних затрат на виплату комісійної винагороди брокерам, але рівень цих затрат значно нижчий, ніж рівень затрат за зовнішнім страхуванням фінансових ризиків. Різноманітні форми хеджування фінансових ризиків вже отримали поширення в практиці вітчизняного ризик-менеджменту.

Одним із важливих інструментів хеджування є ф'ючерсний контракт, який має певні особливості і переваги, а саме:

- всі умови контракту стандартизовані, за винятком ціни, яка встановлюється на біржі через урівноваження пропозиції ціни на товар та ціни попиту на товар;

- процес встановлення ціни у процесі біржового торгу відбувається у форматі електронної торгівлі або в електронних залах організатора торгівлі шляхом проведення відкритого аукціону;

- розрахунки за всіма контрактами проводяться через закриття позицій шляхом укладення протилежної угоди або шляхом поставки реального товару. У 98% випадків використовується компенсаційна угода.

Світовий ринок товарних деривативів є важливим сегментом у структурі світового фінансового ринку і відіграє важливу роль в умовах глобалізації, оскільки став ключовим фактором у розвитку бізнесу та підвищеної ефективності фінансового ринку. За оцінкою Банку міжнародних розрахунків (Базель, Швейцарія), світовий оборот ринку деривативів у 8 разів перевищує світовий ВВП. Кількість укладених біржових угод з товарними

деривативами у світі в 2010 р. становить близько 3 млрд та зросла проти 2008 р. майже на 63%. Оборот деривативів на міжнародних ринках фінансових інструментів оцінювався на 06.2011 року у \$822 820 млрд.

У світовій структурі торгівлі товарними деривативами питома вага сільськогосподарської продукції складає близько 44% та має тенденцію до зростання.

Отримання фінансових результатів в обсягах, що забезпечують процес розширеного відтворення виробництва, передбачає вільний доступ виробників зерна до ринкових механізмів взаємовідносин із покупцями, а не монопольні зобов'язання перед ціновим диктатом монополістів-посередників. Цього можна досягнути за рахунок доступу фермерів та інших виробників зерна до біржових механізмів ціноутворення та реалізації продукції. Перспективним при цьому є використання сучасних електронних торговельних систем. Світовий досвід створення інфраструктури організованої торгівлі товарними деривативами засвідчив ефективність використання електронних торговельних систем, зокрема електронної платформи CME Globex, в якій проводиться близько 90% усієї торгівлі Чиказької Групи (4 біржі).

У 2011 році в Україні було зроблено перші практичні кроки до створення ринку товарних деривативів – 26.05.2011 р. відбулося підписання Меморандуму про взаєморозуміння між Урядом України, Національним банком України та Чиказькою Товарною Біржею Інк. та Меморандуму про взаєморозуміння між Чиказькою Товарною Біржею Інк. та Українською ф'ючерсною біржею.

Відсутність обмеження в місці та часі дозволяють не лише залучати величезну кількість учасників торгівлі в електронній системі CME Globex, але й пропонувати практично необмежений спектр різноманітних біржових продуктів та інструментів торгівлі.

Таким чином, торгівля деривативами здійснюється на біржовому та позабіржовому ринках. При цьому тільки організований біржовий ринок забезпечує стандартизованість торгівлі, найвищу злагодженість дій і безумовність розрахунків, що мінімізує ступінь фінансових ризиків, перед якими українські аграрії сьогодні особливо беззахисні.

Для досягнення окреслених цілей уряд України повинен спрямувати свої зусилля на вирішення таких пріоритетних завдань:

– впровадження біржової технології торгівлі деривативами шляхом створення необхідних організаційно-правових передумов;

– дотримання регуляторних заходів у сфері організації торгівлі деривативами, а також формування необхідної інфраструктури, що обслуговує їх обіг та забезпечує ліквідність;

– підвищення організаційної здатності та ліквідності ринків базових активів за деривативом;

– підвищення інформаційної прозорості ринку та формування дієвого механізму захисту прав інвесторів.

Результати аналізу основних проблем розвитку ринку деривативів в Україні *дозволяють запропонувати* найважливіші шляхи його активізації:

– формування законодавчої бази, що регулюватиме операції з деривативами в Україні;

– удосконалення системи обліку операцій з цими фінансовими інструментами;

– підвищення психологічної підготовленості суб'єктів господарювання до виконання операцій з деривативами шляхом проведення тренінгів та семінарів;

– розроблення та розповсюдження теоретичних рекомендацій щодо механізму використання деривативів у діяльності підприємств;

– введення спеціалізованих курсів щодо операцій з деривативами у вищих навчальних закладах з метою фахової підготовки майбутніх учасників ринку товарних деривативів.

З метою активізації ринку деривативів необхідно прийняти законодавчу базу, яка визначатиме основні засади його функціонування у державі та регулюватиме сферу обліку операцій з деривативами. Прийняття законопроекту «Про строкові фінансові інструменти» має вирішальне значення для розвитку ринку деривативів в Україні. Крім того, важливим є внесення доповнень у закони України «Про цінні папери та фондову біржу», а також «Про державне регулювання ринку цінних паперів» та «Про банки і банківську діяльність».

За умови використання цих рекомендацій у процесі формування ринку деривативів в Україні може бути досягнуто його поживлення та підвищення зацікавленості учасників ринку в проведенні операцій з цими фінансовими інструментами.

НАПРЯМИ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БАЗИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Одним із найважливіших чинників успішного управління бюджетними ресурсами є здійснення загального оцінювання фінансового стану місцевого бюджету, платоспроможності, що за своїм змістом відображають підсумки фінансової діяльності виконавчих органів влади та рівня соціально-економічного розвитку регіону. Оцінка місцевого бюджету є основою для кращого розуміння поточної фінансової ситуації, показником ефективності управління бюджетними ресурсами та інвестиційної привабливості регіону для потенційних інвесторів. Адже результати діяльності з управління бюджетними ресурсами цікавлять не тільки представників органів влади, а також і місцеве населення, платників податків та інвесторів, тому що така оцінка є індикатором розвитку місцевого бюджету.

Фінансова стійкість регіону є якісною характеристикою його фінансової спроможності, яка забезпечується на основі фінансової достатності та дієздатності. Вона відображає можливість регіону стабільно забезпечувати розвиток, а тому є запорукою безпеки, платоспроможності й своєчасного виконання фінансових зобов'язань, що зумовлює необхідність постійного нарощування власного фінансового потенціалу регіону як основи забезпечення фінансової стійкості та виявлення резервів зростання такого потенціалу. Спираючись на дані звітності зведеного бюджету Стрийського району за 2010–2012 рр., проведемо розрахунки показників фінансової стійкості (таблиця). Як бачимо, місцевий бюджет Стрийського району фінансово нестійкий, оскільки за період 2010–2012 рр. спостерігається невідповідність розрахованих значень коефіцієнтів та порогових. У дотаційному районі спостерігається дефіцит бюджету. Висока потреба у фінансуванні з державного бюджету. Таким чином, проведений аналіз бюджету адміністративно-територіальної одиниці свідчить про важливість розгляду фінансової сталості місцевих бюджетів, що пов'язана з їх фінансовою самостійністю та залежністю від коштів бюджетів вищого рівня, оскільки на виявлених проблемах необхідно акцентувати увагу та реально оцінювати розвиток регіону у перспективі.

За результатами аналізу використання фінансових ресурсів місцевого бюджету можна зробити висновок, що наявних ресурсів не вистачає не тільки на капітальні видатки, а й на поточні. Загалом усі доходи місцевого бюджету

разом із міжбюджетними трансфертами витрачаються на поточні видатки. Важливе місце належить соціальній сфері, фінансовій підтримці певного рівня життя населення. Бюджет розвитку практично не фінансується. Бюджетні кошти спрямовуються на «споживання». Тому для економічного розвитку району необхідно спрямовувати всі можливі фінансові ресурси, зокрема на сферу малого та середнього бізнесу.

Аналіз показників фінансової стійкості місцевого бюджету Стрийського району Львівської області

№ п/п	Показник	2010 рік	2011 рік	2012 рік	Порогове значення
1	Коефіцієнт стійкості бюджету	1,44	1,51	1,69	<0,30
2	Коефіцієнт бюджетної самостійності	0,41	0,40	0,37	> 0,80
3	Коефіцієнт бюджетної залежності	0,59	0,60	0,63	≤ 0,10
4	Частка дотацій у загальній сумі трансфертів	0,73	0,63	0,11	<0,60
5	Коефіцієнт бюджетного покриття	0,37	0,35	0,33	↑
6	Коефіцієнт покриття з урахуванням трансфертів	0,90	0,88	0,89	=1
7	Коефіцієнт дефіцитності місцевого бюджету	-0,63	-0,65	- 0,67	≤ 0
8	Коефіцієнт зацікавленості влади у пошуку додаткових джерел доходів	0,08	0,07	0,08	≥ 0,40
9	Коефіцієнт дотаційної залежності	0,43	0,38	0,39	↓
10	Коефіцієнт податкової самостійності	0,09	0,08	0,08	—

Бюджет розвитку є реальним фінансовим інструментом забезпечення програми розвитку територій. Бюджет розвитку має стати основою для забезпечення стратегії та середньострокового планування органів місцевого самоврядування та формування на основі стратегічного плану розвитку територій і цільових програм. Такий підхід відповідає проголошеному в програмних документах курсу на посилення впливу фінансової, у тому числі бюджетної політики, на створення сприятливих умов для сталого економічного зростання, переходу до інноваційно-інвестиційної моделі розвитку.

З метою підтримки малого бізнесу буде реалізовуватися Регіональна програма розвитку малого і середнього підприємництва у Стрийському

районі на 2013–2015 роки. Програма базується на результатах аналізу стану розвитку малого та середнього підприємництва та результатах виконання попередньої програми.

До основних пріоритетних напрямів зміцнення фінансової бази місцевих бюджетів Стрийського району слід віднести:

- нарощення обсягів виробництва продукції на 120% – ТзОВ «Віко-Тех» (виробництво паркету), на 111,1% – ПП «Агротем» (м'ясних та ковбасних виробів), на 110% – ВАТ «Галенергобудпром», на 108,3% – ДП «Стрийлісопродукт, на 102% – ВТП «Стиль» (меблі), ТзОВ «Стрийський ГДСЗ» (галька, гравій, щебінь), Дашавський завод композиційних матеріалів;

- запровадження нових проектів на ТзОВ «Леоні», а саме виробництво кабельних мереж до автомобілів марки Ауді та Ламборджіні та розширення виробництва для автомобілів марки Порше;

- освоєння випуску 30 нових видів продукції на ПП «Агро тем»;

- забезпечення фінансової стабільності ДП «Угерський спиртзавод»;

- пошук інвестора на ДП «Дашавський ЗКМ»;

- введення в дію створених у 2012 році сільськогосподарських підприємств (ФГ «Украгролідер» у с. Братківці – рослинництво і садівництво; ФГ «Сімко» в с. Ланівка – вирощування зернових; ТзОВ «Велюс-плюс» у с. Дуліби – рибальство);

- введення в дію нових сучасних торговельних підприємств, зокрема відкриття 5-ти крамниць загальною площею 530 м² (планується створення 20 робочих місць);

- ефективне використання промислово-технологічного потенціалу, тощо.

Отже, зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування передбачає посилення зацікавленості органів місцевого самоврядування у підвищенні рівня власних доходів шляхом стимулювання збільшення обсягів виробництва, валової доданої вартості, обсягу інвестицій та рівня доходів населення відповідно до інноваційного напрямку економічного розвитку. Стрийський район є економічно перспективним, але для цього необхідні капітальні вкладення у сільське господарство, малі та середні підприємства, машинобудування, металообробка, а також фінансування готельно-ресторанного розвитку, оскільки основним джерелом наповнення місцевого бюджету є податкові надходження. Чим більшими будуть власні надходження бюджету, тим меншою буде його залежність від державної підтримки та дотаційності.

Тернопільський національний економічний університет
**ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИРОДООХОРОНИ У МЕЖАХ
ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ**

У багатьох країнах світу об'єкти природно-заповідного фонду, виконуючи функції охорони навколишнього природного середовища, відтворення природних ресурсів та популяризації екологічного способу мислення, вважаються bastionami природоохорони, а тому підлягають повноцінному фінансовому забезпеченню. Фінансове забезпечення – це сукупність фінансових ресурсів, а також способів і методів їх мобілізації та освоєння, які призначені для задоволення виробничо-господарських потреб реципієнтів фінансування. Будучи одним із найважливіших складових елементів фінансового механізму, фінансове забезпечення може здійснюватися із застосуванням таких форм: кредитування, інвестування, лізинг, страхування, бюджетні асигнування та самофінансування.

Якщо вести мову про діяльність у межах об'єктів природно-заповідного фонду, то вона може забезпечуватися шляхом використання практично усіх згаданих форм. Однак для цього необхідно пристосувати насамперед нормативно-правову базу, яка повинна точно і максимально ефективно регулювати процеси реалізації фінансових потоків. Що стосується законодавчого поля України, то в ньому деякі форми фінансового забезпечення об'єктів природно-заповідного фонду можуть застосовуватися здебільшого у теоретичній площині та фактично нівелюються на практиці. Однак є й такі, які можуть вважатися доволі перспективними, однак потребують перегляду нормативних положень, а також фінансово-економічних методик щодо застосування.

Сьогодні досить прогресивним напрямом фінансового забезпечення господарської діяльності є кредитування. Мобілізація кредитних ресурсів вимагає налагодження стійких комерційних відносин між позичальником і кредитором на основі позитивної кредитної історії, а також наявності заставного майна, що відзначається високою вартістю та ліквідністю. Звичайно, застосування такої форми фінансового забезпечення суб'єктами природно-заповідної діяльності унеможливилося, по-перше, через відсутність застави, адже об'єкти природно-заповідного фонду України та майнові права на них перебувають у державній (комунальній) власності. Тому використання їх у цілях застави відповідно до чинного законодавства істотно ускладнюється. По-друге, природно-заповідна діяльність не

відзначається економічною рентабельністю (прибутковістю), а тому її кредитне забезпечення аж ніяк не може розглядатися як ефективний спосіб досягнення господарських цілей.

Остання теза доводить безрезультативність застосування не лише кредитної форми фінансового забезпечення, але й інвестиційної. Зрозуміло, що неприбуткова сфера національної економіки не може бути привабливою для інвестиційного капіталу. У тих випадках, коли суб'єкти природно-заповідного фонду отримують фінансові ресурси від сторонніх господарюючих одиниць чи міжнародних організацій, більш доцільно живити терміни «меценатство» чи «благодійність», але не «інвестування».

Третьою малоймовірною формою фінансового забезпечення природно-заповідного фонду України є лізинг. Суб'єкти природоохоронної діяльності здебільшого не володіють надлишковими основними засобами, які можна було би здавати у комерційну оренду. Тому мобілізація у такий спосіб фінансових ресурсів для забезпечення їх основної діяльності виглядає примарною. У контексті сказаного зауважимо і те, що нормативно-правове забезпечення об'єктів природно-заповідного фонду швидше перешкоджає, аніж допомагає застосуванню вже згадуваних форм фінансового забезпечення. Цілком очевидно, що неприбуткова діяльність, якою зрештою є природоохорона, не може забезпечуватися за допомогою кредитних, інвестиційних чи лізингових ресурсів передусім у силу дії об'єктивних економічних чинників. Але якщо це ускладнюється ще й законодавчо, то розраховувати на подібні фінансові джерела не доводиться.

Більш реальним (проте малодієвим) способом фінансування природно-заповідної справи є страхування. Страхувати можна майно, основні засоби, певні господарські процеси, однак страховий пакет у суб'єктів природно-заповідної діяльності обмежений, фінансових ресурсів на страхові внески здебільшого не вистачає, а страхові виплати (у разі настання страхового випадку) не можуть забезпечувати розвиток, бо призначені в основному для компенсації певної шкоди чи втрат.

Основною формою фінансового забезпечення природно-заповідної сфери в Україні є бюджетні асигнування. Оскільки об'єкти природно-заповідного фонду знаходяться здебільшого у власності держави чи територіальних громад, саме тому центральний і місцеві бюджети виконують роль головного джерела їх фінансування. Бюджетне забезпечення природоохорони є домінуючим не тільки в Україні, але й в інших державах світу. Проте у нашій країні його ефективність суттєво зменшується через

гострий дефіцит фінансових ресурсів. Об'єкти природно-заповідного фонду фінансуються здебільшого за залишковим принципом, що не дає можливості повною мірою виконувати покладені на них функції. Така ситуація вимагає не тільки переосмислення практики бюджетного фінансування досліджуваної сфери, але й пошуку додаткових фінансових ресурсів зі сторони суб'єктів природно-заповідної діяльності.

Такими ресурсами цілком можуть бути джерела самофінансування. Неприбутковий статус суб'єктів природно-заповідної справи не забороняє їм здійснювати виробничо-господарську діяльність, а відтак розраховувати на отримання фінансового результату. Безумовно, такий фінансовий результат розцінюється насамперед як фінансове джерело виконання безпосередніх природоохоронних функцій. Проте у час, коли держава достатньою мірою не бере на себе обов'язки щодо гарантування екологічної безпеки та захисту навколишнього природного середовища, саме позитивний фінансовий результат суб'єктів природоохоронної діяльності може стати альтернативою, спроможною забезпечити виконання екологічних завдань і досягнення природозахисних цілей.

Самофінансування, будучи ідеальним джерелом фінансового забезпечення виробничо-господарської діяльності, разом із тим потребує налагодження ефективних комерційних механізмів, адже у протилежному випадку згадане джерело буде недостатнім для реалізації поставлених завдань і досягнення планових результатів. Подібні закономірності стосуються усіх видів економічної діяльності, у тому числі тих, які пов'язані із виконанням функцій природоохорони у межах об'єктів і територій природно-заповідного фонду. Водночас кожна сфера національного господарства відзначається певними специфічними ознаками, які потрібно враховувати, вибираючи та формуючи оптимальні методики налагодження виробничо-господарських відносин.

Що стосується діяльності суб'єктів природно-заповідної справи, то єдиним можливим способом отримання позитивного фінансового результату як матеріальної основи самофінансування є створення комерційного підґрунтя для здійснення операцій із природним ресурсами та природно-кліматичними умовами. Окреслене завдання ускладнюється тим, що головними функціями об'єктів природно-заповідного фонду є захист навколишнього природного середовища та відтворення природного капіталу, а тому господарські операції, пов'язані із ресурсами довкілля, повинні виключати можливість нанесення шкоди останньому. Прийнято вважати, що

найбільш ефективним видом організації виробничо-економічних відносин у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду є налагодження рекреаційної діяльності. Безперечно, основними чинниками отримання позитивного фінансового результату від здійснення такої діяльності є факт наявності, якість та обсяги рекреаційного ресурсу. Ті об'єкти природно-заповідного фонду, які не відзначаються вагомим рекреаційним потенціалом, апріорі не можуть розраховувати на високу прибутковість рекреаційної справи. Разом із тим у процесі здійснення господарських операцій не остання роль відводиться економічним механізмам і методикам. Адже ступінь їх прогресивності визначає рівень виробничої рентабельності.

Лисенко Ж. П.

Буковинський державний фінансово-економічний університет, м. Чернівці
***МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ПАРАДИГМИ
РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО РИНКУ***

Україна в умовах глобалізації фінансових ринків, дії постійних кризових явищ не може не враховувати сучасні тенденції та зміни, що відбуваються у світовому фінансовому просторі та у законодавстві розвинутих країн. Окрім того, уряду країни доводиться відпрацьовувати нові елементи державного регулювання фінансової системи, відомі на міжнародних ринках, які б забезпечували більшу стійкість роботи фінансових інституцій і робили більш ефективним регулювання та нагляд за ними, у тому числі у випадку здійснення операцій на міжнародних ринках. Все це слугує підставою для перегляду усталених канонів функціонування фінансового ринку та формування нової парадигми його розвитку із врахуванням національних соціокультурних, психологічних та економічних факторів.

Основне завдання фінансового ринку – ефективний перерозподіл тимчасово вільних грошових ресурсів між суб'єктами реального сектору для забезпечення їх виробничої та фінансової діяльності. Водночас в умовах глобалізації роль фінансового сектору значно зросла – фінансові ринки почали стрімко зростати, набуваючи самостійного і навіть самодостатнього значення, відриваючись від реального сектору. У фінансового капіталу з'явилося багато нових можливостей для самостійного зростання, минаючи сферу виробництва – це і офшорні зони, і залучення у фінансові спекуляції коштів соціальних фондів, і широке поширення похідних фінансових

інструментів. Так, щоденний обсяг операцій на світовому валютному ринку зріс з \$1 млрд у 1970-х рр. до \$3-4 трлн сьогодні, при цьому обсяг торгівлі товарами та послугами зріс лише на 50%.

Фінансовий ринок – це непроста і неоднозначна економічна категорія, що має складну структуру. Інфраструктура фінансового ринку забезпечує переливання та розповсюдження матеріальних і фінансових ресурсів між виробниками та споживачами.

Необхідно підкреслити, що на сучасному етапі функціонування фінансового ринку неможливо визначити базову модель його розвитку як основного механізму трансформації заощаджень в інвестиції, тобто чи формується модель із провідною роллю банків – банкоцентрична, чи формується модель, орієнтована на провідну роль ринку капіталу. Певною мірою цю проблему можна вирішити, проаналізувавши етапи становлення та розвитку фінансового ринку країни та дослідивши, в напрямі якої моделі розвивався ринок в той чи інший період.

Формування нової парадигми розвитку фінансового ринку повинно базуватись на принципах відкритості та прозорості. Вся цілісна система руху капіталу повинна бути убезпечена від суб'єктивного впливу учасників ринку або зацікавлених осіб. При цьому першочерговим завданням має стати удосконалення чинного нормативно-правового законодавства, яке повинне встановити чіткі, зрозумілі та прозорі правила функціонування ринку та суб'єктів на ринку. За умов виконання саме цієї норми можна буде говорити про глобалізацію українського фінансового ринку.

Неодмінною тенденцією фінансового ринку України є релевантна диференціація. Сьогодні стає зрозумілим, що суб'єкти фінансового ринку не можуть надавати широкий спектр послуг якісно, тому вони ведуть пошук своїх нішевих сегментів і вже в межах цих ніш планують ефективний розвиток. Суб'єкти фінансових ринків високорозвинутих країн вже давно працюють за такою схемою, тому прихід до цього вітчизняних гравців фінансового ринку є цілком закономірним.

Щодо конкретних питань з огляду необхідності створення мегарегулятора фінансового ринку, то тут, з методологічної точки зору, слід виділити такі:

- універсалізація фінансових інститутів на відкритих та лібералізованих ринках;
- створення фінансових конгломератів;
- перехресні пропозиції фінансових продуктів;

- сек'юритизація фінансових продуктів;
- зміна якісних та кількісних характеристик ризиків, що виникають на фінансових ринках, що обумовлені надзвичайно стрімкою динамікою розвитку фінансової сфери.

З огляду на сьогоднішні реалії фінансового ринку України гострої необхідності щодо створення мегарегулятора не має, але вказані об'єктивні тенденції розвитку сучасного фінансового ринку вимагають формування адекватної середньо- та довгострокової фінансової політики на макрорівні.

На наше тверде переконання, державна політика у сфері підвищення ефективності функціонування фінансового ринку України та формування нової парадигми його розвитку повинна включати єдиний збалансований комплекс заходів, спрямованих на забезпечення стабільності та стійкості фінансової системи, ефективний контроль руху фінансових потоків, раціональне використання фінансових ресурсів. З огляду на об'єктивні тенденції сучасного фінансового ринку необхідне також формування адекватної середньо- та довгострокової фінансової політики на макрорівні.

Мазій Н. Г.

Львівський регіональний інститут державного управління НАДУ при
Президентові України

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ФІНАНСУВАННЯ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Мале підприємництво є необхідною складовою розвитку економіки країни, що забезпечує насиченість ринку товарами та послугами, стимулює розвиток конкуренції, створює нові робочі місця, підвищує добробут та якість життя населення. Цей сектор виступає ефективним інструментом підтримки життєдіяльності населення та формою його участі в економіці країни.

В умовах сьогодення малі підприємства в Україні є менш поширеними та менш ефективними, ніж у розвинутих країнах. Однією з ключових проблем, які перешкоджають їх повноцінному функціонуванню, є недостатність фінансування. Цей факт зумовлює актуальність дослідження питання про розвиток системи фінансування малого підприємництва в країні.

Мале підприємництво володіє значним потенціалом для розвитку. Варто зауважити, що малий бізнес у розвинутих країнах формує середній клас, який є основою для стабільного розвитку економіки будь-якої країни. Основний вплив на розвиток і стимулювання малого бізнесу з боку

державних органів, наприклад, у Франції сконцентровано на підвищення кваліфікації управлінського персоналу малих фірм та створення законодавчих гарантій із запобігання їх банкрутству. В Іспанії, в разі нестачі власних коштів, уряд надає фінансову допомогу малим підприємствам. Країни Азії, що розвиваються (Тайвань, Сінгапур, Індонезія), саме завдяки стрімкому розвитку підприємств малого бізнесу здійснили економічний ривок та увійшли до переліку найбільш розвинутих країн останніх років.

Формування фінансово-кредитної підтримки розвитку малого підприємництва в Україні здійснювалося відповідно до ст. 10 Закону України «Про державну підтримку малого підприємництва» (втратив чинність 19.04.2012 р.) та на підставі заходів, затверджених Законом України «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні», які щорічно затверджуються розпорядженнями Кабінету Міністрів України. З метою подолання наявних проблем у державній підтримці малого підприємництва та сприяння подальшому розвитку кредитування суб'єктів господарювання передусім необхідно виконувати вимоги таких законодавчих і нормативних актів України, як Програма розвитку малого підприємництва в Україні, Концепція державної підтримки розвитку малого підприємництва, Національна програма сприяння розвитку малого підприємництва в Україні, укази Президента України про державну підтримку малого підприємництва.

Згідно з Національною програмою сприяння розвитку малих підприємств в Україні основними чинниками, які перешкоджають розвитку малого бізнесу в державі, є:

- відсутність чітко сформульованої в системі правових актів державної політики у сфері підтримки малого підприємництва;
- збільшення адміністративних бар'єрів (реєстрація, ліцензування, сертифікація, системи контролю та дозвільної практики, регулювання орендних відносин тощо);
- відсутність реальних і дієвих механізмів фінансово-кредитної підтримки;
- надмірний податковий тиск і обтяжлива система звітності;
- невпевненість підприємців у стабільності умов ведення бізнесу;
- надмірне втручання органів державної влади у діяльність суб'єктів господарювання.

Зважаючи на зазначені проблеми у сфері забезпечення фінансовими ресурсами суб'єктів малого підприємництва, можна активізувати їх діяльність за такими напрямками:

– фінансування малого підприємництва переважно за рахунок коштів українських та іноземних банків, інших фінансових установ та підприємств на умовах, що є найвигіднішими для малого бізнесу;

– мінімізація ризиків неповернення кредитів (як передумова створення бази для розширення кредитування в майбутньому);

– прискорене освоєння сучасних кредитно-інвестиційних механізмів – фінансового лізингу, франчайзингу, спеціалізованих інститутів венчурного інвестування;

– пролонгація кредитної заборгованості «кризового» підприємництва перед державою, реструктуризація простроченої заборгованості, розроблення нового графіка погашення кредиту та сплати відсотків за ним, розрахованого на більш тривалий період (2-3 роки);

– розвиток схем та механізмів кредитування малих підприємств із використанням забезпечення кредитів власними коштами засновників цих підприємств, а також гарантій фондів підтримки підприємництва, інших підприємств, зацікавлених у коопераційних зв'язках з малими підприємствами.

Зважаючи на необхідність розвитку малого підприємництва для економіки країни, важливу роль у процесі його фінансування повинна відігравати держава. Так, розвиток малого бізнесу на Заході відбувається швидкими темпами саме за рахунок активної державної підтримки на всіх рівнях влади. Комплекс державних фінансових механізмів підтримки малого бізнесу складається з: використання гарантійних фондів кредитування малих підприємств; пільгового кредитування та часткової компенсації процентних ставок за кредитами; забезпечення спрощених режимів оподаткування та податкових пільг; надання фінансової підтримки інноваційної діяльності; компенсації витрат на інформаційне обслуговування; компенсації витрат на отримання патентів, захист авторських прав тощо; фінансування проектів, які здійснюють малі підприємства; надання обладнання в лізинг; сприяння розвитку венчурного бізнесу; підтримки утворення кредитних союзів для малих підприємств; розвитку бізнес-центрів та бізнес-інкубаторів з метою зменшення накладних витрат малих підприємств; централізованого бухгалтерського обліку та комплексного надання ділових послуг малих підприємств.

Державна політика України останніх років набула чіткого спрямування на спрощення процедур, пов'язаних з організацією підприємницьких структур, включаючи їх реєстрацію, надання послуг на

безоплатній основі підприємцям-початківцям у виборі перспективних видів підприємницької діяльності, інформації стосовно іноземних фірм, ринків збуту тощо.

Сучасний стан розвитку джерел фінансування розвитку малого бізнесу в Україні не дає змоги активно розвиватись малим підприємствам. Основними причинами цього є нерозвинутість фондового ринку, інфраструктури фінансово-кредитного ринку та відсутність цілеспрямованої державної регуляторної політики.

В Україні поки що не реалізовано загальну концепцію ефективного розвитку малого підприємництва і забезпечення його необхідними фінансовими ресурсами. Важливим напрямом пом'якшення наслідків фінансової кризи є забезпечення доступу суб'єктів малого підприємництва до фінансово-кредитних ресурсів: забезпечення здешевлення кредитування проектів малого бізнесу, зокрема таких, що впливають на підвищення рівня зайнятості населення; залучення більш широкого кола представників малого бізнесу до участі в програмі часткового відшкодування процентних ставок за кредитами суб'єктів малого бізнесу на реалізацію інвестиційних проектів; створення фондів кредитних порук для суб'єктів малого бізнесу.

Таким чином, вирішення низки проблем із кредитування малого підприємництва дозволить уникнути суперечності, коли діяльність малого підприємництва покликана здійснити трансформаційні перетворення економіки, а слабка життєздатність його окремих суб'єктів не дозволяє досягнути виконання поставлених завдань. *Вважаємо*, що одним із стратегічних напрямів в організації успішного малого підприємництва в нашій країні має бути дієва підтримка з боку держави та великих компаній, пошук нових методів фінансування малих підприємств і створення орієнтованої на них фінансової інфраструктури. Отже, необхідно продовжувати роботу з удосконалення системи підтримки малого бізнесу в Україні. І це повинна бути саме системна державна програма, спрямована на поліпшення загального економічного середовища.

**КООПЕРАТИВНІ БАНКИ: ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД ТА НАПРЯМИ
РОЗВИТКУ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ**

В Україні склалася така модель побудови фінансового ринку, за якою провідну роль у процесах кредитування та фінансування реального сектору економіки відіграють банківські установи. Згідно з діючим законодавством на фінансовому ринку можуть існувати різноманітні банківські установи залежно від специфіки надаваних послуг, обсягів активів, приналежності засновників тощо. Комерційні банки з колективною формою власності можуть бути створеними у вигляді як акціонерних банків (формують свій капітал шляхом об'єднання індивідуальних капіталів через випуск та викуп акцій) та кооперативних банків.

Сьогодні всі комерційні банки, що функціонують на фінансовому ринку України, є акціонерними товариствами. Кооперативних банків у країні немає. Відповідно, виникає питання щодо причин такої ситуації, враховуючи світовий досвід досить успішної діяльності зазначених установ. Сьогодні необхідність створення вітчизняних кооперативних банків зумовлюється насамперед потребою вирішення проблеми кредитування малого та середнього бізнесу, яка в умовах фінансово-економічної кризи набула ще більшої гостроти через майже повне призупинення кредитної діяльності комерційними банками та значне скорочення обсягів кредитних послуг з боку кредитних спілок. Це, у свою чергу, унеможливило успішний розвиток міського та сільського бізнесу, зосередженого в руках дрібних підприємців та одноосібних сільськогосподарських товаровиробників. Ці обставини стимулюють пошук виходу з такої складної економічної ситуації шляхом розвитку мережі кооперативних банків.

Зарубіжні системи кредитної кооперації багатьох країн з ринковою економікою мають важливі спільні риси, зокрема: 1) трирівневий рівень побудови – місцевий, регіональний і національний (центральный) кооперативні банки; 2) створення банків на основі класичних моделей Г. Шульце-Деліча та В. Райффайзена, які передбачають різні методи формування пайового капіталу. Перша – за рахунок вкладів своїх членів, друга – на основі державної позики, взятої під солідарну відповідальність усіх членів («позикове коло»); 3) принцип голосування на загальних зборах «один член – один голос»; 4) кількість членів на загальних зборах вимагає максимального членства, але не менше 10%; 5) надання кредитів як на виробничі, так і на споживчі потреби; 6) стійка

система рефінансування завдяки автономності; 7) дотримання фундаментальних кооперативних принципів.

В Україні законодавчо передбачена можливість створення та функціонування кооперативних банків. Це, зокрема, регламентовано Законом України «Про банки і банківську діяльність» (стаття 8 «Кооперативні банки»), де визначено, що кооперативні банки створюються за принципом територіальності і поділяються на місцеві та центральні кооперативні банки. Мінімальна кількість учасників місцевого (у межах області) кооперативного банку має бути не менше 50 осіб. У разі зменшення кількості учасників і неспроможності кооперативного банку протягом одного року збільшити їх кількість до мінімальної необхідної кількості діяльність такого банку припиняється шляхом зміни організаційно-правової форми або ліквідації. Учасниками центрального кооперативного банку є місцеві кооперативні банки. До функцій центрального кооперативного банку належать централізація та перерозподіл ресурсів, акумульованих місцевими кооперативними банками, а також здійснення контролю за діяльністю кооперативних банків регіонального рівня. Органами управління кооперативних банків є загальні збори учасників (пайовиків), спостережна рада банку та правління банку. Органом контролю є ревізійна комісія банку. Органи управління та контролю кооперативного банку створюються та здійснюють свої повноваження відповідно до чинного законодавства. Статутний капітал кооперативного банку поділяється на паї. Рівень мінімального розміру статутного капіталу кооперативного банку встановлюється Національним банком України відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність». Кожний учасник кооперативного банку незалежно від розміру своєї участі у капіталі банку (паю) має право одного голосу.

Законодавче визначення кооперативного банку наведено у Господарському кодексі України від 16.01.2003 р. № 436-IV (стаття 338 «Кооперативні банки»): банк, створений суб'єктами господарювання, а також іншими особами за принципом територіальності на засадах добровільного членства та об'єднання пайових внесків для спільної грошово-кредитної діяльності. Прибутки або збитки кооперативного банку за результатами фінансового року розподіляються між учасниками пропорційно розміру їх паю. Хоча законодавством передбачені засади створення та функціонування кооперативних банків, які є основою для становлення та зростання малого і середнього бізнесу, в Національному банку України досі не зареєстровано жодного такого банку, що свідчить про необхідність розроблення дієвого

механізму врегулювання організаційно-економічних аспектів їх діяльності.

Кооперативні кредитні системи існують в усіх країнах, і без них діяльність кожної окремої кредитної спілки не могла б бути достатньо ефективною і конкурентоспроможною. На відміну від вітчизняної практики, кооперативні банки широко представлені в європейському банківському секторі. Приблизно 4000 місцевих кооперативних банків обслуговують більше 176 млн клієнтів, 50 млн з яких є членами цих банків. Більша частина клієнтської бази кооперативних банків зосереджена швидше на місцевому та регіональному рівні, ніж транскордонному. Кооперативні банки мають добре розвинуту роздрібну клієнтську мережу через розгалужену мережу філій. Вони працюють в умовах демократичного самоврядування на основі принципу «одна людина – один голос». 50 мільйонів членів кооперативних банків у Європі також беруть участь в управлінні місцевими і регіональними банками через модель, яка включає в себе участь громадян у процесі прийняття рішень та управлінні місцевими банками. Необхідно зазначити, що у разі реалізації кооперативної бізнес-моделі банків через їх близькість до місцевої економіки є можливість оцінити з великою точністю ризик, пов'язаний із кредитуванням. Бізнес-модель управління кооперативними банками базується на тому, що членський капітал не є фінансовими ресурсами інвесторів, які бажають отримати швидко і високу віддачу, а основна мета пайовиків – надання відповідних послуг та сприяння покращенню їх економічного стану. Це, зокрема, проявляється у низькому коефіцієнті дивідендних виплат, що свідчить про те, що високоприбуткові кооперативні банки можуть забезпечувати швидке зростання їх капітальної бази, а отже, підвищувати їх ринкову вартість, передусім за рахунок внутрішніх джерел поповнення капіталу.

Кооперативним банкам у світовій практиці притаманна низка характерних рис: вони добре капіталізовані та стійкі; застосовують характерну бізнес-модель побудови банку, яка базується на членстві з довгостроковою перспективою, незважаючи на спади та піднесення; мають сформовану антициклічну поведінку та внутрішні схеми гарантування вкладів; щільно налагоджений механізм контролю; керуються демократичною схемою менеджменту, заснованою на широкій участі їх членів у прийнятті управлінських рішень.

Отже, зарубіжний досвід діяльності кооперативних банків засвідчив про ефективність та раціональність побудови їх бізнес-моделі, яка може бути прийнятною та доцільною й в умовах вітчизняної економіки.

Буковинський державний фінансово-економічний університет, м. Чернівці

**ДОЦІЛЬНІСТЬ СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ ГАРАНТУВАННЯ
ЗАЛУЧЕНИХ РЕСУРСІВ КРЕДИТНИХ СПЛОК**

Забезпечення стабільності фінансової системи держави – завдання, яке є визначальним для всіх країн: як для тих, які досягли високих показників економічного розвитку, так і для тих, які розвиваються. Для досягнення цієї мети кожна держава формує так звану мережу фінансової безпеки (Safetynet), яка є сукупністю фінансових інституцій, покликаних своєю діяльністю забезпечити ефективно і стабільне функціонування фінансової системи, а також захист інтересів депонентів фінансово-кредитних установ. Тому невід’ємним елементом цієї мережі є система гарантування залучених ресурсів фінансово-кредитних установ. В Україні вона представлена системою гарантування вкладів фізичних осіб, спеціалізованою установою якої є Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. Учасниками Фонду є банки і філії іноземних банків, які включені до Державного реєстру банків, який веде Національний банк України, та мають банківську ліцензію на право здійснення банківської діяльності. Таким чином, мережа фінансової безпеки нашої держави охоплює лише депонентів банківських установ, а клієнти інших фінансово-кредитних установ, які теж мають право відкривати депозитні рахунки, залишаються незахищеними. Тому питання створення системи гарантування ресурсів, залучених небанківськими фінансово-кредитними установами, залишається актуальним для України.

Проблему функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб в Україні досліджували такі науковці, як Ж. Довгань, С. Козьменко, А. Бобанич, І. Школьник, С. Савченко та ін. Водночас питання гарантування ресурсів, залучених небанківськими фінансово-кредитними установами, попри значну дискусійність, залишається недостатньо дослідженим та обґрунтованим з наукової точки зору.

Метою нашого дослідження було визначення та обґрунтування основних принципів створення системи гарантування ресурсів, залучених небанківськими фінансово-кредитними установами, та доцільність її створення в Україні.

Фінансово-кредитні установи, які мають право на відкриття депозитних рахунків, є так званими установами публічної (соціальної) довіри. Передусім до них відносять банки як найбільших і найпоширеніших фінансових посередників депозитного типу. Також до цієї групи

посередників належать позиково-ощадні асоціації, кредитні спілки, компанії зі страхування життя та пенсійні фонди. Очевидно, що діяльність цих установ необхідно включити у мережу фінансової безпеки держави, оскільки вони акумулюють кошти населення на довгостроковій основі на депозитних рахунках.

Охоплення системою гарантування вкладів в Україні лише депонентів банківських установ призводить до таких наслідків:

- банки мають конкурентні переваги порівняно з небанківськими фінансово-кредитними установами;
- фінансова система України є банкоцентричною, і система гарантування залучених ресурсів фінансово-кредитними установами у тому вигляді, у якому вона функціонує зараз, таку ситуацію закріплює.

Для України особливої актуальності набуває питання про створення системи гарантування ресурсів, залучених кредитними спілками. Воно активно дискутується, розроблено Проект Закону України «Про Фонд гарантування вкладів членів кредитних спілок» від 8 жовтня 2008 року за № 3265. Це пов'язано з тим, що серед небанківських фінансово-кредитних установ ці інституції акумулюють найбільше ресурсів на депозитних рахунках, оскільки користуються найбільшою популярністю серед населення України. А з іншого боку, у діяльності кредитних спілок частими є ситуації неплатоспроможності, банкрутства, через що клієнти втрачають свої заощадження, а отже, ці ресурси потребують додаткової гарантії.

На наш погляд, функціонування системи гарантування вкладів членів кредитних спілок повинне базуватися на таких принципах:

- обов'язкова участь кредитних спілок у системі гарантування;
- фінансування за принципом *ex-ante* з можливістю сплати спеціальних внесків у випадку недостатності коштів;
- диференціація внесків учасників за ступенем ризику;
- створення спеціалізованої установи системи гарантування залучених ресурсів кредитних спілок у формі Фонду гарантування вкладів членів кредитних спілок;
- наділення Фонду функціями контролю за фінансовим станом учасників та можливість реалізації програм стабілізації та фінансового оздоровлення кредитних спілок.

Поступове розширення системи гарантування залучених ресурсів фінансово-кредитних установ на небанківські інституції дозволить посилити фінансову безпеку держави, збільшить можливості системи з точки зору

джерел фінансових ресурсів, оскільки фонди зможуть здійснювати взаємне кредитування у визначених законодавством випадках.

Таким чином, створення системи гарантування ресурсів небанківських фінансово-кредитних установ дозволить збільшити рівень їх надійності для населення, підвищить конкурентні переваги цих установ, сприятиме розвитку ринку небанківських фінансово-кредитних установ в Україні і посилить фінансову безпеку держави, а отже, і стабільність її фінансової системи.

Мицишин І. Р.

Львівська державна фінансова академія

ФІНАНSOVA БЕЗПЕКА МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

Проблеми творення середнього класу в українському суспільстві визначаються ключовим фактором стабілізації та майбутнього економічного розвитку держави. Запорукою появи та розширення середнього класу є малий та середній бізнес. Отже, розвиток малого і середнього бізнесу (МСБ) – прерогатива державного регулювання та основний постулат економічної політики. Однак на противагу гаслам, задекларованим як з високих трибун, так і законодавчо, кількість підприємств МСБ постійно зменшується, як і кількість зайнятих на них, а середній клас як такий так і не з'явився. Малий та середній бізнес для потенційних підприємців залишається вкрай ризиковим та малоприбутковим заняттям. Не випадково щорічно банкрутує половина новостворених підприємств сфери МСБ. Причин згорання бізнесу є багато – і зовнішніх, і внутрішніх. Вчені-економісти сходяться на думці, що підприємництво виступає невід'ємною компонентою соціально-економічної та політичної стабільності суспільства і розглядається в якості однієї з найважливіших складових безпеки держави. Особливо важливою у забезпеченні останньої є фінансова безпека підприємництва.

Фінансова безпека підприємства – це складова економічної безпеки, яка полягає в забезпеченні стану ефективного використання ресурсів підприємства під впливом зовнішніх та внутрішніх загроз і спрямована на досягнення фінансової рівноваги підприємства у довгостроковому та короткостроковому періоді. Можемо узагальнити, що забезпечення фінансової безпеки є основним постулатом стабільного функціонування підприємства. Основний його зміст – це виявлення та усунення зовнішніх і внутрішніх загроз. Тому кожне підприємство повинне розробляти власну комплексну систему забезпечення фінансової безпеки.

Фінансовий аспект безпеки діяльності підприємства перш за все пов'язаний з достатністю фінансових ресурсів для безперебійної роботи підприємства. Саме в цій сфері мале та середнє підприємництво відчуває вагомі проблеми:

- відсутність майна, яке може бути прийнято як достатньо ліквідна застава для забезпечення гарантій повернення кредиту;
- регулярна потреба в малих кредитах для поповнення оборотних коштів;
- недостатній розмір прибутку для фінансування потреб МСБ;
- відсутність програм державного фінансування МСБ.

Пошук реального інвестора, що може профінансувати МСБ, ускладнений законодавчими, податковими та адміністративними бар'єрами. Особливо проблематично стоїть питання про іноземні інвестиції у цю сферу.

На фінансову безпеку впливає не тільки легкість та дешевизна доступу до фінансових ресурсів, а і безпечність фінансового середовища ведення бізнесу. Серед новітніх загроз для фінансово-економічної безпеки підприємства експерти називають такі явища, як рейдерство, кардерство (кардеринг), конкурентну розвідку.

Рейдерство – це вилучення майна на законних підставах, в основі виникнення яких лежать прогалини в законі або системні недоліки функціонування державних інститутів.

Кардерство – рід шахрайства з використанням банківської картки або її реквізитів, яка не ініційована або не підтверджена її власником.

Конкурентна розвідка – це постійний процес збору, нагромадження, структурування, аналізу даних про внутрішнє й зовнішнє середовище підприємства та надання вищому менеджменту підприємства інформації, що дозволяє йому передбачати зміни в обстановці та приймати своєчасні оптимальні рішення щодо управління ризиками, тощо. Однак дуже часто конкурентна розвідка переходить межу і проявляється у вигляді промислового шпигунства – виду недобросовісної конкуренції, діяльності із незаконного добування відомостей, що становлять комерційну цінність. Промислове шпигунство, зазвичай, має дві мети:

- отримання інформації про конкурентів, насамперед конфіденційної, про стратегічні й тактичні наміри їхнього бізнесу;
- здобуття конкурентної переваги на ринку через витіснення або знищення конкурента.

Прикладом такого методу здобування інформації може бути, зокрема, присутність російських кондитерів під час перевірок заводів «Roshen».

Підприємства МСБ на рівні з великими корпораціями є носіями інновацій та практичних напрацювань. Тому проблема промислового шпигунства, зокрема іноземного, може становити значну загрозу. І підтвердженням цьому є світовий досвід.

Вважаємо, що формування стабільного, правового середовища та дієвої програми державної підтримки розвитку МСБ дозволить підвищити фінансову безпеку вітчизняних підприємств малого і середнього бізнесу.

Огородникова Н. Л.

Приазовский государственный технический университет, г. Мариуполь

***ФИНАНСОВЫЕ МЕТОДЫ СТИМУЛИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ
ОТВЕТСТВЕННОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ***

В условиях усиливающейся конкуренции на внутреннем и международном рынках украинские предприятия, реагируя на новые вызовы, вынуждены учитывать в своей деятельности, помимо традиционного экономического аспекта, требования социального характера. Современные условия осуществления предпринимательской деятельности обуславливают объективную необходимость использования определенных финансовых стимулов к ведению социальной деятельности. Процесс становления социальной ответственности бизнеса (СОБ) в Украине требует определенной координации и стимулирования, а также активного участия в нем государства, что определяет необходимость формирования финансового механизма стимулирования социальной ответственности, представляющего собой совокупность финансовых методов и форм организации финансовых отношений, инструментов и рычагов влияния на социальную деятельность предприятия.

Система методов стимулирования социальной ответственности должна ориентироваться не только на уменьшение и предотвращение негативных последствий предпринимательской деятельности, но и на достижение экономического, экологического и социального эффектов, что может рассматриваться как основа повышения конкурентоспособности отдельных предприятий и национальной экономики в целом.

В современных условиях социальная ответственность бизнеса рассматривается как концепция предпринимательской деятельности, ориентированная на сознательный и системный учет в деятельности предприятий требований законодательства и потребностей заинтересованных

сторон в экономической, социальной и экологической сферах с целью обеспечения устойчивого развития и процветания бизнеса и общества. Социальная ответственность бизнеса должна быть основана на таких принципах, как системность, ориентация на интересы заинтересованных сторон, необходимость учета всех аспектов влияния предпринимательской деятельности на общество, интеграция концепции устойчивого развития и предпринимательской деятельности, потенциальная выгодность социальной ответственности как для общества, так и для предприятий.

Осуществление предпринимательской деятельности на основе принципов социальной ответственности может принести ряд преимуществ: улучшение имиджа, повышение инвестиционной привлекательности, лояльность персонала, усиление конкурентных позиций, финансовая устойчивость в долгосрочной перспективе и другие.

Большинство украинских предприятий находится на начальной стадии развития социальной ответственности. Это подтверждают данные исследования, проведенного Центром развития корпоративной социальной ответственности, миссией которого является внедрение системных изменений для развития социальной ответственности в Украине. Результаты оценки сайтов 100 крупнейших компаний Украины за 2011 год на предмет раскрытия информации и деятельности в сфере корпоративной социальной ответственности показали, что украинские компании недостаточно открыты перед обществом – в 59,8% компаний детальная информация об их деятельности доступна лишь для внутреннего пользования. Самый высокий индекс прозрачности и подотчетности имеет компания ДТЭК (160 баллов из 200 возможных по степени раскрытия информации; 80% прозрачности). Кроме того, в группу лидеров украинского индекса прозрачности вошли: «Метинвест» (146; 73%); «Оболонь» (140; 70%); «АрселорМиттал Кривой Рог» (122; 61); «Систем Капитал Менеджмент» (119; 59,5%); «Киевстар» (117; 58,5%). Все перечисленные компании имеют нефинансовые отчеты, детализированное описание внедрения социальных и экологических проектов. Однако средний уровень открытости компаний Украины составляет лишь 14%. Этот показатель является критически низким и свидетельствует о том, что крупнейшие украинские компании не являются активными в сфере социальной ответственности. Объем и качество информации, представленной большинством предприятий, не позволяет стейкхолдерам в полной мере судить о степени развитости социальной ответственности.

К основным проблемам развития социальной ответственности бизнеса в Украине можно отнести следующие:

- несовершенство и несоблюдение законодательства в сфере социальной ответственности, отсутствие институциональной поддержки социально ответственной деятельности и эффективных финансовых механизмов ее стимулирования;

- сложная налоговая и регуляторная среда;

- значительная тенезация экономики;

- ограниченность финансовых ресурсов для решения предприятием социальных проблем;

- ограниченность методологической базы оценки социальной активности и другие.

Учет факторов, определяющих перспективы дальнейшего развития социальной ответственности бизнеса в Украине, позволяет определить меры, направленные на стимулирование предпринимателей относительно решения социальных проблем и развития социальной ответственности в Украине. Ведущую роль в реализации этих мероприятий и преодолении препятствий на пути СОБ должно играть государство. С этой целью *рекомендуется* разработать и осуществить комплексную государственную программу поддержки и развития социальной активности предприятий.

С целью стимулирования развития социальной активности в контексте обеспечения социальной ответственности предприятий *необходимо*:

- разработать систему преференций для предприятий, которые внедряют политику социальной ответственности и реализуют социально значимые программы;

- установить в законодательстве, регулирующем раскрытие информации о нефинансовых рисках деятельности компаний, требования к компаниям в сфере социальной ответственности;

- разработать государственные механизмы поддержки и стимулирования социальной активности предприятий, а именно: усовершенствовать законодательные требования к деятельности предприятий в социальной и экологической сферах; сформировать орган в системе исполнительной власти для внедрения идеологии СОБ; установить минимальный уровень СОБ; стимулировать предприятия к раскрытию данных; разработать кодексы корпоративного поведения; внедрить критерии корпоративной социальной ответственности при оценке инвестиционных рейтингов компаний.

Первоочередними представляються наступні заходи:

- надання значущих податкових та інших пільг підприємствам, займаючихся благодійною та спонсорською діяльністю;
- підвищення зацікавленості працівників у отриманні легальної зарплати для гідного пенсійного забезпечення в старості;
- забезпечення державної підтримки та цільового фінансування недержавних суб'єктів соціальної політики;
- фінансова підтримка екологічної політики підприємств;
- використання податкових стимулів при здійсненні підприємствами соціальних інвестицій;
- застосування економічних та інших видів санкцій до суб'єктів, які завдають шкоди соціальним інтересам місцевих громад;
- розвиток комунікаційних мереж та широкомасштабне інформування населення про соціальну відповідальність підприємств в Україні;
- адаптація зарубіжного досвіду соціального підприємництва в Україні.

Считаємо, що реалізація цих заходів дозволить забезпечити високий рівень соціальних інвестицій та реалізацію послідовної системи стимулів та пільг для соціально відповідальних підприємців.

Перетятко Л. А.

Львівська державна фінансова академія

УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ ЛІЗИНГОВОГО БІЗНЕСУ

Розвиток лізингу і державний регулюючий вплив на нього знаходяться у діалектичному взаємозв'язку. Так, лізинг може бути використаний як інструмент, що забезпечує реалізацію багатьох завдань державного регулювання економіки, але одночасно на його становлення та розвиток – прямо чи опосередковано – впливають заходи державного регулювання. При цьому під державним регулюванням лізингу в Україні будемо розуміти: з одного боку, розроблення та реалізацію комплексних заходів щодо впорядкування, контролю, попередження порушень у сфері лізингових відносин; з іншого – систему економічних стимулів для їх учасників з метою підвищення ефективності функціонування ринку лізингових послуг та створення умов для виконання лізингом його макроекономічних функцій.

Кожному етапові розвитку лізингу притаманний свій комплексний набір методів та інструментів державного регулювання, який відрізняється в залежності від внутрішніх умов і потреб країни, що змінюються. В кожному конкретному випадку (наприклад, у період необхідності антикризового управління економічними процесами) держава здійснює регулювання лізингових відносин з метою їх коригування в потрібному напрямі.

Аналізуючи особливості вітчизняного лізингового ринку, можемо стверджувати, що він знаходиться на стадії простого фінансового лізингу та характеризується всіма його класичними рисами: використовується, як правило, для оновлення основних засобів підприємств; лізингоодержувачі, здійснюючи лізингову операцію, розраховують на отримання права власності на лізингове майно після закінчення терміну лізингової угоди; найбільш розповсюдженими предметами лізингу є ліквідне обладнання та техніка, що свідчить про небажання лізингодавців нести додаткові ризики, пов'язані з реалізацією низьколіквідного майна, зважаючи на відсутність вторинного ринку на нього.

Український лізинговий ринок не є виключенням і, очевидно, мав би проходити і наступні етапи свого розвитку по аналогії з ринками інших розвинутих країн. Відповідно, інструменти державного регулювання та заходи державної підтримки лізингу в Україні повинні бути адекватними теперішньому етапу його розвитку та аналогічними тим, які застосовувалися в розвинутих економіках. Однак слід передбачити при цьому, що сучасний стан української економіки може пришвидшити протікання такого еволюційного розвитку лізингу в нашій країні та вимагатиме від законодавців та державних органів влади своєчасного реагування на виклики часу. Лише за таких дій держава зможе забезпечити зростання ринку лізингових послуг у період після кризи, що позитивно впливатиме на економічне зростання в країні загалом.

Водночас на ринку фінансового лізингу існує ще багато невирішених проблем, які вимагають негайного втручання держави. Наприклад, у країні є програма щодо часткової компенсації процентів за банківськими кредитами, але подібний механізм щодо фінансового лізингу відсутній. Це означає, що держава дотує та стимулює розвиток однієї підгалузі фінансового сектору та ігнорує інші.

Крім того, у розвинутих країнах всі сфери фінансової діяльності мають однакові умови функціонування. У разі виникнення проблем із ліквідністю вони можуть отримати рефінансування від центральних банків. В Україні рефінансування надається лише банківським установам.

Зауважимо при цьому, що розвиток ринку лізингових послуг має особливе значення й для самої держави, яка при цьому отримує такі переваги: пожвавлення інвестиційної активності, мобілізація фінансових коштів саме під інвестиційні проекти, гарантоване їх використання для переоснащення виробництва тощо. Держава через використання механізмів стимулювання лізингової діяльності (податкові пільги, прискорена амортизація тощо) може значно зменшити бюджетні витрати на фінансові інвестиції, сприяти збільшенню виробничого та експортного потенціалу країни, а також розвитку малого та середнього підприємництва.

Спільна зацікавленість держави та представників лізингового бізнесу полягає в тому, що збільшення та розширення пільг призводить до збільшення масштабів лізингу, а збереження та запровадження обмежень – знижує лізингову активність. Політика держави щодо формування та розвитку ринку лізингу в Україні має бути спрямована на: дотримання учасниками ринку лізингу вимог чинного законодавства; дотримання єдиних підходів під час розроблення та реалізації політики щодо учасників ринку фінансових послуг загалом та забезпечення захисту прав учасників ринку лізингу зокрема; запобігання монополізації та створення умов для розвитку добросовісної конкуренції на ринку лізингу, забезпечення рівних можливостей для доступу на цей ринок всіх його учасників; створення умов для ефективної мобілізації та розміщення фінансових ресурсів учасників ринків фінансових послуг, у т.ч. лізингового, з урахуванням інтересів суспільства; забезпечення прозорості та відкритості вітчизняного ринку лізингу; зміцнення та динамічний розвиток вітчизняного ринку лізингу, підтримання довіри до нього та сприяння його інтеграції в європейський та світовий ринки лізингу.

Державне регулювання ринку лізингу повинно здійснюватися шляхом: ведення Державного реєстру фінансових та нефінансових установ, що здійснюють лізингову діяльність; розроблення та затвердження нормативно-правових актів, обов'язкових для виконання учасниками ринку лізингу, контролю за їх виконанням; здійснення контролю за достовірністю інформації, що надається учасниками лізингу; нагляду за діяльністю лізингодавців; застосування уповноваженими державними органами адекватних заходів впливу.

Окремої уваги, на наш погляд, заслуговує врахування особливих проблем розвитку лізингу для суб'єктів малого підприємництва, які загострюються під час кризи. Для їх вирішення на державному рівні було би

доцільно розробити концепцію розвитку лізингових відносин у сфері малого бізнесу з метою більш чіткого визначення тих напрямів, в яких лізинг забезпечує максимальний внесок у розвиток матеріально-технічної бази малого підприємництва.

В контексті питання про державну підтримку лізингової галузі підкреслимо, що на сьогодні в Україні склалася ситуація, коли умови ведення лізингової діяльності є несприятливими, що стає ще більш загрозливим у зв'язку з розвитком кризових явищ в економічному житті країни. Якщо не вжити адекватних антикризових заходів державної підтримки лізингового бізнесу, передусім не створити сприятливі податкові умови його ведення, можна передбачити скорочення обсягів ринку лізингу, а відтак і зменшення податкових надходжень до державного бюджету України вже в найближчій перспективі.

Сьогодні спостерігається тенденція до скорочення питомої ваги лізингових угод терміном дії більше 3-х років. При цьому податкова амортизаційна політика в Україні побудована таким чином, що тривалість списання вартості предмета лізингу у податковому обліку значно перевищує строки економічної експлуатації активів і тривалість лізингових договорів. У цьому контексті політика податкової амортизації предметів лізингу стає ключовою у системі заходів державного впливу на лізинг.

За оцінками експертів, якщо в Україні буде впроваджена інвестиційно орієнтована політика податкової амортизації, то темп приросту річного обсягу ринку лізингу збільшиться щонайменше на 60%, обсяги доходів учасників лізингового ринку зростуть, відтак – зростуть бюджетні надходження податку на прибуток від лізингового бізнесу. Отже, ринок лізингових послуг зміцнює виробничий сектор економіки, створює передумови розвитку інших важливих галузей, сприяє широкому залученню інвестицій у виробничу сферу, що у період кризи може стати альтернативою банківському кредитуванню, забезпечує стабільні доходи в державний бюджет. Але активізація розвитку лізингового ринку, *на наш погляд*, безпосередньо залежать від уваги до нього з боку держави, створення нею умов та забезпечення відповідної підтримки його ефективного функціонування.

ТВОРЕННЯ ФІНАНСОВИХ ПОТОКІВ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Проблема забезпеченості регіонів фінансовими ресурсами є доволі актуальною. В економічній політиці європейських країн спостерігаються тенденції до регіоналізації та самозабезпечення територій на тлі глобалізації світової економіки. Не відкидаючи інтеграційних процесів у фінансах, що підтримують фінансову безпеку держави, *вважаємо за доцільне* Удосконалювати управління фінансовими потоками на регіональному рівні з метою нарощування фінансового потенціалу територій.

За результатами аналізу досліджень сучасних вчених-економістів (зокрема, В. Г. Бороноса, Є. П. Качана, О. Д. Данілова та інших) можемо констатувати, що фінансові потоки на регіональному рівні визначаються сукупністю доходів і видатків всіх економічних агентів регіону. Наявність вхідних грошових потоків тісно пов'язана із можливістю збільшення фінансових ресурсів, а вихідні фінансові потоки характеризують напрями використання фінансових ресурсів певної території. Кількісно фінансові ресурси складаються з ресурсів бюджетів усіх рівнів та позабюджетних фондів, ресурсів господарських суб'єктів, кредитних та інвестиційних ресурсів професійних учасників фінансового ринку.

Виходячи із запропонованого визначення, можемо окреслити основні завдання управління фінансовими потоками: акумуляція оптимального обсягу фінансових ресурсів та раціональне їх використання в межах регіону. Далі зосередимо увагу на особливостях творення фінансових потоків у сучасних умовах господарювання.

Вирішальний вплив на формування достатніх фінансових ресурсів чинять такі фактори, як інвестиційний клімат, доступ до фінансових ринків, державне регулювання, конкурентне середовище.

На нашу думку, у всіх цих сферах в Україні мають місце значні проблеми: несприятливий інвестиційний клімат, нестабільне і не прогнозоване політичне середовище, відсутність реальної підтримки малого та середнього бізнесу, високий ступінь монополізації економіки.

Обмеженість фінансових ресурсів регіону спричинена:

- нестачею джерел інвестицій;
- відтоком капіталу за кордон;
- нерозвинутістю фондового ринку та небанківських фінансових інститутів;

- кризою платежів, великою кількістю спекулятивних операцій;
- проблемами з наповненням та використанням бюджету.

Валовий регіональний продукт Львівщини у 2011 році склав 41,6 млрд грн, а інвестиції – 11,4 млрд грн. У складі джерел фінансування інвестицій чільне місце посіли власні кошти підприємств, хоча половина підприємств є збитковими (за 2011 рік прибуток підприємств Львівщини склав 5,1 млрд грн, а збиток – 2,9 млрд грн). Це означає, що економіка регіону недофінансована, а фінансовий ринок, що покликаний генерувати інвестиційний ресурс, не виконує своєї функції (кошти банків та інвестиційних фондів становлять лише 15% від усіх інвестицій). Співвідношення експорту товарів та послуг (1,4 млрд дол США) та імпорту (3,3 млрд дол США) підтверджує тезу про відтік капіталу.

Вважаємо, що творення фінансових потоків повинно базуватися на трьох складових: системному підході, стратегічному мисленні та суспільному контролю.

Для систематизації інформації про наявність фінансових ресурсів і надання її у певному уніфікованому вигляді слід використовувати паспортизацію. Паспорт фінансових ресурсів регіону дозволить боротись з асиметричною інформацією та підвищувати прозорість фінансових потоків на регіональному рівні. Окрім того, паспорт – дієвий інструмент державного та суспільного контролю, який дозволяє порівняти результативність прийнятих рішень за їх впливом на фінансові показники у паспорті.

Стратегічне мислення у сфері формування фінансових потоків – це управління змінами, а отже, план дій, де на основі всебічного аналізу розробляються конкретні заходи для досягнення встановлених цілей. Такі цілі передбачають:

- розроблення економічної політики, що захищає національні інтереси;
- делегування державних повноважень у регіони;
- обмеження впливу іноземного капіталу;
- нарощування внутрішнього фінансового потенціалу регіону.

Запропоновані підходи дозволять підвищити ефективність управління фінансовими потоками регіону та нарощувати достатні фінансові ресурси для забезпечення його розвитку.

Смолінська С. Д.

Львівська державна фінансова академія

Смолінський В. Б.

Львівський національний аграрний університет, м. Дубляни

***ІПОТЕЧНЕ КРЕДИТУВАННЯ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ НАПРЯМ
ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ***

Здійснення земельної реформи у сільському господарстві України призвело до того, що значна частина підприємств перебуває у занепаді, і однією з причин їх зубожіння є слабка матеріальна база або її відсутність, а також труднощі з одержанням кредитів на розвиток виробничої діяльності. Причиною низького рівня кредитування сільськогосподарських підприємств є недосконалість надання кредитних послуг фінансовими установами, в першу чергу банками. Тому в умовах сьогодення виникає необхідність перебудови кредитної політики банківських установ, адже за ринкової економіки існують принципово нові підходи до надання кредитних послуг фінансовими установами, яких не було за часів існування командно-адміністративної системи. Дієвим способом подолання проблем, пов'язаних із позиками на здійснення господарської діяльності на селі, є іпотечне кредитування як інноваційний напрям використання земель аграрних підприємств, тобто довготермінова банківська позика під заставу землі.

Іпотека землі у сільському господарстві може створити нові можливості для фінансово сильних підприємств, які прагнуть до укрупнення виробництва, адже сьогодні підприємства можуть розширюватися лише на умовах оренди. Вона цікава тим, що за її рахунок можна якісно поліпшити матеріально-технічну базу сільськогосподарського виробництва, задіяти нові технології, відновити культуру обробітку землі, а також широко використовувати практику кредитування на інноваційній основі, де об'єктом застави виступає земля.

Таким чином, іпотека землі має бути важливим елементом кредитування підприємницької діяльності суб'єктів господарювання в аграрній сфері. У системі відносин, які виникають в процесі надання кредиту, вона повинна виступати основою для здійснення підприємництва на базі використання землі аграрними підприємствами.

Українське законодавство дає визначення іпотеки у різних нормативних актах, проте вони мають стосунок до земель несільськогосподарського призначення та іншого нерухомого майна. Тому з метою надання можливості аграрним підприємствам отримувати кредити під

заставу земель необхідний функціонуючий ринок сільськогосподарських земель, який дасть можливість реалізації заставлених земельних ділянок, їх об'єктивної оцінки, реєстрації прав на них тощо.

Через нереалізованість багатьох передумов впровадження іпотечного кредитування у сільському господарстві в Україні відсутні можливості для широкомасштабного запровадження нових іпотечних фінансово-кредитних механізмів та створення іпотечного ринку. Проблему формування останнього слід розглядати як одне з найважливіших політичних, економічних і соціальних завдань, що постали нині перед нашою державою.

Отже, у короткостроковій перспективі важко говорити про розвиток ефективних іпотечних відносин з приводу сільськогосподарських земель в Україні. Тому основним чинником підвищення кредитоспроможності аграрних підприємств повинно бути зростання ефективності виробництва, а розвитку іпотечних земельних відносин – створення правових та економічних засад розвитку іпотеки в Україні як необхідної умови функціонування ринку землі.

Важливим елементом забезпечення іпотечного кредитування повинен виступати Земельний банк, який покликаний випустити іпотечні облігації, регулювати їх рух, контролювати рух сільськогосподарських земель та цільове використання коштів, проводити інформаційно-дорадчу та консультативну роботу. Кошти для обслуговування банку на початковому етапі можна залучити з резервного фонду Державного бюджету України.

На наш погляд, діяльність Земельного банку в Україні повинна охоплювати такі основні напрями: комерційний, економіко-правовий, контролювальний. Очевидно, що як і всі банківські установи, Земельний банк головну увагу мав би зосереджувати на комерційній діяльності, яка пов'язана із купівлею-продажем, даруванням, обміном (міною), заставою (іпотекою) тощо. Другий напрям діяльності Земельного банку – економіко-правовий – має охоплювати такі функції, як мобілізація грошових ресурсів на виконання державних програм організації використання та охорони земель на відповідній території; експертиза бізнес-планів господарств, які потребують кредитів банку на реструктуризацію виробництва; централізація вільного грошового капіталу відповідно до ціни землі; надання кредитів аграрним підприємствам на виконання землевпорядних робіт, передбачених земельним законодавством; випуск цінних паперів, які дають власникам землі право на отримання дивідендів від спільного використання землі; своєчасне надання земель в оренду або продаж землі, отриманої банком у власність від

неліквідованої застави. Також Земельний банк має здійснювати контроль за використанням коштів, які передбачені для потреб власників землі та землекористувачів щодо поліпшення використання земель.

Поряд із діяльністю Земельного банку для здійснення іпотечних операцій із сільськогосподарськими земельними ділянками особливе місце повинно набувати земельне страхування, адже кредитор може вимагати від потенційного позичальника, щоб заставлювана ним власність була належним чином застрахована на випадок стихійного лиха, пожежі тощо. Лише у такому разі предмет застави (земельна ділянка) може вважатися достатньо надійним. Крім того, кредитор може застрахувати ризик, пов'язаний з неповерненням земельного іпотечного кредиту. В такій ситуації найбільш доцільними можуть бути такі пункти в іпотечних договорах зі страхування: страхування від непередбачуваних ситуацій, які можуть знизити вартість заставлюваного майна; страхування ризику втрати майна, яке може передбачати страхування ризику неповернення заставленої земельної ділянки кредитором або навпаки – ризику неповернення суми іпотечного кредиту позичальником; страхування позичальником від можливого зниження родючості землі, під яким мається на увазі пряме страхування якості належних йому сільськогосподарських угідь або страхування кредитора від понесення відповідальності за зниження родючості землі

Крім того, суттєву роль у системі земельної іпотеки мають відігравати фондові ринки, на яких буде можливе розміщення іпотечних цінних паперів. Порядок їх випуску та обігу вимагає удосконалення, для чого необхідно підготувати зміни в законодавство України або розробити окремий законодавчий акт із цього питання.

Таким чином, основними напрямками формування іпотечного земельного кредитування у сфері сільськогосподарського виробництва можна визначити такі: розроблення на державному рівні нормативів функціонування Земельного банку; створення нормативно-правової бази для випуску та обігу іпотечних цінних паперів; визначення механізмів державної підтримки й стимулювання іпотечних операцій; формування основних елементів інфраструктури ринку, які би обслуговували процес іпотечного кредитування.

Отже, іпотечне кредитування під заставу землі повинно виступати важливим чинником підвищення ефективності функціонування аграрних підприємств на шляху їх інноваційного розвитку. Проте в Україні нема можливостей для широкомасштабного запровадження іпотечних операцій у

земельній сфері через нереалізованість багатьох передумов впровадження іпотечного кредитування у сільському господарстві, і це негативно відбивається на функціонуванні аграрних підприємств. З огляду на це необхідно створити правову базу для обігу іпотечних цінних паперів, функціонування Земельного банку в Україні, впровадження системи страхування земельних іпотечних операцій. Успішний розвиток іпотечного кредитування аграрних підприємств України стане можливим лише за умов наявності комплексу законів і нормативних актів, які чітко би регламентували дії всіх учасників іпотечного ринку, включаючи обов'язки та відповідальність.

Содома Р. І.

Львівський національний аграрний університет, м. Дубляни

РИНОК ІПОТЕЧНОГО КРЕДИТУВАННЯ ЖИТЛА В УКРАЇНІ

У поповненні фонду житлової нерухомості та у зростанні пропозиції житла на ринку дедалі більшу роль відіграють кошти населення та приватних компаній. Це означає акумулювання коштів через механізм іпотечного кредитування. Водночас відбувається скорочення участі держави у вирішенні житлових проблем громадян.

Незважаючи на загальні позитивні зрушення у сфері формування житлового фонду та збільшення ємності ринку житлової нерухомості, передусім первинного, в регіонах можна спостерігати значно меншу активність у цьому напрямі. Однією з основних причин такого становища (після такої вагомої, як низький платоспроможний попит населення) є небажання місцевих органів влади пускати на внутрішній локальний ринок потужних конкурентів з числа як забудовників, так і кредиторів. За такої ситуації будівельні компанії не можуть достатньою мірою диверсифікувати свою діяльність та реалізувати в повному обсязі свій виробничий потенціал.

Щодо вторинного ринку житла слід зауважити наступне. Загалом можна спостерігати домінуюче становище вживаного житла в структурі пропозиції усього житла на ринку. Зумовлено це, по-перше, значно більшим його обсягом порівняно з новозбудованим, особливо на периферійних територіях; по-друге, відносною (з огляду на те, що вторинний ринок за ціною пропозицією дедалі більше наближається до первинного ринку, в тому числі і в регіонах країни) дешевизною. Водночас у регіональному розрізі ситуація з пропозицією вживаного житла є досить неоднозначною. На

неї впливають передусім такі чинники, як низька платоспроможність місцевого населення, проблема безробіття.

У разі застосування механізму іпотеки фактично усі ризики, пов'язані з можливим знеціненням наданого кредиту, що має бути повернутим (за незмінності умов іпотечного договору протягом усього терміну його дії), бере на себе банк. За помірної ціни іпотечного кредиту з'являється також можливість зменшення відпливу фінансових ресурсів у більш дешеві сегменти ринку нерухомості, передусім у периферійні регіони. Сьогодні досить поширеною є практика продажу дорогого житла (чи іншої нерухомості) у великих містах та придбання на виручені кошти значно дешевшого у приміській зоні, а також на віддалених територіях.

За умови доступності для широких верств населення іпотечного кредиту з'являється можливість зменшення обсягів так званого взаємного кредитування (за рахунок позик у родичів, друзів тощо) та спрямування відповідних грошових ресурсів на ринок нерухомості через банківську систему, що сприяє розширенню можливостей останньої щодо нарощування обсягів та здешевлення іпотечних кредитів.

Сьогодні реалізація зазначених переваг іпотеки досить ускладнена. Як показує аналіз чинної практики іпотечного кредитування в Україні, ефективним іпотечний кредит для більшості громадян за нинішньої його ціни у банківській системі України та реальних доходів населення виявляється за умови оформлення іпотечного договору на суму не більше \$2-3 тис. Якщо сума кредиту становить, наприклад, \$5 тис., а кредитна ставка – 15% річних, кінцева вартість оформленої на 5 років позики зростає щонайменше у півтора раза. У разі купівлі в кредит квартири вартістю \$30 тис. терміном на 15 років, якщо ставка становить 14% річних у валюті, кінцева вартість придбаної квартири становитиме \$42-45 тис. Та й місячні суми виплат не є такими вже незначними для сімейного бюджету. Додавши до цього загалом завищені ціни на ринку нерухомості, а також забезпечення кредиту на рівні 60-70% від вартості предмета застави з метою мінімізації ризику банку, доходимо невтішного висновку – іпотечний кредит за великим рахунком є досить малопривабливим для нинішнього середньостатистичного українця.

З рівнем ціни іпотечного кредиту тісно пов'язана проблема терміну кредитування. Взаємозв'язок між цими двома елементами проявляється таким чином, що про подовження строків кредитування коректно говорити за умови здешевлення іпотечного кредиту.

Незважаючи на невелику привабливість іпотеки, однією із особливостей є динамічність і стабільні темпи зростання кредитування під заставу нерухомості. Нарощуючи іпотечні портфелі, банки забезпечують темпи приросту заборгованості за іпотечними кредитами, які коливаються в межах 3-5% за місяць. За останні шість років загальний обсяг іпотечного ринку зріс із 317 млн грн до 69 млрд грн, тобто у 217 разів. Одним із економічних показників рівня його розвитку є співвідношення обсягу іпотечних кредитів із ВВП, яке для України у 2009 р. становило 9%.

В рамках програми доступного житла з початку року придбано 241 квартиру (прогнозна кількість на 2013 рік – 700 квартир). Державним та місцевими бюджетами на реалізацію цієї програми у 2013 році передбачено 94,55 млн грн. У межах програми молодіжного кредитування придбано 170 квартир (прогнозна кількість на 2013 рік – 510 квартир). Державним та місцевими бюджетами на реалізацію цієї програми у 2013 році передбачено 173,65 млн грн. У межах виконання програми «Власний дім» надано 2278 кредитів, з них 688 – на будівництво житла та 1590 – на інженерне забезпечення садиб та на інші потреби (що більше відповідного періоду минулого року на 31,5%). За звітний період збудовано 410 будинків загальною площею 41,510 тис. м², що більше відповідного періоду минулого року на 9,158 тис. м², газифіковано 1338 садиб. Державним та місцевими бюджетами на реалізацію цієї програми у 2013 році передбачено 109,49 млн грн. У межах реалізації програми забезпечення житлом інвалідів війни з початку року придбано 24 квартири (прогнозна кількість – 220 квартир).

З боку населення України зростає інтерес до програми здешевлення вартості іпотечних кредитів – у поточному році програмою здешевленої іпотеки скористувались вже 80 сімей. Перші кредити у 2013 році за програмою здешевлення вартості іпотечного кредитування було видано 15 березня. А вже станом на 29 березня (тобто всього за два тижні) банками за цією програмою надано 73 кредити на загальну суму 15,9 млн грн.

Нинішня криза ліквідності у банківському секторі зумовила дефіцит фінансових ресурсів на ринку іпотечного кредитування. За таких умов складним питанням є пошук джерел фінансування. Перспективи фінансування таких позик пов'язані з розвитком механізмів рефінансування іпотечних портфелів за допомогою випуску іпотечних облігацій. Зрозуміло, що іпотечні портфелі, які слугуватимуть забезпеченням випуску іпотечних цінних паперів, повинні характеризуватися високою якістю, тобто супроводжуватися мінімальними ризиками. Рівень дефолтів за житловими

іпотечними кредитами банків в Україні не перевищує 1,5%. Це свідчить про спроможність позичальників своєчасно та у повному обсязі виконувати свої зобов'язання перед іпотечним кредитором, а отже, забезпечувати стабільні фінансові потоки, що генеруються портфелем іпотечних позик.

Танчак Я. А.

Львівська державна фінансова академія

***РИНОК ФІНАНСОВИХ ІНВЕСТИЦІЙ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ
ПІДПРИЄМНИЦТВА***

Роль інвестицій у розвитку підприємства залежить від цілеспрямованих змін внутрішнього середовища з урахуванням майбутніх змін довкілля з одночасним забезпеченням підприємства комплексною програмою, що є системою поточних і довгострокових інвестицій.

Основне завдання інвестицій у підприємство розглядається як забезпечення його рентабельною виробничо-комерційною діяльністю за рахунок підвищення конкурентоспроможності підприємства, стійкого фінансового становища за допомогою поліпшення структури активів і навіть забезпечення стабільного розвитку потужностей підприємства.

Інвестиції необхідні для підприємства, щоб забезпечити його розвиток та стабільне перевищення доходів над витратами: шляхом ефективного їх використання, що сприяє безперебійному процесу виробництва та реалізації продукції. Інакше кажучи, інвестиції для підприємства – це стан його матеріальних та економічних пріоритетів і трудових ресурсів.

Фінансові інвестиції є найважливішим чинником розвитку підприємства, адже виробнича і комерційна діяльність підприємств пов'язані з обсягами та формами здійснюваних інвестицій.

Фінансові інвестиції розглядаються як активна форма ефективного використання тимчасово вільного капіталу або як інструмент реалізації стратегічних цілей, пов'язаних із диверсифікацією операційної діяльності підприємства. Вони означають використання наявного капіталу для придбання (купівлі) акцій, облігацій та інших цінних паперів, що їх випускають підприємства або держава.

Ринок фінансових інвестицій – це частина фінансового ринку, на якому відбувається переміщення грошових потоків у цінних паперах, що надають права на регулярний дохід, можливість його відчуження та вільну передачу. Він відіграє важливу функціональну роль у діяльності підприємництва, адже через

функції, які виконує ринок фінансових інвестицій, певною мірою здійснюється вплив на стан та розвиток підприємництва, а саме:

- відтворення дійсної вартості основних виробничих фондів, рентабельності того чи іншого підприємства, компанії.
- переміщення капіталу підприємства з однієї галузі в іншу;
- прискорення обігу надлишкового капіталу підприємства у вигляді цінних паперів, його акумуляція для інвестицій у виробничу та соціальну сфери;
- акумуляція вільних грошових коштів підприємства, їх зв'язування та вилучення із вільного обігу.

Результати дослідження засвідчують, що інвестиційна діяльність на підприємствах у 2012 році активізувалась. Так, загальний обсяг інвестиційних вкладень збільшився на 106 тис. грн, тобто приріст становив 16%. Фінансові інвестиції підприємств у загальній величині вкладень становили на початок року 29,3% з подальшим зменшенням на кінець 2012 року до 22,4%.

Як бачимо, обсяг фінансових інвестицій підприємств є незначним. Це пояснюється недостатньою розвиненістю ринку фінансових інвестицій та масою існуючих на ньому проблем. Підприємства не бажають вкладати свої кошти в фінансові інвестиції через високий рівень ризику, низький рівень капіталізації ринку, низьку ліквідність цінних паперів і невеликі обсяги, недостатньо розвинуте інформаційне поле та мало прозорість ринку, значний податковий тиск на підприємства як учасників ринку фінансових інвестицій та недосконалість чинного законодавства.

Ринок фінансових інвестицій здійснює суттєвий вплив на розвиток підприємництва та економіки країни, адже кожна підприємницька структура повинна постійно співпрацювати з інститутами ринку фінансових інвестицій. Від їх розвитку залежить діяльність суб'єктів господарювання, а без ефективного функціонування національної економіки неможливий процес створення досконалого ринку фінансових інвестицій.

Розвиток ринку фінансових інвестицій значною мірою відображає гнучкість фінансової системи і швидкість її пристосування до змін в економічному та політичному становищі країни, а розвинуті ринки стимулюють і посилюють фінансові потоки в економіці та зменшують суспільні витрати, зокрема витрати кожного підприємства як учасника ринку.

Таким чином, насправді ринок фінансових інвестицій та підприємства тісно взаємопов'язані та взаємозалежні. Тому для ефективного сталого розвитку підприємництва потрібно в першу чергу вирішити всі проблеми, які негативно впливають на стан ринку фінансових інвестицій.

**РЕАЛІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В СИСТЕМІ
УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВА**

В умовах ринкової економіки при постійному зростанні конкуренції особливо гостро постає питання способів досягнення успіху підприємницької діяльності. Підприємства вдаються до пошуку можливостей розвитку, удосконалення та реалізації власних можливостей переважно шляхом проведення інноваційної діяльності, адже життєздатність підприємства визначається масштабами та якістю накопичення новачій. Результатами інноваційної діяльності підприємства можуть стати надбання нових ідей, технологій, продуктів, управлінських систем.

Відповідно до міжнародних стандартів інновація визначається як кінцевий результат інноваційної діяльності, втілений у вигляді нового або удосконаленого продукту чи технологічного процесу, який використовується в практичній діяльності або в новому підході до соціальних послуг. Причому необхідною ідентифікаційною ознакою інновації виступає науково-технічна новизна та виробниче застосування. Інновацію – результат необхідно розглядати як логічний наслідок інноваційного процесу. Розрізняють три форми інноваційного процесу: простий внутрішньоорганізаційний процес (натуральний), простий міжорганізаційний (товарний) та розширений. Простий внутрішньоорганізаційний інноваційний процес передбачає створення та використання новачії всередині однієї і тієї ж самої організації, причому новачія не набуває безпосередньо товарної форми. За простого міжорганізаційного інноваційного процесу новачія виступає предметом купівлі-продажу. Така форма інноваційного процесу означає відокремлення функції засновника і виробника інновації від функції її споживача. Розширений інноваційний процес проявляється у створенні нових виробників інновацій та порушенні монополії виробника – піонера. Взаємна конкуренція сприяє удосконаленню споживчих властивостей товару, що випускається.

Бажання отримати максимальний ефект від інноваційного процесу зумовлює науково-управлінський вплив на нього. Тут з'являється поняття «інноваційний менеджмент» (порівняно нове поняття в науково-управлінському середовищі), що являє собою самостійну галузь управлінської науки та професійної діяльності, яка спрямована на формування й забезпечення умов інноваційного розвитку організації. Інноваційний менеджмент як апарат управління інноваціями передбачає

створення певної ієрархічної організаційної структури, до складу якої входять спеціалізовані підрозділи управління, керівники різних рівнів, які наділяються повноваженнями на прийняття та реалізацію відповідних управлінських рішень і несуть відповідальність за їх результати. Якщо розглядати інноваційний менеджмент як систему управління, то вона складається з двох ланок, або підсистем: керуючої підсистеми (суб'єкта управління) та керованої підсистеми (об'єкта управління), зв'язок між якими відбувається за допомогою руху інформації. Цей рух інформації являє собою сам процес управління, тобто процес розроблення і здійснення керуючої дії суб'єкта управління на об'єкт управління.

Управління інноваційною діяльністю в середовищі сучасного підприємства передусім передбачає розроблення інноваційних цілей розвитку та створення системи стратегій щодо створення та реалізації інновацій. Критеріями ефективності інноваційних процесів є економічні показники, за допомогою яких можна визначити приріст економічного результату відносно витрат. При цьому прибуток і дохідність інновацій виступають не як мета, а як важлива умова і результат здійснення інноваційної діяльності – створення нових продуктів, технологій, послуг, що впливають на рівень життя суспільства. Реалізація інновацій на ринку майже завжди пов'язана з великим ризиком. За даними американського економіста Е. Менсфілда, результати приблизно 60% наукових досліджень і розробок, що проводились 120 американськими промисловими фірмами, не потрапляли на ринок. Специфіка управління нововведеннями така, що з одного боку, необхідно стимулювати генерування якомога більшої кількості ідей, пов'язаних з інноваціями, забезпечити достатню свободу дій співробітників інноваційного процесу, створити позитивні мотиви праці, а з іншого – необхідно здійснювати контроль за інноваційним процесом у межах стратегічного планування і намагатися якомога точніше прогнозувати комерційний потенціал інноваційної діяльності. За цих умов основними цілями інноваційного менеджменту в системі розвитку організації вважаються забезпечення довгострокового функціонування інноваційного процесу шляхом ефективної організації всіх систем та складових елементів і створення конкурентоспроможної інноваційної продукції та технологій найбільш ефективним оптимальним шляхом. Варто зазначити, що цілі інноваційного менеджменту прямо підпорядковані головній меті виробничої організації – задоволення потреб суспільства у продукції та послугах. Відповідно до цілей формуються завдання інноваційного менеджменту, основними з яких є наступні: вироблення стратегічної інноваційної політики і механізмів її здійснення;

формування стратегічних, довго- і короткострокових цілей інноваційної діяльності; розроблення планів, програм, проектів та їх виконання; створення організаційно-виробничої структури і структури управління інноваційною діяльністю; планування організації процесів розроблення інновацій (інноваційного процесу); контроль за виконанням етапів, стадій інноваційного процесу в часі та синхронізацією всіх видів діяльності; підбір і розміщення кадрів, створення творчої атмосфери та мотивації інтелектуальної праці; календарне планування роботи і контроль за її виконанням; комплексне формування та використання інноваційного потенціалу підприємства; організація та кооперація інноваційних програм, прискорення їх розроблення; створення тимчасових цільових груп для комплексного вирішення інноваційних проблем від ідеї до серійного виробництва продукції; спостереження та оцінювання світових тенденцій науково-технічного розвитку.

У практиці управління інноваційними процесами широко використовуються методи системного аналізу проблем, що виникають, теорія ймовірностей, моделювання процесів прийняття рішень, ситуаційний підхід, який дає можливість творчого використання адекватної ситуації, наукових прийомів управління. Для інноваційного менеджменту характерні наступні принципи реалізації: дослідницький стиль прийняття управлінських рішень; творчий підхід до аналізу непередбачених ситуацій; підвищення оперативності управління інноваційним розвитком.

У теоретичних працях і в практичній діяльності є декілька підходів до класифікації функцій інноваційного менеджменту. Більшість дослідників схиляються до думки, що найбільш характерними для інноваційного менеджменту функціями є: прогнозування (передбачення); формування інноваційних цілей; планування; координація; організація; стимулювання (активізація); контроль. Ці функції окреслюють предметні сфери управлінської діяльності, кожна з яких спрямована на вирішення специфічних і різноманітних питань взаємодії між окремими підрозділами фірми, що потребують здійснення великої кількості конкретних заходів.

Отже, інноваційний менеджмент являє собою підсистему загального менеджменту, метою якої є управління інноваційними процесами в організації. Він покликаний забезпечувати реалізацію стратегічних цілей, ефективно управління процесом розроблення, упровадження, виробництва та комерціалізації інновації з узгодженням відповідних управлінських рішень із системою операційного (виробничого), маркетингового, фінансового і кадрового менеджменту.

Львівська державна фінансова академія
***ОСОБЛИВОСТІ СКОРИНГ-СИСТЕМИ ЯК НАЙБІЛЬШ ПОШИРЕНОГО
МЕТОДУ ОЦІНЮВАННЯ РИЗИКІВ СПОЖИВЧОГО
КРЕДИТУВАННЯ***

Останнім часом в Україні спостерігається певний бум банківського споживчого кредитування. При цьому відбувається зростання не лише абсолютних величин кредитів, наданих банками фізичним особам, а й питомої ваги споживчих кредитів у загальній сумі банківських кредитів. Це свідчить про позитивні тенденції банківського споживчого кредитування. Водночас останнім часом вітчизняні банки зіткнулись із проблемою неповернення населенням отриманих кредитів. Тому важливість створення у банку якісно структурованої та незалежної системи управління ризиками у світлі ускладнення банківських продуктів, а також сучасних кризових явищ у фінансовій сфері не потребує особливого обґрунтування.

Оскільки теорія та практика підтверджують, що ризик є неминучим чинником банківської діяльності, то важливим у діяльності будь-якого комерційного банку є вміння управляти ризиками. Зазначимо, що управління ризиками – це процес, за допомогою якого банк виявляє ризики, оцінює їх величину, здійснює їх моніторинг і контролює свої ризикові позиції, а також враховує взаємозв'язки між різними категоріями ризиків.

Зарубіжні банки для оцінювання ризику банківського споживчого кредитування застосовують спеціальні методики кредитного рейтингу, що становлять сукупність оцінних параметрів кредитоспроможності позичальника. Для них характерна комплексність і порівнянність усієї палітри факторів кредитного ризику.

У зарубіжній банківській практиці найбільш поширеним методом оцінювання ризиків споживчого кредитування є скоринг (або скоринг-система). Скоринг – це математична модель у вигляді зваженої суми певних характеристик, за допомогою якої на основі минулого досвіду банк намагається з'ясувати ймовірність того, що конкретний позичальник не поверне вчасно кредит. Основний принцип побудови скорингової системи – припущення, що майбутній клієнт комерційного банку буде вести себе так, як існуючий клієнт.

Техніка кредитного скорингу була вперше запропонована американським економістом Д. Дюраном для відбору позичальників за споживчим кредитом. Дюран відзначав, що виведена ним формула «може

допомогти кредитному робітнику легко і швидко оцінити якість звичайного претендента на позику».

Метод скорингу дозволяє провести експрес-аналіз заявки на кредит у присутності клієнта. Для аналізу ділових позик також застосовуються різні прийоми кредитного скорингу – від найпростіших формул до складних математичних моделей.

До найпоширеніших видів скорингу, які вже встигли себе виправдати та є безпомилковими, що їх можна застосувати в Україні, можна назвати такі:

- фродовий скоринг (система, спрямована на боротьбу з клієнтами комерційного банку, які не повертають кредит);
- експертний скоринг (система, яка була побудована експертним шляхом для більш якісного оцінювання клієнтів до прийняття рішення);
- поведінковий скоринг (система, розрахована на оцінювання подальшої поведінки вже існуючих клієнтів);
- аплікативний скоринг (система, розрахована на оцінювання клієнтів під час заповнення анкети);
- статистичний скоринг (скоринг, який можна побудувати лише за умови наявності значного масиву даних задля отримання прогнозів на майбутнє).

Варто зазначити, що у банківській системі України більша кількість згаданих видів скорингу взагалі не використовується, оскільки банківський сектор нашої країни слабо розвинутий порівняно з іншими передовими країнами. Але є всі передумови, щоб запровадити його у майбутньому.

Відзначимо переваги скорингової системи, до яких відносять такі: зниження рівня неповернення кредитів; швидкість розгляду кредитних заявок; можливість ефективного управління кредитним портфелем; відсутність необхідності довготривалого процесу навчання персоналу. Водночас скоринг є одним з найбільш успішних прикладів використання математичних і статистичних методів у бізнесі.

У зв'язку із швидким ростом кредитного ринку України та ризиків, пов'язаних із кредитним бізнесом, методика скорингу стає вкрай необхідною для українських банків.

Оскільки вітчизняні банки зіткнулись із проблемою неповернення населенням отриманих кредитів, це підкреслює важливість розроблення методик оцінювання кредитоспроможності фізичних осіб і ризику банків під час надання споживчих кредитів.

Отже, комерційним банкам України необхідно приділити пильну увагу шліфуванню внутрішньобанківських процесів, скоринговим процедурам, які помітно спростять оцінювання потенційного позичальника споживчого кредиту. Адже використання системи скорингу в процесі споживчого кредитування дозволить вітчизняним банкам удосконалити діяльність і покращити обслуговування клієнтів.

Filip P.

University of Rzeszów

***IDENTIFICATION OF FINANCIAL FACTORS IN STARTING UP
BUSINESSES IN POLISH ENTERPRISES – ANALYSIS FOR SMES***

There are many concepts and terms dealing with doing business and entrepreneurship. This term is ambiguous in the broad sense. However, regardless of the adopted definition its meaning always remains similar. In practice, the concept can be regarded as a kind of form of work or as a stand-alone production factor. Notion of entrepreneurship in Poland had special significance after 1989 year, when it opened for every citizen to do business at your own risk and own account. This situation has created among many people the opportunity to develop their own activities through self-starting business.

The reasons for the emergence of new enterprises may be due to personal causes of entrepreneurs or personal reasons such as: the desire to create their own businesses of their professional activity, the need to secure the livelihoods and the desire to ensure the social security or family business succession in the second or later generation. Taking professional trader is reflected in the formation of new businesses, which can based one of the manifestations of individual entrepreneurship.

Main scientific aim of the article is to recognize motives and barriers in making economic activities in Poland. In the theoretical part I am providing definitions of entrepreneurs by their own regulations, explain the issue of entrepreneurship and enterprise against the specific features and regional specificities. I also try to show the most common motives and barriers associated with making business. The concept of barriers is sometimes defined differently in the literature. Generally their hamper the attainment of certain goals. Determining barriers in business creation is a necessary act in determining the roads leading to the development of entrepreneurship. A list of the most important factors contributing to the activities of small and medium-sized enterprises has for years been the same. One of them is the financial barrier.

Financial barrier is one of the most significant barriers in the development of small and medium-sized enterprises. Lack of capital is a major barrier in the rapid development of the company. A particularly important issue for those just starting their own business is the lack of opportunities for obtaining free funding for start-up companies. Especially, there is a problem with engaging the capital, which comes from peoples own, family or friends savings. Getting a bank loan and bank credit is often impossible. The main reason is the lack of assets necessary to secure the loans and the reluctance of banks to take excessive risks. This is the most common reason preventing the growth and development of small and medium-sized enterprises. There is no institution that would be a kind of guarantee for the beginning of their activities of small and medium-sized enterprises. At later stages of development enterprises have different situation and in this case gaining another factors helps to develop and strengthen the company. Then, more important become regional indicators and determinants and local circumstances.

The subject of my interest is the analysis and identification of important financial factors for doing business in Poland and supporting its development. Study object are companies that belong to the group of small to medium scale (SMEs), operating in the Carpathian region. The starting point of this research will be an analysis of the literature, review of existing reports and studies and own research.

I present what factors according to my respondents limit the development of entrepreneurship and what they think is the most important motive in making business. Then, I carry out an analysis of interpreting the results with my research. The publication will be completed with summary and final indications taking into account the business practice.

Prior to the research I formulated following hypotheses:

- the most common reason for taking a business is to obtain profits;
- age and education have a significant impact on the decision to making business;
- possibilities to access external funding is essential factor to maintain and develop a small business.

Scientific research is closely associated with the exploration, study and criticism of literature connected with the topic. It is a process of different actions that aim to ensure an objective, accurate and comprehensive knowledge of chosen fragments of reality. The subject of my interest is the analysis if traders do not regret their decisions. In this paper I also want to show what factors according to my respondents limit the development of entrepreneurship, which support it and what is the most important motive in making business.

**АКТИВІЗАЦІЯ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОЇ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМСТВ
ПРИМІСЬКОЇ ЗОНИ ТА ОБГРУНТУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ЇХ РОЗВИТКУ**

Формування ефективної фінансово-кредитної системи, яка дозволила би суб'єктам підприємництва мати доступ до фінансових ресурсів, є однією із передумов розвитку підприємництва. Діяльність підприємств в умовах ринку є ускладненою без періодичного використання ресурсів фінансово-кредитної сфери, в тому числі з боку держави. У державних програмах розвитку підприємництва основними підходами щодо формування заходів фінансово-кредитної підтримки підприємств є:

– нарошування власних коштів підприємств за рахунок пільгового оподаткування та за рахунок системи державного регулювання амортизаційних відрахувань шляхом підвищення норм для підприємницьких структур, що займаються пріоритетними видами діяльності;

– використання коштів держбюджету. Визначення напрямів та програм фінансової підтримки підприємств;

– використання коштів міжнародних фондів підтримки підприємництва;

– використання кредитів банків для інвестування у підприємства.

Сучасний стан економіки країни свідчить про наявність системної економічної кризи, яка проявляється у приміській зоні в наступному:

– безробітті активного населення;

– переважній збитковості підприємств;

– невідповідності вітчизняної продукції міжнародним стандартам якості та безпеки;

– обмеженні бюджетного фінансування підприємств, які виготовляють продукти харчування;

– незадовільному стані інвестиційної діяльності в економіку приміської зони;

– низькому рівні життя населення.

Вважаємо, що основна проблема, яка потребує негайного вирішення – удосконалення та оптимізація на обласному рівні регіональної політики, що базується на підтримці галузей місцевої спеціалізації, з практичним використанням можливостей малого і середнього підприємництва, відповідно до умов диверсифікації економіки приміської зони.

Державна фінансово-кредитна підтримка підприємств приміської зони є одним з основних шляхів виходу їх економіки з кризи. На сьогодні пільгове

кредитування та державні дотації, зокрема для підприємств аграрної сфери, є основою розвитку приміської зони. Але вирішуючи питання державної фінансово-кредитної підтримки підприємств відповідних галузей економіки, слід враховувати фінансові можливості країни. Механізм пільгового кредитування, зокрема агропідприємств, які є основою розвитку підприємництва в приміській зоні, у своїй основі передбачає компенсацію з бюджету комерційним банкам втрачену різницю між ринковими та пільговими процентними ставками.

Головне завдання державної фінансово-кредитної підтримки підприємств полягає в стабілізації обсягів виробництва на рівні сукупного попиту на конкретні види продукції та послуг. А це означає, що державна фінансово-кредитна підтримка сільськогосподарських підприємств гарантує стабільні закупівельні ціни на сільськогосподарську продукцію та формування конкурентного ринкового середовища на селі. На увагу заслуговує пільгове кредитування сільськогосподарських підприємств, яке є вигідним і самим сільськогосподарським підприємствам, і комерційним банкам. Адже кредити комерційним банкам повертають сільськогосподарські підприємства, а пільгова різниця компенсується державою. Проблему пільгового кредитування сільськогосподарських підприємств повинно розв'язати створення конкурентного ринкового середовища на селі (стабілізація виробництва сільськогосподарської продукції на рівні сукупного попиту).

Можна стверджувати, що найбільший ефект принесуть у найближчий час ті фінансово-кредитні заходи, які будуть відповідати наступним пріоритетним напрямам:

- використання коштів, що спрямовуються на допомогу з безробіття, для стимулювання безробітного населення працездатного віку до підприємницької діяльності з виробництва продукції чи послуг;

- залучення через банківську систему та кредитні спілки у вигляді кредитів коштів населення, яке перебуває на роботі за кордоном, з метою стимулювання розвитку підприємництва.

Якщо раніше держава розглядалась як головна діюча особа, головне джерело фінансових ресурсів, то сьогодні держава займає активну позицію – створення умов для розвитку відповідних схем та інституцій. Відповідно до цього змінилась і роль Українського фонду підтримки підприємництва, регіональних та місцевих фондів підтримки підприємництва. З фондів, які розглядались як безпосередні кредитні інститути, вони трансформуються в

інститути фінансового забезпечення реалізації державної політики у сфері фінансово-кредитної підтримки підприємств.

Заходи, які спрямовані на розбудову мережі фондів підтримки підприємництва, стосуються поліпшення системи фінансування всіх заходів Національної програми та регіональних програм розвитку підприємництва.

Сьогодні діють декілька міжнародних фондів, які здійснюють інвестиційну підтримку підприємництва в Україні. Основними з них є Фонд підтримки підприємництва в нових незалежних державах. Фонд в основному інвестує малий та середній бізнес шляхом створення спільних підприємств або купівлі акцій господарських товариств. Фонд реалізував в Україні 12 проектів переважно в галузі агробізнесу, промисловості будівельних матеріалів та виробництві металів.

Практика залучення іноземних капіталів в Україну показує, що розмір іноземних капіталовкладень значно коливається в різних її регіонах. Вибір інвесторів в основному визначають місцезнаходження підприємств (у прикордонних західних областях України переважають інвестиції з країн Європи, в східних – Росії).

Втіленню нових підходів до підвищення ефективності та прозорості політики розвитку приміської зони сприяють створений з 1 січня 2007 р. новий фонд ЄС – ЄСФС та прийнята «Стратегія сільського розвитку на програмний період 2007–2013 рр.». У контексті нового бачення та на відміну від попередніх правил одержання допомоги з бюджету нові положення спрямовані на зміцнення бюджетної дисципліни, модернізацію контролю та удосконалення управління територіальним розвитком.

На формування стратегії розвитку підприємств значний вплив мають ендогенні чинники, що передбачають використання потенціалу місцевих людських, інституційних та фізичних ресурсів, щоб створити для жителів приміської зони нові можливості працевлаштування та стимулювати нові види економічної діяльності. До основних чинників, які впливають на вибір стратегії підприємств, можна віднести такі: мета підприємства; інвестиційна привабливість підприємств; позиція підприємств на ринку; власний ресурсний потенціал; конкурентні переваги підприємства; якісні параметри продукції в порівнянні з продукцією конкурентів; виробництво екологічно чистої продукції.

**УПРАВЛІННЯ ПРОБЛЕМНИМИ КРЕДИТАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ
ЯК ЗАПОРУКА ЙОГО УСПІШНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА
РОЗВИТКУ**

Стабільне функціонування підприємств можливе за умови фінансової незалежності. Мова йде про власні кошти на рахунках юридичної особи. Втім, часто для початку нормальної роботи в українських реаліях підприємству бракує ліквідних обігових коштів. Як правило, джерелом їх поповнення стають кредити банків. Сьогодні банківські установи видають кредитів менше, ніж до кризи, але більше, ніж під час кризи. Звичайно, й вимоги до позичальників дуже різко зросли. Як результат – не багато хто з них може довести свою платоспроможність. З десяти тих, хто звернувся в банк за кредитом, отримує кредит тільки один.

Станом на 1 квітня 2013 року всього у банківській системі було 76,3 млрд грн проблемних кредитів (або 9,3% у загальній сумі виданих кредитів). Це доволі високий показник. До кризи він становив 2,2%. Для отримання кредитів за прийнятними процентними ставками «токсичні» кредити потрібно погашати. На 1 квітня 2013 р. частка проблемних кредитів у загальному портфелі кредитів юридичних осіб склала 9%. За підсумками 2012 року цей показник становив 8,23%, а у 2011 р. – 9,17%. Найвищий показник (12,6%) зафіксований у 2010 р. Банки намагаються впоратися з проблемними кредитами у своїх кредитних портфелях, які утворилися за старими кредитами юридичних осіб.

Станом на 1 квітня 2013 р. найбільше прострочених кредитів було в будівництві та девелопменті – близько 12,4% до загальної суми виданих кредитів. Найменша частка проблемних кредитів, як не дивно, була у підприємств сільськогосподарського виробництва – 8,8%. Близько 9% – частка проблемних кредитів у торгівлі та у підприємств переробної промисловості.

Повільно, але старі кредити юридичних осіб погашаються, частково зростає нове кредитування. Були б хороші надійні клієнти, які відповідають за взяті на себе зобов'язання, а банки гроші знайдуть. Але поки хороших клієнтів серед юридичних осіб знайти складно. Інколи це пов'язано з приховуванням реальної платоспроможності та із шахрайством з боку керівництва компаній і фірм.

В Україні ситуація далека від ідеальної. Частка інвестицій у ВВП тут не перевищує 20%, а банки кредитувати не хочуть принципово. Та й

підприємства самі не поспішають залучати гроші на умовах, що склалися. Гривнева ліквідність у банків коротка, а доларову нема куди прилаштувати. Розвиваються тільки два сектори: гривневі позики на короткий термін (карткові продукти, споживчі кредити в роздрібній торгівлі, а також короткі лінії в корпоративному бізнесі) та валютні кредити експортерам.

Сьогодні довгострокової гривні немає, а багаторічні кредити потрібні для того, щоб вкладати у розвиток великих проектів. Тобто при всьому бажанні підприємства не можуть залучати позики у гривні, скажімо, на п'ять років. Ще однією проблемою є високі кредитні ставки, а також те, що кредити не завжди доступні протягом року. За даними НБУ, середня вартість термінових депозитів у гривні становить 17% річних. Беручи у населення дорогі гроші, банки роблять їх ще дорожчими.

За даними порталу finance.ua, позики для бізнесу надаються під 24% річних і більше. Тобто виходить, що за чотири роки підприємство повинно повернути два кредити. Це дуже відрізняється від ситуації, наприклад у США, де стабільні та надійні підприємства можуть залучати позики менш ніж під 10% річних на дуже довгі терміни.

Ситуацію із здешевленням кредитних ресурсів для юридичних осіб може взяти на себе НБУ. Передусім мова йде про ставку рефінансування. Сьогодні її рівень встановлено у розмірі 6,5% річних. Країни Західної Європи, США та деякі високорозвинуті країни Азії уже давно зрозуміли, що однією з умов розвитку підприємництва є дешеві кредити на довгострокову перспективу. Це дало помітні результати і в умовах кризи 2008–2010 рр. Існуючий рівень облікової ставки, встановлений Національним банком України, є доволі високим, якщо говорити про мету розвитку підприємництва в Україні. *Вважаємо*, що ставка, прийнятна для фінансового ринку нашої країни, повинна бути на 3-5% нижче існуючого рівня.

Львівський національний аграрний університет, м. Дубляни
***ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В
УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ***

З метою забезпечення ефективного функціонування підприємства в умовах ринку керівництву потрібно оцінювати можливі та оптимальні темпи його розвитку з позиції фінансового забезпечення, виявляти доступні джерела фінансування, забезпечуючи тим самим стійке положення підприємства на ринку. Проблема фінансової стійкості, особливо в період світової фінансової кризи, займає важливу роль в аналізі фінансового стану підприємства, який є необхідною умовою ефективного управління суб'єктом господарювання.

Проблема стійкості вітчизняних підприємств у сучасних ринкових умовах не повною мірою досліджена. Відсутня конкретність у трактуванні понять різних видів стійкості, що ускладнює та спотворює її оцінку.

Стійкість – одна з важливих характеристик відособленої автономної функціонуючої системи щодо зовнішніх умов, в яких вона існує. У загальному розумінні «стійкість» трактується як властивість системи так реагувати на зміни (вплив) зовнішнього середовища, щоб не лише генерувати чинники, які зумовлюють її врівноважений стан, а й забезпечувати подальший розвиток.

У сучасній вітчизняній економічній літературі трактування сутності поняття «фінансова стійкість» також неоднозначна.

В. С. Марцин формулює таке визначення: фінансова стійкість – це здатність підприємства стабільно розвиватися, зберігаючи свою фінансову безпеку в умовах ризикового внутрішнього і зовнішнього середовища з метою максимізації фінансових результатів і забезпечення розширеного відтворення.

І. В. Дем'яненко під фінансовою стійкістю підприємства розуміє забезпечення запасів і витрат джерелами коштів для їх формування. Це такий стан підприємства, коли обсяг його майна (активів) достатній для погашення зобов'язань, тобто підприємство є платоспроможним. Крім того, фінансова стійкість підприємства – це такий його стан, коли вкладені в підприємницьку діяльність ресурси окупаються за рахунок грошових надходжень від господарювання, а отриманий прибуток забезпечує самофінансування та

незалежність підприємства від зовнішніх залучених джерел формування активів.

Виділяють різні види стійкості. Стосовно до підприємства, вона може бути загальною, фінансовою, ціною, а в залежності від факторів, що впливають на неї, внутрішньою та зовнішньою.

Стійкість підприємства, що поєднує всі аспекти його життєдіяльності, прийнято називати загальною стійкістю підприємства. В умовах ринку цей вид стійкості насамперед вимагає стабільного одержання виручки, достатньої за обсягом, щоб розплатитися з державою, постачальниками, кредиторами, інвесторами, працівниками та ін. Одночасно для розвитку підприємства необхідно, щоб після завершення всіх розрахунків і виконання всіх зобов'язань у нього залишався прибуток, що дозволяє розвивати виробництво. Виходячи з цього, у рамках загальної стійкості варто розрізняти статичну та динамічну стійкість. Перша ототожнюється із спокоєм, пасивністю, друга – із стабільним розвитком підприємства. Таким чином, поняття загальної стійкості підприємства припускає такий рух грошових потоків, що забезпечує постійне перевищення надходження засобів над їх витратами.

Сучасний ринок постійно змінюється. Швидкість змін така велика, що саме пристосування до них стає істотною перевагою підприємств у конкурентній боротьбі. Підприємства, які прагнуть зміцнити свої конкурентні позиції, повинні орієнтуватися на нові підходи, принципи та методи організації та ведення бізнес-процесів, заснованих на удосконаленні внутрішнього механізму управління сталим функціонуванням підприємств. Не можна не погодитися із О. М. Рудницькою та Я. Р. Білецькою, що саме тому першочерговою проблемою на сьогоднішньому етапі розвитку всіх українських підприємств, які виробляють товари чи надають послуги, є пошук альтернативних шляхів покращання їх фінансового стану.

Важливим етапом забезпечення фінансової стійкості підприємств є пошук оптимального співвідношення власного та позикового капіталу, яке б забезпечило мінімальний фінансовий ризик за максимальної рентабельності власного капіталу.

Як справедливо відзначає Л. М. Шабліста, в умовах конкурентного середовища актуальності набуває оптимізація збутової політики підприємства. Підприємству необхідно активізувати політику в галузі маркетингу з метою просування своєї продукції, яка фактично за рахунок високої якості та ціни, нижчої від середньої у галузі, є конкурентоспроможною. Важливими для

вирішення є питання реклами, упаковки, випуску високоякісної сувенірної продукції, фірмова торгівля, стимулювання збуту різними шляхами. Правильний підхід до просування продукції виробників товарів дозволить збільшити реалізацію продукції, що створить реальні передумови для виходу підприємства з фінансово-економічної кризи.

Відсутність гнучкого фінансового планування та аналізу, управління ризиками та несвоєчасне виявлення фінансової нестабільності є часто причинами кризового стану вітчизняних підприємств. Планування фінансової стійкості підприємства важливо здійснювати поетапно. Планується розвиток підприємства, формуються задачі, стратегія та тактика стійкого фінансового розвитку підприємства, здійснюється безпосередній аналіз фактичної фінансової стійкості підприємства та розробляються рекомендації щодо ефективного управління фінансовими ресурсами підприємства з метою забезпечення фінансової стійкості в перспективі.

Компетенція та професіоналізм фахівців підприємства, їх вміння враховувати зміни внутрішнього та зовнішнього середовища, злагодженість роботи колективу є теж дуже важливим чинником фінансової стійкості підприємства.

Яцків М. І.

Львівська державна фінансова академія

Виклюк М. І.

Львівська філія ПВНЗ «Європейський університет»

ПОДАТКОВА БЕЗПЕКА: СОЦІАЛЬНИЙ, ЕКОНОМІЧНИЙ ТА ПРАВОВИЙ АСПЕКТИ

Декларовані зміни в економіці спонукали до того, що протягом останніх років інтерес вітчизняних і зарубіжних науковців до дослідження фундаментальних засад податкової безпеки набуває неабиякого розвитку. Це зумовлене тим, що її рівень відображає загальну ефективність податкової системи, визначає синхронність бюджетних надходжень та баланс інтересів держави, суб'єктів господарювання і суспільства у процесі економічного відтворення.

У більшості наукових праць податкова безпека розглядається як складова економічної чи фінансової безпеки держави і, як правило, характеризується у контексті бюджетної чи фіскальної системи. Серед прихильників такого підходу варто відзначити О. Баранецьку, В. Мартинюка,

Л. Максимова, М. Скворцову, І. Комарницького, І. Франіва, О. Грачова. На їх думку, податкова безпека спричиняє значний вплив на ефективність саме бюджетної політики, оскільки через стимулювання ділової активності суб'єктів господарювання визначає рівень та структуру податкових надходжень. Відповідно, розглядають її виключно як оптимальний механізм наповнення фінансовими ресурсами бюджетів різних рівнів.

Проте, на нашу думку, розгляд цієї важливої категорії у зазначеному контексті не враховує того, що податкова безпека як невід'ємна і водночас взаємопов'язана складова фінансової системи здатна подолати протиріччя, що виникають внаслідок перерозподілу частини фінансових ресурсів між суб'єктами суспільного відтворення за умови оптимізації їх податкового навантаження і, навпаки, загострити суспільні відносини через надмірне фіскальне спрямування податкової системи. Внаслідок цього формуються податкові загрози, які негативно впливають на податкову безпеку усіх рівнів, а тому її вплив на економічні процеси може бути як активізуючим, так і стримуючим.

З однієї сторони, податкова безпека характеризує певний стан, що забезпечує захист інтересів платників податків та суб'єктів, що задіяні у розподілі ВВП через механізм оподаткування; з другої – це певна властивість системи, що здатна забезпечити своєчасність виконання податковою системою своїх функцій та адекватність реагувати її на зміни податкової політики держави під впливом групи чинників; з третьої – спроможність протистояти ризикам та небезпекам, оптимізувати, а за окремих умов, мінімізувати їх вплив на усіх учасників податкових відносин. У зв'язку із цим проблема єдиного підходу до трактування змісту податкової безпеки досі не вирішена.

Варто відзначити, що саме тип розвитку економіки та суспільства визначає складність досліджуваного питання, різнобічність якого полягає в тому, що як категорія податкова безпека характеризується водночас правовим, соціальним та економічним характером. Це обумовлює необхідність забезпечення належного рівня податкової безпеки шляхом впорядкування напрямів податкової політики держави, регіонів та господарюючих суб'єктів, враховуючи тісноту взаємозв'язку із загальною фінансово-економічною, соціальною політикою через їх правове регламентування.

В економічному аспекті податкову безпеку характеризують як постійне, однак, динамічно мінливе явище, що відображає ступінь та

характер наповненості фінансовими ресурсами бюджетів різного рівня. Наповненість останніх залежить від темпів розвитку економіки, приросту ВВП, рівня інфляції та ступеня податкового навантаження господарюючих суб'єктів, задіяних у суспільному відтворенні. З цього приводу дуже часто у фінансовій теорії розглядається фіскальна або економічна ефективність податків та системи оподаткування, які й визначають рівень ефективності податкової безпеки.

У згаданому вище контексті ефективність – це співвідношення результатів і витрат. Однак навіть із такого початкового визначення вже виникає суперечність, що вважати результатом, а що витратами. Це зумовлено двоїстістю природи оподаткування: з одного боку, держава повинна мобілізувати достатній у її розумінні обсяг податків та зборів, щоб забезпечити виконання її функцій. Далі цю величину можна порівняти з витратами на збір податків, і якщо сума витрат виявилася низькою порівняно із сумою зібраних податків, то справляння податків можна вважати ефективним. Проте це – лише одна сторона проблеми. Якщо у розумінні платників податки є великими, це може викликати стримування підприємницької та інвестиційної активності, перехід бізнесу у тінь, а у наступному періоді – скорочення обсягів зібраних податків. У такому випадку, як вважає В. Іщенко, систему оподаткування не можна вважати ефективною, а податкову безпеку за таких умов – безпечною для суб'єктів податкової системи.

У правовому контексті податкову безпеку варто розглядати як спосіб регулювання податкової системи шляхом створення умов справедливого оподаткування суб'єктів суспільного відтворення та декларування цих умов у законодавчих актах. При цьому регламентовані положення – це не лише ідея, а практичний інструмент реалізації окремих програм, який забезпечує фактичну відсутність можливостей спрямування фінансових потоків в незакріплені законодавчими нормативними актами сфери їх використання та до мінімуму знижує можливості зловживання фінансовими ресурсами. Про це йдеться у класичному підручнику «Фінанси» за редакцією С. Юрія та В. Федосова.

Однак в умовах постійної політико-економічної кризи важко запобігати зазначеним зловживанням, оскільки законодавство України у сфері оподаткування характеризується не завжди економічно обґрунтованими розбіжностями та складністю. Це стосується суперечностей податкового та бухгалтерського обліку, різного трактування порядку

віднесення витрат та доходів на об'єкт оподаткування, нечіткості схем розрахунку фінансового результату, податку на прибуток, єдиного соціального внеску, ПДВ тощо. Все це ускладнює процес декларування результатів суб'єктами господарювання, створює схеми умисного та «легального» ухилення від сплати податків, знижує обсяги податкових надходжень до бюджету. Як результат – низький рівень податкової безпеки на усіх ієрархічних рівнях її формування.

Із соціального погляду податкову безпеку варто розглядати як захищеність балансу інтересів держави, суб'єктів господарювання та населення внаслідок раціонального оподаткування та надання податкових пільг, справляння податків та оптимального перерозподілу податкових надходжень між усіма суб'єктами фінансової системи, формування ефективної податкової культури та дисципліни, що забезпечує належний рівень їх податкової безпеки. З однієї сторони, соціальна спрямованість податкової безпеки проявляється через структуру співвідношення прямих та непрямих податків, де за нормальних ринкових процесів обсяги перших мають перевищувати обсяги других, що дозволяє знизити податкове навантаження на споживачів, а за умов оптимальних ставок і розмірів непрямих податків – активізувати виробничі процеси в національній економіці. З іншого боку, забезпеченість ефективної податкової безпеки у соціальному середовищі матиме місце лише тоді, коли податкові надходження будуть обґрунтовано скеровані на реалізацію пріоритетних напрямів і соціальних програм розвитку з метою максимально повного задоволення потреб суспільства.

Отже, динамічний розвиток економіки, суспільства та раціональність управління бюджетними ресурсами визначаються особливостями формування податкової безпеки держави, що має задовольняти свої інтереси, інтереси суспільства та економічних агентів на достатньому чи належному рівні за умови побудови раціональної податкової системи. А тому держава як суб'єкт системи оподаткування для забезпечення ефективної податкової безпеки повинна здійснювати постійне регулювання та стимулювання економіки шляхом оптимізації рівня оподаткування суб'єктів господарювання та населення, які несуть податкову відповідальність за порушення податкового законодавства, чим і визначають власний рівень податкової безпеки.

Секція 5

ОБЛІК І АУДИТ В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Андрушко А. М.

Львівський національний аграрний університет, м. Дубляни
**ПРОЦЕСНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНЮВАННЯ ДОДАНОЇ
ВАРТОСТІ**

У сьогодишньому динамічному конкурентному середовищі менеджмент бізнес-процесів практика ідентифікації, аналізу, вимірювання та оптимізації бізнес-процесів стає невід'ємною умовою виживання будь-якої організації. Суть процесного підходу полягає у тому, щоб зрозуміти, як різні види діяльності узгоджуються між собою для досягнення основних цілей організації. Одним із важливих елементів такого підходу є оцінювання доданої вартості.

В бухгалтерській звітності, додана вартість нараховується по мірі використання сировини та праці та відображає теоретичне зростання вартості над безпосередніми витратами. Додана вартість – це дохід від продажу мінус вартість вхідних компонентів; різниця становить заробітну плату працівників та прибуток для власників. Зазвичай вважається, що така вартість є вищою, ніж кошти, які були нараховані на кожному з етапів процесу виробництва та доставки продукту. Однак цей постулат є доволі умовним, оскільки він не враховує того, що окрім грошової вартості (яка залежить від того, яким чином відбувались нарахування) додана вартість також стосується і ринкової вартості (яка залежить від того, за що клієнти готові платити гроші).

Виділяють три види діяльності, які існують в кожній організації: (1) види діяльності, які додають реальної вартості та є необхідними для забезпечення результату, що очікується клієнтом; (2) види діяльності, які необхідні бізнесу, але не додають вартості з точки зору клієнта; (3) види діяльності, які взагалі не додають вартості ні для бізнесу, ні для клієнта. Важливо зрозуміти, що кожен крок виконання процесу створює витрати для організації (наприклад, на оплату праці, адміністративні витрати, витрати на утримання запасів або транспортування, матеріальні витрати та ін.). При цьому на кожному кроці виконання процесу кошти нараховуються і включаються в грошову вартість незалежно від вартості реальної, тому вартість повинна визначатися з точки зору кінцевого клієнта або з точки зору

самого бізнес-процесу. Крім того, потрібно також пам'ятати, що сприйняття вартості клієнтом не залежить від розміру дійсних витрат на виробництво та доставку продукту або послуги.

З точки зору менеджменту бізнес-процесів оцінювання доданої вартості передбачає аналіз кожного виду діяльності в бізнес-процесі з метою визначення його внеску в задоволення очікувань кінцевого клієнта. Метою такого аналізу є оптимізація тих видів діяльності, які додають реальної вартості, та мінімізація або усунення видів діяльності, що взагалі не додають вартості.

Оцінюючи види діяльності, з яких складається процес, необхідно дати відповідь на питання: чи цей вид діяльності створює якусь вартість для кінцевого споживача або бізнесу? Існує два типи видів діяльності, які не додають вартості:

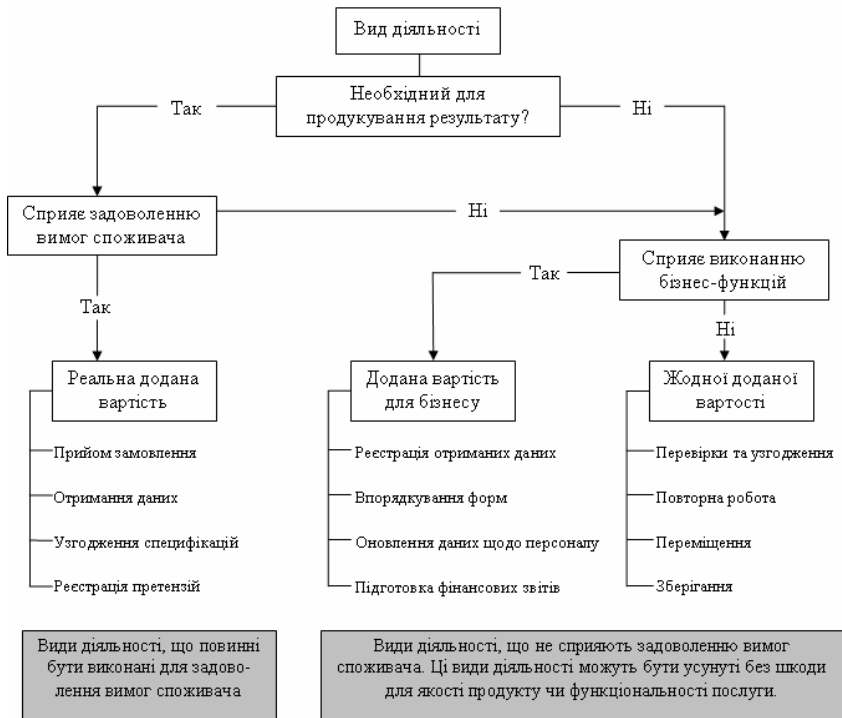
– такі види діяльності, які мають місце через неадекватне функціонування процесу або через те, що процес із самого початку був неправильно розробленим. Це включає переміщення, очікування, підготовку до виконання, зберігання, повторне виконання роботи. Ці види діяльності є непотрібними для продукування результатів процесу, однак мають місце через погану початкову розробку процесу. Такі види діяльності дуже часто називають витратами через низьку якість;

– такі види діяльності, що їх не вимагають ні споживач, ні сам процес, які можуть бути виключені без впливу на результат для клієнта (наприклад, реєстрація документу).

На рисунку відображено, яким чином здійснюється таке оцінювання.

Ті види діяльності, що додають реальну вартість, безпосередньо сприяють результату, якого вимагає клієнт. Витрати та час виконання таких видів діяльності можна проаналізувати крізь призму додавання та недодавання вартості. Необхідно проаналізувати кожен вид діяльності на блок-схемі процесу і класифікувати його як такий, що додає вартість для клієнта, для бізнесу, або не додає вартості взагалі.

Після визначення типу вартості, створеної виконанням кожного виду діяльності, необхідно дати відповіді на наступні запитання: (а) для чого нам потрібні ті види діяльності, які додають вартість для бізнесу? (б) яким чином можуть бути оптимізовані ті види діяльності, які додають реальну вартість? (в) чи можна зменшити витрати та час виконання тих видів діяльності, які додають реальну вартість? (г) яким чином можна позбутися видів діяльності, які не додають реальної вартості?

Вирішення цих питань вимагає творчого підходу, а існуюча корпоративна культура, особистості в організації та середовище не повинні стояти на заваді. Наприклад, повторного виконання робіт можна позбутись, усунувши причини помилок; переміщення документації та інформації, час очікування можуть бути мінімізовані за допомогою комбінування операцій або автоматизацією; перевірки та узгодження можуть бути усунуті шляхом зміни корпоративної політики та процедур.

Необхідно все піддавати сумніву, будь-який вид діяльності може бути виконаний в кращий спосіб. Результатом проведеного аналізу повинно бути зростання частки видів діяльності, що додають реальну вартість, зменшення частки видів діяльності, що додають вартість бізнесу, та значне зменшення часу виконання. *Результати будуть вражаючі.*

Белорусский государственный экономический университет, г. Минск
***СТРАТЕГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ КАК ОДНО ИЗ НОВЫХ НАПРАВЛЕНИЙ
РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО АНАЛИЗА В РЕСПУБЛИКЕ
БЕЛАРУСЬ***

Стратегия является тем инструментарием, который доступен далеко не всем участникам рынка. Стратегическое провидение является особым видом искусства. Требуется новый тип мышления, направленный на будущее, без знания которого, без овладения систематикой стратегического мышления уже невозможно грамотно функционировать на современном рынке. Сложность стратегии состоит в том, что любая ее составляющая влияет на другие составляющие. При этом суть стратегии сохраняется неизменной во времени, а любые изменения в рыночных отношениях, конъюнктуре рынка влияют на нее. Поскольку в стратегии переплетается множество составляющих, то эта область, в отличие от тактики, объективно содержит в себе потенциал для большого количества неправильных действий, то есть ошибок. Стратегия достаточно креативна, так как расширяет площадку возможных действий в бизнесе. Она же задает приоритеты. Стратегия – это постоянная борьба с противодействием, которое несет в себе больший объем неожиданности, чем действие. Следовательно, противодействие важнее действия. Действие мы планируем сами, а противодействие функционирует по другим законам. По большому счету, в современном мире другого типа существования, кроме как стратегического, попросту не существует. В этой связи требуется динамичный и инновационный подход в мышлении, принятии решений и действиям на рынке.

Такой подход основывается, главным образом, на стратегическом анализе, то есть интерпретации динамики решающих связей между многочисленными факторами стратегической ситуации. Методика стратегического анализа разработана недостаточно, а в практике работы субъектов хозяйствования применяется слабо. В тоже время в белорусской литературе отсутствуют прямые специальные публикации в области стратегического анализа.

Между тем стратегический анализ должен иметь целью поиск на основе выявленных закономерностей перспектив и альтернатив развития, благодаря чему субъект хозяйствования сможет достичь желаемых результатов. Он может быть как частным, тематическим, так и комплексным, охватывающим все ключевые аспекты того или иного вида деятельности или процесса.

Стратегический анализ характеризуют тщательно продуманные методики, направленные в перспективном долгосрочном плане на выживаемость субъекта хозяйствования в жесткой конкурентной среде и завоевание им определенной доли рынка. Тем самым он обосновывает действия, формирует стратегические планы, прогнозирует оценку ожидаемого их выполнения и подготавливает информацию для принятия стратегических управленческих решений. Стратегический анализ – это процесс, требующий очень гибкого подхода и соответствующих специальных знаний. Его цель состоит не в том, чтобы дать готовые ответы, а в том, чтобы облегчить понимание вопросов. В конечном итоге это обеспечит выживание и процветание субъекта хозяйствования в жесткой конкурентной борьбе. Из этого вытекает, что возврат на инвестированный капитал должен превышать стоимость вложенного капитала. В ряде случаев форма конкуренции может даже казаться нелогичной, неразумной либо неэтичной, но оставаться законной. Изучение и оценка информации посредством анализа – это ключ к нахождению соответствующих стратегий. Стратегический анализ требует огромного опыта, добросовестного, кропотливого вклада, большой интуиции. Он является ценнейшим инструментом в руках высококвалифицированного менеджера и предполагает поистине ювелирную его работу. Стратегический анализ требует постоянного изучения многочисленных изменений науки и искусства, здравого смысла и информационных моделей, интуиции и указаний.

С этих позиций целесообразно, чтобы стратегический анализ охватывал бы следующие направления: инструментарий стратегического анализа; определение структуры среды деятельности; анализ структурных элементов и установление пределов анализа среды; анализ факторов, влияющих на структурные элементы среды; формирование информационной базы данных о среде (содержание, источники, обработка и оценка информации); анализ внешней среды (факторы, влияющие на внешнюю среду, анализ макроокружения, анализ микроокружения); анализ финансов (анализ денежных потоков, анализ прибыли, анализ финансового состояния организации); анализ рынка (анализ факторов, влияющих на рыночную среду, анализ стадий развития рынка, анализ конкуренции на рынке); анализ клиентов (анализ сегментации клиентов, анализ портфеля товаров, анализ позиций на рынке); анализ внутренней среды; анализ бизнес-процессов (классификация бизнес-процессов, анализ цепочки создания ценности, анализ затрат); оценка стоимости организации; анализ стратегических показателей (анализ стоимости капитала, анализ стоимости акций компании, оценка

методом чистой приведенной стоимости, анализ рыночной стоимости организации, анализ показателей благосостояния акционеров, анализ добавленной рыночной стоимости, анализ прибыли на инвестированный капитал, анализ добавленной экономической стоимости, анализ добавленной акционерной стоимости); модели стратегических управленческих решений (модель максимизации прибыли, модель максимизации продаж, модель максимизации роста, модель максимизации добавочной стоимости (японская модель), модель управленческого поведения); принятие стратегических решений в условиях определенности (среда решения в условиях определенности, принятие стратегических решений на основе предельного анализа, принятие стратегических решений на основе линейного программирования, принятие стратегических решений на основе приростного анализа прибыли); принятие стратегических решений (среда решения в условиях риска, методы оценки риска, определение предполагаемой стоимости риска, измерение абсолютного и относительного риска, определение компромисса между риском и прибылью, определение полезности и премии за риск, корректировка риска, принятие стратегического решения с использованием графического метода «дерево решения», прогнозирование риска, распределение риска (диссипация) уклонение от риска, методы оптимизации риска, диверсификация рисков, методы локализаций риска); принятие стратегических решений в условиях неопределенности (среда решения в условиях неопределенности, принятие стратегических решений на основе критерия Вальда, принятие стратегических решений на основе альфа-критерия Гурвица, принятие стратегических решений на основе критерия Сэвиджа, принятие стратегических решений на основе критерия Лапласа); стратегический бухгалтерский баланс; производственный и финансовый леверидж в оценке предпринимательского риска; анализ и прогнозирование запаса финансовой прочности организации; оценка чувствительности ключевых показателей бизнеса к изменениям различных факторов; стратегический управленческий анализ (инвестиционный анализ, анализ перспектив реструктуризации бизнеса с использованием трансфертного ценообразования); Бостонская матрица «рост – удельный вес в обороте рынка» (стратегическое обоснование и его применение; сильные стороны и преимущества, слабые стороны и ограничения; процесс применения метода); матрица экрана бизнеса General Electric (стратегическое обоснование и его применение; сильные стороны и преимущества, слабые стороны и ограничения; процесс применения метода);

отраслевой анализ (стратегическое обоснование и его применение; сильные стороны и преимущества, слабые стороны и ограничения; процесс применения метода); анализ стратегических групп (стратегическое обоснование и его применение; сильные стороны и преимущества, слабые стороны и ограничения; процесс применения метода); SWOT-анализ (стратегический рационализм и его применение; сильные стороны и преимущества, слабые стороны и ограничения; процесс применения метода); анализ стоимостных цепочек (стратегическое обоснование и его применение; сильные стороны и преимущества, слабые стороны и ограничения; процесс применения метода); стратегический производственный анализ (анализ производства продукции (работ, услуг, товаров), анализ эффективности использования трудовых ресурсов, анализ эффективности использования основных средств, анализ эффективности использования материальных ресурсов, анализ реализации продукции (работ, услуг, товаров), анализ себестоимости продукции); оценка итогов анализа.

Гарасим П. М., Гарасим М. П.

Львівська державна фінансова академія

ПОДАТКОВИЙ ОБЛІК ТА ЗВІТНІСТЬ: СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ

Невід’ємною складовою господарської діяльності суспільства протягом тривалого історичного розвитку є облік, завдяки якому формується інформація для управління нею. Саме тому організація обліку забезпечує переважну частку успіху. Організація обліку – це складний процес, що його дію мають забезпечувати висококваліфіковані фахівці, які мають глибокі знання з бухгалтерського обліку, звітності і контролю, одночасно володіють організаторськими здібностями, вміють працювати з людьми, використовувати інформацію для прийняття управлінських рішень. Реформування економіки України зумовило необхідність приведення вітчизняного обліку у відповідність до загальноприйнятих принципів організації, бо відмінності вітчизняної системи від діючої в економічно розвинутих країнах світу ускладнюють інтеграцію України у міжнародну економіку, не сприяють залученню іноземних інвестицій. Тому прийнято ряд кардинальних заходів щодо реформування методології і методики організації бухгалтерського обліку на підприємствах. Зокрема, затверджено План рахунків бухгалтерського обліку, П(С)БО, що максимально наближені до

міжнародних і дають можливість чіткого поділу обліку на фінансовий і управлінський, як це прийнято у економічно розвинутих країнах світу. Водночас особливості податкового законодавства України зумовили необхідність ведення податкового обліку, який потрібний для поглиблення інформативності фінансового обліку, оскільки на основі даних лише фінансового чи управлінського обліку неможливо досягти достовірного забезпечення податкової звітності.

Аналіз робіт зарубіжних та вітчизняних фахівців у галузі ведення податкового обліку показав, що на сьогодні відсутній єдиний підхід до визначення основних понять, складу та змісту податкового обліку, а також його функцій та принципів впровадження на українських підприємствах. Тому подальші рекомендації щодо організації податкового обліку мають авторський характер.

Виходячи з наведеного переліку питань, які повинні бути враховані при організації податкового обліку, можна запропонувати загальну трьохрівневу ієрархічну структуру податкового обліку на підприємствах.

Рівень перший – первинні документи. Форми первинних документів, що можуть використовуватися в податковому обліку, умовно можуть бути розділені на три групи:

– встановлені податковим законодавством. Ця група первинних документів податкового обліку дуже нечисленна та встановлена як нормами спеціальних податкових законів (наприклад, податкові накладні, заява на використання права на податкову соціальну пільгу), так підзаконними нормативними актами. Слід зазначити, що законодавчі акти з питань оподаткування не містять форм первинних документів – вони тільки встановлюють їх види та напрями використання. У свою чергу, подальша форма таких документів розробляється відповідними контролюючими органами, до компетенції яких відносяться відповідні повноваження (наприклад, податковими органами);

– первинні документи бухгалтерського обліку. У випадку, якщо первинні документи податкового обліку законодавчо не встановлені, замість них на практиці використовують первинні облікові документи бухгалтерського обліку;

– розроблені підприємством самостійно. Платник податків може розробити первинні документи податкового обліку самостійно (наприклад, довідки бухгалтера або податкові розрахунки, коректування, пояснювальні записки тощо). При цьому податкові органи не мають права вимагати від платника документів, не встановлених законодавством, але мають право не

визнати видатки платника, якщо вони не підтверджені документально. Підприємство самостійно визначає права працівників на підписання відповідних документів, при цьому враховуються посада, яку обіймає працівник, і встановлена законодавством форма документа.

Другий рівень – податкові реєстри. Один з головних інструментів податкового обліку – групування даних первинних документів в аналітичні реєстри згідно з вимогами податкового (а не бухгалтерського) законодавства для формування та визначення об'єктів обліку, податкової бази, а також заповнення податкових декларацій та розрахунків. Слід відзначити, що на сьогодні в податковому обліку існують регламентовані податкові реєстри тільки за єдиним податком та податком на додану вартість. Податкові реєстри – це зведені форми систематизації даних податкового обліку за звітний (податковий) період, згруповані відповідно до вимог податкового законодавства.

Організація системи податкових реєстрів являє собою визначення сукупності показників, які прямо або опосередковано впливають на розмір об'єктів обліку та їх податкової бази, критеріїв їх систематизації.

Таким чином, при організації податкових реєстрів виникає необхідність визначення та використання наступних додаткових категорій:

- одиниця податкового обліку – об'єкти податкового обліку, інформація про яких використовується більше ніж за один звітний (податковий) період;

- показники податкового обліку – перелік характеристик, істотних для об'єкта обліку;

- дані податкового обліку – інформація про величину або іншу характеристику показників (значення показника), що визначають об'єкт обліку, що відображається в розроблених таблицях, довідках бухгалтера й інших документах платника податків, що групують інформацію про об'єкти обліку;

- аналітичні реєстри податкового обліку – сукупність показників (звідні форми), що використовуються для систематизації даних податкового обліку за звітний період, згрупованих відповідно до вимог податкового законодавства, без розподілу (відображення) за рахунками бухгалтерського обліку.

Форми реєстрів податкового обліку й порядок відбиття в них даних первинних і узагальнюючих облікових документів розробляють платники податків самостійно, за винятком установлених законодавчо. Наприклад, до встановлених законодавством відносяться реєстри отриманих та виданих податкових накладних. Облік у розроблених податкових реєстрах організовується так, щоб забезпечити безперервне віддзеркалення в хронологічному порядку фактів господарської діяльності, які відповідно до

встановленого податкового законодавством порядку спричиняють або можуть спричинити зміну розміру об'єкта обліку (об'єкта оподаткування) та його податкової бази.

Третім рівнем податкового обліку є податкова звітність. Звітність – це завершальний результат податкового обліку. Саме тому під податковою звітністю слід розуміти систему взаємопов'язаних узагальнених показників щодо визначення податкового зобов'язання по сплаті податків, які відображають результати діяльності підприємства за звітний період та фіксують процес обчислення податку (збору), а також суму, що підлягає сплаті до бюджету.

Підсумовуючи, *можна зробити висновок*, що раціональна організація податкового обліку дозволяє скоротити витрати підприємства, пов'язані з оподаткуванням. Така оптимізація податкових витрат може здійснюватися за допомогою побудови й використання на підприємстві раціональної системи організації податкового обліку, яка передбачає впровадження на підприємстві: ефективної податкової політики у формі системи заходів, що проводиться у галузі податкового обліку та передбачає варіанти (сценарії) його поведінки у взаєминах з державою щодо питань обчислення та сплати податкових платежів; створення первинних та облікових реєстрів, пов'язаних з процесом визначення об'єктів податкового обліку, їх елементів, а також його інтеграція в загальний документообіг підприємства; системи ведення податкового обліку, які б забезпечували правильне і своєчасне заповнення реєстрів податкового обліку; достовірне заповнення та своєчасне подання податкової звітності.

Гончарук С. М.

Львівська державна фінансова академія

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ АУДИТУ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Сучасний етап економічного розвитку характеризується кризовими явищами, які мають глобальний характер та суттєво впливають на світову економіку. Тому повстає необхідність глибоко дослідити та усвідомити уроки цієї кризи. Економічна криза торкнулася і аудиторської діяльності. Ситуація, що склалася у Україні, потребує вирішення проблем, які мають місце в аудиторській діяльності і негативно на неї впливають.

Дослідження засвідчують, що існують проблеми низької якості аудиторських послуг, їх автоматизації, недостовірності інформації, наданої в

аудиторських висновках, що негативно впливає як на діяльність підприємств, так і на економічне становище держави загалом.

Розвиток інвестиційних процесів в Україні обумовив необхідність посилення контролю за цільовим використанням коштів. Йдеться про контроль з боку як інвесторів за використанням вкладених ними коштів, так і держави. При цьому аудиторські фірми насамперед покликані захищати інтереси власників і не повинні трансформуватися в органи державного контролю.

В цьому році виповнилося 20 років із дня прийняття Закону України «Про аудиторську діяльність», який визначив правові засади здійснення аудиторської діяльності в Україні та був спрямований на створення системи незалежного контролю з метою захисту інтересів власника. Слід відзначити, що законодавче закріплення порядку здійснення аудиторської діяльності відбулося через півтора року після проголошення України незалежною державою.

Різні теоретичні і практичні аспекти цих проблем знайшли своє відображення у працях таких відомих вчених, як М. Т. Білуха, Ф. Ф. Бутинець, С. Ф. Голов, В. П. Коваленко, М. В. Кужельний, А. М. Кузьмінський, В. Г. Лінник, Н. Ф. Огійчук, Н. І. Петренко, Н. М. Проскуріна, М. С. Пушкар, В. В. Сопко та інших. Але багато питань потребують подальших досліджень.

Мета нашого дослідження – визначення основних тенденцій розвитку аудиторської діяльності в умовах кризи та глобалізації економіки.

За даними АПУ, станом на 31 грудня 2012 року до Реєстру аудиторських фірм і аудиторів включено 1306 аудиторських фірм та 366 аудиторів-підприємців. Кількість включених до Реєстру суб'єктів аудиторської діяльності за рік зменшилась в Україні на 10,2%. Зменшення кількості суб'єктів аудиторської діяльності почалось ще у 2008 році. Так, у 2008 році їх було 2368, у 2009 – 2303, у 2010 – 2252, у 2011 – 1862.

Найбільше суб'єктів аудиторської діяльності припинили свою діяльність за рік у Кіровоградській (26,32%), Полтавській (25,49%), Вінницькій (21,43%), Чернігівській (20,0%) та Донецькій (18,33%) областях.

Приріст середнього доходу на одного суб'єкта аудиторської діяльності у 2012 р. порівняно із 2011 р. склав 12,13%, а у порівнянні із 2008 – 62,79%.

В Україні тільки дев'ять аудиторських фірм надають послуги на суму понад 10 млн грн кожна, а їх частка у загальному обсязі аудиторських послуг становить 53,62%. Водночас 148 аудиторських фірм надали послуг на суму від 1 до 10 млн грн.

Негативним явищем є спроби з боку законодавців скасувати або значно звузити аудиторську діяльність, обов'язковість аудиту, усунути від аудиту приватних підприємців та малі приватні фірми тощо. Протягом 2011–2012 рр. значний вплив на розвиток аудиторської діяльності мало прийняття Податкового кодексу України. Багато аудиторів-підприємців призупинили свою діяльність у зв'язку з тим, що платниками єдиного податку не можуть бути фізичні особи-підприємці, які здійснюють свою діяльність у сфері аудиту.

Таким чином, нестабільна економічна ситуація, що склалася в Україні, потребує вирішення низки проблем, які мають місце у професійній діяльності аудиторів, аудиторських фірм і унеможливають успішний розвиток аудиту.

Подоланню негативних тенденцій розвитку аудиту в Україні сприятиме лише система цілісних і комплексних заходів, які будуть спрямовані на розвиток правового поля аудиту, запровадження якісної системи комп'ютеризації аудиту, здійснення контролю над рівнем професійної компетентності аудиторів та якості наданих послуг, забезпечення реальної професійної незалежності аудитора та запровадження санкцій і покарань аудиторів щодо недостовірності наданих аудиторських послуг.

Важливою умовою удосконалення методики та організації аудиту на сучасному етапі його розвитку є застосування інформаційних систем і комп'ютерних технологій. Для чіткого визначення особливостей проведення аудиту в умовах комп'ютерної обробки даних та його нормативного регулювання доцільно розробити роз'яснення та методичні рекомендації щодо його застосування.

Сьогодні значна частка українського ринку аудиторських послуг належить таким іноземним компаніям, як Ernst&Young, PriceWaterhouseCoopers. Для створення конкуренції цим компаніям вітчизняні аудиторські фірми повинні покращувати якість надання послуг. Система забезпечення якості повинна знаходитися під відповідним суспільним наглядом. Суспільний нагляд передбачає оцінювання висновків перевірок із якості, схвалення публічної звітності про результати проведеного контролю якості. На рівні ЄС Директива № 2006/43/ЄС вимагає від країн-членів створення суспільного нагляду в аудиті, а також координації суспільних систем на рівні Співтовариства та з третіми країнами. Визначити якість наданих послуг можна різними способами. Так, для цього можна використовувати оцінки аудиторів з боку користувачів, прислуховуватися до

думки клієнтів, які можуть сформувати певні відгуки про надані аудиторськими фірмами послуги.

Ціла низка завдань з метою удосконалення аудиту в Україні покладається на Аудиторську палату України. Зокрема, стандарти аудиту мають бути адаптованими до економічної ситуації в Україні. Дії АПУ повинні бути спрямовані на здійснення ретельного контролю за дотриманням аудиторськими фірмами та аудиторами вимог Закону України «Про аудиторську діяльність», стандартів аудиту, норм професійної етики аудиторів, а також забезпечення незалежності аудиторів у процесі здійснення аудиторської діяльності та у разі необхідності застосування до них штрафів та грошових стягнень.

Таким чином, можна з впевненістю визнати той факт, що сьогодні існує досить багато негативних тенденцій розвитку аудиторської діяльності. Їх вирішення сприятиме полегшенню проведення аудиторських перевірок фінансової звітності підприємств і зменшенню аудиторського ризику невиявлення помилок.

Канімула С. Л.

Львівська державна фінансова академія

***ХАРАКТЕРИСТИКА ФІНАНСОВИХ ПОТОКІВ У КОНТЕКСТІ
ПОТОЧНОЇ ТА СТРАТЕГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ
ОПТОВОЇ ТОРГІВЛІ***

З точки зору оперативного дослідження фінансових потоків підприємств оптової торгівлі та об'єктивності оцінки джерел їх формування практичним для використання є інформація фінансової звітності «Звіт про рух грошових коштів». Ось чому найчастіше у працях вітчизняних науковців використовується структура фінансових потоків, ідентична грошовим потокам, яка відповідає стандартам національного бухгалтерського обліку в межах видів діяльності підприємства.

Однак фінансові потоки на відміну від грошових потоків характеризуються динамічним та безперервним характером у просторі і часі, мають властивість змінювати форму і переходити із однієї системи в іншу. Таким чином, не варто зводити фінансові потоки до їх відображення лише у національних стандартах бухгалтерського обліку, адже їх структура та джерела мають виключно поточний характер. Водночас забезпечення

ефективного фінансового стану та стійкості підприємств в майбутньому визначається результативним використанням надходжень фінансових ресурсів на довгостроковій основі завдяки їх своєчасному та повному поверненню кредиторам та інвесторам. За таких умов ефективність вхідних та вихідних фінансових потоків оцінюватиметься приростом власного капіталу та активів зокрема, постійним приростом грошових коштів та їх еквівалентів на рівні, який би забезпечував швидку ліквідність та платоспроможність підприємств необхідним обсягом фінансових зовнішніх ресурсів для здійснення розширеного відтворення тощо.

Поточний фінансовий потік передбачає рух коштів, які не враховуються у розрахунку прибутку (амортизація, капітальні витрати, податки, штрафи, боргові виплати та чиста сума боргу, позикові й авансові кошти), тому його регулювання зменшує вірогідні загрози та дозволяє створити певний запас коштів, які постійно здійснюють кругообіг у процесі виробничо-господарської діяльності підприємств. А забезпечення грошових надходжень, які потрібні для відшкодування витрат виробництва й обігу, своєчасного виконання фінансових зобов'язань перед державою, банками та іншими суб'єктами господарювання, формування доходів і прибутку відображають найважливіші сторони діяльності підприємства.

Як зазначає І. Ю. Гришова, стратегічний характер фінансових потоків акцентує увагу, по-перше, на цілеспрямованому русі фінансових ресурсів з урахуванням виробничого та фінансового циклів, що відповідає стратегічним завданням; по-друге, на консолідації джерел фінансових ресурсів, які визначають середньовиважену вартість сформованого обсягу капіталу з урахуванням співвідношення власних та залучених джерел; по-третє, на оптимальному їх розміщенні в активах підприємств за різною формою, рівнем ліквідності та ризику, що враховує фінансову стабільність та не ігнорує активи в нематеріальній формі, до яких належать також репутація, компетенції та здатності, що мають безпосередній вплив на ринкову вартість бізнесу; по-четверте, надає оцінку досягнення фінансових результатів, не відкидаючи очікуваних майбутніх доходів, тобто віддзеркалює весь стратегічний горизонт.

Таким чином, фінансові потоки в стратегічній діяльності – це зміна фінансових ресурсів, спричинена їх цілеспрямованим рухом, з урахуванням етапів стратегічного розвитку, яка покликана консолідувати фінансові ресурси як джерела формування та оптимізувати їх розміщення в активах підприємств з метою нарощення ринкової вартості в довгостроковому періоді.

Поточні та стратегічні фінансові потоки підприємства мають як спільні, так і відмінні риси, чим і визначають особливості сукупного фінансового потоку. До спільних рис належать такі: потоки виникають внаслідок здійснення будь-якої діяльності або реалізації будь-якого проекту; сукупний потік визначається різницею між надходженнями і видатками фінансових ресурсів; формування відбувається безперервно; наявність чистого грошового потоку свідчить про ефективність управління ними; рух потоків пов'язаний із групою ризиків; надходження і виплати грошових коштів характеризуються за певний період (наприклад, отримання прибутку та виплата податку за певний період часу).

Серед відмінних рис варто відзначити такі: наявність заборгованості та припинення виплат найчастіше говорить про відсутність грошових потоків; наявність фінансових зобов'язань (наприклад, виплати внесків на соціальне страхування) не може говорити про припинення фінансових потоків; зобов'язання, що виникли, не завжди супроводжуються фінансовими потоками, тут може мати місце (наприклад, гарантійні зобов'язання) отримання матеріальної вигоди; грошові потоки сприяють формуванню резервів підприємства, а фінансові потоки виконують розподільну, перерозподільні і контрольну функції грошових коштів сформованих фондів; функціонування стратегічних фінансових потоків супроводжуються виникненням фінансових зобов'язань (наприклад, за коротко- або довгострокове кредитування, цільове фінансування, отримання державної допомоги) і фінансових відрахувань з виплати та отримання грошових коштів, а також формування на основі вільних грошових коштів фондів різного роду; переміщення грошових ресурсів з однієї структури в іншу (наприклад, підприємством та банківською системою) або між різними ланками однієї і тієї ж структури (наприклад, між структурними підрозділами).

Вважаємо, що напрям руху поточних фінансових потоків відображає можливості збільшувати чи зменшувати стратегічні фінансові потоки за умови ефективного використання фінансових ресурсів підприємств оптової торгівлі. Внаслідок руху фінансових потоків діяльність фірми орієнтується на покращення власних властивостей у майбутньому через зростання величини капіталу, надходження від капітальних вкладень, підвищення рівня фінансової стійкості та платоспроможності, тоді як величина позитивного чистого грошового потоку лише забезпечує приріст фінансових ресурсів підприємства в поточному періоді.

**ОБЛІК РЕЗУЛЬТАТІВ ВИКОНАННЯ КОШТОРИСУ БЮДЖЕТНИХ
УСТАНОВ**

Облік фінансування є єдиним із головних напрямів бухгалтерського обліку бюджетних установ (сьогодні в органах державного сектору).

У сучасних умовах керівництву бюджетною установою необхідна достовірна та вичерпна інформація про загальний обсяг і використання коштів, джерела їх утворення, стан та розміщення цих коштів. Таку інформацію отримують за допомогою одного з елементів методу бухгалтерського обліку.

Актуальними питаннями є формування обліку фінансових результатів бюджетних установ, їх складових (доходів і витрат), відображення на рахунках бухгалтерського обліку окремих операцій з активами та зобов'язаннями.

Фінансовий результат бюджетної установи являє собою результат від надання профільних і непрофільних послуг, реалізації продукції, надання інших послуг відповідно до кошторису установи за спеціальним фондом за результатами бюджетного року. З метою відображення на рахунках бухгалтерського обліку фінансовий результат поділяється на результат виконання кошторису за загальним фондом та результат виконання кошторису за спеціальним фондом.

Загальними завданнями організації бухгалтерського обліку доходів, видатків та витрат вважаються: забезпечення якісних показників щодо процесу планування доходів і видатків на наступний за звітним бюджетний рік; побудова механізму своєчасного та достовірного фіксування інформації щодо отриманих доходів та здійснених видатків та витрат; забезпечення безперервності інформаційних потоків щодо оперативних даних за зазначеними об'єктами обліку між бухгалтерською службою та апаратом управління установи в особі керівника; формування робочої номенклатури економічної класифікації видатків; розробка номенклатури статей витрат; забезпечення отримання достовірної інформації про результати виконання кошторису.

Для ефективного виконання завдань, поставлених перед бухгалтерським обліком доходів, видатків і витрат у державному секторі, необхідна раціональна організація бухгалтерського обліку з урахуванням специфіки діяльності бюджетних установ. Організація бухгалтерського

обліку в органах державного сектору складається з трьох взаємопов'язаних етапів: методичного, технічного та організаційного.

Перший (методичний) етап включає реалізацію методів обліку з метою отримання достовірної та своєчасної інформації про діяльність органів державного сектору, виконання кошторису доходів і видатків та здійснення систематичного контролю за належним збереженням, раціональним та цільовим використанням державних коштів. Метод бухгалтерського обліку для органів державного сектору, як і для інших суб'єктів господарювання, можна визначити як сукупність восьми елементів: документування, інвентаризації, оцінки, калькулювання, рахунків і подвійного запису, балансу та узагальнення даних бухгалтерського обліку за звітний період. Хоча наукові основи теорії та організації бухгалтерського обліку залишаються незмінними, сучасні комп'ютерні технології визначають потребу та забезпечують практичну зміну механізмів застосування елементів методу в обліковій процедурі. Застосування сучасних комп'ютерних технологій дає можливість використовувати у бюджетних установах електронні носії первинної інформації, та, відповідно, електронні первинні документи, а також автоматично складати первинні документи.

Другий етап – технічний, передбачає вибір органами державного сектору форми ведення бухгалтерського обліку. Якщо існує фінансова можливість, за погодженням з вищою установою керівник може обрати: вести облік за меморіально-ордерною формою або з використанням комп'ютерної техніки та відповідного програмного забезпечення. Впровадження програмного забезпечення в організаціях, що фінансуються з бюджету, пов'язане з проблемами об'єктивного характеру, основними з яких є: недостатність фінансування на придбання комп'ютерного устаткування, інформаційних технологій та іншого програмного забезпечення; необхідність впровадження такої інформаційної системи, яка використовується у вищестоящій установі; необхідність проведення тендерів на закупівлі.

На третьому (організаційному) етапі здійснюється організація роботи облікового апарату: розподіл облікових робіт за ділянками обліку; встановлення норм праці та часу, необхідного для виконання робіт і визначення оптимальної кількості бухгалтерів; набір кадрів та їх навчання; організація робочих місць бухгалтерів; раціональне розміщення облікового апарату; налагодження системи діловодства та документообігу; організація матеріального, інформаційного та технічного забезпечення облікових працівників; встановлення правильного і точного обліку роботи працівників

та контроль за виконанням ними своїх функцій; організацію архіву бухгалтерських документів; організація безпеки та захисту облікової інформації.

Основні напрями та положення реформування обліку відповідно до сучасних вимог містяться у Стратегії модернізації обліку, яка законодавчо закріплена постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007–2015 роки» від 16 січня 2007 року № 34. Ефективна та раціональна організація бухгалтерського обліку сприятиме виконанню завдань організації бухгалтерського обліку доходів, видатків та витрат. Ринкові умови господарювання передбачають пошук і формування варіантів ведення обліку в органах державного сектору, що відповідали би новим соціально-економічним процесам реформування бухгалтерського обліку.

Лобода Н. О.

Львівська державна фінансова академія
ДЕРЖАВНИЙ ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ В УКРАЇНІ
(СТАН ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ)

Державний фінансовий контроль є важливою функцією держави, за допомогою якої забезпечуються нормальні умови для функціонування фінансової системи. Складні економічні процеси й наслідки світової фінансової кризи показали необхідність удосконалення фінансово-бюджетної політики, зокрема фінансового контролю. Його недооцінка призвела до зловживань та порушень у сфері фінансових відносин. Теперішній стан справ у сфері державного фінансового контролю не може задовольняти суспільство, оскільки економіка держави несе значні збитки внаслідок недотримання фінансово-бюджетної дисципліни підприємствами, установами та організаціями.

Станом на 2012–2013 рр. у понад 6,1 тис. установ та організацій всіх форм власності виявлено фінансових порушень, що призвели до втрат фінансових та матеріальних ресурсів, на загальну суму майже 3,2 млрд грн. При цьому виявлено незаконне та нецільове витрачання загальнодержавних і комунальних ресурсів, їх недостача, а також недоотримання бюджетами всіх рівнів, бюджетними установами, державними та комунальними підприємствами фінансових ресурсів загалом на 2,9 млрд грн. Нецільове витрачання державних ресурсів виявлено у сумі 92 млн грн (з них

11,5 млн грн – кошти державного бюджету, а 50,7 млн грн – кошти місцевих бюджетів), що складає 3,6% від виявлених порушень за операціями з бюджетними коштами, державним і комунальним майном. Кількість фінансових порушень з кожним роком не зменшується також через відсутність жорсткої адміністративної відповідальності за бюджетні правопорушення та невідшкодування спричинених збитків, неможливість притягти винних осіб до кримінальної відповідальності (або робиться це вибірково методом). Можна говорити, що основними причинами є відсутність діючих механізмів контролю за бюджетними коштами, недосконалість діючої законодавчої бази з питань державного фінансового контролю. Для досягнення позитивних результатів ревізій і перевірок слід посилити взаємодію між податковими, банківськими, фінансовими, статистичними, правоохоронними, спеціалізованими та іншими органами контролю. Водночас слід підвищити рівень координації всієї системи контролю. Тільки чітко організована система контролю за виробництвом і розподілом суспільного продукту, іншими сферами суспільного життя дозволяє своєчасно виявити та усунути фактори, які створюють перепони для ефективного ведення виробництва та досягнення поставленої мети. Добре організований контроль формує у працівників діловитість, компетентність і оперативність, що є важливим фактором вирішення завдань економічного і соціального розвитку суспільства.

Однією з головних проблем є досить низький рівень відшкодування порушень. Показники відшкодування порушень, що призвели до втрат у 2012 р., сформовані загалом за рахунок відшкодування порушень, виявлених у минулих періодах, що склали 36 млн грн. Усунення інших порушень фінансової дисципліни забезпечено на 51%.

КМУ розробив концепцію розвитку державного внутрішнього фінансового контролю на період до 2017 р., що визначає конкретні кроки служби щодо розвитку основних напрямів її діяльності в умовах реформування системи державного внутрішнього фінансового контролю. Вона передбачає повну відповідальність керівника; створення досконалої інформаційно-комунікаційної інфраструктури, підвищення прозорості та публічності тощо. Саме тому пріоритетними напрямами на 2013–2014 рр. слід визначити удосконалення фінансового контролю, підвищення результативності контрольної-ревізійної роботи окремих відомчих підрозділів, поліпшення якості інспектування та документування результатів контрольних заходів.

Отже, реформування системи державного фінансового контролю в Україні є доволі складним процесом з рядом перешкод на його шляху, однак поступова корекція і зміна насамперед в законодавстві, дозволить сформувати ефективну систему державного контролю та підвищить роль держави у регулюванні соціально-економічного розвитку країни. Концепція розвитку державного внутрішнього фінансового контролю є, безперечно, надзвичайно важливим та правильним кроком у напрямі реформування системи державного фінансового контролю в Україні. Ця концепція повинна наблизити Україну до світових вимог і стандартів та сприятиме адаптації вітчизняного законодавства до законодавства ЄС.

Любенко А. М.

Університет банківської справи НБУ, м. Київ

ДЕРЖАВНИЙ АУДИТ ЕЛЕКТРОННОГО СЕРЕДОВИЩА ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ НА ЗАСАДАХ ЙОГО СТАНДАРТИЗАЦІЇ

Державні послуги використання Інтернет-технологій мають відносно коротку історію. Такі послуги (за рідкісним виключенням) не існували ще 10 років тому. На початку 2000 р. уряд України усвідомив важливість використання інформаційних технологій та електронних програм державних органів влади для підвищення якості обслуговування споживачів цих послуг – громадян та юридичних осіб, інших урядових інституцій. Інтернет-технології та стратегії їх впровадження забезпечили можливість отримання інформації про надання державних послуг у режимі онлайн. Такі інформаційні електронні програми повинні були включати не тільки надання інформації про відомства, агентства, державні установи та їхні програми, а й встановлення інформаційного коридору між державними органами та представниками громадськості або бізнесу. Інтернет-послуги були на додаток, а не на заміну існуючим зв'язкам та контактам із державними органами. Тому мінімальна інформація про телефон, факс і обсяг послуг є мінімальним набором у сфері підвищення якості, доступності, оперативності та узгодженості цих послуг.

Контроль у цій сфері, що став обов'язковим, сприяє виробленню кращої практики функціонування електронних систем інформування громадськості про здійснення державних послуг, а не лише свідчить про результати ефективного використання державних коштів, спрямованих на побудову таких електронних систем.

Наслідком контролю має бути і надання допомоги керівникам державних програм в ефективному використанні Інтернет-технологій. Розроблення стандарту державного аудиту електронних систем державних органів влади створює основу і для інших ІТ-пов'язаних аудитів, спрямованих на оцінювання ефективності та результативності використання коштів на створення інформаційного забезпечення діяльності урядових структур.

Оцінювання державним аудитом цілей і критеріїв здійснюється з усвідомленням того, що навіть на міжнародному рівні визнано обмеженим вимірювання продуктивності Інтернет-послуг і їх переваг для реальних користувачів. Без такого систематичного вимірювання продуктивності вигоди від державних послуг Інтернету не може бути належним чином оцінене досягнення цілей діяльності державної установи. Оцінки такого виду електронного інформування діяльності урядових структур будуть корисними як на рівні відомчого управління установою, так і на державному рівні. Вони також повинні включати думки громадськості. Отже, на етапі розвитку процесу оцінювання доцільно визначити цілі для аудиту, щоб сформувати думку про адекватність обраних підходів з моніторингу та оцінювання державних програм і послуг, наданих в Інтернет-середовищі, та дослідити кращі практики і можливості для їх поліпшення.

Сфера аудиту зумовлена тим, що кожною з державних установ розроблена власна форма представлення інформації в Інтернет-середовищі. Через це не було можливості провести аудиту з неупередженим оцінюванням відносно прийнятої стандартної моделі, адже така відсутня. Дійсно, однією з очікуваних переваг аудиту було б описати основні підходи, які створені у тій чи іншій державній установі для обміну цінним досвідом представлення інформації. Цілі аудиту були адаптовані до прийнятої практики представлення інформації про діяльність державної установи та надавані нею Інтернет-послуги.

Моніторинг технічних характеристик та оцінка ІТ-систем за їх продуктивністю не був включений у перевірку, не було контролю за змістом веб-сайтів. Вартість Інтернет-послуг також не розглядалась під час аудиту, оскільки ці питання підлягають аудиту ефективності діяльності установи загалом.

Метою аудиту було визначити адекватність моніторингу та методів оцінювання інформування та надання послуг через електронні форми, перш за все Інтернет, а не на адекватність самих послуг. Засоби моніторингу та оцінювання повинні забезпечити основу для висновків щодо результативності електронного інформування про діяльність державної

установи з достатньо високим рівнем впевненості. Аудит було зосереджено тільки на електронних формах представлення інформації через технології Інтернету згідно з поставленим завданням.

Сфера застосування аудиторських процедур передбачала використання тестування в частині попереднього тестування програмного забезпечення систем і інтерфейсів, які були використані для надання послуг користувачам на офіційному сайті установи. Це було проведено з невеликою кількістю користувачів – 60 осіб. Результати такого дослідження були використані для оцінювання доступності інформації, незважаючи на обмеженість обсягів тестування. До оцінки результатів аудиту не включені результати від користувачів про отримання Інтернет-послуг з офіційних сайтів державних установ через технічні обмеження для автора.

Попереднє дослідження проблеми аудиту виявило, що у відповідь на фінансування урядом України онлайн-стратегії діяльності державних установ в обсягах, які перевищують один мільярд гривень протягом останнього десятиріччя, інтеграції Інтернет-послуг у процеси управління державними фінансами не відбулося. Кожна з державних установ побудову власних веб-сайтів розглядала по-різному та, як правило, не інтегрувала з існуючими стандартами управління та підзвітності з боку законодавчої та виконавчої влади.

Для досягнення результатів через діяльність державних установ онлайн було сформовано шість основних цілей:

- досягнення більшої ефективності та віддачі від інвестицій;
- забезпечення зручного доступу до державних послуг та інформації;
- надання послуг, що реагують на потреби клієнта;
- інтеграція відповідних державних послуг;
- зміцнення довіри та впевненості користувача;
- підвищення громадської участі у державних справах.

Цілі акцентують переваги урядової діяльності державних установ шляхом надання Інтернет-послуг для населення та користувачів, адже раніше стурбованість у зв'язку з низьким використанням новітніх технологій і послуг зумовила прогрес у цій справі. Сформовані цілі також окреслили більш стратегічний (далекоглядний) підхід до бізнес-кейсів розвитку державних послуг. З того часу відбулися зрушення в частині прийняття додаткової відповідальності для державних установ і їх керівників уточнити цілі програми, більше думати стратегічно про використання Інтернет-послуг у межах реалізації програми.

Уряди зарубіжних країн усвідомили, що задля отримання користувачами кращих державних послуг для державних установ важливо:

– встановити взаємозв'язок з користувачами державних програм для оперативного реагування та внесення змін у фінансування на базі онлайн-середовища;

– оцінити, як розвивається виконання функціональних обов'язків державної установи з точки зору задоволення широких потреб користувачів в умовах електронного представлення інформації про діяльність такої установи.

Це потребувало регулярних механізмів огляду інформування для оцінювання прогресу в реалізації ключових показників ефективності діяльності установи. Такі механізми передбачали розвиток моніторингу та оцінювання, дослідження користувачів і бізнес-стратегії на Інтернет-послуги державних установ. Державні установи на початку ХХІ ст. знаходились у процесі створення основ і керівних принципів електронного представлення даних про діяльність, щоб допомогти сформувати інформацію для моніторингу та оцінювання. Деякі приклади відповідних робіт у цій сфері сформували документи щодо керівних принципів для надання допомоги у формуванні порталів. Рекомендовані функції для збору інформації про користувачів та їх коментарі для моніторингу вимірювання результатів діяльності установи і допомоги у напрямі постійного поліпшення послуг.

Піхоцький Ю. В.

Львівський регіональний інститут державного управління НАДУ
при Президентові України

***ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АУДИТУ В УПРАВЛІННІ ДЕРЖАВНИХ
ФІНАНСІВ***

У більшості країн світу, у тому числі в Україні, актуальною та важливою є проблема ефективного використання бюджетних коштів при виконанні бюджету в умовах обмежених бюджетних ресурсів.

Ще декілька років тому у процесі формування бюджетів різних рівнів питання потреби в коштах та можливості їх задоволення не ставилось, а безпосередній взаємозв'язок між виділенням бюджетних коштів та результатами їх використання великої ролі не відігравав. Однак сьогодні особлива увага зосереджується спершу на результатах, яких необхідно досягти, а вже потім ставиться питання про те, які ж ресурси слід використати для досягнення цих результатів.

Із прийняттям 02.06.2010 р. Програми економічних реформ на 2010–2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентноспроможна економіка, ефективна держава» виникає потреба у кардинальній зміні підходів до здійснення контролю за державними фінансами. Його зміст має полягати не лише у фіксації порушень під час отримання та використання бюджетних коштів, а у підтвердженні досягнення поставленої мети, тобто надавати гарантії належного функціонування системи управління державними фінансами та передбачати можливість проведення в межах звичайного бюджетного циклу регулярних, незалежних перевірок фінансової стабільності, правдивості, ефективності виконання зобов'язань як на зовнішньому, так і на внутрішньому рівнях управління фінансами.

Основна новація у сфері контролю полягає у переході від прямих інструментів центрального, переважно фінансового, контролю за фінансуванням до більш збалансованої системи зовнішнього та внутрішнього контролю, в якій контроль частково передається на рівень керівництва органу державного сектору. Основною інновацією у перебудові системи контролю вважається надання керівникам більшої свободи дій і фінансової відповідальності. За таких умов з цим значно збільшується відповідальність конкретних державних органів, які через різноманітні взаємопов'язані механізми мають довести, що вони використали надані їм ресурси у спосіб, що дає змогу ефективно виконувати покладені на них функції.

За таких обставин аудит як один із таких механізмів є інструментом гарантування для органів виконавчої влади (внутрішній аудит) та законодавчого органу (зовнішній аудит) того, що державні кошти отримані та витрачені згідно з кошторисом, планом, контрактом, нормативним актом та іншими відповідними документами (аудит відповідності), звітність про використання коштів достатньо точно відображає фінансовий стан державного органу або країни (фінансовий аудит), а також того, що забезпечене належне співвідношення ціни та якості завдяки економічному, ефективному й результативному управлінню державними коштами (аудит ефективності).

Система державного фінансового контролю в Україні функціонує згідно з Конституцією та чинним законодавством України, регламентується підзаконними актами. Ці норми часто мають суперечливий характер, не охоплюють потрібні сфери, не розмежовують функції та повноваження контрольних органів, що призводить до того, що система не має цілісності та дієвості.

Близько 10 років тому в Україні розпочалися та набули певного динамізму процеси реформування контролю у сфері управління державними фінансами, результатом чого стало ухвалення кількох рішень Урядом, посилення бюджетної дисципліни та контролю за витратами бюджету, формування системи державного внутрішнього фінансового контролю європейського зразку, запровадження зовнішнього незалежного аудиту виконання бюджету за доходами та видатками згідно з міжнародними стандартами.

Однак зростання обсягів порушень у сфері управління бюджетними коштами не дає впевненості в тому, що головні розпорядники бюджетних коштів, отримавши за новим Бюджетним кодексом більше свободи дій і фінансової відповідальності, використають надані їм в управління бюджетні кошти ефективно та досягнуть визначених результатів у процесі виконання покладених на них функцій.

У ході проведення аудиторами Рахункової палати контрольно-аналітичних та експертних заходів у 2012 році виявлено порушень бюджетного законодавства (незаконного, у тому числі нецільового), неефективного використання коштів Державного бюджету України та державних цільових фондів на загальну суму 12 млрд 943,8 млн грн.

Аналіз результатів проведених упродовж 2012 року контрольно-аналітичних заходів свідчить, що більшість порушень бюджетного законодавства все ще має системний характер, вони повторюються із року в рік.

Використання всіма суб'єктами державного фінансового контролю у своїй діяльності єдиних базових принципів і основних процедур, як показує світовий досвід, буде сприяти підвищенню якості контрольних заходів, більш повному охопленню ними фінансових операцій.

Слід наголосити, що в Україні на відміну від європейських країн відсутній Вищий орган фінансового контролю, який би здійснював координацію діяльності усіх інших державних контролюючих органів.

В сучасних умовах *видається доцільним*, щоб найвищим органом державного фінансового контролю в країні була б Рахункова палата, що надавало би більше можливостей для підвищення об'єктивності та гласності контролю. Для реалізації запропонованого підходу слід внести відповідні зміни до Конституції України та Закону України «Про Рахункову палату», наділивши останню більш широкими функціями та повноваженнями.

Відповідно до урядової концепції посилення ролі Рахункової палати разом з дією, модернізованою згідно з стандартами ЄС системою державного внутрішнього фінансового контролю сприятимуть підвищенню

прозорості та результативності управління державними фінансами, удосконаленню діяльності бюджетних установ завдяки переходу від адміністративної до управлінської культури, коли керівники установ незалежно та ефективно здійснюватимуть управління державними фінансами.

Пріоритетними напрямками, спрямованими на підвищення ефективності функціонування фінансового контролю, є:

– організація фінансового контролю, побудована на міжнародній практиці, але адаптованій до реалій України;

– прийняття Закону України «Про державний фінансовий контроль» і законодавче забезпечення принципу незалежності органів державного фінансового контролю під час проведення контрольних заходів;

– проголошення статусу вищого органу державного фінансового контролю (Рахункової палати України);

– дотримання принципу гласності контролю, що передбачає періодичне оприлюднення системою державного фінансового контролю своєчасної та достовірної інформації щодо напрямів використання бюджетних коштів;

– розроблення та практична реалізація концепції цілісної системи державного фінансового контролю, заснованої на єдиних принципах, правилах, методології та інформаційній базі;

– узгодження основних напрямів взаємодії правових актів державного фінансового контролю з актами інших підгалузей (сфер) фінансового права;

– оптимізація функцій та повноважень кожного контрольного органу, що сприятиме формуванню ефективної організаційної структури системи державного фінансового контролю.

Приймак С. В.

Львівська державна фінансова академія

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗВІТНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ АНАЛІЗУ

Успішне функціонування підприємств в сучасних умовах потребує підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності на підставі удосконалення управління виробництвом, створення конкурентоздатної продукції та залучення інвестицій. Для цього необхідно створити таку інформаційну систему, яка здатна задовольнити запити всіх зацікавлених користувачів для обґрунтування та прийняття управлінських рішень. Інструментом інформування користувачів виступає фінансова звітність. Саме

фінансова звітність повинна надавати повну, неупереджену та достовірну інформацію про поточний стан і результати функціонування підприємства.

Крім того, звітність – це джерело інформації для аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства, діагностики ресурсозабезпечення та ресурсовикористання, виявлення та мобілізації внутрішніх резервів покращення роботи підприємства та зміцнення його фінансових позицій на ринку капіталів. В умовах ринкових відносин, коли на економічному просторі одночасно працюють різноманітні господарюючі суб'єкти (юридичні та фізичні особи), фінансова звітність стає основним джерелом інформації. Кожний суб'єкт господарювання намагається знати всю інформацію про своїх замовників та постачальників. Склад та структура звітності може бути розроблена залежно від потреб підприємства. Однак в Україні здійснюється державне регулювання фінансової звітності з метою створення єдиних правил ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності, які є обов'язковими для всіх підприємств, гарантують і захищають інтереси користувачів, а також забезпечують удосконалення бухгалтерського обліку та фінансової звітності в світлі вимог МСБО. Вимоги до формування показників звітності регламентуються НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73.

Для прийняття управлінських рішень користувачам фінансових звітів необхідна інформація про фінансовий стан, результати діяльності та зміни у діяльності підприємства. Ці інформаційні потреби обумовили склад фінансової звітності, до якої відповідно до НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» належать:

- Баланс (Звіт про фінансовий стан);
- Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід);
- Звіт про рух грошових коштів;
- Звіт про власний капітал;
- Примітки до річної фінансової звітності.

Основною формою фінансової звітності є Баланс, вимоги до розкриття його статей регламентуються НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73. Метою складання Балансу є подання впорядкованої інформації про стан майна і зобов'язань підприємства зацікавленим користувачам; про фінансовий стан підприємства, його автономність, плато- і кредитоспроможність на звітну дату для прийняття ефективних економічних рішень. Наявність своєчасного та правильно складеного балансу дає

можливість кожному керівникові, обмірковуючи всі позитивні та негативні сторони діяльності підприємства, свідомо вести господарство, здійснювати пошук внутрішніх резервів та шляхи запровадження їх у дію.

Бухгалтерський баланс призначений не тільки для відображення наявності господарських засобів і джерел на певну дату, але й для надання необхідної інформації в питаннях управління внутрішнім і зовнішнім користувачам. Так, інформація про фінансовий стан підприємства використовується банками при ухваленні рішення про надання кредитів, де визначають платоспроможність підприємства і ризик неповернення позикових засобів; постачальниками товарно-матеріальних цінностей – при укладанні договорів на постачання; інвесторами – при рішенні питання про доцільність інвестування капіталу і т. д. Значний інтерес інформація про фінансовий стан представляє для податкових органів, закордонних партнерів та ін.

Проте один баланс не може забезпечити повноту інформації про результати різнобічної діяльності підприємства. Тому, крім балансу, складаються інші форми фінансової звітності.

Звіт про фінансові результати складається до вимог того ж НП(С)БО 1. Метою складання цього звіту є надання користувачам повної та правдивої інформації про доходи, витрати, прибутки (збитки) від діяльності підприємства. Звіт про рух грошових коштів складається відповідно до вимог НП(С)БО 1. Метою складання звіту є надання користувачам фінансової звітності повної та достовірної інформації про зміни, що відбулися у грошових коштах підприємства та їх еквівалентах. Звіт про рух грошових коштів доповнює баланс і звіт про фінансові результати. Баланс відображає фінансовий стан підприємства на звітну дату, а звіт про рух грошових коштів містить інформацію про зміни в одному з важливих показників балансу – грошових коштах та їх еквівалентах, що відбулися між датами балансу. У звіті про фінансові результати міститься інформація про результати діяльності підприємства за звітний період, а звіт про рух грошових коштів показує вплив цієї діяльності на грошові потоки підприємства.

Зміст і форма звіту про власний капітал, а також загальні вимоги щодо розкриття його статей регламентуються тим же НП(С)БО 1. Метою складання звіту про власний капітал є розкриття інформації про зміни в складі власного капіталу підприємства протягом звітного періоду. Примітки до фінансової звітності – сукупність показників і пояснень, яка забезпечує деталізацію й обґрунтованість статей фінансових звітів, а також інша інформація, розкриття якої передбачено відповідними положеннями (стандартами).

Продовження трансформації основних форм бухгалтерської звітності супроводжується певними проблемами та особливостями, що впливають на організацію аналітичних досліджень фінансово-господарської діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання. Мова йде про узгодження показників та їх економічну природу.

У процесі управління підприємством форми фінансової звітності використовують для:

- оцінювання фінансового стану підприємства: структури активів, власного капіталу, зобов'язань, його здатності відповідати за своїми зобов'язаннями (платоспроможність);
- визначення можливості створення грошових потоків у майбутньому;
- визначення потреб у фінансових ресурсах в майбутньому та для передбачення розподілу прибутку;
- оцінювання здатності підприємства щодо виконання своїх обов'язків перед кредиторами (кредитоспроможності).

Інформація фінансових звітів використовується для контролю за виконанням проектних завдань і планів, формуванням прогнозів; виявленням і узагальненням передового досвіду або виявленням недоліків в роботі; під час розгляду питань щодо надання кредитів, страхування майна фінансово-банківськими установами та організаціями; прийняття ефективних управлінських рішень.

Видозмінені форми фінансової звітності впливають на методику розрахунку коефіцієнтів фінансової сталості суб'єкта підприємництва. Сьогодні існує багато підходів до класифікації фінансових коефіцієнтів та методики їх визначення. Однак вони зазнали змін при трансформації фінансової звітності. Приведення їх до економічно обґрунтованих формул розрахунку дасть можливість приймати оптимальні та реальні управлінські рішення щодо подальшого розвитку підприємницьких структур.

Фінансова звітність повинна бути надійним джерелом аналітичних висновків щодо подальшого розвитку та визначення економічного потенціалу підприємства.

Можна з впевненістю визнати той факт, що сьогодні існує досить багато проблем розвитку звітних процесів на вітчизняних підприємствах та в аналізі результатів діяльності суб'єктів господарювання. Їх вирішення, безумовно, сприятиме полегшенню організації та проведенню аналітичних досліджень фінансової звітності підприємств.

**СУЧАСНИЙ СТАН ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ У ГАЛУЗЯХ
ЕКОНОМІКИ**

Зростання економічних правопорушень у сфері фінансової діяльності підприємств, установ і організацій, розповсюдження тінізації у національній економіці обумовлюють необхідність подальшого удосконалення системи фінансового контролю.

Основною метою діючого фінансового контролю є встановлення правильності та законності фінансової діяльності господарюючого суб'єкта в частині створення, розподілу, перерозподілу та найбільш ефективного використання його фінансових ресурсів.

Всі галузі економіки (промисловість, сільське господарство, будівництво, автотранспорт, житлово-комунальна сфера і сфера послуг) ведуть фінансову діяльність, яка саме і є предметом фінансового контролю.

Відповідно до Положення про Державну фінансову інспекцію України, яке затверджено Указом Президента України від 23 квітня 2011 року № 499/2011 реалізація державної політики у сфері державного фінансового контролю, а також внесення пропозицій щодо її формування віднесено до основних завдань цього центрального органу виконавчої влади.

Для виконання покладених завдань Держфінінспекції України надано право:

– здійснювати державний фінансовий контроль шляхом проведення інспектування у формі планових та позапланових ревізій певного комплексу чи окремих питань фінансово-господарської діяльності підприємств, установ та організацій;

– перевіряти в ході державного фінансового контролю грошові та бухгалтерські документи, звіти, кошториси та інші документи, що підтверджують надходження і витрачання коштів та матеріальних цінностей, документи щодо проведення процедур закупівель, проводити перевірку фактичної наявності цінностей (коштів, цінних паперів, сировини, матеріалів, готової продукції, устаткування тощо);

– безперешкодного доступу в ході державного фінансового контролю на склади, у сховища, виробничі та інші приміщення, що належать підприємствам, установам та організаціям, що контролюються.

Об'єктами фінансового контролю виступають всі напрями фінансової та господарської діяльності виробничого підприємства чи організації сфери

обслуговування: грошові кошти, розрахунки з оплати праці та з покупцями і постачальниками, операції з реалізації продукції і з капіталом, розрахунки з бюджетом та державними цільовими фондами, а також кінцевий результат фінансової діяльності виробничої чи обслуговуючої структури.

Слід мати на увазі, що фінансовий контроль проявляється в різних видах, які притаманні економічному контролю. Це залежить від форми власності об'єкта контролю.

Найбільш розповсюдженим видом контролю є ревізія, яка проводиться на державних підприємствах і в організаціях, у бюджетних установах.

У 2010 році ст. 113 Бюджетного кодексу України на законодавчому рівні закріплені нові види державного фінансового контролю: державний фінансовий аудит та інспектування.

Так, державний фінансовий аудит полягає у перевірці та аналізі фактичного стану справ щодо законного та ефективного використання державних чи комунальних коштів і майна, інших активів держави, правильності ведення бухгалтерського обліку і достовірності фінансової звітності, функціонування системи внутрішнього контролю.

Для контролю за використанням бюджетних коштів застосовуються такі форми аудиту, як аудит виконання бюджетних програм та аудит діяльності бюджетних установ.

У процесі здійснення аудиту діяльності суб'єктів господарювання та аудиту окремих господарських операцій також в обов'язковому порядку досліджується використання бюджетних коштів, але у випадку їх отримання відповідними об'єктами контролю.

Інспектування здійснюється у формі ревізії та полягає у документальній і фактичній перевірці певного комплексу або окремих питань фінансово-господарської діяльності підконтрольного об'єкта, яка повинна забезпечувати виявлення фактів порушення законодавства, встановлення винних у їх допущенні посадових і матеріально-відповідальних осіб.

Відмінність між аудитом і інспектуванням дуже суттєва. У цих видів контролю різні мета та предмет дослідження. Зокрема, метою аудиту є встановлення реального стану справ щодо ефективності управління об'єктом контролю. Тобто предметом аудиту є система менеджменту, а пропозиції з покращення системи управління та діяльності об'єкта контролю є кінцевим результатом аудиту, що складається у формі звіту.

Метою ж ревізії є перевірка на предмет наявності порушень законодавства та встановлення винних осіб, що їх допустили. При цьому

предметом дослідження для ревізії є фінансово-господарська діяльність, тобто сукупність рішень, дій та операцій, що їх об'єкт контролю приймає та здійснює в частині володіння, використання та розпорядження фінансовими ресурсами, необоротними та іншими активами. Матеріали ревізії, представлені у формі акта (двохстороннього документа між перевіряючими і керівництвом об'єкта контролю з їхніми підписами на ньому), реалізуються шляхом передання до правоохоронних органів та вжиття заходів із забезпечення притягнення винних осіб до відповідальності.

Слід ще також пам'ятати про такий різновид контроль, як перевірка державних закупівель товарів, робіт та послуг за державні кошти.

При цьому треба зосереджувати увагу на попередженні фінансових порушень у цій сфері діяльності. Зокрема, позитивом слід вважати попереджувальний контроль у формі моніторингу державних закупівель та подання пропозицій щодо врегулювання окремих питань на законодавчому рівні.

Фінансовий контроль у сфері підприємництва здійснюється, як правило, у вигляді ревізій за дорученням правоохоронних органів за рішеннями судів або у вигляді судово-бухгалтерської експертизи у процесі розслідування кримінальних справ на підставі постанови слідчого чи рішень судів під час розгляду кримінальних господарських справ у судових засіданнях.

Особлива увага при цьому звертається на законність і правильність використання державних коштів із відповідних бюджетів на підтримку підприємництва.

Кінцевим продуктом фінансового контролю є надання достовірної інформації про дійсний фінансовий стан виробничої чи обслуговуючої структури в розрізі всіх передбачених показників для прийняття управлінського рішення.

Сарахман О. М.

Львівський інститут банківської справи УБС НБУ
***АУДИТ ОПЕРАЦІЙ З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ В БАНКУ: НЕДОЛІКИ,
ПОМИЛКИ, СУПЕРЕЧНОСТІ***

В Україні аудит операцій з цінними паперами в банківських установах має низку проблем і потребує удосконалення.

Проблемами внутрішнього аудиту в банках займалися такі вітчизняні вчені, як О. І. Киреєв, Н. П. Шульга, О. С. Полетаєва, Т. О. Кривцова, М. П. Кравець, Л. А. Сухарева, В. С. Рудницький та ін.

Відповідно до Закону України «Про аудиторську діяльність» від 22 квітня 1993 р. проведення аудиту є обов'язковим для емітентів цінних

паперів та похідних (деривативів), а також при отриманні ліцензії на здійснення професійної діяльності на ринку цінних паперів. Внутрішній аудит банку – це незалежна експертна діяльність аудиторської служби банку для перевірки і оцінки адекватності та ефективності системи внутрішнього контролю та якості виконання посадових обов’язків співробітниками банку.

Основними нормативними документами, що регламентують діяльність банків на ринку цінних паперів, є Закони України «Про Національний банк України» від 20.05.1999, «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000, «Про цінні папери і фондовий ринок» від 23.02.2006, Господарський кодекс від 16.01.2003, «Про господарські товариства» від 19.09.1991, «Про обіг векселів в Україні» від 05.04.2001, нормативно-правові акти Національного банку України та Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

Головна мета аудитора – визначити дохідність кожного цінного папера (як поточну, так і кінцеву). Річ у тім, що фінансові інвестиції пов’язані з певним ризиком як недоотримання очікуваного доходу, так і втрати інвестиційного капіталу. Водночас кваліфікований аналіз кон’юнктури ринку фінансових активів дає змогу оцінити надійність запропонованих вкладень та вибрати оптимальний варіант.

Для досягнення поставленої мети служба внутрішнього аудиту здійснює перевірку портфеля цінних паперів банку з метою:

- забезпечення виконання вимог чинного законодавства України;
- забезпечення повноти, своєчасності і вірогідності відображення операцій у первинних документах, бухгалтерських реєстрах;
- виявлення недоліків у системі внутрішнього контролю і розроблення рекомендацій та шляхів їх удосконалювання;
- виявлення сфер потенційних збитків і умов зменшення ризиків щодо операцій з цінними паперами.

У процесі контролю аудитор перевіряє дотримання банком вимог його внутрішніх положень, методики оцінювання привабливості цінних паперів та системи внутрішнього контролю. Аудитор повинен здійснювати перевірку з таких питань, як рівень ризиковості, рівень інвестиційної стратегії, аналіз якості документації та звітності з цінних паперів, оцінювання рівня формування резервів, оцінювання рівня обліку операцій з цінними паперами, оцінка рівня контролю за операціями з цінними паперами.

Оскільки основою аудиту цінних паперів є бухгалтерський облік, одним із найважливіших етапів аудиторської перевірки є контроль обліку операцій з цінними паперами на балансових рахунках банку. Для цього треба

отримати розшифрування рахунків, що здійснюється за балансовими та позабалансовими рахунками Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 17.06.2004.

Для відображення в бухгалтерському обліку операцій з цінними паперами банки відповідно до облікової політики можуть використовувати транзитні, рахунки кредиторської і дебіторської заборгованості з подальшим відображенням цих операцій за відповідними рахунками з обліку цінних паперів.

Матеріали аудиту контролю якості операцій з цінних паперів з переліком порушень розглядає керівник банку, який приймає рішення щодо затвердження результатів інвентаризації, яке оформляється наказом. Завершується аудит операцій банків з цінними паперами написанням звіту. Виявлені недоліки і порушення нормативно-правових актів у систематизованому порядку за їх значущістю викладають у документі аудиту згідно з чинним законодавством та стандартами аудиту.

Як відомо, на сучасному етапі у більшості українських банків внутрішній аудит обмежується лише контролем правильності ведення бухгалтерського обліку й відповідності вимогам зовнішніх і внутрішніх нормативних документів, а також здійсненням комплексних перевірок відділень. Водночас у світовій банківській практиці склалося значно ширше розуміння цілей внутрішнього аудиту.

Існує безліч проблем, пов'язаних з аудитом операцій з цінними паперами банку та із внутрішньобанківським аудитом. Однією з таких проблем є невірне розуміння суті аудиту. Для її вирішення необхідно забезпечити механізм проведення роз'яснювальних робіт з персоналом. Існує проблема дефіциту кваліфікованих кадрів по роботі з цінними паперами, для вирішення якої треба підвищувати кваліфікацію осіб, що вже мають практичний стаж аудиторської діяльності, шляхом проходження ними обов'язкових короткострокових курсів.

Важливою проблемою є недосконалість нормативно-правового забезпечення та його недостатність. Для її вирішення необхідно вводити нові нормативні акти та удосконалювати існуючі. Також необхідне ґрунтовне наукове опрацювання усього комплексу питань, оскільки банки не приділяють достатньої уваги системному аналізу, діагностиці та прогнозуванню своєї діяльності на ринку цінних паперів.

Щодо проблем аудиту, які стосуються безпосередньо обліку цінних паперів банку, можна виокремити недостатнє володіння знаннями аудиторів

в цих питаннях. Адже щоб орієнтуватися у великій кількості акцій, облігацій, сертифікатів, векселів, потрібно з'ясувати їх економічне призначення, умови випуску та обігу, шляхи отримання доходу тощо.

В Україні внутрішньобанківський аудит, зокрема і операцій з цінними паперами, потребує подальшого розвитку, що викликано, по-перше, тим, що ця функція існує відокремлено в усіх відомих західних банках; по-друге, її наявність у банках офіційно рекомендована ще в липні 2000 року Базельським комітетом із банківського нагляду згідно з документом «Внутрішній аудит у банку й взаємовідносини наглядових органів і аудиторів».

Вважаємо, що з метою підвищення конкурентоспроможності українських банків на національному та зарубіжному ринках треба удосконалювати процес внутрішнього аудиту у банках для впевненості у надійності установи, вчасного виявлення та попередження існуючих проблем і мінімізації ризиків, насамперед ризиків операцій, пов'язаних з цінними паперами.

Снопко Ю. Н., Соловей Т. Н.

Санкт-Петербургский Государственный торгово-экономический университет
***ОТРАЖЕНИЕ ИНФОРМАЦИИ О СОЦИАЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ В
ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ КОМПАНИЙ***

В последние 10 лет в Российской Федерации имеет место тенденция увеличения количества компаний, ведущих социальный учет. По данным отчета Российского Союза Промышленников и Предпринимателей (далее – РСПП), за 2011 г. 22% крупных российских компаний составляют годовую отчетность в соответствии с международным стандартом (AA1000), 41% – согласно европейским директивам (GRI) и более 20% компаний представляют сведения о социальной активности в свободной форме. Это связано как с трудностями интегрирования международных стандартов социальной активности в России, так и с отсутствием государственной мотивации экономических субъектов.

В странах Европы ведение социального учета и отражение его данных в финансовой отчетности поощряется посредством государственного регулирования. Например, в Бельгии распространена политика субсидирования компаний, ведущих социальный учет; в Словакии, Италии и на Кипре предусмотрены налоговые льготы для социально активных компаний. Швеция одна из первых ввела требование об обязательном раскрытии данных социального учета в годовой отчетности.

Интеграция социального учета в бухгалтерский учет позволит дополнить финансовую отчетность нефинансовой информацией, прозрачной и полезной широкому кругу пользователей.

На сегодня существует ряд определений социального учета, предложенных организацией Accounting Education, а также такими российскими и зарубежными авторами, как В. С. Карагод, Е. М. Алигаджиева, Р. Грей и Д. Оуэн, в которых акцент сделан не на качественные, а на содержательные характеристики, предъявляемые к информации о социальной активности.

Современные стандарты социального учета предполагают активное участие в их разработке профессионального сообщества и влияния мнения граждан на социальную роль бизнеса.

Последнее время в России четко прослеживается тенденция совместного регулирования бухгалтерского учета и финансовой отчетности государственными структурами и профессиональными сообществами.

Анализируя историю развития бухгалтерского учета, можно констатировать, что Россия относится к группе стран с жестким законодательным регулированием бухгалтерской деятельности со стороны государства. Закон «О бухгалтерском учете» № 402-ФЗ от 06.12.2011 г. изменил систему регулирования бухгалтерского учета, теперь активными участниками должны стать профессиональные сообщества. Принятие нового Закона «О бухгалтерском учете» свидетельствует о тенденции к формированию системы смешанного регулирования бухгалтерского учета.

Предлагаемая система смешанного регулирования социального учета основывается на трех постулатах:

- тесная взаимосвязь государства и профессиональных сообществ в вопросах регулирования социального учета и социальной отчетности;
- профессиональные сообщества представляют и защищают интересы экономических субъектов в ходе принятия нормативных документов по социальному учету;
- нормативные документы, принятые в области социального учета, должны быть максимально приближены к международным стандартам финансовой отчетности и к международным стандартам по социальной активности.

Западные ученые У. Винтрингера, К. Фелбер, Ф. Фигге считают, что финансовые показатели деятельности компании должны в скором времени рассматриваться с учетом показателей социального учета, а при расчете

налогового бремені показателі соціального учета будуть грати важливу роль, що приведе до внесенню змін у Міжнародні стандарти фінансової звітності IFRS.

Включення в фінансову звітність інформації про соціальну активність компанії орієнтовано на задоволення вимог та очікувань зацікавлених сторін та суспільства в цілому. Підготовка такої звітності сприяє суттєвому зниженню ризиків діяльності та забезпеченню можливості стійкого розвитку компанії. Фінансова звітність, сформована на основі даних соціального учета, буде відповідати інтересам різних користувачів та суспільства в цілому, дозволить задовольняти потреби сучасного часу, не ставити під загрозу життя майбутніх поколінь.

Шевців Л. Ю.

Львівська державна фінансова академія
**УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ БІЗНЕСУ**

Сучасний бізнес надзвичайно динамічний, що змушує власників і керівників підприємств постійно удосконалювати методи та техніку управління. У цьому зв'язку для підприємств, які працюють на українському ринку, особливо актуальною є проблема прийняття стратегічно та тактично правильних рішень щодо ведення й конкурентоспроможності бізнесу. Очевидно, що у першу чергу керівникові підприємства, необхідна інформація, на підставі якої було б можливо провести точний розрахунок, глибокий аналіз, детальне порівняння альтернативних варіантів і здійснити мотивований вибір наступних дій. На сьогодні особливою актуальністю набувають питання створення дієвої системи управлінського обліку на підприємствах, оскільки високі темпи зростання обсягів виробництва та перехід до прогресивних форм організації виробничого процесу висувають особливі вимоги до якості управління підприємством. Водночас для інформаційного забезпечення прийняття рішень, з метою оптимального використання наявних можливостей, об'єктивної оцінки сильних і слабких сторін підприємства та запобігання кризових ситуацій і навіть банкрутства необхідна чітка організація контролінгу.

Введення управлінського обліку в практичну діяльність вітчизняних підприємств потребує вирішення цілої низки проблем, основними з яких є: відсутність чіткого уявлення про сутність, методи та прийоми управлінського

обліку серед економістів та перспектив впровадження та організації системи управлінського обліку на підприємствах України; поділ підприємства на окремі центри відповідальності (центри витрат, центри доходу, центри прибутку, центри інвестицій), закріплення за ними конкретних завдань і впровадження конкретних фінансових показників для створення ефективної системи внутрішнього контролю за їх виконанням; широке делегування повноважень і відповідальності на місцях; впровадження системи якості продукції (робіт, послуг), а також діяльності підприємства загалом; розробка та впровадження системи мотивації до збільшення внеску кожного структурного підрозділу і кожного виконавця в загальний результат діяльності підприємства; стимулювання працівників до постійного навчання та підвищення кваліфікації; впровадження інформаційних технологій не тільки для оперативної обробки інформації, а й для створення єдиного інформаційного простору з метою комунікації зв'язків між окремими структурними підрозділами та виконавцями, для оптимального й своєчасного прийняття управлінських рішень і досягнення єдиної стратегічної мети.

Суть управлінського обліку, його призначення відображає таке формулювання: «виробництво інформації для здійснення ефективного управління». Однак ускладнення процесів бізнесу, посилення конкуренції вимагає все більше інформації, якої традиційний облік вже не міг надавати менеджменту.

Враховуючи тенденції розвитку міжнародної економіки, глобалізаційні процеси та державну політику України, керівництву підприємств для забезпечення конкурентоспроможності бізнесу, вважає В. І. Стражев, необхідно враховувати: визначення стратегії та планування майбутніх операцій організації; контроль її поточної діяльності; оптимізація використання ресурсів; оцінка ефективності діяльності; наявність і якість підготовки людського та інтелектуального капіталу; впровадження та постійне удосконалення системних підходів управлінського обліку, його вплив на механізм управління підприємством; використання людського чинника як носія інтелекту та першопричини інновацій у процесі діяльності та його результату; ідентифікація інформації як ресурсу, його розвиток і ефективне використання для управління підприємством в умовах змін зовнішнього середовища; використання передових інформаційних та телекомунікаційних технологій в системі управлінського обліку; контроль рентабельності виробництва завдяки калькулюванню собівартості на основі повних витрат і надання інформації для стратегічного аналізу конкурентоспроможності бізнесу.

В процесі ведення бухгалтерського управлінського обліку одержують інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух коштів підприємства, що необхідна для внутрішніх та зовнішніх користувачів. Інформаційна системи управлінського обліку повинна надавати інформацію для таких цілей: калькулювання собівартості послуг, продуктів та інших об'єктів управлінського інтересу; планування, контролю, оцінки та безперервного удосконалення; прийняття поточних і стратегічних рішень. Облікова інформація може бути використана для визначення та вирішення проблем, а також оцінки ефективності рішень (таких як зусилля з безперервного удосконалення).

Один з найновіших напрямів інформаційно-економічного розвитку підприємства – контролінг (концепція ефективного управління фірмою і забезпечення її довгострокового існування). Основними завданнями системи контролінгу вважають: стратегічне планування (методологія та організація); облік (збір та обробка інформації); контроль відхилень (порівняння планових і фактичних значень показників); сервісне забезпечення управління (збір, обробка, інтерпретація); спеціальні системи спостереження (маркетинг, моніторинг змін у зовнішньому середовищі).

Впровадження системи контролінгу на підприємстві надає керівництву підприємства переваги, зокрема дозволяє: керівникові підприємства: 1) реально оцінити рівень фінансової стабільності та потенціал; 2) передбачити перспективи розвитку та одразу прийняти стратегічно вірне рішення, що сприятиме підвищенню конкурентоздатності підприємства; 3) отримувати оперативну й достовірну інформацію про поточний стан основних показників діяльності підприємства в зручному вигляді; 4) забезпечити зацікавленість не лише керівництва, а й інших співробітників у реалізації стратегічної мети та завдань компанії; 2. Фінансовому керівництву підприємства: здійснювати бухгалтерський, управлінський, податковий облік та оперативне планування; порівнювати планові показників з фактичними, оперативно впливати на ситуацію та своєчасно реагувати у разі наявності значних відхилень; формувати бухгалтерські, податкові та управлінські звіти в поточному режимі.

Підводячи підсумки, можна зазначити, що вирішення проблем управлінського обліку як фактора конкурентоспроможності бізнесу передбачає здійснення комплексу дій, у складі якого можна виділити основні напрями:

– створення стратегічно орієнтованої системи обліку, яка може бути визначена як інформаційна система, спрямована на створення вартості та

– вибирати адекватні інструменти управлінського обліку з метою реалізації конкурентних переваг бізнесу. Застосування методів калькулювання життєвого циклу, цільового калькулювання та калькулювання для безперервного удосконалення потребує відповідних змін у бухгалтерському обліку.

Контролінг містить у собі управління ризиками (страхування діяльності), систему інформаційного постачання підприємства, управління системою реалізації стратегічного, тактичного та оперативного планування й систему менеджменту якості. Правильна організація здійснення контролінгу на підприємстві сприятиме ідентифікації причин фінансових проблем та сприятиме їх ефективному усуненню. Впровадження автоматизованої системи контролінгу на вітчизняних підприємствах дозволить досягти ефективного управління, застосовуючи інновації, створити й оцінити потенціал підприємства та цілі конкурентів, здійснювати аналіз усіх даних із врахуванням стратегічних цілей.

Шот А. П.

Львівська державна фінансова академія

ДЕРЖАВНИЙ ВНУТРІШНІЙ ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ ТА ЙОГО ЕФЕКТИВНІСТЬ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Інтеграція України до європейського простору супроводжується докорінними змінами та реформами в політичній та економічній сферах, у тому числі й системі державного внутрішнього фінансового контролю (ДВФК).

Згідно з Концепцією розвитку державного внутрішнього фінансового контролю на період до 2017 року державний внутрішній фінансовий контроль повинен забезпечити законне, економічне, ефективне, результативне та прозоре управління державними фінансами. Він розглядається як сукупність трьох складових: внутрішнього контролю, внутрішнього аудиту та їх гармонізації.

Підвищення ефективності використання державних фінансів, яке має вирішальне значення для економічного розвитку України та суспільного добробуту, а також виконання завдань, передбачених планом дій Україна – ЄС, можливо досягти, зокрема, шляхом системного удосконалення діяльності

органів державного та комунального сектору, підвищення рівня культури державного управління.

Державний внутрішній фінансовий контроль є важливим інструментом державного управління, що дає змогу досягти виконання зазначених завдань та зменшити кількість проблемних питань, пов'язаних з діяльністю органів державного і комунального сектору.

Ефективний державний внутрішній фінансовий контроль сприяє державному управлінню в разі зміни середовища, потреб і пріоритетів суспільства та держави. У зв'язку з цим з метою удосконалення системи державного управління, впровадження нових технологічних досягнень з урахуванням програмних змін необхідно постійно проводити оцінювання державного внутрішнього фінансового контролю для приведення його відповідність з потребами сьогодення.

Однією з причин кризових явищ, що відбуваються в Україні протягом останніх років є недооцінка ролі фінансового контролю. Сьогодні в Україні існує об'єктивна потреба створення ефективної та життєздатної системи фінансового контролю, яка би суттєво покращила рівень фінансової дисципліни і, як наслідок, забезпечила зменшення кількості фінансових порушень.

Про низький рівень фінансової дисципліни державного і комунального сектору свідчать численні порушення виявлені ДКРС, Держфінінспекцією України.

Так, фінансові порушення під час проведення ревізій та перевірок виявлені більше як у 90% підприємств, установ і організацій (2010 р. – 94%, 2011 р. – 96%, 2012 р. – 92%, 2013 р. – 96%). Хоча кількість та сума порушень за останні роки має тенденцію до зменшення, вони все ж таки є суттєвими. Виявлені у 2012 р. Держфінінспекцією України незаконні витрати склали 2 486 291,63 тис. грн, що становить майже 58% видатків обласного бюджету Львівської області за цей рік.

Наявність численних порушень свідчить про низьку ефективність системи державного фінансового контролю, у тому числі і внутрішнього, необхідність його реформування та безвідповідальність окремих керівників – розпорядників бюджетних коштів.

Слід зазначити, що реформування системи ДВФК в Україні розпочато ще у 2005 році. Воно здійснюється у три етапи. Пріоритетними напрямками діяльності Держфінінспекції України на третьому етапі (2012–2016 рр.) у сфері реформування вітчизняної системи ДВФК є такі:

– розроблення методології з внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту;

– реалізація заходів щодо запровадження європейської моделі ДВФК в Україні (проведення навчань, пілотних проектів, організація та участь у засіданнях круглих столів, брифінгів, конференцій, консультацій та інших подібних заходах);

– підтримка проведення організаційно-структурних змін щодо утворення підрозділів внутрішнього аудиту; регулювання стану внутрішнього аудиту та інші.

Держфінінспекцією України у напрямі реформування ДВФК та приведення його у відповідність до вимог ЄС проведена значна робота. Втім, *на наш погляд*, не виконується основна вимога – відповідальність керівника за управління і контроль очолюваного ним органу.

Недостатнім є розуміння керівниками органів державної та комунальної власності їх персональної відповідальності за діяльність та досягнення мети очолюваних ними органів, що призводить до порушень фінансової дисципліни.

Вважаємо, що перехід від адміністративної до управлінської культури в державному та комунальному секторі сприятиме ефективному управлінню фінансами, оптимізації фінансових витрат, зміцненню фінансової дисципліни, оперативному реагуванню на виникнення або загрозу виникнення фактів неефективного використання державних фінансів та фінансових порушень із забезпечення функціонування системи державного внутрішнього фінансового контролю шляхом підвищення ефективності використання наявних можливостей дасть позитивний результат.

Шурпенкова Р. К.

Львівський інститут банківської справи УБС НБУ

ОБЛІКОВА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ФІНАНСОВОГО ТА УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ

В умовах становлення та розбудови недержавного сектору економіки в Україні відбуваються докорінні зміни в організації та методології обліку, зростає потреба в інформації, яка необхідна для планування, контролю та прийняття управлінських рішень.

Так, Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16 липня 1999 р. № 996-XIV передбачено, що підприємства

самостійно визначають організаційну форму бухгалтерської роботи, виходячи з типу підприємства та конкретних умов господарювання. Підприємство має право самостійно визначати форми і методи бухгалтерського обліку, ґрунтуючись на загальних нормативних актах із методології та технології обробки даних. Одним з основних принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності є послідовність, тобто постійне (з року в рік) застосування підприємством обраної облікової політики.

Облікова політика визначає форми і методи бухгалтерського обліку, формується керівником і головним бухгалтером, виходячи із загальних принципів методології та організації обліку й конкретних умов діяльності підприємства.

Структура облікової політики формується з чотирьох елементів: теорії, методології, технології.

Теорія облікової політики включає принципи обліку, наукові положення конструювання інформаційної системи підприємства, визначення предмету обліку, методів збору й обробки даних, правила складання документів, реєстрів, форм звітності.

Методологія передбачає процедури отримання первинних даних, оцінювання ресурсів, ведення рахунків синтетичного та аналітичного обліку, критерії розмежування основних засобів та МШП, порядок нарахування амортизації, обліку ремонтів, визначення обсягу реалізації, доходів, фінансових результатів та інші питання.

Технологія включає такі елементи: план рахунків бухгалтерського обліку; форми бухгалтерського обліку; послідовність проходження документів; організацію внутрішнього контролю; складання групувальних, нагромаджувальних таблиць і реєстрів обліку; проведення інвентаризації майна та зобов'язань; складання звітів про використання ресурсів.

Організація передбачає визначення структури бухгалтерії, централізовану та децентралізовану систему обробки даних, розробку робочих інструкцій для працівників бухгалтерії, графіків документообігу, внутрішніх стандартів, способів ведення обліку (ручний, автоматизований), комунікаційні зв'язки з іншими відділами і службами апарату управління та інші сторони функціонування бухгалтерії.

Формування облікової політики – важливий етап у діяльності підприємства, оскільки від прийнятих облікових оцінок залежить фінансовий результат підприємства. На жаль, на сьогодні формування облікової політики власники (керівники) не приділяють достатньої уваги.

Передусім необхідно уявити, яка інформація повинна бути відображена в наказі про облікову політику. Вимоги, чітко встановлені П(С)БО та Законом про бухгалтерський облік, до наказу не включаються, оскільки їх дотримання є обов'язковим для підприємства. Втім, не буде помилкою, якщо підприємство визнає за необхідне найбільш істотні з них, які, можливо, враховують специфіку діяльності підприємства, відзначити у своєму наказі. За умова грамотного застосування це допоможе узгодити багато непорозумінь, що особливо стосується контролюючих органів.

Відповідальність за організацію бухгалтерського обліку та забезпечення фінансування фактів здійснення всіх господарських операцій у первинних документах, збереження оброблених документів, реєстрів і звітності протягом встановленого терміну, але не менше трьох років, несе власник або посадова особа, яка здійснює керівництво підприємством.

Підприємство самостійно визначає свою облікову політику; обирає форму бухгалтерського обліку як певну систему реєстрів обліку, порядку і способу реєстрації та узагальнення інформації в них з додержанням єдиних засад, встановлених Законом про бухгалтерський облік, та з урахуванням особливостей діяльності підприємства і технології обробки облікових даних, розробляє систему і форми внутрішньогосподарського (управлінського) обліку, звітності і контролю господарських операцій; визначає права працівників на підписання бухгалтерських документів; затверджує правила документообігу та технологію обробки облікової інформації, додаткову систему рахунків і реєстрів аналітичного обліку. Крім того, підприємство може виділяти на окремий баланс філії, представництва, відділення та інші підрозділи, які зобов'язані вести бухгалтерський облік, з подальшим включенням відповідних показників до фінансової звітності підприємства.

Керівник підприємства зобов'язаний створити необхідні умови для правильного ведення бухгалтерського обліку, забезпечити неухильне виконання всіма підрозділами, службами та працівниками, причетними до бухгалтерського обліку, правомірних вимог щодо одержання порядку оформлення та подання до обліку первинних документів.

В обліковій політиці підприємства мають бути відображені всі принципи питання організації бухгалтерського обліку на підприємстві, тому до її формування необхідно підходити дуже відповідально, адже від того, які облікові оцінки обрані підприємством, залежить об'єктивність і точність розкриття інформації у фінансовій звітності.

Облікова політика підприємства формується на основі введених у дію

положень (стандартів) бухгалтерського обліку та ґрунтується на таких якісних характеристиках обліку та звітності: зрозумілість наведених показників; однозначність тлумачення інформації користувачами за умови, що вони мають достатній рівень знань і зацікавлені у сприйнятті цієї інформації; достовірність, відсутність помилок, які здатні вплинути на прийняття рішень; порівнянність інформації за різні періоди та різними підприємствами.

Важливо згадати, що кожне підприємство самостійно розробляє робочий план рахунків, де вказує субрахунки, згідно з якими здійснює свою діяльність, відповідно до наказу про облікову політику.

Отже, однією з важливих проблем на сучасному етапі є проведення системних досліджень з бухгалтерського обліку, важливість яких обумовлюється не лише відсутністю глибоких теоретичних розробок з питань удосконалення існуючої моделі бухгалтерського обліку, а й практичних рекомендацій для підприємств із удосконалення окремих складових обліку.

Облікова політика дає можливість упорядкувати роботу бухгалтерії, оцінити рівень організації та методології обліку, відповідність роботи бухгалтерії встановленим нормам і правилам, передбачити раціональні методи облікового процесу, налагодити ефективний взаємозв'язок з контролюючими органами, вирішити багато спірних питань.

Підписано до друку 07.12.2013р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Умовн. друк. арк. 15,05.
Тираж 300 прим.

**Віддруковано у відділі технічних засобів навчання та видавництва
Львівської державної фінансової академії**

Адреса: 79005, м. Львів,
вул. Коперника, 3,
Львівська державна фінансова академія
Тел.: (032) 272-40-54, 240-34-96
E-mail: academy@ldfa.edu.ua